

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля
Кафедра обліку і аудиту

СУЧАСНИЙ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Колективна монографія

у двох томах

Том 1

За редакцією

кандидата економічних наук, професора П.Й. Атамас

Дніпропетровськ
«Герда»
2013

УДК 330; 657

ББК 65

С91

Рецензенти:

В.Я. Плаксієнко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Полтавської державної аграрної академії;

О.А. Паршина – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості та організації виробництва ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет».

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (Протокол № 2 від 01.07.2013)

Редакційна колегія:

Атамас П.Й.

к.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля

Крамаренко Г.О.

д.е.н., професор кафедри фінансів і банківської справи Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля

Мних М.В.

д.е.н., професор, заслужений економіст України, академік Української академії наук, директор Інституту економіки та менеджменту, завідувач кафедри фінансів ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ д.соц.н., професор, завідувач кафедри управління персоналом та соціології Уральського державного університету шляхів сполучення (м. Єкатеринбург, Росія)

Шаталова Н.І.

член експертної ради при контрольно-рахунковій палаті м. Москви, Президент НП «Аудиторська Асоціація «Содружество», заст. голови Гільдії по аудиторській та консультативній діяльності Московської торгово-промислової палати, к.е.н., доцент МГУ ім. М.В. Ломоносова

Лисенко Д.В.

Автори розміщених матеріалів висловлюють власну думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За вміст матеріалів відповідальність несуть автори.

Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект : колективна

С91 монографія у 2 т. / за ред. П.Й. Атамас. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – Т. 1. – 358 с.

ISBN 978-966-8856-87-7

ISBN 978-966-8856-88-4 (Т. 1)

Колективна монографія видається у рамках комплексної теми дослідження «Теоретико-методологічні засади розробки та впровадження інноваційних систем обліку, аналізу і аудиту ефективного розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0110U000203).

Монографія розкриває теоретичні та прикладні основи організації бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання; досліджує сучасний стан та напрями удосконалення бухгалтерського обліку в галузях економіки з урахуванням зарубіжного досвіду; аналізує діяльність підприємств різних галузей економіки; розглядає формування, аналіз ефективності функціонування вітчизняних підприємств різних галузей економіки; досліджена методологія та організація аудиту діяльності суб'єктів господарювання.

Для науковців, підприємців, викладачів ВНЗ, аспірантів, студентів.

УДК 330; 657

ББК 65

ISBN 978-966-8856-87-7

ISBN 978-966-8856-88-4 (Т. 1)

© Автори статей, 2013

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	6
1.1. ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ. <i>Атамас П.Й., Атамас О.П.</i>	6
Література до розділу 1.1.....	20
1.2. МОДЕРНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ. <i>Бруханський Р.Ф.</i>	21
Література до розділу 1.2.....	34
1.3. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР. <i>Галешук С.М.</i>	35
Література до розділу 1.3.....	41
1.4. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО БЮДЖЕТНОГО ОБЛІКУ. <i>Гевлич Л.Л.</i>	42
Література до розділу 1.4.....	48
1.5. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ. <i>Гейер Е.С.</i>	48
Література до розділу 1.5.....	56
1.6. ВЗАЙМОСВЯЗЬ НОРМАТИВНИХ АКТОВ НБУ В ВОПРОСАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАЦІОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ БАНКІВ УКРАЇНИ. <i>Кантаєва О.В., Горбачева Л.Ф.</i>	56
Література до розділу 1.6.....	69
1.7. МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ. <i>Давиденко Н.М.</i>	69
Література до розділу 1.7.....	79
1.8. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ. <i>Жук О.І.</i>	80
Література до розділу 1.8.....	86
1.9. ПРОБЛЕМИ УСОВЕРШЕНСТВОВАННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО УЧЕТА. <i>Козырь Т.М.</i>	87
Література до розділу 1.9.....	93
1.10. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ. <i>Корчагіна В.Г.</i>	93
Література до розділу 1.10.....	100
1.11. ОЦІНКА УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ. <i>Матюха М.М.</i>	101
Література до розділу 1.11.....	108
1.12. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ. <i>Надворняк Я.М.</i>	109
Література до розділу 1.12.....	114

1.13. СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ. <i>Омельченко О.Ю., Омельченко Н.О.</i>	115
1.14. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В ЧАСТИНІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ. <i>Останчук Т.П.</i>	124
Література до розділу 1.14.....	130
1.15. ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ. <i>Очеретько Л.М.</i>	130
Література до розділу 1.15.....	136
1.16. АСИМЕТРІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ІНСТРУМЕНТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ. <i>Скоробогата Л.В., Гуменюк К.В., Синюк О.О.</i>	137
Література до розділу 1.16.....	147
1.17. ГАРМОНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКІВ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК. <i>Тиванюк І.С.</i>	148
Література до розділу 1.17.....	154
1.18. ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ. <i>Шамота Г.М.</i>	154
Література до розділу 1.18.....	166
1.19. ДОКУМЕНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ. <i>Янчев А. В.</i>	166
Література до розділу 1.19.....	176
1.20. ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА. <i>Дробязко С. І.</i>	177
Література до розділу 1.20.....	181
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ	182
2.1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ. <i>Бурденко І.М., Закутня А.О.</i>	182
Література до розділу 2.1.....	196
2.2. КІБЕРНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КОНТРОЛЮ І СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ ЗАТРАТ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. <i>Василюк М.М., Кондур О.С., Василюк В.В.</i>	198
Література до розділу 2.2.....	204
2.3. РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ВИРОБНИЦТВОМ. <i>Вольська В.В.</i>	205
Література до розділу 2.3.....	212
2.4. АНАЛІТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ. <i>Воляк Л.Р.</i>	212
Література до розділу 2.4.....	221
2.5. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ЯКІСТЬ ОБСЛУГОВУВАННЯ. <i>Гриценко О.І.</i>	222
Література до розділу 2.5.....	237

2.6. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ОКРЕМИХ МАШИН І ОБЛАДНАННЯ. <i>Пугач А.М., Демчук Н.І.</i>	237
Література до розділу 2.6	246
2.7. РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ В ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ БАНКУ. <i>Євченко Н.Г.</i>	247
Література до розділу 2.7	255
2.8. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРИ ВИЗНАННІ В ОБЛІКУ ВИРОБНИЧОЇ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ. <i>Єфіменко Т.І.</i>	255
Література до розділу 2.8	262
2.9. ОБЛІК НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В МИТНИХ УСТАНОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВЕДЕННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ. <i>Васильєва В.Г., Іщенко А.В.</i>	263
Література до розділу 2.9	273
2.10. УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОТРАЖЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ БАСКЕТБОЛЬНЫХ КОМАНД В УКРАИНЕ. <i>Кантаева О.В., Бабич Н.И.</i>	274
Література до розділу 2.10	288
2.11. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ. <i>Коваленко В.В., Коренєва О.Г.</i>	300
Література до розділу 2.11	294
2.12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА – ЯК НОВИЙ ФАКТОР ВИРОБНИЦТВА ХХІ СТОЛІТТЯ. <i>Лозовицький Д.С.</i>	294
Література до розділу 2.12	313
2.13. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ. <i>Мошковська О.А.</i>	314
Література до розділу 2.13	322
2.14. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИПУЩЕННЯ ПРО БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ПРИ АУДИТІ ПІДПРИЄМСТВ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ. <i>Петраков Я.В.</i>	322
Література до розділу 2.14	328
2.15. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДСИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ФУНКЦІОНАЛЬНО РОЗВИНУТИХ СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ. <i>Ткаченко С.А.</i>	329
Література до розділу 2.15	338
2.16. ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ. <i>Якубів В.М.</i>	338
Література до розділу 2.16	345
2.17. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОГО КЛІМАТУ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ <i>Гавриленко Н.В.</i>	346
Література до розділу 2.17	355

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Атамас П.Й., к.е.н., професор

Атамас О.П., ст. викладач

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Загальна характеристика та призначення Звіту про рух грошових коштів

Кожен бухгалтерський (фінансовий) звіт має свою мету і призначення. Так, Баланс показує обсяг ресурсів, вкладених власниками (засновниками) і залучених зі сторони у діяльність підприємства, та їх використання. Він характеризує фінансовий стан підприємства на конкретну дату. Звіт про фінансові результати характеризує суму чистого прибутку (збитку) за звітний період та джерела його створення. Звіт про власний капітал відображає зміни у капіталі підприємства за звітний період і пояснює їх причини. За даними перелічених звітів можна визначити і проаналізувати показники фінансових результатів діяльності підприємства та його фінансового стану, розрахувати зміни цих показників, але вони не дають відповіді на такі питання:

- яку фінансову діяльність здійснювало підприємство протягом звітного періоду, яку суму коштів вклало у цю діяльність та які її результати;
- які інвестиційні проекти здійснило підприємство, які нові види необоротних активів придбало, за які кошти та їх вартість;
- за рахунок чого і з яких причин збільшилася або зменшилася кредиторська заборгованість;
- чи здійснювало підприємство операції з випуску або погашення облігацій власної емісії та їх фінансові наслідки;
- чи випускало підприємство додатково в обіг акції власної емісії та на які цілі використані отримані від їх розміщення кошти;
- чому, при позитивних загальних фінансових результатах діяльності, у підприємства періодично виникають проблеми з наявністю вільних грошових коштів і т. ін.

Усунути можливі помилки в оцінці фінансового стану підприємства та дати відповіді на поставлені вище питання допомагає Звіт про рух грошових коштів, метою складання якого є надання інформації про надходження і вибуття грошових коштів та про поточну (операційну), інвестиційну і фінансову діяльність підприємства за звітний період. Адміністрація підприємства може використати цей звіт для визначення наявності коштів для погашення кредиторської заборгованості, для планування інвестиційної і фінансової діяльності на майбутнє, для вирішення питання про виплату

дивідендів і т. ін. Зовнішні користувачі звітності (інвестори, постачальники, кредитори, банки, податкові органи тощо) можуть використовувати цей звіт для оцінки здатності адміністрації підприємства керувати рухом грошових коштів, генерувати необхідну суму грошей для поточних і перспективних потреб, а також для оцінки причин розбіжностей між чистим прибутком підприємства та наявністю вільних грошових коштів на рахунках.

Звіт про рух грошових коштів повинен показувати не лише причини зміни залишку вільних грошових коштів у балансі підприємства за звітний період, а й надавати інформацію про обсяги та напрями інвестиційної і фінансової діяльності підприємства, які можуть вплинути на рух грошових коштів у майбутньому. Це можуть бути, наприклад, операції з фінансової оренди, придбання основних засобів за рахунок довгострокових позик або інших зобов'язань, конвертація боргових зобов'язань в акції, нарахування дивідендів і відсотків до сплати тощо. Такі операції не впливають на рух грошових коштів безпосередньо у звітному періоді, але вони обов'язково вплинуть на їх стан у майбутньому і тому повинні знайти відображення у звітності. Цим забезпечується можливість користувачам фінансової звітності зробити правильні висновки про майбутні грошові потоки підприємства, про його здатність генерувати достатню суму грошових коштів для операційної діяльності, погашення кредиторської заборгованості, виплати дивідендів і т. ін.

У той же час, МСФО 7 констатує, що інвестиційні і фінансові операції, які не вимагають використання грошових коштів, повинні вилучатися зі звітів про рух грошових коштів і відображатися в інших формах фінансової звітності [1]. Аналогічно й П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» передбачає розкриття інформації про негрошові операції інвестиційної та фінансової діяльності у примітках до фінансової звітності [2]. Таке розпорошення інформації про інвестиційні та фінансові операції у різних формах звітності ускладнює аналіз і оцінку результатів та перспектив діяльності підприємства і не може вважатися доцільним.

На сьогодні Звіт про рух грошових коштів має три розділи: 1. Рух коштів у результаті операційної діяльності; 2. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності; 3. Рух коштів у результаті фінансової діяльності.

Рух грошових коштів внаслідок надзвичайних подій розподіляється між видами діяльності відповідно до змісту господарських операцій, зумовлених надзвичайними подіями.

Класифікація грошових потоків за видами діяльності

Для правильного складання Звіту про рух грошових коштів, який дійсно був би спроможний забезпечити «надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації» [3, с. 5] необхідно, перш за все, чітко визначитися з класифікацією грошових потоків за видами діяльності та забезпечити її дотримання протягом тих звітних періодів, які підлягають порівнянню при аналізі для прийняття управлінських рішень. Аналогічної класифікації необхідно дотримуватися і при відображенні господарських

операцій у поточному бухгалтерському обліку, адже це передбачено як діючим Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [4], так і національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» [5] та П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» [2]. У той же час, це питання є досить дискусійним і часто вирішується не кращим чином, що й зумовило підвищену увагу до нього в публікаціях різних авторів.

Виходячи з цього, перш за все необхідно чітко визначитися з поняттями *основної* та *операційної* діяльності.

МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» визначає, що операційна діяльність – це основна діяльність суб'єкта господарювання, яка приносить дохід, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною або фінансовою діяльністю [1, с. 2]. Вони є, як правило, результатом операцій та інших подій, які підпадають під визначення прибутку або збитку [1, с. 4].

П(С)БО 3 і 4 визначають операційну діяльність як основну діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю [5, с. 24; 2, с. 30], повторюючи тим самим визначення, дане у МСБО 7. П(С)БО 3, крім того, дає визначення основної діяльності як «операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу» [5, с. 24]. З наведених визначень виходить, що до операційної діяльності відносяться всі види господарських операцій, крім тих, які необхідно класифікувати як інвестиційна або фінансова діяльність.

Отже, можна зробити висновок, що при класифікації господарських операцій (а отже і грошових потоків) за видами діяльності, в першу чергу необхідно визначити, які з них відносяться до інвестиційних та/або фінансових. Всі інші грошові потоки необхідно вважати операційними. Саме тому ми зупинимось спочатку на визначенні та характеристиці інвестиційної і фінансової діяльності.

МСБО 7 наводить досить детальний перелік подій, що зумовлюють грошові потоки, які відносяться до **інвестиційної діяльності**. Перелічимо їх з деякими скороченнями:

- а) придбання та продаж довгострокових активів;
- б) придбання та продаж власного капіталу або боргових інструментів інших суб'єктів господарювання, а також часток у спільних підприємствах;
- в) надання авансів грошовими коштами та позик іншим сторонам і їх повернення іншими сторонами;
- г) виплати та надходження грошових коштів за ф'ючерсними і форвардними контрактами, опціонами та контрактами «своп», окрім випадків, коли такі контракти укладаються для дилерських чи торговельних цілей або виплати класифікуються як фінансова діяльність.

П(С)БО 4, крім переліченого в МСБО 7, до надходження грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності відносить:

- отримані відсотки за позиками іншим сторонам, за фінансовими інвестиціями у боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів тощо;

- отримані дивіденди як результат придбання акцій або часток у капіталі інших підприємств.

Необхідно підкреслити, що у діючому Плані рахунків бухгалтерського обліку підприємств і організацій виробничої сфери субрахунки 731 «Дивіденди одержані» та 732 «Відсотки одержані» віднесені до рахунка 73 «Інші фінансові доходи», який у кінці звітного періоду закривається субрахунком 792 «Результати фінансових операцій». Отже, дивіденди і відсотки одержані можна класифікувати як доходи або операційної, або інвестиційної, або фінансової діяльності. Кожна точка зору має право на існування. На нашу думку, в цьому питанні необхідно дотримуватися певної послідовності: раз у поточному обліку ці доходи віднесені до фінансової діяльності, то й у «Звіті про фінансові результати» (ф. № 2) та у «Звіті про рух грошових коштів» (ф. № 3) їх необхідно відносити не до інвестиційної або операційної діяльності, а до фінансової. Тоді практикуючому бухгалтеру буде зрозумілим логічний взаємозв'язок рахунків бухгалтерського обліку та окремих форм фінансової звітності. В іншому випадку, необхідно внести суттєві корективи до діючого Плану рахунків та Інструкції по його застосуванню.

Фінансову діяльність П(С)БО 4 визначає як діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства [2, с. 30]. Подібне трактування цього терміну дається і в МСБО 7: діяльність, що спричиняє зміни розміру та складу вкладеного капіталу та запозичень суб'єкта господарювання [1, с. 2]. Більш детальне визначення цього виду діяльності для української звітності наводить В. Пархоменко: операції, пов'язані зі змінами власного капіталу (статутного, пайового, додатково вкладеного, погашенням неоплаченого капіталу), викупом і продажем власних акцій, продажем і викупом облігацій власної емісії, сплатою відсотків за такими облігаціями, одержанням і погашенням кредитів банків, сплатою відсотків за користування кредитами банків [6, с. 3].

Американські автори у своїх визначеннях більш категоричні. Вони визначають фінансову діяльність як:

- діяльність, що включає 1) отримання від власників і повернення власникам коштів для діяльності компанії, 2) отримання і погашення кредитів і облігацій. Надходження грошових коштів у цьому випадку відбувається в результаті випуску акцій компанії та від отримання короткострокових і довгострокових кредитів. Вибувають грошові кошти в результаті погашення кредитів, а також виплат власникам-акціонерам, включаючи виплати дивідендів. Операції з викупленими акціями також розглядаються як фінансова діяльність [7, с. 324];

- події, що впливають на довгострокові зобов'язання і власний капітал [8, с. 719].

Отже, у визначенні фінансової діяльності також не все абсолютно ясно і зрозуміло. Дискусійним, наприклад, є питання про класифікацію дивідендів та

відсотків сплачених. Відповідно до п. 31 МСБО 7, кожен з грошових потоків від відсотків та дивідендів, отриманих і сплачених, розкривається окремо. Кожен з них класифікується на послідовній основі в будь-які періоди як операційна, інвестиційна або фінансова діяльність. Отже, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку дають можливість кожному суб'єкту господарювання самостійно класифікувати грошові потоки від отриманих та сплачених відсотків і дивідендів відповідно до того, з яким видом діяльності вони пов'язані та з якою метою надаються позики і залучаються фінансові ресурси, тобто відповідно до економічного змісту тих подій, які стали підставою отримання або сплати відсотків і дивідендів. Аналогічні підходи, за деяким винятком, декларуються і П(С)БО 4, але у Плані рахунків бухгалтерського обліку підприємств виробничої сфери [9] передбачено, що субрахунок 951 «Відсотки за кредит» відноситься до рахунка 95 «Фінансові витрати» і відповідно закривається субрахунком 792 «Результати фінансових операцій», тому доцільно й у Звіті про рух грошових коштів відсотки сплачені показувати у складі витрат фінансової діяльності.

Таким чином, для українських підприємств характерною є певна відмінність нормативної бази ведення обліку та складання фінансової звітності від міжнародних стандартів, що особливо бажано враховувати при переході до застосування окремими підприємствами Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Враховуючи такі особливості українських стандартів, у Звіті про рух грошових коштів (ф. № 3) сплачені та отримані відсотки за позиками взагалі окремо не виділяються, а враховуються у складі інших надходжень та інших платежів. На це вказує МФУ у своєму листі від 10.01.11 р. [10]. Це ускладнює роботу бухгалтерів як при відображенні господарських операцій на рахунках, так і при визначенні фінансових результатів за видами діяльності та складанні фінансової звітності.

Ми вважаємо, що система бухгалтерського обліку і звітності повинна забезпечувати прозорість і зрозумілість інформації, яка характеризує діяльність підприємства і використовується зовнішніми користувачами звітності для прийняття управлінських рішень. Тому в стандартах бухгалтерського обліку та інших нормативних документах МФУ бажано мати чітке визначення витрат і доходів за видами діяльності, у відповідності з яким і повинні будуватися форми фінансової звітності. В першу чергу це повинно стосуватися інвестиційної та фінансової діяльності. Їх склад повинен бути чітко визначений і обмежений, а всі інші процеси і пов'язані з ними грошові потоки необхідно відносити до операційної діяльності. У такому разі розподіл надходження і вибуття грошових коштів за видами діяльності можна представити таким чином (табл. 1).

Такий розподіл господарських процесів (і грошових потоків) за видами діяльності чітко визначає, що до інвестиційної діяльності відносяться лише ті події, які впливають на зміни залишків необоротних активів, а до фінансової – лише ті операції, які впливають на зміни власного капіталу та довгострокових

зобов'язань. Решта господарських операцій і зумовлених ними грошових потоків повинні бути віднесені до операційної діяльності.

Таблиця 1

Класифікація грошових потоків за видами діяльності

Вид діяльності	Джерела надходження грошових коштів	Напрями вибуття грошових коштів
Поточна (основна, операційна)	Реалізація готової продукції, товарів, робіт, послуг; Відсотки за виданими кредитами, депозитами тощо; Інші операційні доходи	Придбання виробничих запасів і товарів; Оплата витрат, робіт, послуг виробничого характеру; Виплати працівникам Відсотки за одержаними кредитами; Податкові платежі
Інвестиційна	Реалізація основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів; Реалізація цінних паперів (крім еквівалентів грошових коштів); Погашення раніше виданих кредитів	Придбання основних засобів, інших необоротних матеріальних та нематеріальних активів; Придбання цінних паперів (крім еквівалентів грошових коштів); Видача довгострокових кредитів
Фінансова	Розміщення інструментів власного капіталу (акцій, часток у капіталі тощо); Розміщення облігацій та інших боргових зобов'язань (крім операційного призначення)	Викуп цінних паперів, часток у капіталі, боргових зобов'язань власної емісії; Виплата дивідендів

Методика складання Звіту про рух грошових коштів

Складання Звіту про рух грошових коштів пов'язане з трансформуванням показників Звіту про фінансові результати у звіт про грошові потоки. Причина і необхідність такої трансформації полягає у тому, що Звіт про фінансові результати складається на підставі принципу нарахування, згідно з яким доходи визнаються навіть тоді, коли зароблені гроші ще не надійшли, а витрати вважаються понесеними при їх нарахуванні, хоча грошові виплати ще можуть бути і не здійснені. Тому, для того, щоб виявити рух грошових коштів внаслідок операційної діяльності, необхідно трансформувати показники Звіту про фінансові результати із системи нарахування в касову систему.

Міжнародні стандарти обліку і звітності та практика розвинутих країн ринкової економіки передбачають можливість складання Звіту про рух грошових коштів двома способами – прямим і непрямим, але перевага надається першому. Українська практика передбачає для всіх підприємств можливість складання Звіту про рух грошових коштів лише одним способом: перша редакція П(С)БО 4 (1999 р.) – непрямим, а після внесення змін до цього стандарту у 2010 р., - прямим.

Прямий метод передбачає детальне відображення кожної статті руху грошових коштів:

- надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- виплати постачальникам та підрядникам за сировину, матеріали, товари, роботи і послуги;
- виплати працівникам заробітної плати;
- отримання відсотків за поточними рахунками у банках;
- отримання і сплата штрафів, пені, неустойки і т. ін.

Для того, щоб усвідомити порядок складання Звіту про рух грошових коштів непрямым методом, необхідно розглянути зв'язок між грошовими і негрошовими рахунками, який виводиться з основного бухгалтерського рівняння (рис. 1).

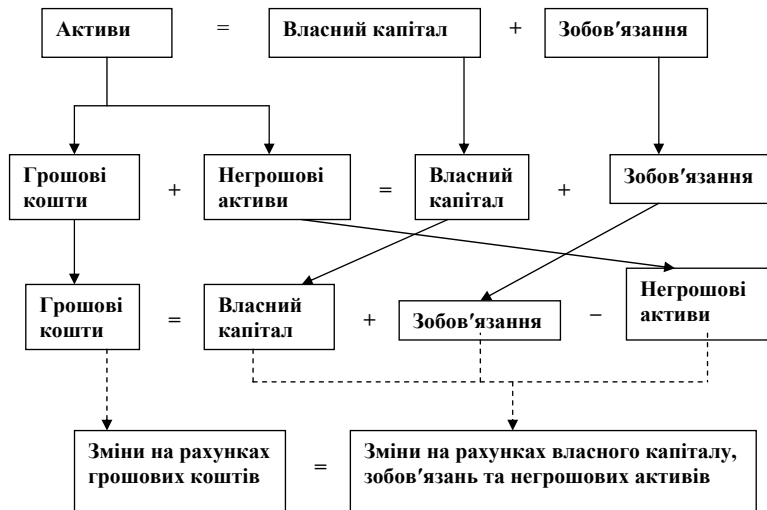

Рис. 1. Взаємозв'язок змін на рахунках грошових і негрошових активів

З рис.1 видно, що збільшення дебетового сальдо на рахунках грошових коштів супроводжується збільшенням кредитового сальдо на рахунках власного капіталу і зобов'язань та зменшенням дебетового сальдо на рахунках негрошових активів. Отже, приріст грошових коштів за звітний період буде дорівнювати приросту суми власного капіталу і зобов'язань за мінусом приросту залишків негрошових активів.

Складання Звіту про рух грошових коштів непрямым методом у загальному вигляді можна характеризувати такими коригуваннями чистого прибутку:

1) коригування на зміни негрошових оборотних активів та короткострокових зобов'язань:

- + зменшення (- збільшення) негрошових оборотних активів;
- + збільшення (- зменшення) короткострокових зобов'язань;

2) коригування на суми операцій основної (операційної) діяльності, які не зумовлюють рух грошових коштів:

+ нарахований знос необоротних активів; нараховані, але не сплачені витрати;

- нараховані, але не отримані доходи;

3) коригування на суми операцій, не пов'язаних з основною (операційною) діяльністю: + збитки (- прибутки) від реалізації довгострокових активів та погашення боргових зобов'язань.

Отже, непрямий метод складання Звіту про рух грошових коштів передбачає коригування суми чистого прибутку за даними Звіту про фінансові результати на суми негрошових витрат і доходів. При цьому, суми негрошових доходів віднімаються, а суми негрошових витрат (амортизація необоротних активів і т. ін.) – додаються до суми чистого прибутку. Крім того, сума чистого прибутку підлягає коригуванню і на відхилення залишків на рахунках операційних активів та зобов'язань за даними Балансу підприємства: приріст активів або зменшення зобов'язань свідчать про вибуття грошових коштів, а зменшення активів або приріст зобов'язань – про їх надходження.

Звіт про рух грошових коштів, складений непрямим методом, має ряд переваг для аналізу показників діяльності підприємства, адже він показує взаємозв'язок отриманого чистого прибутку зі змінами активів та зобов'язань підприємства. Крім того, він простіший для використання, не вимагає великих розшифровок оборотів по рахунках, тому в зарубіжній практиці він використовується частіше. Недоліком цього методу є відсутність у звіті даних про обсяги реальних грошових потоків від окремих видів операційної діяльності.

Як було сказано раніше, об'єктивний аналіз змін окремих статей балансу можливий лише за матеріалами поточного бухгалтерського обліку із залученням первинних документів та облікових реєстрів. Такий аналіз буде ефективним, якщо він буде базуватися на врахуванні економічного змісту окремих господарських операцій. Здійснити його краще всього можна при визначенні кореспонденції рахунків та побудові системи аналітичного обліку. У кінці звітної періоду такий ґрунтовний аналіз грошових потоків за видами діяльності можна виконати лише шляхом додаткових вибірок.

Отже, з наведеного можна зробити висновок, що діючий нині План рахунків бухгалтерського обліку підприємств і організацій виробничої сфери [9] зорієнтований, в основному, на складання Балансу та Звіту про фінансові результати і не враховує потреб складання Звіту про рух грошових коштів, на що необхідно звертати увагу практикуючим бухгалтерам при визначенні облікової політики підприємства та відкритті аналітичних рахунків, на яких бажано виокремлювати операції з інвестиційної та фінансової діяльності.

Аналіз грошових потоків за матеріалами Звіту про рух грошових коштів

Від аналізу грошових потоків інвестори очікують відповіді на питання: яку суму вільних грошових коштів підприємство може виділити для розподілу

між акціонерами; який рівень дивідендів на одну акцію варто очікувати у звітному періоді; яка динаміка цих показників порівняно з попередніми періодами; яке їх співвідношення з аналогічними показниками інших підприємств; чи варто інвестувати кошти у розвиток даного підприємства, чи краще вилучити уже вкладені кошти для їх використання в інших цілях. Підставою для відповіді на ці питання повинен стати розрахунок грошових потоків, які визначаються як сума грошових коштів, що залишається після реінвестування оборотних активів і погашення заборгованостей. Для такого аналізу варто використати не лише показники Звіту про рух грошових коштів (ф. № 3), а й залучити дані Звіту про фінансові результати (ф. № 2) та Балансу (ф. № 1).

Інші важливі питання, на які повинен дати відповідь аналіз грошових потоків, стосуються того, на які цілі використаний прибуток, на скільки і чому залишок вільних грошових коштів відхиляється від суми чистого прибутку. В той же час, Звіт про рух грошових коштів, складений прямим методом, не дає підстав для ув'язки грошових потоків із сумою чистого прибутку і не пояснює напрямів його використання та причин розбіжностей між сумою чистого прибутку і залишками вільних грошових коштів на рахунках підприємства. Саме тому Рада зі стандартів фінансового обліку США рекомендує проводити порівняння значення чистого прибутку для розрахунку чистого грошового потоку від основної діяльності в комбінації з використанням прямого метода, що є по суті підготовкою цього розділу Звіту про рух грошових коштів з використанням непрямого метода [8, с. 747].

Починати аналіз грошових потоків необхідно з вивчення джерел надходження і напрямів витрачання грошових коштів за декілька звітних періодів. Це дасть можливість оцінити зміни обсягу і структури грошових потоків за видами діяльності, за окремими джерелами їх надходження та напрями використання, визначити орієнтовно найбільш важливі потоки грошових коштів на найближчу перспективу, порівняти (по можливості) структуру грошових потоків з показниками інших підприємств, оцінити майбутні наслідки проведених господарських операцій і процесів. Для розрахунку таких показників краще користуватися Звітом про рух грошових коштів, складений прямим методом.

Для практичного аналізу грошових потоків реально діючого підприємства ми використали публічну фінансову звітність ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» [11], динаміка і структура чистих грошових потоків якого наведені у табл. 2.

На підставі даних табл. 2 можна зробити висновок, що ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» у 2010 р. мало відносно задовільну фінансову ситуацію. Загальний чистий грошовий потік від усіх видів діяльності підприємства був позитивним. Це зумовило зростання вільних грошових коштів підприємства на 451,7 млн. грн. Особливе занепокоєння може викликати незначний чистий грошовий потік від операційної діяльності. Причини такого стану можна виявити при аналізі обсягів, складу і структури грошових надходжень і витрат підприємства за їх видами.

Таблиця 2

Чисті грошові потоки ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», млн. грн.

Показники руху грошових коштів	2010 р.	2011 р.	Відхилення (+,-)
Чисті грошові потоки за видами діяльності:			
- операційної	474,6	1859,9	+1385,3
- інвестиційної	254,8	-1992,2	-2247,0
- фінансової	-277,7	-280,2	-2,5
Загальний чистий рух грошових коштів за рік	451,7	-412,5	-864,2

У 2011 р. чистий грошовий потік від операційної діяльності підприємства зріс порівняно з попереднім періодом на 1385,3 млн. грн., чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності з додатного став від'ємним, а від'ємний грошовий потік від фінансової діяльності залишився приблизно на рівні попереднього року. Все це зумовило значне погіршення загального фінансового стану підприємства. Сума вільних грошових коштів на рахунках підприємства на кінець року зменшилася на 427,6 млн. грн.

Для оцінки взаємозв'язку структури грошових потоків з якістю управління підприємством скористаємося методикою, запропонованою О. Я. Базілінською (табл. 3).

Таблиця 3

Залежність між структурою грошових потоків та якістю управління підприємством [12, с. 28]

Грошові потоки за видами діяльності	Якість управління підприємством		
	добра	нормальна	кризова
Операційна	+	+	-
Інвестиційна	-	-	+
Фінансова	-	+	+

Застосовуючи наведену методику до нашого підприємства, можна сказати, що у 2011 р. якість управління заводом заслуговує оцінки «передкризова». Адже підприємство у результаті операційної діяльності отримало суму чистих грошових коштів, яких не вистачило для фінансування інвестиційної діяльності і погашення боргових зобов'язань. При цьому сума вільних грошових коштів на рахунках підприємства на кінець року зменшилася, що створило загрозливу ситуацію для операційної діяльності у наступні періоди.

Для поглиблення аналізу та виявлення причин зміни обсягу грошових потоків розглянемо структуру грошових надходжень і витрат підприємства (табл. 4).

Дані табл. 4 показують, що значну більшість грошових надходжень підприємство отримує від операційної діяльності, у тому числі від реалізації

продукції (враховуючи передоплату покупців). У складі надходжень від операційної діяльності виручка за реалізовану продукцію складає від 50,8 до 88,9%. У 2011 р. вона дещо зросла порівняно з попереднім звітним періодом.

Таблиця 4

Склад і структура грошових надходжень ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Джерела надходження грошових коштів	2010 р.		2011 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Реалізація продукції	24682,2	88,9	24996,0	50,8
Аванси покупців і замовників	0,0	0,0	4166,5	8,5
Повернення авансів постачальниками	11,1	0,0	171,1	0,3
Відшкодування ПДВ	712,1	2,6	3189,9	6,5
Інші операційні надходження	118,0	0,4	16711,6	33,9
<i>Разом від операційної діяльності</i>	<i>25523,4</i>	<i>91,9</i>	<i>49235,1</i>	<i>100,0</i>
Реалізація фінансових інвестицій і необоротних активів	1356,1	4,9	2,8	0,0
Інші інвестиційні надходження	15,1	0,0	-	-
<i>Разом від інвестиційної діяльності</i>	<i>1371,2</i>	<i>4,9</i>	<i>2,8</i>	<i>0,0</i>
Отримані позики	879,5	3,2	-	-
Інші фінансові надходження	-	-	-	-
<i>Разом від фінансової діяльності</i>	<i>879,5</i>	<i>3,2</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Усього надходжень коштів</i>	<i>27774,1</i>	<i>100,0</i>	<i>49237,9</i>	<i>100,0</i>

На підприємстві спостерігаються досить значні надходження грошових коштів від продажу фінансових інвестицій у 2010 р. – 1356,1 млн. грн. У складі надходжень від фінансової діяльності основна питома вага припадає на позикові залучення коштів. На інші джерела коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності у 2011 р. припадає 33,9%, але вивчити їх склад за даними оприлюдненої офіційної фінансової звітності немає можливості. Більш детальний аналіз цих джерел грошових надходжень можна здійснити лише за матеріалами аналітичного обліку та внутрішньогосподарської (управлінської) звітності.

Склад і структура витрат ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» наведені у табл. 5. При виконанні цих розрахунків ми не ставили собі за мету давати оцінку діяльності підприємства та його адміністрації, а використали показники його оприлюдненої фінансової звітності лише у методичних цілях.

З даних табл. 5 видно, що більше 90% усіх грошових видатків підприємства припадало на витрати операційної діяльності, з яких від 51,4 до

77,9% склали витрати на оплату за сировину, матеріали та роботи виробничого характеру.

Таблиця 5

Склад і структура грошових витрат АТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Напрями витрачання грошових коштів	2010 р.		2011 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Оплата товарів, робіт, послуг	21228,1	77,7	25373,8	51,1
Аванси постачальникам	48,1	0,2	155,8	0,3
Виплати працівникам	1690,0	6,2	1689,1	3,4
Відрахування на соціальні заходи	825,3	3,0	914,2	1,8
Зобов'язання з податків	951,9	3,5	2418,3	4,9
Інші операційні витрати	305,4	1,1	16824,0	33,9
<i>Разом операційних витрат</i>	<i>25048,8</i>	<i>91,7</i>	<i>47375,2</i>	<i>95,4</i>
Придбання фін. інвестицій та інших необоротних активів	1093,1	4,0	1954,7	3,9
Інші інвестиційні платежі	23,3	0,1	40,3	0,1
<i>Разом інвестиційних витрат</i>	<i>1116,4</i>	<i>4,1</i>	<i>1995,0</i>	<i>4,0</i>
Погашення позик	1143,1	4,2	265,6	0,6
Інші фінансові платежі	14,1	0,0	14,6	0,0
<i>Разом фінансових витрат</i>	<i>1157,2</i>	<i>4,2</i>	<i>280,2</i>	<i>0,6</i>
<i>Усього витрачання коштів</i>	<i>27322,4</i>	<i>100,0</i>	<i>49650,4</i>	<i>100,0</i>

Виплати працівникам з відрахуваннями на соціальні заходи становили всього 5,2 – 9,2% загальної суми грошових видатків. Загальна сума грошових витрат операційного характеру в 2011 р. зросла порівняно з 2010 р. в 1,9 рази, інвестиційних – в 1,8 рази, а фінансових – зменшилася на 75,8%.

Порівнюючи грошові надходження та витрачання у результаті фінансової діяльності, можна сказати, що підприємство за останні два роки дещо зменшило суму заборгованості за отриманими позиками: у 2010 р. обсяг зобов'язань за кредитами зменшився на 263,6 млн. грн., а у 2011 р. – на 265,6 млн. грн., тобто сума погашених позик значно перевищувала суму отриманих позик. Це говорить про досить виважену фінансову політику підприємства.

Склад інших операційних і фінансових витрачань грошових коштів, на які припадало у 2011 р. 40% усіх грошових витрат підприємства, так же як і їх надходжень, за даними публічної фінансової звітності проаналізувати неможливо через відсутність у звітності бажаної деталізації даних.

Для оцінки динаміки грошових потоків важливим є показник відношення чистого потоку грошових коштів у результаті операційної діяльності (ЧОГП) до загальної суми активів підприємства (СВА):

$$\text{ГПВА} = \text{ЧОГП} / \text{СВА}, \quad (1)$$

де ГПВА – потік грошових коштів на загальну суму активів.

При аналізі цей показник порівнюють у динаміці з рентабельністю загальних активів, з показниками інших підприємств, з його ринковим або

нормативним (рекомендованим) значенням. Якщо відношення потоку грошових коштів до загальної середньорічної суми активів стабільно перевищує рентабельність таких активів, то можна говорити про високу якість прибутку підприємства, тому що більша його частина отримана у формі грошових коштів (а не у формі нарахованих доходів). Рентабельність загальних активів (РА) для такого аналізу доцільно визначати за відношенням операційного прибутку (ОП) до середньорічної вартості активів:

$$РА = ОП/СВА \quad (2)$$

Порівнюючи порядок розрахунку наведених показників, можна зробити висновок, що для позитивної оцінки якості прибутку підприємства необхідно, щоб чистий потік грошових коштів від операційної діяльності стабільно перевищував суму операційного прибутку.

Для оцінки якості грошового потоку від операційної діяльності важливе значення має показник відношення чистого грошового потоку до обсягу продаж (ЧРД):

$$ГПРД = ЧОГП/ЧРД, \quad (3)$$

де ГПРД – відношення чистого операційного грошового потоку до обсягу продаж.

Для визначення цього показника у знаменнику наведеної формули (3) використовують суму чистого доходу від реалізації продукції за даними ряд. 035 Звіту про фінансові результати (ф.№ 2). Визначений таким чином показник порівнюють з відношенням операційного прибутку до чистого обсягу продаж, тобто з показником рентабельності продаж за операційним прибутком. Суттєві відхилення цих показників можуть вказувати на можливі неточності у бухгалтерських розрахунках і вимагають детального дослідження їх причин.

Ще одним із важливих показників для оцінки грошового потоку та фінансового стану підприємства є показник грошового покриття росту (ГПР), який розраховують як відношення чистого грошового потоку від операційної діяльності до суми коштів, витрачених на придбання (створення) основних засобів (ПОЗ):

$$ГПР = ЧОГП/ПОЗ \quad (4)$$

Значення цього показника бажано мати більшим за 1. Низьке його значення (< 1) вказує на незабезпеченість власними грошовими коштами від операційної діяльності росту активів і вимагає додаткового розслідування джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Перспективи підприємства уникнути банкрутства в майбутньому характеризує коефіцієнт грошового покриття довгострокової заборгованості (КГПЗ):

$$КГПЗ = ЧОГП/ДЗ, \quad (5)$$

де ДЗ – довгострокові фінансові зобов'язання.

Динаміка цього показника у бік зменшення характеризує зростання загрози банкрутства підприємства в майбутньому.

Визначимо названі показники за даними ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Отримані результати розрахунків наведені у табл. 6. Як видно з даних табл. 6, відношення чистого грошового потоку від операційної діяльності до

загальної суми активів підприємства значно менше рентабельності активів за операційним прибутком, що говорить про низьку якість отриманого заводом прибутку.

Таблиця 6

Відносні характеристики грошових потоків підприємства, %

Показник	2010 р.	2011 р.	Відхилення (+,-)
1. Відношення чистого грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми активів	2,71	9,15	+6,44
2. Рентабельність загальних активів за операційним прибутком	12,82	16,40	+3,58
3. Відношення чистого грошового потоку від операційної діяльності до обсягу продаж	2,02	6,44	+4,42
4. Рентабельність продаж за операційним прибутком	9,54	11,54	+2,00
5. Грошове покриття росту	43,42	95,16	+51,74
6. Грошове покриття довгострокової заборгованості	119,21	1396,71	+1277,5

Але абсолютне значення цих показників досить високе і забезпечує стабільне фінансування розширеного відтворення за рахунок власних надходжень.

Показник відношення чистого операційного потоку до обсягу продаж, який характеризує якість грошового потоку, в ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2011 р. значно нижче рентабельності продаж за операційним прибутком. Це означає, що сума чистого грошового потоку від операційної діяльності набагато менша суми операційного прибутку підприємства. Розбіжності цих показників до певної міри є виправданими внаслідок різних методик їх розрахунку: сума сплаченого податку на прибуток при розрахунку грошових потоків відноситься до витрачання коштів у результаті операційної діяльності, тоді як у звіті про фінансові результати вона відноситься до процедури розподілу отриманого прибутку і не впливає на величину операційного прибутку. Більш обґрунтовано цей факт може бути досліджений при аналізі показників Звіту про рух грошових коштів, складеного за непрямим методом. Крім того, розбіжності між названими показниками грошового потоку і прибутку можуть бути наслідком неточностей бухгалтерських розрахунків, виявити які можна лише при детальному аналізі поточних записів на рахунках грошових коштів та розрахунків.

Показник грошового покриття росту вказує на те, що у 2011 р. підприємство мало чистий грошовий потік від операційної діяльності на 4,84% менший, ніж фактично було витрачено коштів на придбання основних засобів. Отже підприємство фінансувало придбання основних засобів частково за рахунок інвестиційних грошових надходжень, а частково за рахунок накопичень попередніх звітних періодів.

Коефіцієнт грошового покриття довгострокової заборгованості вказує на те, що всю суму своїх довгострокових фінансових зобов'язань підприємство могло погасити вільними грошовими коштами звітного року. Це досить високий показник, який вказує на те, що підприємству в найближчій перспективі не загрожує банкрутство.

При аналізі відхилення чистого руху грошових коштів підприємства за звітний період від суми чистого прибутку та виявленні їх причин необхідно спиратися на твердження, що усі від'ємні грошові потоки від інвестиційної та фінансової діяльності покриваються за рахунок операційного прибутку, а додатні грошові потоки від цих видів діяльності, як правило, використовуються в операційній діяльності або ж збільшують суму чистого грошового потоку підприємства та залишок вільних грошових коштів на кінець звітного періоду. Щоб визначити причини відхилення чистого руху коштів від операційної діяльності від суми операційного прибутку, необхідно порівняти методики визначення цих показників у різних формах звітності. На жаль, для такого аналізу недостатньо інформації у Звіті про рух грошових коштів, складеному прямим методом. Окремі показники необхідно розраховувати за методикою складання цього звіту непрямым або напівнепрямым (модифікованим непрямым) методом, тобто шляхом коригування показників Звіту про фінансові результати і Балансу.

Таким чином, детальний аналіз показників Звіту про рух грошових коштів значно покращує можливості об'єктивної оцінки результатів діяльності підприємства та визначення перспектив його розвитку, що сприяє обґрунтованому прийняттю перспективних управлінських рішень та залученню додаткових фінансових інвестицій.

Література до розділу 1.1

1. МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320284/file/IAS%2007.pdf>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів», затв. наказом МФУ від 31.03.99 р. № 87 (зі змінами і доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. – 2012, 27 січня. – Спецвипуск № 8-9. - С. 30-35
3. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIУ // Все про бухгалтерський облік, 2012, 27 січня. – Спецвипуск № 8-9. - С. 5-10
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом МФУ від 30.11.99 р. № 291 (зі змінами і доповненнями)
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затв. наказом МФУ від 31.03.99 р. № 87 (зі змінами і доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. – 2012, 27 січня. – Спецвипуск № 8-9. - С. 24-29
6. Пархоменко В. Движение денежных средств как индикатор хозяйственной деятельности / В. Пархоменко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2011. - № 11. – С. 3-5
7. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – 2-е изд., стереотип. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 496 с.

8. Ларсон К. Д. Основні принципи бухгалтерського обліку / К. Д. Ларсон, Д. Д. Уайлд, Б. Чіаппетта. В 2-х т. Пер. з англ., за наук. ред. Г. В. Григораш, Т. В. Герасимової. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. – 1336 с.
9. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом МФУ від 30.11.99 р. № 291 (зі змінами і доповненнями)
10. Лист МФУ від 10.01.11 р. № 31-34020-07-27/382
11. Фінансова звітність [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.arcelormittal.com.ua/index.php?id=54>
12. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб./ О. Я. Базилінська. – К.: ЦУЛ, 2009.- 328 с.

1.2. МОДЕРНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Бруханський Р.Ф.

кандидат економічних наук, доцент

Тернопільський національний економічний університет

Моніторинг сучасних трендів загострення світової продовольчої кризи та посилення глобалізації економіки XXI століття аргументує наявність реальних шансів розширення меж бізнес-присутності та збільшення обсягів реалізації сільськогосподарської продукції України на європейські та світові ринки, що у свою чергу зумовлює необхідність адекватної трансформації концептуальних параметрів моделі стратегічного розвитку вітчизняних аграрних підприємств та модернізації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління в умовах нестабільності сучасної економіки. Вважаємо, що об'єктивною вимогою прогресивного розвитку економіки III тисячоліття є суттєве переосмислення пріоритетів управлінської діяльності. Менеджмент сучасного підприємства не зацікавлений у громіздкому масиві всеохоплюючої облікової інформації, яка характеризується в більшості випадків ретроспективним змістом. Детальна і точна інформація, але з характеристикою «на вчора» в більшості випадків уже не потрібна. Сучасний менеджмент, перебуваючи у динамічному економічному середовищі, потребує актуальної та оперативної інформації з високим ступенем релевантності. Базовим пріоритетом менеджменту сучасних агропідприємств є орієнтація на досягнення чітких стратегічних цілей діяльності та забезпечення довготривалого «виживання на ринку». Комплексний моніторинг інформації стосовно внутрішньої та зовнішньої сфер діяльності підприємства, реальна оцінка його можливостей за поточних умов ринку, ризик-менеджмент загроз діяльності є визначальною основою для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень і ефективного управління бізнесом. Відповідно питання інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України є надзвичайно актуальним.

Практика досліджень свідчить, що для більшості сільськогосподарських підприємств України характерні суттєві проблеми із застосуванням основних

елементів стратегічного менеджменту та відповідно системи його обліково-інформаційного забезпечення. Українці є надзвичайно консервативною нацією, вони не люблять і не сприймають змін. У багатьох випадках спостерігається «реакція відторгнення» будь-яких нововведень. Крім того, у багатьох учасників підприємницької діяльності на жаль відсутнє переконання щодо виправданості застосування елементів стратегічного управління.

Сучасні аспекти теорії й практики обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України досить нелогічно розмежовані за двома основними векторами: 1) розглядаються лише окремі параметри розробки, інформаційного забезпечення та реалізації стратегії бізнесу з позицій практиків, що є неприйнятним для теоретиків; 2) формуються тематичні наукові дослідження, однак переважно теоретико-методологічного характеру, що не влаштовує практиків.

Нами виділено три основні проблеми практичного застосування моделі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах: 1) інформаційне забезпечення процесу прийняття рішень відбувається в умовах відсутності науково обґрунтованих вимог і підходів до формування інформації стратегічного характеру; 2) значна частина інформації, що стосується зовнішньої сфери діяльності підприємств, є неповною та неточною; 3) домінування політичних аспектів регулювання аграрного ринку в Україні нівелює економічні закони розвитку. Уряд України одночасно наголошує і на необхідності збереження низьких цін на аграрну продукцію, і на гарантуванні достойного життя виробників аграрної продукції. Така дилема, на наш погляд, стримує розвиток вітчизняної аграрної сфери.

Тематичний моніторинг сучасної наукової літератури з питань обліково-інформаційного забезпечення менеджменту підприємств доводить відсутність чітких рекомендацій стосовно формування інформаційних систем стратегічного управління агробізнесом. Значні наукові результати щодо дослідження проблем інформаційного забезпечення управління класичних підприємств відображені у публікаціях П.Й.Атамаса, Д.Блейка, Ф.Ф.Бутинця, К.Друрі, О.Д.Гудзинського, З.В.Гуцайлюка, П.В.Забеліна, З.В.Задорожного, Т.Г.Камінської, Р.Каплана, В.Керімова, Я.Д.Крупки, І.Р.Кузьмича, Н.К.Моїсєєвої, Д.Нортонна, Г.Скрипник, М.С.Пушкаря, Т.М.Пахомової, І.І.Федулової, П.Я.Хомина, О.М.Хоріна й інших. Наявність відкритих проблем можна пояснити специфічними особливостями управлінської інформації для цілей стратегічного менеджменту підприємства. В якості особливих ознак стратегічно важливої інформації доцільно виділити її узагальнений характер, який повинен відображати взаємозв'язок різноманітних показників та їх динаміку. Обсяг даної інформації надзвичайно великий, тому повне його використання у більшості випадків виявляється недоцільним і економічно не вигідним. Поглиблених досліджень потребують питання щодо вивчення проблем обліково-інформаційного забезпечення потреб стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України, уточнення вимог та параметрів концепції формування облікової інформації для стратегічного управління, окреслення векторів модернізації системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств.

Доцільність формування облікової інформації стратегічного спрямування зумовлена теоретичним обґрунтуванням на початку 70-х років ХХ століття концептуальних основ стратегічного менеджменту, особливістю якого, на думку К.Друрі, є «досягнення стійких конкурентних переваг» [3, с.25].

Окремі зарубіжні науковці (Джон Блейк, Оріол Амаг) стверджують, що переважно стратегічні рішення характеризуються довгостроковою сутністю, значним чином впливають на всі сфери життєдіяльності підприємства і, як правило, мають зовнішню спрямованість, часто не володіючи внутрішньою складовою [1]. Вказане твердження поділяють інші науковці (Роберт Каплан, Девід Нортон), які вважають, що стратегічні пріоритети обліку були розроблені передусім для підтримки загальної конкурентної стратегії підприємства за рахунок використання інформаційної технології для більш досконалого обліку собівартості продуктів і послуг [6]. Ряд інших науковців (Сіммондз, Бромвіч) пропонують альтернативні визначення, акцентуючи увагу на зовнішній орієнтації облікового забезпечення стратегічного менеджменту, розглядаючи облікові параметри стратегії в якості моніторингу діяльності власного підприємства і бізнесу конкурентів, який застосовується з метою відстеження стратегії власного бізнесу. На переконання К.Друрі, основними параметрами облікового забезпечення стратегічного менеджменту доцільно вважати: 1) вихід за межі внутрішньої орієнтації традиційного обліку і отримання інформації про конкурентів; 2) встановлення певної залежності між стратегією підприємства і застосуванням облікових даних [3, с.871].

Передумовою формування раціональної моделі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах доцільно вважати теоретичну концепцію інформації.

Термін «інформація» за своєю сутністю є абстрактною дефініцією, якій властиві різноманітні альтернативні значення залежно від обраного контексту. Латинською поняття «informatio» трактується у декількох найбільш поширених значеннях: виклад фактів; тлумачення; роз'яснення; ознайомлення. Найбільш узагальнено зміст категорії «інформація» формує філософія – як відображення реального світу. З середини ХХ століття інформація є загальнонауковим поняттям, але до цих пір у науковій сфері воно залишається вкрай дискусійним.

Фундатором теорії інформації вважається американський вчений Клод Шеннон, який трактував інформацію як комунікацію в процесі усунення невизначеності. Для позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього використовував поняття інформації американський вчений Норберт Вінер. Англійський філософ Вільям Росс Ешбі термін «інформація» розумів як передачу різноманітності, а французькі науковці Абраам Моль і Леон Бріллюен відповідно як міру складності структур і як міру хаосу в системі. Австрійський економіст Фріц Махлуп трактував інформацію як процес передачі знань, сигналу чи повідомлення.

Зважаючи на глибину змісту та багатоаспектність характеристик дефініції «інформація», сучасна наука і практика досі не сформувала загальноприйнятого визначення цього терміну.

Згідно статті 1 розділу 1 Закону України «Про інформацію» № 2658-XII від 2 жовтня 1992 року з врахуванням останніх змін і доповнень від 3 липня 2012 року «інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [5].

Оскільки стратегічний менеджмент вітчизняних аграрних підприємств використовує значну питому вагу саме облікової інформації, при формуванні параметрів його обліково-інформаційного забезпечення доцільно застосовувати елементи чинного законодавства України у сфері обліку, зокрема стосовно принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності: 1) стаття 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4]; 2) стаття 18 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [8].

Законодавчі норми щодо принципів обліку і звітності у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» характеризуються певними відмінностями: послідовність наведення принципів; окремі розбіжності у трактуваннях:

а) стаття 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: 1) обачність; 2) повне висвітлення; 3) автономність; 4) послідовність; 5) безперервність; 6) нарахування та відповідність доходів і витрат; 7) превалювання сутності над формою; 8) історична (фактична) собівартість; 9) єдиний грошовий вимірник; 10) періодичність;

б) стаття 18 П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: 1) автономності підприємства; 2) безперервності діяльності; 3) періодичності; 4) історичної (фактичної) собівартості; 5) нарахування та відповідності доходів і витрат; 6) повного висвітлення; 7) послідовності; 8) обачності; 9) превалювання змісту над формою; 10) єдиного грошового вимірника.

Відмінності у трактуванні принципів бухгалтерського обліку існують в обліковій практиці більшості держав: Німеччина (окрема оцінка, обережність, постійність, завищення оцінки над заборгованістю, неотриманий прибуток не повинен зазначатись, нереалізовані збитки повинні зазначатись) [2, с.79]; США (подвійність, вимірник, підприємство, безперервність, собівартість, значимість, консерватизм, реалізація, відповідність) [7, с.479]; Франція (відповідність, обачність, точне застосування бухгалтерських правил, достовірне і сумлінне надання інформації) [2, с.93].

Враховуючи завдання і специфіку обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств, додатково до встановлених законодавчо в Україні принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, вважаємо доцільним застосування наступних принципів: 1) релевантності інформації; 2) адаптивності; 3) взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх факторів; 4) комплексного охоплення; 5) внутрішнього застосування; 6) ефекту синергії.

Концептуального значення в сучасних умовах динамічного розвитку економіки набувають параметри трансформації та використання інформації, які акумулюють зміст терміну «інформаційне забезпечення».

З позицій стратегічного менеджменту інформаційне забезпечення – це, насамперед, процес задоволення поточних потреб користувачів у інформації, необхідній для обґрунтування і прийняття стратегічних рішень. Організація належного стану інформаційного забезпечення можлива лише за умови його адекватного супроводу, зокрема управлінського та технічного. Надзвичайно важливим є управлінський супровід, який забезпечує: 1) визначення обсягу і структури інформації, необхідної менеджерам різних рівнів; 2) забезпечення ефективної системи акумулювання інформації; 3) встановлення параметрів і налаштування системи обміну інформацією; 4) функціонування надійних методик захисту інформації; 5) використання адаптованої інформації для обґрунтування стратегічних рішень. Технічний супровід інформаційного забезпечення передбачає: 1) засоби комунікації; 2) комп'ютерну техніку.

Дослідження сучасної практики діяльності сільськогосподарських підприємств України свідчить про наявність комплексу обставин, які знижують ефективність прийняття управлінських рішень стратегічного характеру: 1) недосконалість моделі формування актуальної інформації; 2) необґрунтованість динаміки співвідношення обсягів необхідної та достатньої інформації; 3) відсутність раціональних локальних критеріїв відбору потрібної інформації із загального обсягу даних; 4) принципова відмінність класифікаційних ознак інформації, необхідних для типових звітів і потреб управління; 5) несвоечасність складання та подання звітів. Значна частина проблем і недоліків інформаційного супроводу процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру зумовлена недосконалістю структури інформаційної бази сільськогосподарських підприємств, типова модель формування якої зводиться лише до формальної консолідації менеджером інформації з двох джерел: облікового і позаоблікового. Таким чином, традиційна для вітчизняних підприємств структура обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту повною мірою не забезпечує можливість узгодження та прийняття єдиних параметрів формування та моніторингу економічних показників, їх інтерпретації, оцінки, трансформації, форм і періодичності подання тощо. Вказана ситуація зумовлена неадекватністю інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України сучасним вимогам формування корисної інформації, оскільки кожна підсистема обліково-інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень як облікова, так і позаоблікова, при формуванні відповідних звітних показників керується переважно локальними вимогами комплексу нормативно-правових актів, які регламентують зміст, завдання і порядок їх роботи.

Формування передумов ефективної системи обліково-інформаційного забезпечення процесу прийняття стратегічних рішень, на нашу думку, повинно передбачати диференціацію інформації залежно від її змісту, характеристик і призначення: за правовою ознакою: фактографічна, нормативна; за часовим спрямуванням: тактична, стратегічна; за періодичністю подання: постійна, періодична; за рівнем обробки: первинна, консолідована; за корисністю: корисна, некорисна; за сферою виникнення: внутрішня, зовнішня; за якісними характеристиками: якісна, неякісна; за формою подання: вербальна, друкована,

інтерактивна; за рівнем відкритості: публічна, конфіденційна; за доцільністю: продуктивна, непродуктивна; за часовим горизонтом: ретроспективна, прогнозна; за ступенем взаємозв'язку: автономна, інтегрована; за етапністю: проміжна, кінцева; за рівнем визначеності: точна, неточна; за рівнем регламентації: регламентована законодавством, регламентована власниками або адміністрацією; за сприйняттям: релевантна, нерелевантна; за масштабністю: внутрішньогосподарська, регіональна, загальнодержавна, глобальна; в розрізі користувачів: для внутрішніх, для зовнішніх; за ступенем стандартизації: стандартна, нестандартна; за спрямуванням: планова, фактична; за джерелами: первинна, зведена; за динамікою: постійна, змінна; за рівнем обробки: систематизована, несистематизована; за рівнем ієрархії: для менеджерів низового рівня, для менеджерів середнього рівня, для вищого менеджменту підприємства. Варіативність класифікації залежатиме від специфіки бізнесу.

Найбільш ваговою ознакою диференціювання інформації стратегічного змісту вважаємо «за рівнем ієрархії: низовий рівень – середній – вищий», оскільки головна проблема застосування моделі стратегічного менеджменту полягає у відсутності системи інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень, пов'язаної, передусім, з обліково-інформаційним «голодом» вищого ієрархічного рівня менеджменту компанії.

Пропонований варіант класифікації інформації дозволить моделювати ієрархію внутрішньої та зовнішньої інформації і проектувати інформаційні потоки, будувати комплексну систему інформаційного забезпечення системи стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України. Для гарантування її ефективності необхідно забезпечити суцільний неперервний моніторинг зовнішніх параметрів та внутрішніх показників діяльності підприємства з дотриманням основних цілей обраної стратегії розвитку бізнесу. Відсутність якісної, повноцінної, сформованої на єдиних принципах, адекватно трансформованої та чітко систематизованої інформаційної бази даних для прийняття управлінських рішень стратегічного змісту призводить до того, що на вищий рівень менеджменту підприємства подекуди надходить неспівставна і суперечлива інформація, яку в значній мірі можна вважати дезінформацією. Проблемою в даному випадку є якість інформації.

Термін «якість інформації» щодо обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємств не має однозначних формулювань, однак з впевненістю можна стверджувати, що якість інформації визначається сукупністю характеристик, які обумовлюють можливість її адекватного використання для задоволення потреб менеджменту в прийнятті рішень.

Згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності пропонуються чіткі вимоги до якості інформації: 1) reliability – надійність (достовірність); 2) faithful representation – точне уявлення (представлення); 3) substance over form – пріоритет змісту над формою; 4) neutrality – нейтральність (неупередженість); 5) prudence – обачність (передбачливість); 6) completeness – завершеність (повнота); 7) relevance – доцільність (релевантність); 8) comparability – порівнянність (співставність); 9) understandability – зрозумілість.

Інформаційні потоки стратегічного менеджменту повинні формуватися на основі інформації з врахуванням певних вимог. Безперечним є той факт, що якість вихідної інформації стратегічного менеджменту в значній мірі залежить від якості вхідної інформації, яка надходить із суміжних підсистем.

На основі даного положення можна зробити висновок про те, що на межі переходу потоків інформації з різноманітних підсистем сільськогосподарського підприємства у підсистему стратегічного менеджменту необхідно максимально дотримуватись чітко визначених науково обґрунтованих інформаційних вимог: 1) своєчасність, тобто дотримання необхідних для конкретної ситуації строків подання інформації; 2) достовірність, тобто відповідність реальним фактам фінансово-господарської діяльності підприємства; 3) корисність – повинна передбачати якісно вищий рівень господарського ефекту від використання інформації в порівнянні з затратами на її отримання; 4) зрозумілість, тобто забезпечення фактичного сприйняття інформації без застосування додаткових зусиль; 5) регулярність надходження – формування реального графіку руху інформаційних потоків з дотриманням встановленої періодичності.

Відповідно і на виході із підсистеми стратегічного менеджменту до якісних характеристик інформації повинні висуватись певні вимоги. Вони в значній мірі співпадають з вище викладеними (вимоги до вхідної інформації). Зважаючи на це, наведемо лише принципово відмінні: 1) надійність, тобто відсутність суттєвих помилок (на відміну від вхідної інформації достовірність вважається бажаною, але не обов'язковою); 2) доцільність – здатність впливати на рішення управлінців, сприяти в оцінці минулих, поточних і майбутніх подій; 3) порівнянність, тобто можливість співставлення інформаційних даних; 4) об'єктивність – звільнення інформації від наявних суб'єктивних аспектів; 5) нейтральність, тобто уникнення прямої зацікавленості (інформація не може вважатись неупередженою, якщо в процесі обробки і подання вона впливатиме на рішення зацікавлених користувачів).

Безперечним вважаємо твердження, що система акумулювання, обробки та трансформації інформації стратегічного характеру у своїй основі ґрунтується на ефективно функціонуючій системі інформаційних потоків підприємства. Доречно зробити припущення, що стратегічний менеджмент підприємства не спроможний автономно формувати власну підсистему збору інформації без чітко налагодженого механізму взаємопроникнення суміжних інформаційних потоків на підприємстві.

Базові параметри обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинні враховувати галузеві особливості аграрного сектора економіки України, специфіку обліку сільськогосподарського виробництва та реальні соціально-економічні умови вітчизняного сільського господарства, зумовлені кризовими явищами його сучасного стану: недостатність державної підтримки, стимулювання і захисту вітчизняних товаровиробників; низький рівень соціально-економічних умов розвитку сільських територій; дорогі кредитні ресурси, відсутність пільгових довгострокових кредитів; низьку платоспроможність внутрішнього попиту;

нестабільність каналів збуту продовольства; інфляційні процеси; диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію.

Галузеві особливості діяльності сільськогосподарських підприємств України безпосередньо або опосередковано впливають на специфіку обліково-економічних параметрів агробізнесу та ефективність обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту (табл. 1):

Таблиця 1

Специфіка агробізнесу та її вплив на обліково-інформаційний супровід процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру

Галузеві особливості сільського господарства	Обліково-економічні параметри	Спрямованість облікового забезпечення стратегічного менеджменту
Вплив природно-кліматичних умов	Нестабільність виробництва продукції	Стратегія прогнозування у прийнятті рішень
Загроза стихійного лиха	Високий рівень ризикованості бізнесу	Стратегічне управління ризиками
Паралельний вплив економічних і біологічних законів відтворення	Тривалість виробничих циклів	Стратегічний моніторинг динаміки незавершеного виробництва
Сезонність виробництва	Нерівномірність використання ресурсів	Стратегічне управління платоспроможністю
Використання готової продукції як засобу виробництва	Готова продукція споживається у наступному циклі	Стратегічне прогнозування обсягу товарної продукції
Вплив національних споживчих уподобань	Обмеженість асортименту продукції	Стратегічне планування асортименту продукції
Земля – основний засіб виробництва	Спеціалізація аграрних підприємств	Стратегічні напрями діяльності

1. Результати сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежать від природно-кліматичних умов (температура, вологість, якісний склад ґрунтів та інше), відповідно є нестабільними. Ці чинники обґрунтовують доцільність прогнозування у прийнятті рішень і відповідно необхідність раціонального обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарських підприємств.

2. Виробничі процеси у сільському господарстві характеризуються значним рівнем ризикованості втрати врожаю (спека, злива, град, мороз). Ці параметри обґрунтовують важливість стратегічного управління ризиками у сільському господарстві та відповідно необхідність налагодження механізму обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту.

3. Сільськогосподарський бізнес поєднує вплив економічних і біологічних законів відтворення, результатом такого синтезу є тривалість виробничих циклів (часові межі виробництва багатьох продуктів є тривалішими

календарного року, відповідно значна питома вага витрат виробництва звітного періоду відображається як незавершене виробництво).

4. Сільськогосподарське виробництво характеризується сезонністю, яка сприяє нерівномірності використання ресурсів підприємства, отриманню продукції лише у певні проміжки часу, неритмічності збуту і надходження виручки від реалізації. Цей фактор акцентує доцільність стратегічного управління платоспроможністю сільськогосподарських підприємств.

5. Частина виготовленої підприємством сільськогосподарської продукції у наступному виробничому циклі споживається у якості засобів виробництва (корми, насіння). Ця особливість вказує на специфіку операційних циклів виробництва сільськогосподарської продукції і необхідність її безпосереднього врахування в обліково-інформаційному забезпеченні стратегічного управління сільськогосподарських підприємств.

6. Сільськогосподарське виробництво вимагає моніторингу зовнішніх факторів впливу: політичних, економічних, соціальних, юридичних. Особливо важливим є врахування національних особливостей, зокрема щодо асортименту продукції і гастрономічних пріоритетів споживачів. Ці фактори потребують належного відображення у системі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств.

7. Основним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, від якості та родючості якої значним чином залежить результативність діяльності. Властиві землі характеристики зумовлюють спеціалізацію конкретних сільськогосподарських підприємств і стратегічні напрями діяльності.

З метою забезпечення належної ефективності застосування обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарських підприємств України необхідно врахувати специфіку конкретних суб'єктів господарювання в розрізі основних параметрів: форма власності, розмір підприємства, обсяги і структура виробництва, організаційно-правова форма господарювання; потенційні та реальні ризики діяльності, стиль управління, агресивність зовнішнього середовища і т.д.

Важливим аспектом раціональної організації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств є визначення спектру використовуваних показників: 1) загальноекономічні: види діяльності; організаційна структура; ієрархія управління; сфера зовнішнього середовища (ділові партнери, конкуренти, законодавча база, соціально-культурні параметри, економічна ситуація на вітчизняному і міжнародному ринках, політична стабільність, екологічний стан, інфляція та інші); 2) локальні: інвестиції; темпи економічного росту; стадії розвитку; вимоги кластера; регіональна політика; 3) специфічні: а) загальні: обсяги виробництва; асортимент продукції; прибуток; рентабельність; собівартість продукції; виручка від реалізації; оборотність засобів; енергомісткість виробництва та інші; б) властиві виключно сільськогосподарським підприємствам: площа угідь (ріллі, пасовищ, садів і т.д.); продуктивність тварин; урожайність; родючість ґрунтів та інші. Результатом комплексного врахування цих показників є

відображення стану та динаміки стратегічних індикаторів і факторів успіху – чистих активів і чистих пасивів.

Динамічні фактори впливу на поточну діяльність сільськогосподарського підприємства забезпечують періодично як позитивний, так і негативний ефект, оскільки складність їх взаємозв'язку і взаємозалежності значним чином ускладнюють процес прийняття рішень. До того ж необхідно враховувати наявність певної невизначеності та мінливості зовнішньої сфери забезпечення інформацією управлінського персоналу підприємства. В результаті формується зона ризику, яка повинна знайти адекватне відображення у системі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарського підприємства стосовно акумулювання необхідної інформації для прийняття рішень з управління наявними та потенційними ризиками. Використання раціональної системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарських підприємств для ефективного управління ризиками повинно забезпечити мінімізацію, попередження і уникнення ризиків у фінансовій, операційній та інвестиційній діяльності.

Стабільність діяльності сучасного сільськогосподарського підприємства в умовах чергової хвилі світової економічної кризи, стагнації агропромислового комплексу України та загострення продовольчої проблеми залежить від якості та своєчасності формування інформації про постачальників, конкурентів, покупців, тенденції ринку, динаміку цін і т.д. Науково обґрунтована, удосконалена на практиці і адаптована до умов конкретного підприємства модель обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств дозволить не лише своєчасно вирішувати виникаючі проблеми, але й передбачати кризові ситуації.

Специфіка інформаційного забезпечення господарюючих суб'єктів глобальної економіки XXI століття полягає у наявності значної кількості джерел інформації та величезного обсягу інформаційних потоків зовнішнього бізнес-середовища, однак вони направлені не на конкретні підприємства, а лише створюють глобальний масив інформації, в умовах якого кожне підприємство повинно самостійно за свій рахунок обирати і придбавати необхідні йому інформаційні ресурси.

3 позицій стратегічного управління підприємством сфери залучення інформації переважно поділяють на 2 види: макросфера (економічний фактор, правовий фактор, політичний фактор, соціальний фактор, технологічний фактор, природний фактор) і сфера безпосереднього оточення (постачальники, споживачі, посередники) [9]. Щодо розмежування сфер залучення інформації для потреб стратегічного менеджменту вважаємо доцільним додаткового виділити: 1) регіональну сферу, оскільки місцева політика, економіка, екологія часто не співпадають із загальнодержавною, при цьому кожен регіон володіє специфічними проблемами і пріоритетами розвитку; 2) рівень кластера, який набуває все більшої популярності у межах економічного розвитку регіонів. Таким чином, джерела обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сучасного сільськогосподарського підприємства, на нашу думку, доцільно диференціювати відповідно до наявних сфер інформаційного

середовища: 1) інформація мікрорівня; 2) інформація мезорівня; 3) інформація кластера; 4) інформація макрорівня (рис.1).

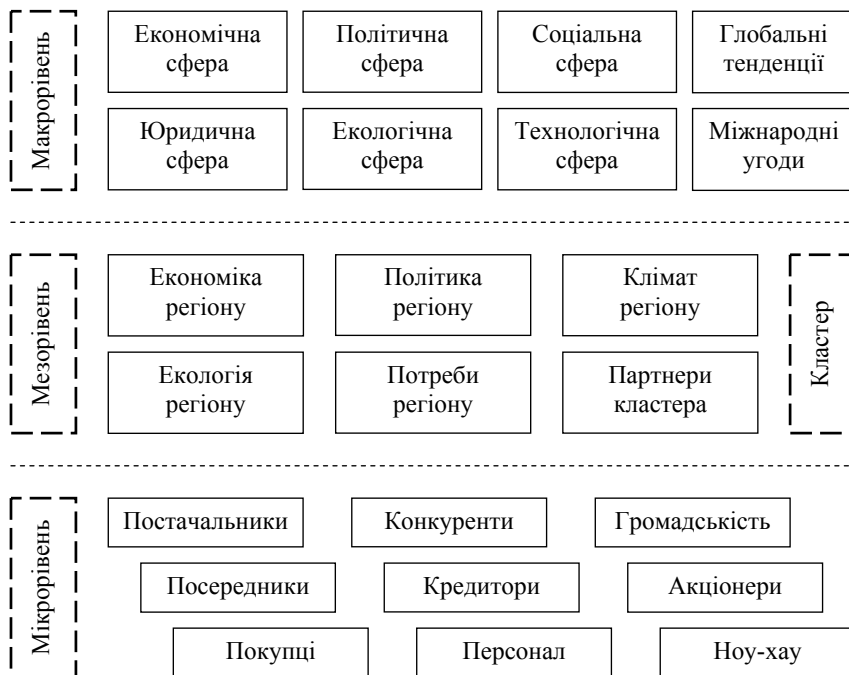

Рис. 1. Диференціація сфер інформаційного середовища сучасного сільськогосподарського підприємства

Визначальною сферою при формуванні бізнес-стратегії розвитку фірми безперечно є економічна. Постійний її моніторинг дозволить формувати реальні прогнози рівня і динаміки економічного розвитку глобальної світової економіки, загальнодержавної, регіональної, місцевої економіки і перспективи конкретного підприємства. Моніторинг юридичної сфери передбачає комплексне врахування нормативно-правової бази господарювання з позицій дотримання встановлених законодавством юридичних норм і обов'язковості їх виконання всіма суб'єктами бізнесу. Особливої уваги потребують юридичні аспекти захищеності інтелектуальної власності підприємства та динаміка зміни законодавства у державі. Політична сфера повинна підлягати моніторингу з позицій передбачення ризиків і запобігання загроз, направлених безпосередньо на бізнес. Моніторинг соціальної сфери повинен відслідковувати вплив соціальних явищ у світі, країні, регіоні на той вид бізнесу, яким займається підприємство. Дослідження глобальних тенденцій ринку сільськогосподарської продукції з врахуванням міжнародних угод дозволить адаптувати стратегію

бізнесу до світових трендів агропромислового виробництва. Вивчення технологічної сфери аграрного бізнесу дозволить своєчасно реагувати і враховувати напрями розвитку науки і техніки з метою забезпечення стабільної конкурентоспроможності виготовленої аграрної продукції. Паралельно варто враховувати екологічні загрози.

Усі зовнішні макрорівневі сфери інформаційного середовища сучасного сільськогосподарського підприємства доцільно використовувати також на мезорівні з врахуванням регіональних або галузевих особливостей.

Особливі характеристики інформаційне середовище мезорівня набуватиме за умов залучення конкретного сільськогосподарського підприємства у склад агропромислового кластера, який активізуватиме непрямий вплив на економічний розвиток регіону, оскільки в основі концепції кластерного підходу перебуває процес акумулювання позитивних ефектів регіональної агломерації, зокрема географічної та економічної близькості виробника і споживача, при цьому спостерігається мінімізація кордонів між економічними секторами та видами діяльності, оскільки вони розглядаються у системному взаємозв'язку.

Внутрішній інформаційній сфері сільськогосподарського підприємства характерні процеси збору, обробки, накопичення, зберігання та адекватної реалізації інформації; організаційне, матеріальне, технологічне, кадрове, фінансове і правове забезпечення бізнесу.

Вважаємо, що раціональна модель обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинна враховувати як внутрішні, так і зовнішні інформаційні сфери, відображаючи комплексну консолідовану інформацію про діяльність підприємства і його перспективи. Оптимізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинна ґрунтуватись на чіткій структуризації потоків інформації для забезпечення оперативного і надійного отримання необхідних даних при виникненні такої потреби. Процес прийняття стратегічних рішень повинен базуватися на поточній (достовірній, точній) і прогностичній (розрахунковій, орієнтовній) інформації.

Процедура консолідації необхідної інформації для потреб стратегічного менеджменту в кінцевому результаті дозволить значно скоротити витрати часу, необхідні для пошуку і виокремлення стратегічно важливої інформації, суттєво підвищити рівень обґрунтованості прийняття управлінських рішень за рахунок максимізації якості інформації.

Сучасні вимоги до процесу прийняття стратегічних рішень в аграрному секторі економіки України вимагає застосування модернізованої системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління, яка повинна гарантувати достовірність, підвищити оперативність, посилити об'єктивність, збільшити швидкість, посилити захист, акцентувати доцільність та в кінцевому підсумку забезпечити ефективність прийняття рішень стратегічного характеру.

В умовах глобалізації світової економіки основним пріоритетом сучасних підприємств доцільно вважати забезпечення стабільності функціонування з метою довгострокового «вживання» на ринку, передбачення і попередження

загроз бізнесу з метою уникнення ризику банкрутства, створення сприятливої ситуації з дотриманням потенційних параметрів успіху для гарантування перспектив розвитку підприємств. В процесі прийняття стратегічного рішення необхідно співставити власний потенціал підприємства з можливостями і загрозами зовнішнього бізнес-оточення. При цьому доцільно врахувати, що: 1) в основі стратегій є завчасно сплановані дії (реакції) підприємства на зміну (динаміку) зовнішньої сфери господарської діяльності з метою досягнення бажаних цілей; 2) інформаційною базою прийняття управлінських рішень стратегічного змісту є обліково-аналітична система підприємства.

Система обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сучасного сільськогосподарського підприємства повинна регламентувати мету, сутність якої полягає в основному у наданні інформаційного супроводу для прийняття управлінських рішень стратегічного характеру. Базовими аспектами формування інформаційного масиву для потреб стратегічного менеджменту доцільно вважати: 1) позиціонування конкретного підприємства у його бізнес-оточенні, яке передбачає дослідження унікальності бізнесу, конкурентних переваг та інших стратегічно важливих позицій; 2) моніторинг внутрішнього середовища підприємства, метою якого є виявлення сильних і слабких сторін діяльності; 3) моніторинг зовнішнього середовища сільськогосподарського підприємства, метою якого є виявлення фактичних і потенційних загроз та можливостей бізнесу; 4) застосування ефекту синергії, сутність якого полягає в забезпеченні інтеграції окремих елементів з метою отримання консолідованого результату вищої продуктивності.

Основні джерела обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства доцільно диференціювати у розрізі трьох груп: 1) фінансовий облік і звітність; 2) управлінський облік і звітність (при чому облік повинен орієнтуватись на забезпечення необхідними даними управлінських підрозділів підприємства, а не виключно на потреби зовнішніх користувачів інформації); 3) результати моніторингу бізнес-середовища.

В кінцевому підсумку кардинальним завданням обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства доцільно вважати процес формування відповідного інформаційного масиву, необхідного для прийняття управлінських рішень стратегічного характеру з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства на довготривалій перспективі.

Система обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарського підприємства значною мірою повинна орієнтуватись на пріоритетне використання інформації власне про зовнішню сферу діяльності підприємства, оскільки в мінливих умовах господарювання традиційні системи збору і обробки облікової інформації є непристосованими до відстеження і прогнозування кризових тенденцій бізнесу, вони в основному зорієнтовані на стабільні зовнішні умови діяльності. Залежно від виявлених змін зовнішнього бізнес-середовища підприємство повинно застосовувати адекватні реакції. Несвочасність чи відсутність адаптивних дій безумовно спричинить проблеми діяльності, збільшить бізнес-ризик і посилить загрозу банкрутства.

На нашу думку, пріоритетом сучасної системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві України є узгодженість фактичної наявності та потенційних потреб підприємства у тактичній і стратегічній інформації. В результаті мотивується вимога до системи обліку підприємства щодо необхідності фіксації, збору і акумулювання інформації у розрізі різноманітних факторів, які визначають керуваність виробництва: динаміка зовнішнього бізнес-середовища; оперативні, тактичні і стратегічні цілі діяльності; суміжні сфери підприємництва; об'єкти ресурсного потенціалу; інформація в розрізі сегментів стратегічної активності бізнесу; характеристика кластерів і т.д. При цьому інформація, створювана системою бухгалтерського обліку підприємства, повинна: 1) враховувати потреби і орієнтуватись на конкретні групи користувачів інформації; 2) служити основою прийняття тактичних і стратегічних рішень. Набувають актуальності питання посилення інформаційних функцій обліку, підвищення його аналітичності та інші, обгрунтовані потребами менеджменту підприємства.

Література до розділу 1.2

1. Блейк Д. Европейский бухгалтерский учет: Справочник [Текст] / Джон Блейк, Ориол Амаг. Перевод с англ. В.Н.Егоров. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 396 с.
2. Гуляев Н.С. Основные модели бухгалтерского учета и анализа в зарубежных странах [Текст]: учебное пособие / Н.С.Гуляев, Л.Н.Ветрова. – М.: КНОРУС, 2004. – 144 с.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет. Учебник [Текст]: Перевод. с англ. / Друри К. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 1071 с.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. в редакції від 02.12.2012 [Електронний ресурс] / ВРУ – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
5. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII від 02.10.1992 р. (в редакції від 10.08.2012 року [Електронний ресурс] / Верховна рада України – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
6. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей: От стратегии к действию [Текст] / Р.С.Каплан, Д.П.Нортон. Перевод. с англ. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 320 с.
7. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета [Текст] / Б.Нидлз, Х.Андерсон, Д.Колдуэл / под ред. Я.В.Соколова. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 499 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 31.03.1999 р. № 87 в редакції від 10.01.2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>.
9. Хорин А.Н. Стратегический анализ: учебное пособие [Текст] / А.Н.Хорин, В.Э.Керимов. – М.: Эскпо, 2009. – 480 с.

1.3. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Галецук С.М.

аспірантка кафедри обліку у виробничій сфері
Тернопільський національний економічний університет

Глобалізація ринку товарів і послуг, робочої сили, активізація процесів міжнародного економічного співробітництва на макро- та мікроекономічному рівнях сприяє нарощенню обсягів безготівкових операцій та удосконаленню їхніх методів здійснення. Разом з тим формуються підходи до відображення міжнародних розрахунків у бухгалтерському обліку суб'єктів господарювання, що становить предмет нашого дослідження. Детальний аналіз експорту та імпорту товарів, робіт і послуг за останні 10 років дозволив зробити висновок про значний рівень відкритості української економіки: сукупний обсяг імпорту та експорту майже рівний офіційному ВВП країни з невеликим значенням дисперсії. Отже, міжнародні розрахунки становлять лівову частку трансакцій вітчизняних підприємств, а відтак постає необхідність дослідження їх сутності та методики обліку.

Згідно з вітчизняним законодавством безготівкові розрахунки - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [1]. Проте розрахунково-касове обслуговування можуть здійснювати не лише комерційні банки, а й інші уповноважені структури (наприклад, Укрпошта). Крім того, залік взаємної заборгованості передбачає взаємоанулювання заборгованостей в рівних сумах з рахунків контрагентів на основі складеного акта без здійснення трансакцій за поточними рахунками. Тому, вважаємо, необхідно уточнити тлумачення терміна безготівкові розрахунки як організацію відносин з приводу здійснення платежів між економічними агентами через систему комерційних організацій, наділених функцією розрахунково-касового обслуговування, а також розрахунки за заліком взаємної заборгованості, підтвержені регламентованими документами.

Щодо міжнародних безготівкових розрахунків, то їх використання ускладнюється багатьма факторами економічного та юридичного характеру. По-перше, суб'єктами операцій виступають контрагенти та їхні банківські установи з різних країн, отже, здійснення трансакцій визначається рівнем розвитку банківських технологій у цих державах, а також регламентуванням розрахунків внутрішнім та міжнародним законодавством. З цього витікає другий чинник - територіальна віддаленість учасників розрахунків спричиняє зростання валютних та операційних ризиків, тому вибір способів здійснення оплати іноді стає одним з ключових аспектів економічного співробітництва з

нерезидентами. До основних форм безготівкових розрахунків, що використовуються в зовнішній економічній діяльності суб'єктів господарювання, відносять банківський переказ, документарний акредитив, інкасо та за останні роки зросла частка розрахунків через залік взаємної заборгованості.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» №444 документарний акредитив та документарне інкасо є рекомендованими формами міжнародних безготівкових розрахунків [2]. Акредитив як форма розрахунків є однією із найбільш поширених в практиці здійснення зовнішньоторговельних відносин, що продиктовано передусім гарантованістю оплати поставлених товарів і послуг, виконаних робіт на користь нерезидента. Акредитив – це тверде зобов'язання банку (банку-емітента), видане на підставі доручення свого клієнта-покупця (апліканта, імпортера), виплатити продавцеві товарів або послуг (бенефіціару, експортеру) визначену грошову суму за умови своєчасного подання передбачених в акредитиві документів, що підтверджують відвантаження товару або виконання послуг [3].

За умовами акредитива банк на прохання клієнта (наказодавця акредитива) або від його імені:

- повинен здійснити платіж третій особі або його наказу (бенефіціару) або оплатити чи акцептувати переказні векселі (тратти), виставлені бенефіціаром, або дає повноваження іншому банку здійснити такий платіж, оплатити і акцептувати переказні векселі (тратти);
- дає повноваження неоголювати (купити або врахувати) іншому банку проти передбачених документів, якщо дотримані всі умови акредитива. Відділення такого банку в інших країнах будуть вважатися іншим банком [4, с. 135].

Активна участь банківських установ у забезпеченні цих розрахунків сприяє широкому використанню різних видів акредитивів у практиці здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств та одержанню коштів на його валютний рахунок у встановлений термін. Таким чином, постачальник застрахований від ризиків недоодержання оплати згідно з договором, що з однієї сторони сприяє безперервній роботі підприємства, а з іншої – захищає від санкцій держави щодо стягнення пені в разі порушення строків одержання валютної виручки. Для реалізації міжнародних розрахунків використовують кілька видів акредитивів, що вносить деякі корективи в їхній облік, до яких належать: грошовий, виплата за яким здійснюється без надання комерційних документів, та документарний або товарний, який передбачає обов'язкове оформлення угоди, відповідно до умов якої здійснюється виконання акредитива. Товарний акредитив в свою чергу поділяється на відкличний та безвідкличний, залежно від того, чи можна його змінити або анулювати; покритий (гарантується авізуючим банком) і непокритий (гарантується банком-емітетом). Переказний акредитив передбачає одержання

оплати на користь не експортера, а третьої особи, при цьому покупець має право відмовитися від виконання зобов'язань. Револьверний акредитив відкривається у випадку довгострокових відносин між контрагентами, що передбачають систематичну поставку товарів, послуг, виконання робіт, та полягає у можливості його автоматичного відновлення у визначеному ліміті та з врахуванням терміну дії. Зустрічний акредитив використовується при виставленні в обраному банку акредитивів з однаковими умовами.

У практиці здійснення зовнішньоекономічної діяльності використовують переважно документальні безвідкличні покриті акредитиви, схему використання яких зображено на рис. 1.

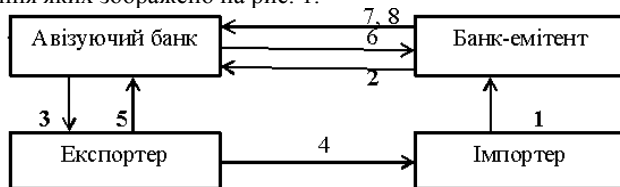

Рис. 1 Документальне оформлення покритого акредитиву

1 – Платник подає заяву до банку-емітента на відкриття акредитива, на підставі якої банк депонує кошти на окремому рахунку для виконання майбутніх зобов'язань.

2 – Банк-емітент надсилає повідомлення про відкриття акредитива авізуючому банку та клієнту.

3 – Авізуючий банк інформує постачальника про відкриття акредитива.

4 – Бенефіціар здійснює поставку товарів, надання послуг, виконання робіт та оформляє відповідну документацію.

5 – Бенефіціар передає документи авізуючому банку для їх перевірки на виконання всіх умов контракту.

6 – Після детального вивчення документів авізуючий банк передає їх банку-емітента для здійснення повторного контролю за дотриманням положень акредитива та списання коштів на користь бенефіціара.

7 – При правильності здійснення операцій та оформлення документації банк-емітент повідомляє авізуючий банк про списання депонованих коштів з рахунка покупця.

8 – Авізуючий банк перераховує виручку на рахунок постачальника та інформує його про одержання валютної виручки.

Постадійно в господарській практиці розрахунки за акредитивом полягають у 1) розгляді пропозицій щодо основного контракту і переговорів щодо умов акредитива; 2) підписання умов поставки товару та його оплати і відкриття акредитива; 3) поставка товару і виконання умов акредитива [5, с. 21].

При використанні покритого акредитива авізуючий банк відкриває окремий рахунок для депонування коштів з метою виконання зобов'язань перед постачальником. У бухгалтерському обліку підприємства ця процедура,

вважаємо, повинна відображатися за дебетом аналітичного рахунка 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті» і кредитом субрахунка 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті». Аналітичний облік необхідно вестити за кожним акредитивом, валютою розрахунків, окремим контрагентом. Після виконання умов договору (фактичного відвантаження товарів, надання послуг, виконання робіт) постачальник повинен представити авізуючому банку необхідні документи, які детально перевіряються ним з метою узгодженості з умовами зовнішньоекономічного контракту. Тут особливу увагу хочемо звернути на важливості деталізації умов договору у термінах поставки, кількості, якісних характеристик продукції та інших параметрів, які перевіряє авізуючий банк та банк експортера перед перерахуванням коштів на користь постачальника. Саме в цьому аспекті проявляються переваги акредитивної форми розрахунків для покупця – банківські установи стають гарантами здійснення розрахунків тільки після перевірки дотримання всіх положень контракту. У акредитиві має бути зазначено місце подання документів для оплати та дата закінчення терміну, яка є останнім днем для представлення необхідних документів бенефіціаром.

Первинними документами для відображення в обліку акредитивних операцій служать заява на відкриття акредитива, акредитив з усіма вимогами до поставки продукції та виписки з банку про перерахунок коштів. При списанні коштів за акредитивом кредитується рахунок 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті» в кореспонденції з рахунком 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками». Якщо умови акредитиву не були дотримані, депоновані кошти повертаються на поточний рахунок клієнта, тобто дебетується рахунок 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті».

Перевагою акредитивної форми міжнародних розрахунків є уникнення ризиків неодержання валютної виручки постачальником у разі покритого акредитиву. При виконанні всіх умов договору імпортер отримує кошти на свій рахунок, відкритий в обслуговуючому банку, що транслюються з аккаунта покупця, де з початку дії контракту були задепоновані гроші. Таким чином, використання акредитиву гарантує своєчасну плату за відвантажену продукцію відповідної якості у визначені строки, що сприяє посиленню довіри між контрагентами та допомагає у страхуванні від валютних, трансакційних ризиків та шахрайства. Негативним аспектом залишається резервування покупцем коштів, які могли б бути використанні підприємством у виробничих або комерційних цілях, тому акредитиви використовують переважно у зовнішньоторговельних операціях. Для внутрішніх розрахунків цю форму рідко застосовують.

Інкасо є однією з форм міжнародних розрахунків, що передбачає доручення постачальника своєму банку одержати визначену суму коштів за відвантажені товари (надані послуги, проведені роботи) чи акцепт виконання грошових зобов'язань у заздалегідь обговорений термін. У міжнародній практиці використовують документарне інкасо, коли уповноважений банк перевіряє всі дотичні до операції документи і тільки тоді приймає зобов'язання одержати кошти від імпортера з наступним їх трансфером на рахунок

експортера. Операції з інкасо реалізуються на основі інкасових доручень, в яких зазначаються інформація щодо сторін зовнішньоекономічного договору, а також про банк експортера та представляючий банк (при його наявності), сума та валюта платежу, метод оплати, строки та умови одержання виручки, інструкція при незгоді, неплатежу чи неакцепті з тих чи інших причин.

Вважаємо за необхідне поетапно представити процес інкасових розрахунків: (1) Експортер забезпечує транспортування і відвантаження продукції замовнику та пересилає інкасове доручення та необхідні документи банку-ремітенту; (2) Банк експортера передає отриману документацію банку імпортера або представляючому банку (якщо такий є); (3) Документи передаються імпортеру для здійснення оплати; (4) Імпортер здійснює оплату за отриманими документами інкасуєчому банку, який перераховує їх банку-ремітенту на рахунок експортера. Представляючий банк відіграє роль посередника при передачі фінансової та комерційної документації імпортеру, проте його функції може виконувати інкасуєчий банк. Представляючий та інкасуєчий банки стягують комісію за виконання послуг та відшкодування витрат за інкасо. Якщо відповідальна сторона відмовляється оплачувати витрати банку, то вони можуть бути компенсовані за рахунок виручки.

Зі схеми та умов здійснення інкасових операцій простежуються переваги та недоліки цієї форми безготівкових розрахунків. До позитивних аспектів для експортера можна віднести незначні комісійні витрати, відсутність ризику щодо передачі права власності на відвантажену продукцію до моменту надходження виручки на рахунок постачальника чи акценту тратти, більше часу на оформлення документації, ніж при використанні кредитива, так як документи надсилаються після оплати. Для імпортера зручним є те, що він може відмовитися від оплати продукції, якщо не було виконано умов зовнішньоторговельного контракту і/або якісні параметри товарів не відповідають прийнятим міжнародним стандартам, також після відвантаження товарів в міжнародній практиці спостерігаються випадки реструктуризації боргу імпортера за контрактом з відстроченням платежу. Щодо недоліків, то очевидним для експортера залишається ризик неодержання оплати за відвантажену продукцію, а також певний часовий лаг між поставкою товарів та одержанням плати за них, що визначається способом доставки, територіальною віддаленістю контрагентів та іншими обставинами. Для імпортера негативними особливостями інкасових операцій є ризики адміністративної відповідальності за відмову в оплаті товару у випадку юридичних скарг експортера.

Залежно від способу проведення розрахунків розрізняють імпортне інкасо, коли банк імпортера після отримання документації передає її замовнику, далі списує кошти з його рахунку для зарахування на рахунок постачальника у банку-ремітенті; та експортне інкасо, при якому банк-ремітент відшкодовує вартість відвантаженої продукції експортеру, як тільки одержить комерційні документи та чекатиме на перерахування повної суми банком імпортера.

Крім того, розрахунки за інкасо бувають двох видів: може бути здійснена оплата продукції одразу ж при одержанні фінансової та комерційної

документації або після підтвердження переказного векселя. У першому випадку облік інкасових операцій буде вестися за методикою банківських переказів. Так, у експортера одержання коштів на транзитний рахунок відображатиметься кредитуванням рахунка 31 «Рахунки в банках» із самостійним відкриттям аналітичного рахунка 3142 «Розрахунки за інкасо» для підприємств, що не використовують Інструкцію про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій №291, в кореспонденції з субрахунком 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» та відображенням курсових різниць в операційних доходах/витратах. Щодо імпортера, за умовами інкасо кошти не депонуються на окремому рахунку, а отже списуються з валютного акаунта, операції за яким відображаються на рахунку 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» із кореспонденцією з рахунком 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками». Аналітичний облік, вважаємо, має вестися за кожним інкасо, валютою платежу, замовником (постачальником). Так як зовнішньоторговельні операції є поточними, при акцептуванні тратти підприємства-експортери використовують рахунок 342 "Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті", імпортери - 622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті». Аналітичний облік за цими рахунками, на нашу думку, повинен вестися за кожним виданим (отриманим) векселем, векселедавцем (векселеотримувачем) та за валютою зобов'язання.

Розрахунки під час здійснення заліку взаємної заборгованості передбачають погашення взаємних заборгованостей між контрагентами в рівних сумах і уже наявна різниця сплачується на загальних умовах. За останні кілька років частка розрахунків за допомогою заліку взаємних заборгованостей зросла, що диктується передусім зручністю використання, удосконаленням банківських технологій та посиленням співпраці з іноземними контрагентами, що призводить до зростання взаємних боргових зобов'язань між ними. Варто зазначити, що проведення трансакцій здійснюється лише за наявності достатньо великих сум взаємної заборгованості. Необхідно також враховувати ефективність таких розрахунків, тобто процентне співвідношення сум, що списані по взаємозаліку, до загального обсягу заборгованостей; важливо, щоб цей показник був не менше 30%.

Підприємства, які ведуть довгострокову співпрацю, договором можуть закріплювати періодичне списання заборгованостей за взаєморозрахунками із складанням акта взаємозаліку та здійснення оплат згідно з показниками сальдо заліку взаємозаборгованостей. Юридична особа, в якій за підсумком виявилася кредиторська заборгованість здійснює банківський переказ на користь контрагента або використовує інші форми розрахунків залежно від особливостей операцій.

Фактично залік взаємних заборгованостей як форма безготівкових розрахунків не вимагає посередництва банківських установ як у інших випадках, так як цю трансакцію проводять самі підприємства, висвітлюючи на поточному рахунку тільки сальдо операції. Тому в обліку взаємозаліку відображається бухгалтерським проведенням Дт 632 "Розрахунки з іноземними

постачальниками" Кт 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» на підставі складеного акта; різниця виплачується з поточного рахунка кредитуванням рахунка 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті».

Таким чином, проведені дослідження допомогли сформувати ряд висновків науково-практичного характеру:

1. Безготівкові розрахунки становлять одну з основних складових фінансової інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності, так як опосередковують рух товарів, робіт і послуг, капіталу, тому дослідження змісту, способу здійснення та обліку міжнародних безготівкових розрахунків між суб'єктами господарювання є особливо важливими на сучасному етапі розвитку господарства.

2. Акредитивна форма розрахунків має активне використання серед учасників міжнародних товарних та фінансових ринків, зважаючи на її переваги для експортерів та імпортерів, а також банківські гарантії виплат. Облік акредитивних операцій здійснюється на основі документів про відкриття акредитиву, депонування коштів, відвантаження товарів, погашення зобов'язань перед постачальниками. Інкасо як метод розрахунків використовуються підприємствами з хорошою репутацією або які, зазвичай, провадять довгострокові економічні зв'язки, щоб захиститися від ризиків неоплати відвантажених товарів. Облік інкасових операцій варто вести на окремому аналітичному рахунку 3142 «Розрахунки за інкасо» до рахунку 31 «Рахунки в банках».

3. Розрахунки за заліком взаємної заборгованості використовуються передусім підприємствами, між якими закріпилися постійні торговельні відносини. Особливістю таких розрахунків є усунення ролі банку, коли на поточних рахунках відображається лише сальдо взаємозаліку, що є зручним для контрагентів та не вимагає додаткових комісійних та накладних витрат, а підставою для відображення у фінансовій звітності стає складений акт.

Література до розділу 1.3

1. Про затвердження інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Національного банку України від 21 січня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. - №13. – С. 908.
2. Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» №444 від 21 червня 1995року // Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: систематизований збірник правових актів. – К.: Інформ-Екобуд, 1998. – 97 с.
3. Чиж Н. Теоретичні аспекти міжнародних розрахунків [Електронний ресурс] / Н. М. Чиж // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2011. - № 5 (20). – Ч. 2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2008_5_2/zbirnuk_ETEI_08_2_302.pdf.
4. Колеснікова Г. В., Ляшенко В.І., Охременко С. В. Акредитивні форми розрахунків як гарантія здійснення платежу [Текст] / Г.В. Колеснікова, В.І. Ляшенко, С.В. Охременко // Економічний вісник Донбасу. – 2012. - № 3 (29). – С. 133-148.

5. Тріщ Р.І. Акредитивна форма розрахунків як спосіб забезпечення виконання договірних зобов'язань у господарських міжнародних відносинах [Текст] / Р.І. Тріщ // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2009.- № 2.- С.19-23.

1.4. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО БЮДЖЕТНОГО ОБЛІКУ

Гевлич Л.Л.

к.е.н., доцент

Донецький національний університет

В Україні у державній власності знаходиться значна питома вага установ та організацій різних сфер діяльності, що утримуються за рахунок загальнодержавного та місцевих бюджетів. Ефективність їхньої діяльності багато в чому визначається раціональною організацією бухгалтерського обліку виконання кошторисів як основного інструменту планування доходів і витрат бюджетної установи. В рамках даного дослідження поняття обліку у бюджетних установах та бюджетного обліку приймаються за синоніми.

Дослідженню проблем організації вітчизняного бюджетного обліку присвячені роботи П.Й. Атамаса, Ф.Ф. Бутинця, Р.Т. Джоги, С.В. Свірко, Л.М. Сінельник, Н.І. Сушко, І.Т. Ткаченко [1-4]. Але в їх дослідженнях основна увага приділяється концептуальним основам побудови та практиці ведення обліку, а сучасний стан та перспективи зміни нормативно-правового регулювання бюджетного обліку залишаються поза розглядом.

Наразі в Україні відбувається реформування нормативної бази організації обліку з метою вирішення нагальних проблем, зокрема, у зв'язку з наявністю різних організаційних структур бухгалтерських служб, процедур документообігу, використанням різного програмного забезпечення тощо [5]. Відсутність нагальних досліджень щодо напрямів оптимізації нормативної основи бюджетного обліку, а також критичного аналізу дій державних органів у цьому напрямку обумовили актуальність дослідження.

Метою дослідження є критичний аналіз наявної нормативно-правової бази організації вітчизняного бюджетного обліку з точки зору розробки шляхів її удосконалення на основі міжнародного досвіду.

Основний нормативний документ, що регулює вітчизняний бухгалтерський облік – Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV дає чітке визначення мети та суб'єктів регулювання. В якості першої виступає створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності (обов'язкових для всіх підприємств), які захищають інтереси користувачів, а також удосконалення обліку та звітності. Але аналіз діючої практики ведення обліку в бюджетних установах (зокрема, подвійний облік видатків у розрізі касових та фактичних в органах казначейства та самих установах), а також відсутність актуалізації основних позицій нормативних актів стосовно окремих

облікових об'єктів (зокрема, віднесення до основних засобів об'єктів необоротних активів вартістю понад 1000 грн. – у порівнянні аналогічний показник для суб'єктів підприємництва згідно із Податковим кодексом України з 2011 р. складає 2500 грн.) дозволяє констатувати наступну основну мету бюджетного обліку – уніфікацію правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності бюджетними установами з точки зору організації ефективного контролю за використанням бюджетних коштів.

Щодо суб'єктів регулювання цікавим є виокремлення бухгалтерського обліку як такого та обліку в банках. Стосовно останніх порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності встановлює НБУ, для всіх інших регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики. Основними документами, що регулюють методологію обліку, називаються П(С)БО. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у межах своєї компетенції, розробляють на їх основі методичні рекомендації відповідно до галузевих особливостей підприємств, що їм підпорядковуються [6].

Вищенаведене декларує встановлення методологічних основ організації обліку на вітчизняних суб'єктах господарювання будь-якої форми власності та сфери діяльності, окрім банків, національними П(С)БО, розробленими Міністерством фінансів України, та іншими нормативними документами, що базуються на П(С)БО. На практиці це означає, що методологія бюджетного обліку повинна визначатися загальними положеннями (стандартами) щодо складу показників звітності, алгоритму їх розрахунку, організації обліку окремих облікових ситуацій тощо. У той же час наразі в національних П(С)БО вказано, що бюджетні установи не входять в сферу їх дії. І справді, методологічні основи бюджетного обліку сьогодні регламентовані зовсім іншими органами – Державною казначейською службою України та галузевими міністерствами в численних нормативних документах, що регламентують геть інші алгоритми розрахунку показників.

Крім того, ряд вітчизняних підзаконних актів прямо декларує верховенство Державної казначейської служби України у питаннях регулювання бюджетного обліку. Зокрема, Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр. вказує: «Згідно з Бюджетним кодексом України і Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, звітності про виконання бюджетів, кошторисів бюджетних установ встановлює Державне казначейство» [5].

Таким чином, слід відзначити суперечливість основних нормативних документів з регулювання вітчизняного бухгалтерського обліку щодо їх застосування до бюджетних установ.

Критичний аналіз системи нормативних актів, якими регулюється облік бюджетних установ на практиці, дозволив виокремити в якості суб'єктів регулювання бюджетного обліку (за рівнями ієрархії):

- законодавчий орган державної влади - Верховну Раду України (зокрема,

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV);

- вищий орган виконавчої влади - Кабінет Міністрів України (зокрема, постанова КМУ від 28.02.2002 р. № 228 «Про Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги щодо виконання кошторисів доходів і видатків бюджетних установ і організацій»);

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, - Міністерство фінансів України (зокрема, наказ Міністерства фінансів України від 21.02.2011 р. № 214 «Про затвердження Порядку погодження, призначення на посаду та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи»);

- Національний банк України (зокрема, постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» від 15.12.2004 р. № 637);

- Державна казначейська служба України (зокрема, Наказ ГУДКУ від 10.07.2000 р. № 61 «Про затвердження Інструкції про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ»);

- міністерства, інші центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, передбачених законодавством (зокрема, наказ Міністерства освіти і науки України від 01.12.2003 р. № 798/657/351 «Про затвердження Порядку та умов надання платних послуг бюджетними науковими установами»).

При цьому безумовний пріоритет у галузі методологічного регулювання бюджетного обліку належить Державній казначейській службі України.

Що стосується способів регулювання обліку, вони не вказані у нормативних актах, але витікають з їхнього змісту, будучи представленими:

- регламентацією єдиних принципів (концептуальних основ) бухгалтерського обліку;

- регламентацією порядку організації та ведення бухгалтерського обліку;

- регламентацією порядку організації та здійснення внутрішнього та зовнішнього контролю;

- розробкою системи облікового відображення господарчих ситуацій;

- розробкою алгоритмів розрахунку окремих показників;

- регламентацією форматів, змісту, порядку подання звітності;

- регламентацією рівня кваліфікації, прав, обов'язків, відповідальності, порядку призначення на посаду чи звільнення з посади облікових працівників.

Наразі основні нормативні документи в системі регулювання бюджетного обліку є директивними, а складова внутрішнього регулювання, зокрема, в рамках облікової політики, зведена до мінімуму. Таким чином, на практиці знижується ефективність прийняття управлінських рішень в галузі бюджетного обліку, бо вкрай мало альтернатив щодо вирішення облікових проблем залишено на розсуд конкретного обліковця – менеджера бюджетної установи.

Дана ситуація виправдовується необхідністю впровадження жорсткого контролю за використанням бюджетних коштів, що надаються на фінансування

установи з державного чи місцевих бюджетів. Але слід констатувати, що віддалення суб'єкту прийняття рішення від факту господарської ситуації неминуче призводить до зниження ефективності управління, відповідно, - й використання державних коштів.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз складу вітчизняних та міжнародних стандартів
у державному секторі

Групи П(С)БОДС	Перелік П(С)БОДС станом на 20.01.2013 р.	Перелік МСФЗС станом на 2010 р.
Загальнометодологічне регулювання звітності	101 «Подання фінансової звітності»	1 «Подання фінансової звітності»
	125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок»	3 «Облікова політика, зміна оціночних значень та помилки»
	102 «Консолідована фін. звітність»	6 «Консолідована та окрема фін. звітність»
	103 «Фін. звітність за сегментами»	18 «Сегментарна звітність»
		14 «Події після звітної дати»
		22 «Розкриття інформації у фін. звітності про сектор державного управління»
		2 «Звіти про рух грошових коштів»
	24 «Подання бюджетної інформації у фінансовій звітності»	
Регулювання окремих видів облікових об'єктів	121 «Основні засоби»	17 «Основні засоби»
	122 «Нематеріальні активи»	31 «Нематеріальні активи»
	123 «Запаси»	12 «Запаси»
	124 «Доходи»	23 «Дохід від необхідних операцій (податки та трансферти)»
		9 «Дохід від обмінних операцій»
	126 «Оренда»	13 «Оренда»
	127 «Зменшення корисності активів»	21 «Знецінення активів, що не генерують грошові кошти»
		26 «Знецінення активів, що генерують грошові кошти»
	128 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та активи»	19 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та активи»
	129 «Інвестиційна нерухомість»	16 «Інвестиційна нерухомість»
	130 «Вплив змін валютних курсів»	4 «Вплив змін обмінних курсів»
	132 «Виплати працівникам»	25 «Винагороди працівникам»
	133 «Фінансові інвестиції»	7 «Інвестиції в асоційовані установи»
		20 «Розкриття інформації про пов'язані сторони»
		8 «Участь у спільній діяльності»
134 «Фінансові інструменти»	15 «Фін. інструменти: розкриття та подання інформації»	
	28 «Фін. інструменти: подання інформації»	
	29 «Фін. інструменти: визнання та оцінка»	
	30 «Фін. інструменти: розкриття інформації»	
135 «Витрати»	5 «Витрати за позиками»	
Регулювання особливих умов діяльності	105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»	10 «Фінансова звітність в гіперінфляційній економіці»
	131 «Будівельні контракти»	11 «Угоди на будівництво»
		27 «Сільське господарство»

Вирішення проблеми пропонується за рахунок зміни вектору управління

в системі бюджетних відносин, у тому числі, розширення можливостей облікових працівників у застосуванні альтернатив оцінки облікових об'єктів та методів обліку за рахунок впровадження національних П(С)БО в державному секторі в рамках Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр.

Результати авторського порівняльного аналізу переліку проектів національних та діючих міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (фінансової звітності), здійсненого на основі [7,8], викладені у табл. 1, показали значне відставання вітчизняних регуляторів бюджетного обліку стосовно переліку питань, що розглядаються (19 позицій проти 31).

Якщо ж порівнювати зміст аналогічних стандартів, наприклад, П(С)БО 121 та МСФЗДС 17 «Основні засоби» [7,8], можна відмітити наступне:

- за формою представлення інформації МСФЗДС 17 є більш детальним та зрозумілим користувачам, бо роз'яснює інформацію на конкретних прикладах;

- П(С)БО 121 надає більше тлумачень використаних термінів, але їх визначення в міжнародних та національних стандартах не співпадає (зокрема, МСФЗДС каже про можливість розгляду строку корисного використання активів як кількості одиниць продукції, що установа очікує отримати від їх використання, а П(С)БОДС вважає можливим сприйняття цього показника виключно як періоду у часі);

- на відміну від МСФЗДС П(С)БОДС намагається надати якнайбільше пояснень щодо декларування обліку на рівні установи: зокрема, дається визначення об'єкту основних засобів як одиниць обліку, жорстко регламентуються групи основних засобів, встановлюється вартісна межа віднесення активів до основних засобів, роз'яснення моменту початку, призупинення, закінчення нарахування амортизації тощо;

- не збігаються також основні позиції організації обліку основних засобів, зокрема: методи нарахування амортизації (у П(С)БОДС – прямолінійний, у МСФЗДС – прямолінійний, виробничий, залишку, що зменшується), пріоритет оцінки (у П(С)БОДС – первісна, у МСФЗДС – справедлива вартість) тощо;

- у вітчизняному стандарті відсутня вимога щодо перегляду щонайменше раз на рік ліквідаційної вартості, строку використання та методу амортизації активів;

- МСФЗДС пред'являє значно більші вимоги до змісту інформації щодо основних засобів, яка розкривається у фінансовій звітності установ.

Таким чином, за результатами порівняльного аналізу змісту П(С)БО 121 та МСФЗДС 17 можна констатувати, що вітчизняні стандарти не враховують сучасних вимог міжнародного обліку, не розширюють самостійності облікових працівників та менеджерів стосовно прийняття управлінських рішень в межах облікової політики.

Крім того, слід відмітити, що майже єдиним проявом реформування існуючого нормативного забезпечення бюджетного обліку в останні роки, окрім розробки проектів стандартів, стало внесення змін у постанову Кабінету міністрів України від 28.02.2000 р. № 419 «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» [9]. Усі інші нормативні документи, особливо ті, що

стосуються технології обліку (зокрема, накази Головного управління Державного казначейства України № 61 від 10.07.2000 р. «Про затвердження Інструкції про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ» та № 68 від 27.07.2000 р. «Про затвердження Інструкції про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання») не відповідають реаліям сьогодення.

Взагалі, строки реформування бюджетного обліку, встановлені Стратегією модернізації, порушені за основними напрямками:

- щодо введення в дію національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі (передбачалося з 01.01.2013 р., перенесено на 01.01.2015 р.);

- щодо розробки єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізованого з бюджетною класифікацією (передбачалося у 2010-2012 рр., досі не виконано);

- щодо адаптації нормативно-правового та методологічного забезпечення бюджетного обліку (передбачалося у 2010-2012 рр., досі не виконано).

Наразі існуюча система нормативного регулювання бюджетного обліку в Україні не відповідає вимогам, що пред'являються, за наступними позиціями:

1. Суперечливість нормативних документів різних рівнів прийняття не дозволяє організувати цілісну облікову систему на макрорівні.

2. Жорстка регламентація майже усіх аспектів облікової діяльності бюджетних установ не дає змоги приймати адекватні управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності роботи закладу, а обліковцям не дозволяє проявити творчий потенціал у вирішенні облікових проблем.

3. Невідповідність національних облікових стандартів у державному секторі міжнародним аналогам за принциповими позиціями не дає змоги ефективно використати закордонний досвід оптимізації обліку.

Таким чином, за результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Існуюча в Україні система нормативного регулювання бюджетного обліку не задовольняє сучасним потребам ефективного управління державними коштами та міжнародним вимогам щодо основних теоретичних засад – мети, суб'єктів, способів реалізації.

2. Робота державних органів, зокрема, Державної казначейської служби України, щодо реалізації Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр. не є задовільною в частині строків на напрямів реформування бюджетного обліку.

3. Зміст проектів національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі не змінює пріоритетів прийняття управлінських рішень в бюджетному обліку та не відповідає вимогам міжнародного обліку.

Для ліквідації визначених проблем пропонується наступне:

1. Міністерству фінансів України протягом 2013 р. переглянути зміст П(С)БОДС з метою їх актуалізації з урахуванням міжнародних вимог.

2. Державній казначейській службі України переглянути зміст основних

нормативних документів в галузі бюджетного обліку з метою приведення їх у відповідність із сучасними вимогами ефективного управління державними коштами та П(С)БОДС.

3. Впровадити процедуру публічного обговорення змісту стандартів обліку в державному секторі з метою урахування думки обліковців-практиків, менеджерів бюджетних установ та потенційних користувачів інформації їхньої фінансової звітності.

Дослідження практики реалізації Стратегії модернізації у майбутньому, а також виявлення проблем реформування вітчизняного бюджетного обліку з метою пошуку способів їх рішення буде напрямом подальших досліджень.

Література до розділу 1.4

1. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних установах: навч. посіб. / П.Й. Атамас – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288.
2. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: навч. посібн. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2004. – 448 с.
3. Джога Р.Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: підручник / Р.Т. Джога, С.В. Свірко, Л.М. Сінельник. – К.: КНЕУ, 2006. – 480 с.
4. Свірко С.В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: навч. посібник. / С.В. Свірко. — К.: КНЕУ, 2006. — 380 с.
5. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр.: постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34: за станом на 20.01.2013 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF>.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV: за станом на 20.01.2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. -№ 40. - Ст.365.
7. Проекти національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=83023.
8. Международные стандарты финансовой отчетности для государственного сектора [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www1.minfin.ru/budget/sfo/msfo/>.
9. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності: постанова Кабінету міністрів України від 28.02.2000 р. № 419 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF>.

1.5. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ

Гейср Е.С.

к.е.н., доцент

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Наукове пізнання як процес відображення суб'єктом досліджуваного об'єкта, орієнтований на досягнення обґрунтованого результату, включає в себе два рівня: емпіричний, що пов'язаний з накопичуванням знання на основі

досвіду (апробація, спостереження); теоретичний, що характеризується більш високим ступенем узагальнення та глибиною проникнення у сутність об'єкта.

Вказані рівні взаємодіють між собою. Дані, отримані на емпіричному рівні, використовуються у теоретичному пізнанні, яке, в свою чергу, визначає напрями і методи першого. Тобто, формування повного уявлення про об'єкт неможливе на основі тільки одних практичних даних. Для всебічного вивчення об'єкта необхідно провести дослідження і на теоретичному рівні, однією з основних категорій якого є метод моделювання, що широко застосовується у різних галузях наукових знань.

Бухгалтерський облік як наука і як практична діяльність не є винятком із загальних тенденцій розвитку й активно користується можливостями методу моделювання у формуванні своєї теорії та адаптації до змінюваних умов облікової практики [1]. Використання моделювання як засобу пізнання в науці бухгалтерського обліку дає можливість для його застосування в якості методологічної основи не тільки стосовно всієї системи бухгалтерського обліку, але й для окремих її елементів.

Одним із складних питань є облік податкових різниць та відстрочених податків. Вимоги податкового законодавства відрізняються від вимог визнання та оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат, що встановлені стандартами бухгалтерського обліку. Існуючі розбіжності спричиняють податкові різниці, створюють ситуацію, коли показники, що відображені у фінансовій звітності, та зобов'язання підприємств з податкових платежів зовсім не кореспондують між собою. Для того, щоб користувачі фінансової звітності були здатні оцінити податкові наслідки таких різниць, визнаються відстрочені податкові зобов'язання та відстрочені податкові активи.

Характеристика еволюційного процесу розвитку обліку податку на прибуток, а також аналіз законодавчих норм, що регулюють облік та оподаткування прибутку, сприяли збору тільки емпіричних даних, а, значить, є хоча і необхідними, але все ж недостатніми етапами в процесі наукового пізнання. Тому необхідно провести дослідження вказаної проблеми на теоретичному рівні із застосуванням методу моделювання.

Проблеми моделювання у бухгалтерському обліку розглядалися у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як О.А.Агеева, О.С.Бородкін, Д.Р.Гараев, Е.К.Гільде, М.А.Деркач, В.А.Єрофеева, В.В.Євдокімов, В.М.Жук, В.Б.Івашкевич, С.В.Івахненко, Ю.А.Кузьмінський, І.Є.Куренков, Я.Д.Крупка, Н.М.Малюга, В.С.Німчинов, В.Д.Новодворский, В.Ф.Палій, М.С.Пушкар, В.В.Сопко, Я.В.Соколов, М.Г.Чумаченко, А.А.Шапошніков, В.Г.Швець та ін.

Докладний аналіз та систематизацію наукових досліджень з моделювання в бухгалтерському обліку, а також подальший розвиток теорії та методології моделювання в обліку здійснила М.М. Шигун [1; 2].

Відзначаючи вагомий внесок вчених у вирішення даної проблеми, необхідно відмітити, що питання моделювання обліку потребують нових підходів у сучасних ринкових умовах, з урахуванням нових потреб користувачів інформації, існування та взаємозв'язку різних видів обліку.

Метою дослідження є розкриття можливостей використання методу моделювання щодо бухгалтерського обліку податку на прибуток, дослідження теоретико-методологічних основ побудови моделей обліку податкових різниць.

В науці бухгалтерського обліку виділяють дві складові: предметну і методологічну; перша вивчає використання стандартів, прийнятих в обліковій науці, друга - зміни таких стандартів. Особливість методологічної складової полягає в тому, що вона суттєво розширює поле зору бухгалтера, дає можливість вийти за межі науки і практики, тих засобів і уяв, які є характерними для бухгалтерського обліку. Моделювання є тим важливим інструментом методологічної діяльності, який дає можливість адаптувати до нової облікової задачі або ситуації всі попередні рішення, весь накопичений пізнавальний досвід або досвід практичної діяльності [3, с. 18-19].

Я.В. Соколов визначає моделювання як «метод бухгалтерського обліку, що дозволяє вивчати факти господарського життя і господарські процеси не прямо і безпосередньо, а через навмисно створені ним образи та описи – символи» [4, с. 127]

У бухгалтерському обліку моделювання має важливі функції:

1) моделювання є основою для створення законів, закономірностей, формування принципів, правил, підходів; кожен елемент методу бухгалтерського обліку ґрунтується на певній спеціальній моделі і видозмінюється завдяки процесам моделювання;

2) на рівні облікової практики процеси організації бухгалтерського обліку, його ведення, підготовки різної інформації на основі облікових даних не можуть ефективно реалізовуватися без постійного їх пристосування до потреб користувачів інформації. Процес моделювання дозволяє вносити зміни до певних компонентів системи, підвищуючи її життєздатність [1].

У питанні обліку показників, пов'язаних з оподаткуванням прибутку, такі можливості не тільки є бажаними, але й необхідними. При пошуку найбільш зручних способів побудови облікових систем і форм звітності з орієнтацією на користувачів, застосування методу моделювання дозволяє абстрагуватись від «неідеальних» норм діючого законодавства і застосовувати багаторічний досвід ведення обліку з податку на прибуток.

Основні прийоми бухгалтерського обліку, які виникли з розвитком науки - інвентаризація, реєстрація, підвійний запис, синтетичні та аналітичні рахунки, баланс - є проявом різних сторін моделювання. При цьому мета моделювання у бухгалтерському обліку завжди спрямована на розробку методології, що сприятиме упорядкуванню процесу отримання та обробки інформації про об'єкти обліку. Досягнення вказаної мети реалізується при вирішенні таких завдань: створення спрощеного опису облікової системи з виділенням її суттєвих параметрів, тобто побудова облікової моделі; розробка методики практичного використання облікової моделі, тобто її реалізація; проведення експерименту [5, с. 12].

Як об'єкти моделювання можуть виступати не тільки облікові системи, але й їх елементи: в методології моделюється структура рахунків бухгалтерського обліку і кореспонденція між ними; в методиці - склад

бухгалтерських реєстрів, розподіл реквізитів у первинних документах, взаємозв'язок синтетичного і аналітичного обліку [5, с. 13-14].

Один з підходів до побудови облікових моделей був представлений у теорії «восьми рівнів моделювання». Так, у концепції виділяються рівні (кроки), що відображають логіку бухгалтерських процедур і тенденцію переходу від ізоморфних моделей (простих, що містять всі характеристики об'єкта) до гомоморфних (більш складних і абстрактних) [6].

На першому рівні в якості моделі господарської діяльності представлена вся система бухгалтерського обліку, що складається з: первинної документації (вхідної інформації); облікових реєстрів (згрупованої інформації); та звітності (вихідної інформації). Вирішальне значення з точки зору бухгалтерського обліку, його практичної реалізації і науки мають не первинні документи, не реєстри і не форми звітності, а моделі вхідної та вихідної інформації (аналітичний опис документів, що містить послідовний перелік реквізитів).

На другому рівні в ролі моделей виступають рахунки бухгалтерського обліку та їх інформаційні зв'язки – бухгалтерські записи (проведення). Одночасно з цим підкреслюється, що найбільший дослідницький інтерес представляють саме проведення, тому що вони розкривають зміст і логіку економічних і правових відносин між учасниками господарського процесу.

Третій рівень передбачає можливість організації ряду так званих балансових рівнянь; четвертий - розробку широкого переліку моделей, що складаються шляхом вибору різних варіантів поєднання введених показників. В залежності від поставлених завдань обираються моделі, що найбільш підходять за інформативністю.

На п'ятому рівні моделюються не тільки реєстри і окремі блоки інформації (наприклад, з обліку розрахунків з бюджетом), але й вся сукупність інформаційних потоків облікових даних. При цьому імітація практичної роботи має здійснюватись за допомогою спеціально створеної структурної моделі. На шостому рівні моделюється методика бухгалтерського обліку на основі організації технологічних процесів.

Сьомий та восьмий рівні приділяють увагу розробці аналітичних моделей та здійсненню прогнозування процесів господарської діяльності і шляхів розвитку самого бухгалтерського обліку [6].

Отже, основними об'єктами моделювання бухгалтерського обліку є реквізити первинних документів; рахунки бухгалтерського обліку, кореспонденція між ними та ін.

Моделювання бухгалтерського обліку має особливе значення з точки зору задоволення потреб користувачів облікової інформації. Базуючись на системному підході, слід визначити:

- цілі, призначення і характер використання облікової інформації для кожної групи користувачів;
- кількісну і якісну оцінку обсягу економічної інформації при різних варіантах побудови обліку;
- оптимальний варіант обліку виходячи з вимог максимального задоволення інформаційних потреб при мінімальних витратах.

Основні користувачі облікової інформації - власники, інвестори, менеджери, держава. Їх інформаційні потреби задовольняються шляхом подання фінансової, податкової, статистичної, управлінської звітності. Вирішення проблеми узгодженості показників фінансової і податкової звітності, пов'язаних з оподаткуванням прибутку, потребує встановити порядок формування даних для моделювання обліку податків на прибуток.

Сукупність операцій з оподаткування прибутку є складною динамічною системою, пов'язаною, перш за все, з подоланням кількісного та часового неспівпадіння величин оцінки активів та зобов'язань, визнання доходів і витрат, що формують бухгалтерський прибуток, з одного боку, і суму заборгованості перед бюджетом, з іншого боку. Вказані розбіжності обумовлюють необхідність введення у фінансову звітність показників, що відображають взаємозв'язок бухгалтерської та податкової оцінки фактів господарського життя підприємства, тобто податкових різниць, і, як наслідок, сум відстрочених податків.

Введення позицій, що розкривають інформацію про податкову оцінку активів та зобов'язань, може здійснюватись або за допомогою спеціальних коригувань безпосередньо перед складанням звітності, або накопиченням інформації при факти господарської діяльності підприємства протягом всього звітного (податкового) періоду.

Перший варіант не є раціональним, тому що суттєво збільшує обсяг робіт щодо складання звітності і, крім того, провокує помилки при здійсненні перерахунків показників фінансової звітності на підставі даних первинних документів і даних податкового обліку.

Другий варіант передбачає відкриття спеціальних рахунків бухгалтерського обліку, що акумулюють інформацію про випадки розбіжностей між фінансовим результатом і базою оподаткування. Кожний з введених рахунків буде інформаційною моделлю окремої групи податкових різниць, а загальна сукупність податкових рахунків і встановлена між ними кореспонденція – облікову модель системи податкового обліку.

Як відмічалось, будь-який процес моделювання в бухгалтерському обліку має починатись зі спрощеного опису досліджуваної облікової системи, тобто з виділенням її суттєвих параметрів. Так, в методиці обліку податків на прибуток найбільш суттєвими параметрами є способи ведення обліку податкових різниць і сум відстрочених податків.

Основними документами, що визначають підхід до обліку та відображення у звітності податкових різниць, поточних і відстрочених податків, є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 «Податки на прибуток», національні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» та Положення бухгалтерського обліку «Податкові різниці». Вказані документи неузгоджені між собою, містять певні протиріччя.

У П(С)БО 17 «Податки на прибуток» містяться норми про необхідність відображення відстрочених податків, але відсутні норми про облік податкових різниць [7]. Положення бухгалтерського обліку «Податкові різниці», навпаки, не розглядає відстрочені податки, а надає рекомендації щодо відображення

податкових різниць. «При систематизації інформації, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, в регістрах синтетичного та аналітичного обліку обов'язково проводиться аналіз господарської операції на наявність податкових різниць» [8].

Інформацію про тимчасові і постійні податкові різниці, що враховуються при визначенні податкового прибутку (збитку) звітного періоду, рекомендовано накопичувати в регістрах бухгалтерського обліку, зокрема шляхом виділення окремих граф для їх відображення (за відповідною класифікацією – тимчасова або постійна) або в інший спосіб, що забезпечуватиме реєстрацію і накопичення відповідної інформації для її розкриття у фінансовій звітності.

При цьому ані перший, ані другий документ не надає рекомендацій щодо використання для ведення обліку податкових різниць рахунків синтетичного і аналітичного обліку, кореспонденції між ними.

Можливо, мається на увазі відкриття аналітичних рахунків податкових різниць до відповідних синтетичних рахунків обліку активів та зобов'язань, пов'язаних з виникненням таких податкових різниць. Другий варіант (ведення окремих синтетичних рахунків для обліку податкових різниць) не розглядається, тому що він не може застосовуватись в рамках наведених рекомендацій. Але такий варіант заслуговує на увагу, оскільки до синтетичних рахунків обліку податкових різниць можуть відкриватись аналітичні рахунки за видами активів та зобов'язань, в оцінці яких виникли різниці. В такий же спосіб має відображатись інформація і про відстрочені податки.

Для вирішення даної проблеми може бути запропонована побудова узгодженого обліку податкових різниць і сум відстрочених податків за умов відображення податкових різниць або на синтетичному рівні (на окремих синтетичних рахунках бухгалтерського обліку), або в аналітичному обліку (за відповідними рахунками обліку активів та зобов'язань, доходів і витрат).

Слід відмітити, що другий спосіб менш зручний для наступного формування підсумкових показників, що відображаються у звітності. Така побудова обліку призведе до порушення причинно-наслідкових зв'язків між причинами виникнення податкових наслідків фактів господарської діяльності (податковими різницями) та самими податковими наслідками (відстроченими податками). Тобто, найбільш раціональним є ведення обліку податкових різниць на окремих синтетичних рахунках.

Однак у будь-якому випадку практична цінність процесу побудови моделей обліку податкових розрахунків буде забезпечуватись спрямованістю на збереження спільних рис з об'єктом, що моделюється, наближенням до норм діючих стандартів.

Всі моделі облікових системи мають складатись з двох частин: основи моделі, що характеризується вибором рахунків для обліку податкових різниць, і змісту, що описує окремі елементи облікового процесу. Наприклад, якщо основою моделі будуть рахунки синтетичного обліку, в якості змісту - окремі види рахунків відповідно до їх класифікації, то це дозволить встановити для кожної моделі найбільш ефективне застосування тих чи інших методичних прийомів, в залежності від специфіки обраних рахунків. Вибір аналітичного

обліку як основи моделі передбачає застосування аналітичних рахунків відповідних рахунків активів, зобов'язань, доходів та витрат у встановлених регістрах обліку.

Для побудови моделей обліку податкових різниць слід використати рахунки, що класифікуються в теорії бухгалтерського обліку за різними ознаками. По-перше, це рахунки активні, пасивні, активно-пасивні (для обліку податкових різниць, що підлягають оподаткуванню, та податкових різниць, що підлягають вирахуванню). По-друге, класифікація рахунків за економічним змістом, за призначенням та структурою передбачає використання балансових, позабалансових, основних, регулюючих (контрарних, додаткових), операційних та інших рахунків, що дозволить відобразити облікову інформацію про податкові різниці.

Отже, побудова моделей обліку податкових різниць може здійснюватись на аналітичному або синтетичному рівні, а також на кожному з них відповідно до способу ведення аналітичного обліку або за видом синтетичних рахунків (рис. 1).

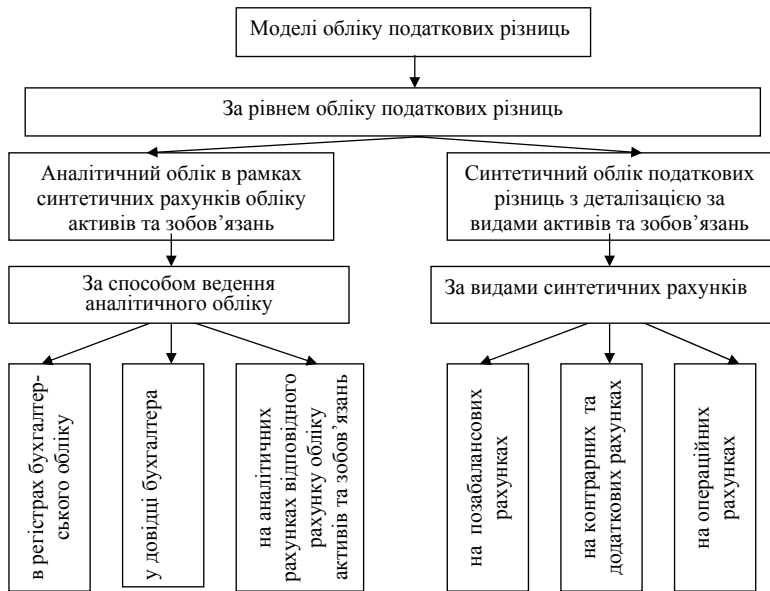

Рис. 1. Варіанти побудови моделей обліку податкових різниць (розроблено автором на основі [9, 10])

Наведені моделі обліку податкових різниць у різні способи забезпечують взаємозв'язок бухгалтерського обліку та оподаткування, дозволяють відображати податкові різниці, які є відхиленнями між бухгалтерською та податковою оцінкою активів та зобов'язань.

Отже, облік для цілей оподаткування в системі бухгалтерського обліку може бути реалізований:

- з додатковим аналітичним обліком на рахунках активів, зобов'язань, доходів та витрат;
- з використанням позабалансових рахунків;
- на контрарних та додаткових рахунках;
- на окремих синтетичних операційних рахунках.

Деякі з наведених варіантів моделі застосовуються на практиці, тому процес формування даних для моделювання обліку податкових різниць не буде носити вичерпного характеру без вивчення і аналізу вже розроблених моделей. Виявлення їх позитивних рис та недоліків дозволить створити основу, що необхідна для пошуку принципово нових методичних рішень.

Облікова практика вітчизняних підприємств свідчить, що облік податкових різниць та відстрочених податків ведеться, як правило, або на позабалансових рахунках, або на аналітичних рахунках відповідних рахунків активів, зобов'язань, доходів та витрат. Але це не дозволяє формувати інформацію, необхідну для складання фінансової та податкової звітності.

Для встановлення зв'язків між податковими наслідками господарських операцій та причинами їх виникнення доцільним є використання окремих спеціально введених синтетичних рахунків обліку податкових різниць.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що моделювання як засіб пізнання може застосовуватись для побудови моделі як всієї системи бухгалтерського обліку, так і окремих її елементів, в тому числі моделі обліку показників податку на прибуток. Для цього моделюється структура рахунків бухгалтерського обліку, кореспонденція між ними, склад бухгалтерських регістрів, взаємозв'язок синтетичного і аналітичного обліку показників, пов'язаних з оподаткуванням прибутку.

Існуючі розбіжності між бухгалтерською і податковою оцінкою активів, зобов'язань, доходів та витрат, їх визнанням обумовлюють необхідність формування даних про податкові різниці та відстрочені податки, що може бути здійснено за допомогою рахунків бухгалтерського обліку. Кожний рахунок буде інформаційною моделлю окремої групи податкових різниць, а сукупність рахунків і встановлена між ними кореспонденція – облікову модель системи податкового обліку. Суттєвими параметрами таких моделей є способи ведення обліку податкових різниць і відстрочених податків, що визначає варіативність побудови моделей.

Аналіз моделей обліку податкових різниць показує, що найбільш раціональним є використання окремих синтетичних рахунків, що забезпечить цілісність причинно-наслідкових зв'язків між податковими наслідками господарських операцій та причинами їх виникнення, узгодженість обліку податкових різниць та відстрочених податків.

Представлені моделі потребують розробки методики обліку податкових різниць, а також відображення інформації про них у фінансовій і податковій звітності, що визначає перспективи подальших досліджень.

Література до розділу 1.5

1. Шигун М.М. Моделирование в научных публикациях з бухгалтерського обліку / М.М. Шигун // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». - Суми, 2009. - Т. 24. - С. 293 – 301.
2. Шигун М.М. Развитие теории та методологии моделирования системы бухгалтерського обліку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / М.М. Шигун. – К., 2010. – 36 с.
3. Шеремет А.Д. Анализ финансово-хозяйственной деятельности : учеб. пособие, 2-е изд., перераб. и доп. / А.Д. Шеремет. - М.: Институт профессиональных бухгалтеров России: Информационное агентство «ИПБ-ИНФРА», 2005. – 310 с.
4. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
5. Шапошников А.А. Проблемы моделирования в бухгалтерском учете: автореф. дис. д-ра экон. наук: 08.00.12 / А.А.Шапошников; Ленинградский ордена Трудового Красного Знамени финансово –экономический институт им. Н.А. Вознесенского. - Ленинград, 1987. - 30 с.
6. Соколов Я.В. Моделирование и его роль в бухгалтерском учете / Я.В.Соколов // Бухгалтерский учет. - 1996. - №6. - С. 3 - 8.
7. Положения (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO17.aspx>
8. Положения бухгалтерського обліку «Податкові різниці», затверджене наказом Міністерства фінансів від 25.01.2011 №27 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID>
9. Новодворский В.Д. Модели сосуществования и взаимодействия систем бухгалтерского учета и налогообложения / В.Д.Новодворский, Д.Р. Гараев // Финансы. - 2003. - № 11. - С. 25-31.
10. Куренков И.Е. О порядке организации учета расчетов по налогу на прибыль / И.Е. Куренков // Бухгалтерский учет. – 2006. – № 21. – С. 76-78.

1.6. ВЗАИМОСВЯЗЬ НОРМАТИВНЫХ АКТОВ НБУ В ВОПРОСАХ ОРГАНИЗАЦИИ ОПЕРАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И НОРМАТИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ БАНКОВ УКРАИНЫ

Кантаева О.В., д.э.н., профессор

Севастопольский институт банковского дела

Украинской академии банковского дела НБУ, г. Севастополь

Горбачева Л.Ф., главный бухгалтер

филиал ПАО АБ «Пивденный», г. Севастополь

В настоящее время при рассмотрении вопросов, связанных с организацией операционной деятельности, системы внутреннего контроля в банках, не рассматривается вопрос практического применения требований нормативных документов НБУ к организации операционной деятельности. При этом практическое воплощение требований НБУ, по нашему мнению,

позволяет определить качество организации системы операционной деятельности в банке, уровень защиты банка от операционных рисков.

Целью исследования является анализ взаимосвязи нормативных актов Национального Банка Украины в вопросах организации операционной деятельности и нормативных документов кредитных учреждений Украины.

Вопросы исследования организации операционной деятельности в кредитных учреждениях рассматривали в своих работах отечественные и зарубежные ученые С. Быков, Е. Виниченко, Л. Драгун, А. Мазараки, Л. Коваль, Т. Костеж, Л. Костырко, А. Киреев, Н. Шульга, О. Полетаев, И. Сало и др. Труды ученых посвящены общетеоретическим основам применения внутреннего контроля в банках. В данной работе акцент делается на практическое применение требований НБУ к организации систем внутреннего контроля и организации операционной деятельности в банках Украины как методе снижения операционных рисков.

Коммерческие банки Украины, также как и банки во всем мире, имеют сложную многоуровневую систему рисков. В настоящее время иерархия банковских рисков имеет пять уровней: общий риск; три уровня частичных рисков; единичные риски.

В *общий риск* входят форс-мажорные риски и риски, которые страхуются. Частичные банковские риски из-за многогранности продуктов и услуг банка распределены на три иерархических уровня.

В первый уровень частичных рисков входят три типа частичных рисков:

- коммерческие, обусловленные спецификой области;
- оперативные, обусловленные качеством менеджмента;
- финансовые, обусловленные экономической конъюнктурой.

Коммерческий риск делится на риск стратегии и операционный риск [1].

Риски, с которыми сталкиваются разнообразные функциональные подразделения банка, довольно часто существенно отличаются. Перед руководством банка возникает задача сформировать систему управления банковскими рисками, в которую входят механизмы их профилактики и диверсификации, приспособленную к реальным условиям деятельности кредитных учреждений.

Эффективное управление рисками в банке обеспечивается функционированием на должном уровне системы внутреннего контроля. Эффективное управление операционными рисками, в свою очередь, обеспечивается правильной организацией операционной деятельности банка.

В практике главного бухгалтера филиала коммерческого банка чаще всего приходится сталкиваться с операционными рисками, так как эти риски связаны с выполнением каждым сотрудником банка своих должностных обязанностей. В связи с этим проблемы изучения взаимосвязи нормативных актов НБУ в вопросах организации операционной деятельности и внутренних нормативных документов банков Украины имеют в настоящее время актуальное значение.

В принятом 18 июня 2003 г. Постановлении Национального Банка Украины № 254 «Об утверждении Положения об организации операционной

деятельности в банках Украины» (далее - Постановление НБУ) даны следующие определения операционной деятельности и операционного риска банка [2].

Операционная деятельность банка - это совокупность технологических процессов, связанных с документированием информации по операциям банка, проведением их регистрации в соответствующих регистрах, проверкой, и осуществлением контроля над операционными рисками.

Операционный риск – это риск, связанный с нарушением банковских правил и/или систем контроля над обработкой, проведением операций, документированием, возникающий как следствие внешних причин, так и из-за ошибок сотрудников банка.

В своем Постановлении Национальный Банк обязывает коммерческие банки так организовать свою операционную деятельность, чтобы обеспечить соблюдение следующих требований:

- разделение обязанностей и полномочий по осуществлению операций;
- надлежащее документирование всех операций.

Если документирование операций осуществляется с помощью информационных технологий, то соответствующее программное обеспечение должно обеспечить ведение протокола всех операций и действий ответственных исполнителей в защищенном от модификации виде:

- своевременное и достоверное отображение операций в регистрах бухгалтерского учета;
- накопление и предоставление полной информации по каждой операции с обязательным указанием участников операции, с указанием балансовых и внебалансовых требований и обязательств, возможных изменений по этим операциям, сумм начисленных или полученных доходов и расходов, а также других параметров, обеспечивающих составление отчетности банка;
- защита активов банка от потенциальных убытков и контроль их качества;
- установление лимитов на осуществление отдельных операций;
- определение существующих и возможных операционных рисков и управление ими;
- адекватную систему внутреннего контроля;
- предоставление внутренних инструкций (распоряжений) на осуществление платежей;
- сохранение информации обо всех операциях банка;
- конфиденциальность информации о каждой операции и ее контрагентах (информация во время передачи ее каналами информационной связи должна быть зашифрованной).

В то же время Национальный Банк делегирует банкам самостоятельно разрабатывать систему организации операционной деятельности в зависимости от их структуры, объемов и видов банковских операций, количества работающих, развитие информационных технологий.

На наш взгляд, операционная деятельность банков Украины в настоящее время организована следующим образом (см. рис. 1).

В Постановлении Национального Банка сказано, что каждая операция должна базироваться на таких принципах, как наличие разрешения, записи, контроля и включать следующие составляющие:

- описание операции;
- распределение полномочий между ответственными исполнителями;
- установление ответственности лиц, выполняющих операции;
- документирование операции;
- методы внутреннего контроля.

Рассмотрим, что представляют собой эти составляющие на практике.

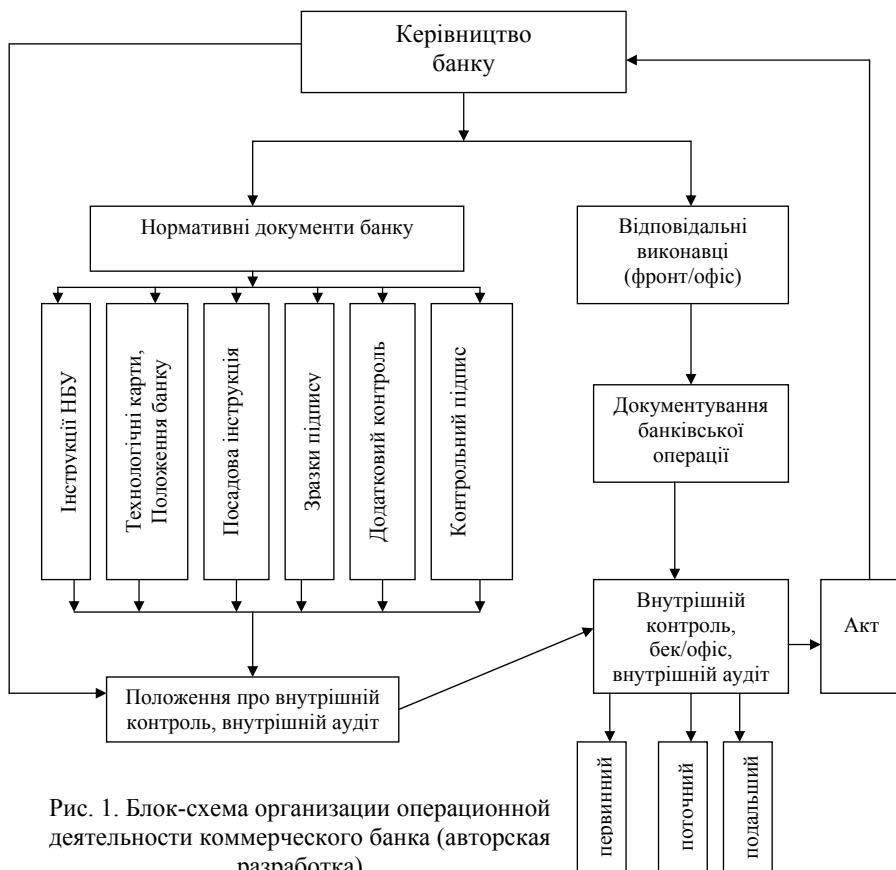

Рис. 1. Блок-схема организации операционной деятельности коммерческого банка (авторская разработка)

Описание операции. Каждое структурное подразделение банка выполняет банковские операции, но как различные направления банковской

деятельности, так различны и операции, выполняемые этими подразделениями. Это могут быть операции по ведению счетов клиентов, кредитные, инвестиционные, казначейские, кассовые и др., но всех их объединяет то, что эти операции детально описаны в технологических картах, инструкциях, положениях.

В этих документах дано подробное описание банковской операции, каким структурным подразделением она выполняется, каким образом отражается в учетных регистрах, кто выполняет контроль операций и т.д. Эти технологические карты, Положения обязательно утверждаются Руководством банка.

Согласно п 3.3 Постановления НБУ «...все операции банков должны проводиться только при наличии соответствующего разрешения руководства. Свидетельством того, что сотрудники получили разрешение на выполнение операций, является наличие утвержденных руководством правил (процедур) на выполнение операций определенного типа».

Если же какие-либо операции не отражены в технологических картах, для их выполнения издаются отдельные разрешения в виде приказов или распоряжений.

Распределение полномочий между ответственными исполнителями.

Дадим определение ответственного исполнителя. Согласно п 1.10 Постановления НБУ, «...это сотрудник банка, который в соответствии со своими должностными обязанностями и/или распоряжениями руководства банка имеет полномочия на выполнение определенных операций и несет ответственность за их надлежащее выполнение».

В этом же Постановлении НБУ сказано, что банки обязаны разработать собственные Положения, регламентирующие операционную деятельность. Так, в Положении, разработанном ПАТ АБ «Пивденный» дано следующее определение ответственного исполнителя: «Операции в банке выполняют соответствующие работники, которым дано право ответственного исполнителя, а именно:

- оформлять и подписывать документы по текущим (деPOSITным) счетам клиентов;
- оформлять и подписывать документы по внутрибанковским счетам;
- контролировать правильность оформления документов и правильность отражения в учете [3].

Обязанности (функции) и ответственность исполнителей определяются должностными инструкциями, которые составляются руководителями структурных подразделений и утверждаются Председателем Правления или его заместителем, в филиалах — управляющим. Каждый ответственный исполнитель должен ознакомиться со своей должностной инструкцией под роспись. В этом же «Положении об организации операционной деятельности в АБ Пивденный» содержится требование к оформлению образцов подписей ответственных исполнителей, о необходимости которых указано и в п.2.3 Постановления НБУ, «право на подписание документов предоставляется

работникам банка на основании образцов подписей, утвержденных Председателем Правления... с указанием — подпись единоличная или контрольная, с наименованием подразделения».

В банках назначаются ответственные лица, в обязанности которых входит наблюдение за полнотой оформления образцов подписей, их актуальности, предоставления образцов подписей структурным подразделениям. Контрольная подпись на документе подразумевает наличие дополнительного контроля определенных банковских операций. Перечень операций, подлежащих дополнительному контролю, утверждается высшим руководством банка и содержит также должности работников банка, которым дано право контроля данных операций.

Наличие такого перечня требует и п. 2.4 Постановления НБУ. На практике, кроме утвержденного «Перечня операций, подлежащих дополнительному контролю», еще издается и приказ «О праве подписи документов», в котором определяются полномочия должностных лиц банка на подписание всех типов договоров, заключаемых банком, документов на открытие счета, документов по внутрихозяйственной деятельности банка, лимиты полномочий и т. д.

Необходимость такого разделения полномочий диктует и п.2.5 указанного Постановления НБУ, согласно которого «на одно лицо не может быть возложено исполнение функций по проведению операции, начиная с ее инициирования и до отражения в регистрах бухгалтерского учета банка...»

Таким образом, выполнение любой банковской операции делится на три этапа: инициация, исполнение, контроль. И это не может быть возложено на одного ответственного исполнителя.

Если мы обратимся к блок-схеме на рис.1, то увидим, что ответственный исполнитель, которым является сотрудник фронт/офиса (учетно-операционного управления, казначейства, кассы, кредитного подразделения и т. д.), имеет право выполнить банковскую операцию только при наличии:

- утвержденной должностной инструкции;
- нормативных документов, разработанных и доведенных до сведения сотрудника руководством банка (технологических карт, приказов, распоряжений, Положений банка);
- образцов подписи сотрудников (единоличной или контрольной);
- перечня операций, подлежащих дополнительному контролю.

Документирование операций.

Требования Постановления НБУ к документированию операций следующие:

- операции, осуществляемые банками, должны быть должным образом задокументированы;
- основанием для отражения операций по балансовым и/или внебалансовым счетам бухгалтерского учета служат первичные документы, которые должны быть составлены во время выполнения операции, а, если это невозможно – непосредственно после ее завершения, в бумажном и/или электронном виде.

Каждый банк в своем внутрибанковском Положении об организации операционной деятельности самостоятельно определяет, какие виды первичных документов составляются при выполнении конкретной банковской операции: это может быть мемориальный ордер, кассовый ордер, сводный мемориальный ордер, платежное поручение, реестры электронных платежей и т.д.

Также банки самостоятельно выбирают, в каком виде, электронном или бумажном, формировать обязательные регистры бухгалтерского учета, согласно требованиям нормативных документов НБУ.

В «Положении об организации операционной деятельности ПАТ АБ «Пивденный» сказано, что банк формирует:

- в электронном виде: лицевые счета клиентов, аналитические счета по учету внутрибанковских операций, книгу регистрации открытых счетов;

- в электронном виде, с обязательной ежедневной распечаткой на бумажном носителе: оборотно-сальдовый баланс (подшивается в мемориальные документы дня); выписки лицевых счетов клиентов (выдаются клиентам в качестве подтверждения совершенных по счету операций).

Аналитические счета по учету внутрихозяйственных операций распечатываются на бумажных носителях в случае необходимости.

Все первичные документы по операциям банка ежедневно сверяются и формируются ответственными исполнителями в шивы «мемориальных документов дня». Формирование, сверка и хранение мемориальных документов, которые являются основанием для отображения операций в учете, осуществляются в соответствии с еще одним нормативным внутрибанковским документом - «Порядком формирования, сверки и хранения первичных мемориальных документов в Акционерном банке «Пивденный». Такой же порядок существует и для формирования кассовых документов дня. Если первичные регистры сформированы и хранятся в электронном виде, банк обязательно обеспечивает наличие резервного копирования и разрабатывает порядок обновления электронных архивов.

Методы внутреннего контроля.

Впервые понятие внутреннего контроля было озвучено в 1992 году в США. Комитет спонсорских организаций Комиссии Трудюэя (COSO) выпустил документ «Внутренний контроль. Концептуальные основы» [4], определяющий основные понятия и определения внутреннего контроля и его ключевые компоненты. В дальнейшем этот документ получил название «Модель COSO» или концепция «COSO».

В данном документе делался акцент на то, что внутренний контроль – это процесс, осуществляемый высшим органом предприятия, определяющим его политику (например, Наблюдательным советом банка), менеджментом и всеми другими сотрудниками.

Необходимость внутреннего контроля на любом предприятии, в том числе и в банках, хорошо видна из определения ключевых понятий внутреннего контроля, озвученных в концепции COSO, а именно:

- внутренний контроль – это процесс, то есть средство достижения цели, а не самоцель;

- внутренний контроль осуществляется людьми, поэтому для него важны не только (и не столько) правила, процедуры и другие руководящие документы, но люди на всех уровнях организации;

- от внутреннего контроля владельцы и руководство организации могут ожидать только обоснованного уровня обеспечения достижения поставленных целей, но никак абсолютной гарантии безошибочной работы;

- внутренний контроль обеспечивает достижение поставленной цели, или нескольких целей в смежных областях деятельности.

В своей книге «Аудит» д.э.н. Белуха Н.Т. трактует внутренний контроль как функцию управления, подчиненную решению задач системы управления. [5]. Контроль дает возможность получать оперативную информацию, объективно отражающую состояние дел на подконтрольных объектах, соответствие их деятельности утвержденной программе; выявлять недостатки в принятых решениях, в организации выполнения, способах и средствах реализации их; изучать деловые качества работников. Опыт показывает, что если контроль ослабляется, то все усилия руководства напрасны, так как возникает ситуация, когда нарушается порядок своевременного устранения недостатков и любые принимаемые управленческие решения не приносят должного результата.

Правильная организация системы внутреннего контроля любого банка способствует достижению следующих целей:

- целесообразность и финансовая эффективность деятельности (включая сохранность активов) банка;
- достоверность финансовой отчетности банка;
- соблюдение соответствующего законодательства и требований регулирующих органов.

По мнению д.э.н. Суйц В.П., основная цель внутреннего контроля определена, как «защита интересов инвесторов банков и их клиентов, путем контроля за соблюдением сотрудниками банка законодательства, нормативных актов и стандартов профессиональной деятельности, урегулирования конфликтов, интересов, обеспечения надлежащего уровня надежности, соответствующая характеру и масштабам проводимых банком операций и оптимизации рисков банковской деятельности» [6].

Система внутреннего контроля включает в себя следующие элементы:

- контрольную среду и нравственный климат;
- оценку риска;
- мероприятия контроля;
- сбор и анализ информации и передача ее по назначению;
- мониторинг и исправление ошибок.

Система внутреннего контроля необходима как на уровне банка в целом, так и по отношению к любому из направлений деятельности банка. Внутренний контроль должен быть встроен в систему корпоративного управления и управления рисками, все сотрудники банка должны быть проинформированы о своих ролях и должны соответственно относиться к

своим обязанностям, связанным с функционированием системы внутреннего контроля.

В Постановлении НБУ № 254 «Об организации операционной деятельности в банках Украины» вопросам внутреннего контроля посвящена глава 8. В этой главе дается следующее определение системы внутреннего контроля банка: «это совокупность процедур, направленная на предупреждение, выявление и исправление существенных ошибок, а также обеспечение защиты и сохранения активов, полноты и точности учетной информации. Внутренний контроль должен быть неотъемлемой частью операционной деятельности банка и соединять в себе административный и бухгалтерский учет активов и пассивов банка».

Внутренний контроль включает в себя:

- первичный,
- текущий,
- последующий.

Первичный контроль. Любая банковская операция начинается с первичного контроля. Если это операции, связанные с расчетно-кассовым обслуживанием клиентов банка, то все первичные документы, поступающие от клиентов в бумажном (платежные поручения, расчетные чеки) или электронном виде (реестры электронных платежей, заявки на покупку-продажи валюты, платежные поручения в валюте и т. д.), обязательно подвергаются визуальному контролю на предмет соответствия Законодательству Украины, внутренним положениям банка. Например, в платежном поручении клиентов проверяются параметры, предусмотренные гл. 3., приложением 8 к Инструкции Национального Банка Украины «О безналичных расчетах в национальной валюте в Украине» № 22 от 21.01.2004 г. [7], такие как: наименование клиента, его расчетные реквизиты: номер счета, код ОКПО, сумма цифрами и прописью, назначение платежа, реквизиты получателя платежа и т. д. Если в платежном поручении неправильно заполнен хоть один реквизит или платежное поручение содержит исправления, такие поручения к исполнению банком не принимаются.

Обязательной проверке подлежит соответствие подписей клиента и оттиска печати карточкам с образцами подписей клиента, предоставляемых клиентам при открытии счета, согласно инструкции национального Банка Украины № 492 от 12.11.03 «Об утверждении порядка открытия, режимах использования и закрытия счетов в национальной и иностранной валюте» [8].

Если платежное поручение прислано банку в электронном виде средствами системы банк-клиент, интернет-банкинг, проверяется наличие электронной подписи клиента на документе. Ответственные исполнители следят за своевременным обновлением сертификатов электронных ключей клиентов банка, для чего в программные комплексы встроена система контроля, блокирующая проведение платежей клиента, если срок действия сертификатов истек.

Текущий контроль.

Снижение операционных рисков при выполнении операций достигается :

1. Путем повторного ввода обязательных реквизитов документов клиентов в национальной валюте (на бумажных носителях) — номер документа, дата документа, номер счета плательщика, код ОКПО плательщика, номер счета получателя, код ОКПО получателя, код банка получателя, сумма прописью.

2. Дополнительным визуальным контролем уполномоченными сотрудниками реквизитов платежных поручений клиентов в иностранной валюте по перечислению средств в момент формирования сообщений SWIFT.

3. Дополнительным визуальным контролем и подтверждением документа уполномоченными лицами (определенными по типу операции) после проверки документа на предмет правильности набора и законности операций.

Практически это происходит следующим образом: после введения первичного документа (платежного поручения, мемориального ордера, кредитного, депозитного договора, договора текущего счета ит.д.) в программный комплекс Операционный День Банка (ОДБ) одним ответственным исполнителем, этот документ в электронном виде попадает на контроль сотруднику, осуществляющему дополнительный контроль. После проверки законности операции, проверки соответствия данных документа в электронном виде данным первичного документа, проверки полномочий лица, выполнившего операцию, лимитам полномочий, проверки наличия электронной подписи на документе, лицо, выполняющее контроль, подтверждает операцию путем проставления своей электронной подписи, и она отражается в регистрах бухгалтерского учета банка. Таким образом, реализуется принцип «двух рук».

Операционные риски также снижаются путем использования отдельных задач в ОДБ, позволяющих формировать автоматически бухгалтерские проводки, такие как: переоценка валютных ценностей на балансе банка в связи с изменением курса иностранных валют; отражение гривневого эквивалента валютной позиции по доходам и расходам; выравнивание погрешности округлений при отражении гривневого эквивалента валютной позиции банка; отражение в операционном дне банка итоговых оборотов и остатков на уровне балансовых счетов операционных систем IS-card (учет текущих карточных счетов физических лиц) и Meta-card (учет текущих и вкладных счетов физических лиц); начисление заработной платы сотрудникам банка; перечисление заработной платы на соответствующие вкладные и карточные счета; учет и начисление амортизации по основным средствам, нематериальным активам, МНМА; формирование мемориальных ордеров на взыскание комиссии по принятым коммунальным платежам; расчетно-кассовое обслуживание; операции по кредитам; операции по депозитам юридических лиц; документарные операции; операции в отделе обслуживания юридических лиц в инвалюте.

Последующий контроль.

Последующий контроль (последконтроль) выполняется в банках для осуществления систематических проверок состояния организации операционной деятельности банка, полноты регистрации, правильного

оформления выполненных операций, соблюдение порядка сверки данных аналитического и синтетического учета и формирования первичных документов. Последконтроль осуществляют сотрудники бэк-офиса или сотрудники службы внутреннего аудита.

Коммерческие банки самостоятельно определяют структуру службы внутреннего аудита: то ли эта функция возлагается на отдельных сотрудников, то ли это полноценная служба банка. Независимо от количества сотрудников службы внутреннего аудита, эта служба имеет «Положение о внутреннем аудите» и ее сотрудники не выполняют в ОДБ никаких операций, и подчинена эта служба непосредственно высшему руководству банка.

В большинстве случаев, служба внутреннего аудита при проверке операционной деятельности в банках ограничивается контролем правильности ведения бухгалтерского учета и соответствия требованиям внешних и внутренних нормативных документов и проведением комплексных проверок филиалов.

При проведении комплексных проверок филиалов коммерческих банков, внутренний аудит проверяет, придерживается ли филиал в своей деятельности стратегий Головного банка, и в какой мере выполняются внутрибанковские положения и процедуры. По результатам проверки составляется Акт проверки, подписываемый руководством филиала, содержащий выявленные замечания и рекомендации по их устранению. Этот Акт предоставляется на рассмотрение Руководству Банка, после чего филиалу дается время на исправление замечаний и, в случае необходимости, проводится повторный аудит.

При этом последующий контроль не ограничивается проверками внутреннего аудита. В каждом банке, филиале банка или его отделении существует сотрудник, в обязанности которого входит проведение последпроверок ответственных исполнителей банка. На практике, чаще всего это сотрудники аппарата главного бухгалтера: либо отдел последконтроля в учетно-операционных управлениях, возглавляемого главным бухгалтером банка, либо сотрудники бухгалтерии филиала.

Организация процесса последконтроля в банке и филиале отличается только количеством проверяющих и проверяемых, поэтому рассмотрим организацию последконтроля на примере филиала.

Руководством (главным бухгалтером) составляется план последпроверок на год и поквартально, этот план должен охватывать проверку ответисполнителей филиала, всех отделов и направлений (примерный план проведения последующих проверок ответственных исполнителей филиала коммерческого банка представлен в табл. 1).

По итогам проверки составляется справка, которую подписывает лицо, осуществившее последконтроль, ответисполнитель и начальник структурного подразделения, сотрудник которого проверялся. Данная справка предоставляется на рассмотрение руководству филиала для ознакомления и принятия решения по результатам проверки. Одним из немаловажных требований Постановления НБУ в вопросах организации внутреннего контроля в банках является требование п 8.15 обеспечить защиту наличных средств,

ценных бумаг, прочих ценностей и документов. С этой целью в банках во внутрибанковских Положениях об организации кассовой работы в банке предусмотрено проведение ревизий ценностей кассы.

Таблица 1

П Л А Н

проведения последующих проверок отдельных участков работы операционного отдела, кассы, валютного отдела и других отделов филиала АБ «Пивденный» на 4 квартал 2012г.*

№ п/п	Наименование мероприятия	Ответственный	Срок	Отметка о выполнении
1.	Осуществление контроля за полнотой мемориальных документов в сшивах и сверка их с балансом	Главный бухгалтер	Ежедневно	
2.	Последующий контроль мемориальных документов дня по вопросам своевременности исполнения документов, наличия на документах подписи и штампа ответственного исполнителя, печати и подписи клиента, полноты заполнения назначения платежа	Начальник операционного отдела	ежедневно	
3.	Проверка правильности оформления путевых листов и учета ГСМ.	Заместитель главного бухгалтера	октябрь	
4	Проверка правильности оформления кассовых документов в национальной и иностранной валюте	Начальник операционного отдела	ежедневно	
5	Проверка правильности оформления договоров залога по кредитным договорам.	Заместитель главного бухгалтера	ноябрь	
6	Проверка правильности формирования мемориальных документов дня в иностранной валюте	Начальник валютного отдела	декабрь	
7	Комплексная проверка ответисполнителя отделения № 3	Начальник отдела ОФЛ	октябрь	

* Источник: разработано автором

Ревизии бывают плановые (при смене лиц, ответственных за сохранность денежных средств) и внезапные, а также обязательная ревизия ценностей при проведении ежегодной инвентаризации. На проведение плановой и обязательной ревизии кассы издается приказ, назначается комиссия из состава сотрудников банка, отличных от кассовых работников. По итогам ревизии составляется акт ревизии, подписываемый членами комиссии и лицами, ответственными за сохранность ценностей. Для проведения внезапных ревизий приказом по банку назначается лицо, ответственное за проведение внезапных ревизий, которое составляет план проверок, утверждаемый руководством банка.

План содержит только месяц проведения ревизий без указания даты проверки. В день проведения внезапной ревизии на имя руководителя банка

или филиала пишется служебная записка о необходимости проведения проверки и получения разрешения на доступ в помещение кассы. По результатам внезапной ревизии также составляется акт, предоставляемый на визу руководству банка.

В этом же п.8.15 анализируемого нами Постановления НБУ содержится требование ограничения доступа к информации с рабочих мест ответисполнителей к программно-техническим комплексам банка.

На практике это требование реализуется организацией системы ограничения доступа к информационным ресурсам. В банках разрабатывается Положение, регламентирующее доступ сотрудников к информационным системам банка. Согласно Положению, Приказом по банку назначается сотрудник, ответственный за предоставление прав доступа к информационным ресурсам банка.

При приеме на работу нового сотрудника начальник структурного подразделения, куда принимается сотрудник, оформляет служебную записку на предоставление ему прав доступа. В этой служебной записке указываются функциональные обязанности сотрудника, доступ к каким информационным системам банка ему нужен, в каких программных комплексах планируется работа нового сотрудника. Эта служебная записка поступает главному бухгалтеру филиала или ответственному лицу банка для анализа планируемого доступа, в соответствии с должностной инструкцией сотрудника.

Главный бухгалтер филиала (ответственный сотрудник банка) на основании служебной записки составляет заявку на предоставление прав доступа к информационным ресурсам банка, которая визируется начальником структурного подразделения принимаемого сотрудника, службой безопасности банка, и, в случае необходимости, руководством филиала. Эта заявка поступает в структурное подразделение банка, занимающееся информационным и программным сопровождением операций банка, в котором сотруднику оформляются доступы к программным комплексам банка. Ему присваивается «учетная» запись, выдается электронный ключ.

При изменении прав доступа (при временном отсутствии, изменении должностных обязанностей), оформляется новая заявка, учитывающая данные изменения. При увольнении сотрудника, его «учетная» запись аннулируется также на основании заявки.

Выводы. Проведенный анализ взаимосвязи нормативных актов Национального Банка Украины в вопросах организации операционной деятельности и внутрибанковских нормативных документов кредитных учреждений показал, что организация эффективной системы внутреннего контроля в банке напрямую связана с эффективной организацией операционной деятельности банка, основанной на воплощении в жизнь положений и требований нормативных актов Национального банка по этому вопросу.

Задачей системы внутреннего контроля является управление операционным риском с целью сокращения операционных потерь, улучшения банковских процессов, систем и технологий, разработка и внедрение мер по

обеспечению непрерывности функционирования бизнеса и стабильности банка в целом.

Минимизация операционного риска достигается внедрением системы четкого делегирования полномочий, распределением несовместимых обязанностей, распределения полномочий отдельных структурных подразделов и работников банка при выполнении всех банковских операций с ограниченным доступом в операционную систему, ежедневной сверкой счетов, а также проведением регулярного аудита операций и процессов, применения принципа «двух рук» при подтверждении транзакций.

Внутренние процедуры минимизации операционного риска основаны на принципе разделения функций между фронт-офисом и бэк-офисом, который подразумевает, что работники, ответственные за совершение сделок, не должны проводить расчеты и вести бухгалтерский учет собственной деятельности.

Литература до розділу 1.6

1. Швец Н.Р. «Внутренний аудит в банке: современные тенденции» (электронный ресурс) // <http://efaculty.kiev.ua/analytics/bank/3/3.htm>
2. Постанова Правління НБУ від 18.06.2003 № 254 «Про затвердження Положення про організацію операційної діяльності в банках України».
3. «Положение об организации операционной деятельности ПАТ АБ «Пивденный».
4. «Internal Control – Integrated Framework», Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), 1992.
5. Белуха Н.Т. Аудит: Учебник. — К.: "Знання", КОО, 2000. — 769 с.
6. Суйц В.П., Закарая Ж.В., «Система внутреннего контроля в банке» (электронный ресурс) // http://www.cfin.ru/press/afa/98_1_185-194.pdf
7. Постанова Правління Національного Банку України від 21.01.2004 р., № 22 «Про затвердження інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті».
8. Постанова Правління Національного Банку України від 12.11.2003 р. № 492 «Про затвердження інструкції про відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах».

1.7. МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Давиденко Н.М.

канд. екон. наук, доцент

*Національний університет біоресурсів та природокористування України,
м. Одеса*

В умовах глибоких кількісних і якісних змін, що відбуваються в Україні в трансформаційний період, однією з необхідних умов сталого розвитку економічної діяльності підприємств всіх видів діяльності є забезпечення стійкої роботи в умовах збурюючих впливів зовнішнього середовища.

З позиції підприємства стійкість можна розглядати як його здатність зберігати фінансову стабільність в умовах дії внутрішніх і зовнішніх чинників,

що порушують рівновагу, і на цій основі забезпечувати нарощування економічного потенціалу підприємства.

Масштабні трансформаційні зміни в структурі світового господарства зумовлюють необхідність пристосування вітчизняних підприємств до нового економічного середовища, його вимог і законів.

За таких умов фінансова стратегія підприємств стає основою для вибору альтернатив, які зумовлюють напрямки організації фінансових стосунків як поза межами, так і в середині підприємства. Одним із таких напрямків фінансової стратегії підприємства є сценарне моделювання оцінки та прогнозування залучення фінансових ресурсів підприємствами через IPO [6].

Встановлено, що практичні ідеї моделювання фінансової підсистеми з використанням системної динаміки руху коштів ще недостатньо застосовуються в сучасних умовах, незважаючи на їхні очевидні переваги.

Нехай експертним шляхом формуються рівні основних фінансових показників: потреби підприємств у фінансових ресурсах (d_t), їхнього

надходження (S_t), обсягу коштів на розрахунковому рахунку (). Для кожного інтервалу τ періоду ці показники у визначеній мірі описують статичку процесу фінансової діяльності, дозволяючи системі управління приймати й оцінювати відповідні рішення для t -го інтервалу в цілому. Однак реальна динамічність трьох виділених підпроцесів висуває вимоги подальшого підвищення адекватності їхніх модельних представлень. Дійсно, використання описів цих підпроцесів у вигляді рядів динаміки дозволяє значно підвищити оперативність і адекватність прийнятих фінансових рішень. Дискретна природа надходження і витрачання фінансових ресурсів визначає вибір класу таких моделей – у вигляді інтегральних функцій зміни розглянутих об'ємних показників у часі.

Нехай відомі: потреба у фінансових ресурсах протягом підінтервалу моделювання d_t , витрати на $x(t)$ одержані, приведені до величини якісного надходження коштів P_t , величина ставки депозиту μ , що у даному випадку характеризує іммобілізацію коштів на рахунку підприємства через ефект дисконтування.

Розрахунок таких величин обумовлений дисконтом часу. Дисконт часу – операція, що дає можливість врахувати нерівноцінність затрат і результатів, які відносяться до різних періодів часу. Виникає потреба привести їх до єдиного вимірника. В цьому випадку модель дисконту часу має вигляд [11,с.147]:

$$q = (1 + \tau)^{-1}, \quad (1)$$

де τ - річна норма дисконту.

Якщо Y_0 - значення економічної величини у в початковий момент, а Y_t - оцінка такої ж величини у майбутній період t , то дисконтоване значення

величини Y_t до часу $t=0$ буде мати вигляд: $Y_0 = (1+\tau)^{-1} Y_t$

(2)

Серед завдань фінансового менеджменту основним є забезпечення підприємства фінансовими ресурсами (управління джерелами засобів) і розподіл фінансових ресурсів (інвестиційна політика і управління активами).

Структура завдань формує напрямок фінансової діяльності та наслідки, зокрема, обґрунтування:

- обсягу необхідного залучення фінансових ресурсів;
- їх форми (довгостроковий або короткостроковий кредит, грошова готівка); ступеню доступності і часу (доступність фінансових ресурсів може визначатися умовами договору; фінанси повинні бути доступні в потрібному обсязі і в потрібний момент часу);
- вартості володіння даним видом ресурсів (процентні ставки, інші формальні і неформальні умови надання даного джерела засобів);
- ризику, що асоціюється з даним джерелом засобів (так, капітал власників як джерело засобів є менш ризиковане, ніж термінова позика банку).

При розрахунках обсягів необхідних фінансових ресурсів на рівні окремих підприємств необхідно передбачити методи розв'язання існуючої проблеми, застосування яких дозволяє одержати рішення, що мінімізують ризик.

Тоді оптимальні величини надходження S_τ є рішенням задачі динамічного програмування:

$$c_\tau(\epsilon) = \min_{S_\tau} \sum_{t=1}^T \left[p_t \delta_t \square (S_t) \right] + \mu a_{t+1} (S_t), \tau = 1, \dots, n, \quad (1)$$

ϵ_τ

де (ϵ) - мінімальні сумарні витрати збереження фінансових коштів у

а)

запасі підприємства, $-$ величина обсягу фінансових коштів на початок i -го підінтервалу.

Очевидно, що нульові збільшення функції $S(t)$ на будь-якому інтервалі $t_\tau \leq t < t_{\tau+1}$ правомірно інтерпретувати як надходження з нульовою інтенсивністю. У цілому значення східчастої функції $S(t)$ в довільній точці з області визначення $t_0 \leq t < t_\tau$ дорівнює кількості фінансових ресурсів, що надійшли на підприємство з початку модельного періоду t_0 до поточного моменту t . Динаміку витрачання фінансових ресурсів протягом модельного періоду опишемо безперервною лінійною функцією, що не зменшує інтенсивність витрачання на кожному часовому інтервалі

Значення функції $D(t)$ в довільній точці з області визначення $[t, t_\tau]$ дорівнює обсягу фінансових ресурсів, споживаних підприємством для

забезпечення його функціонування з початку модельного періоду t_0 до поточного моменту t .

Дана модель також дозволяє здійснювати прогнози розрахунки витрачання фінансових ресурсів у наступні періоди. Так, якщо $t > t_T$, то зі справедливості ривності:

$$D(t) = D(t_1 t + (t - t_1 t) \sum_{\tau=1}^T (t = 1)^{\tau} (t + 1) f_{\tau} t$$

впливає, що прогнозоване витрачання грошових ресурсів на інтервалі (t_T, t) дорівнює

$$\sum_{\tau=1}^{T+1} f_{\tau} \quad (3)$$

При побудові рядів динаміки для процесів надходження і витрачання фінансових ресурсів приймалася довільна тривалість внутрішніх інтервалів $(t_{\tau}, t_{\tau+1})$ модельного періоду. Внаслідок цього визначення функцій $D(t)$ при дослідженні різних варіантів витрачання коштів у модельному періоді стає можливим при різних ситуаціях.

Для опису динаміки зміни коштів на розрахунковому рахунку використовується різниця інтегральних функцій надходження і витрачання

$$A(t) = A(t_0) + \sum_{\tau=1}^T S_{\tau} b(t - t_{\tau}) - \sum_{\tau=1}^T f_{\tau} (t - t_{\tau}) \quad (4)$$

коштів виду

де $A(t_0)$ – залишок коштів на розрахунковому рахунку на початок модельного періоду в досліджуваному об'єкті.

Таким чином, у результаті моделювання одержуємо функцію динаміки фінансових коштів підприємства, що предствляє собою деякий запас. Він має початкове значення, надходження і відтік ресурсу. Необхідність моделювання резерву фінансових коштів є актуальною задачею в умовах трансформаційної економіки, але обсяг запасу повинен бути економічно обґрунтований. В умовах, коли надходження і витрачання фінансових ресурсів для інтервалів позамоделного періоду ϵ , невідомими, значний інтерес представляє прогноз величини необхідного перехідного запасу для першого постмоделного періоду.

Аналіз руху фінансових коштів із розглянутої моделі дозволяє досить чітко прогнозувати ці інтервали (ДТ) незадоволеної потреби для розробки заходів щодо запобігання дефіциту коштів у майбутньому.

Створена база розрахункових фінансових даних дозволяє вирішувати широке коло фінансових задач на підприємстві та є зручним інструментом контролю відхилень фактичного витрачання коштів від прогнозованого, оскільки служить надійною опорою для вироблення стійких керуючих впливів на всіх інтервалах прийняття рішень (рис. 1). Поняття стійкості є одним з основних понять математичного моделювання і тісно пов'язано з ідеєю інваріантності (інваріант - кількісна характеристика економічної системи, властивість її елементів називається інваріантними при умові деякого перетворення системи так, що вони зберігаються після цього перетворення).

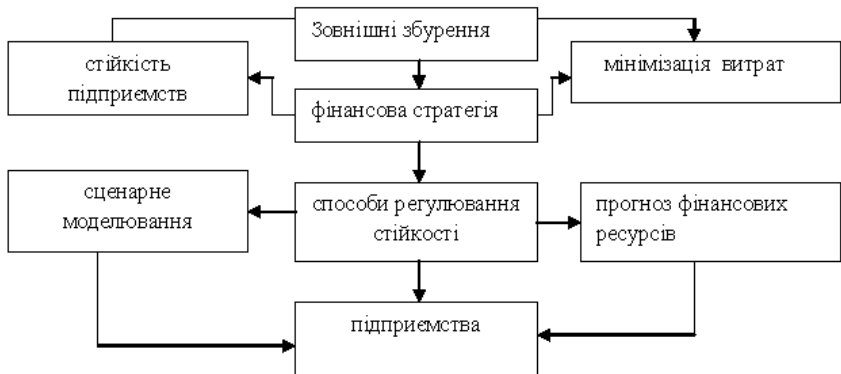

Рис. 1. Взаємозв'язки сценарного моделювання стійкості економічної діяльності підприємств (складено автором)

При цьому виділяють наступні етапи:

- прогнозування майбутніх значень планових показників;
- визначення загальної потреби підприємства у фінансових ресурсах;
- прогнозування структури джерел фінансування;
- обґрунтування вибраного варіанту із усіх можливих рішень з метою досягнення запланованих результатів.

Фінансове планування та прогнозування є ефективним процесом щодо управління господарською діяльністю підприємств. Саме тому сьогодні перед суб'єктами господарювання постає проблема удосконалення системи фінансового планування, що пов'язане з необхідністю забезпеченості високої гнучкості, мобільності та контролю за його здійсненням в умовах швидких змін зовнішнього середовища та підвищення можливих фінансових ризиків.

При цьому фінансове планування слід розглядати як цілісну систему, механізм оцінки, ефективна дія якого забезпечується дотримання його технології і методики розробки. Організацію фінансового планування можна уявити як технологічний процес, в якому необхідні аналітичні процедури здійснюються у встановленому порядку і реалізуються за допомогою системи організаційних, методологічних і технічних методів, способів і прийомів.

Фінансове планування являє собою складний процес і включає аналіз фінансового стану підприємства та розробку загальної фінансової стратегії.

В системі показників комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку галузі чи регіону важлива роль належить фінансовим результатам виробничої діяльності підприємств, стан і показники яких формують стійкість господарювання підприємств.

Під стійкістю розвитку виробництва будемо розуміти максимально можливу адаптацію виробничої системи підприємства до всього набору (переліку) можливих наслідків господарської діяльності.

Ефективна діяльність суб'єктів господарювання за ринкових умов, передбачає, перш за все, наявність досконалої інформаційної бази як основи

прийняття управлінських рішень. За сучасних умов, інформаційна база фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах, не є досконалою. Це обумовлено тим, що в основі інформаційного забезпечення покладено дані бухгалтерського обліку з орієнтацією на користувачів інформації, які не впливають на прийняття управлінських рішень; по-друге, переважно при поданні оперативної інформації управлінському персоналу відсутня її формалізація й систематизація; по-третє, невикористання планування, зокрема фінансового, є значною перешкодою щодо побудови ефективної діяльності підприємства на перспективу [10].

Це пов'язано з тим, що сучасні передові економічні системи є надзвичайно складними. В них є багато ринків (робочої сили, капіталів, товарів, цінних паперів, фінансових ресурсів тощо), які розвиваються як за спільними для всієї системи законами, так і за такими, які функціонують і розвиваються тільки за властивими для окремих ринків.

За таких умов розробка загальної фінансової стратегії підприємства (постановка фінансових задач і цілей) та складання поточних фінансових планів мають важливе методологічне значення та стають основою сценарних ситуаційних задач.

Під економічною ситуацією будемо розуміти сукупність подій, обставин, які розвиваються у часі та просторі і мають певні економічні наслідки, які стають основою прийняття управлінських рішень. Щоб прийняти рішення, необхідно у об'єкта виділити його суттєві характеристики, що відрізняють його від інших об'єктів, і таким чином, визначають особливості цього об'єкта з точки зору керуваності і аналізу, умов досягнення поставленої мети.

Під об'єктом управління будемо розуміти систему – детермінований рух якої повністю обумовлений і не має випадковостей. Об'єкт характеризується такими ознаками: станом, поведінкою, структурою, функціями та метою функціонування. При цьому частина ознак носить якісний характер, а частина - кількісний. Для досягнення сталого розвитку господарської діяльності необхідно врахувати:

- стан узгодженості цілей комплексного розвитку економіки господарюючого об'єкта;

- ресурсне забезпечення з метою здійснення певного виду економічної діяльності, в тому числі, можливих змін в зайнятості трудових ресурсів, особливостей використання фінансових ресурсів як окремого напрямку функціонування об'єктів управління на основі розроблених фінансових стратегій;

- рівень доходності прогнозованого виду фінансової діяльності, що забезпечує розширене відтворення виробництва;

- оцінку пріоритетів окремих складових у розвитку економічного зростання об'єкта, тобто обґрунтувати вибір напрямків господарської діяльності в умовах нестабільної економіки і моделей фінансового управління.

При цьому, об'єкт може використовувати ресурси власні і запозичені із зовнішнього середовища, з метою забезпечення беззбиткової виробничої

діяльності. Так виникають лінії поведінки об'єкта в тій чи іншій ринковій ситуації в умовах власного стану або впливу зовнішнього середовища.

Для моделювання процесів функціонування підприємства повинна використовуватися характеристика його діяльності у вигляді набору взаємозалежних проектів. Кожний з проектів має описувати виробничу і фінансову діяльність, як підприємства в цілому, так і окремих структурних підрозділів, що входять у його склад, а також враховувати взаємні фінансові зобов'язання і грошові потоки, та на їх основі забезпечувати ефективність і якість прийнятих рішень, врахувати трендові траєкторії розвитку економіки підприємств. Оцінка трендової траєкторії розвитку економіки дає можливість здійснити вибір показників і розробку економіко-математичних моделей, оцінити вплив розмірів коливань проміжних і кінцевих результатів і на їх основі створити систему індикаторів, що дає можливість прогнозування залучення фінансових ресурсів підприємствами.

До основних методологічних принципів побудови системи індикаторів для підприємств як складних економічних систем належать [8]:

- визнання пріоритетної ролі прибутку (ціни, затрати, обсяг продажів);
- важлива роль часових лагів в динаміці різних економічних показників, що відображають динаміку стану економіки підприємств;
- необхідність врахування особливостей розвитку економіки підприємств на сучасному етапі (диспаритет цін, інфляція, розрив міжгалузевих зв'язків, деформація структурних зрушень).

Управління фінансами можна визначити як сукупність управлінських дій, з метою досягти поставленої мети. Метою фінансового управління є забезпечення підприємств фінансовими ресурсами в необхідних обсягах та підвищення ефективності фінансової діяльності.

Для прогнозування різних параметрів функціонування будь-якого підприємства необхідно використовувати методи і засоби прогнозування. Вони повинні бути достатні для вирішення самих складних задач прогнозування. Застосування прогнозування при управлінні великими комерційними проектами повинне скоротити ризики необміркованих та неспланованих рішень і максимізувати прибуток. Застосування підсистеми прогнозування дозволить при прогнозуванні ряду відслідковувати співвідношення між одержуваним прогнозом одного ряду і розрахованим раніше прогнозом іншого ряду.

Для прогнозування ризикових ситуацій необхідне застосування аналізу проектного ризику й анкетування, що повинні доповнити технологію до системи, яке забезпечує повну організаційно-технологічну підтримку управлінського процесу. Спільне використання цих підсистем дозволить охопити майже всі ключові стадії процесу аналізу управлінського рішення.

Для вибору раціональних варіантів управління підприємством необхідно прогнозувати можливі ситуації, впливати на них, спрямовуючи його господарську діяльність на досягнення поставленої мети. Але оскільки в будь-якому господарському чи технологічному процесі завжди є фінансовий аспект, то впливаючи на фінансову діяльність, можна впливати на функціонування всього підприємства, яке слід розглядати з точки зору системного аналізу.

Адже виробництво продукції, ресурсне забезпечення виробничого процесу, вибір технології, реалізація продукції з урахуванням кон'юнктури ринку, управління фінансово-господарською діяльністю – це взаємопов'язані елементи економіко-виробничої системи.

Серед різноманітних задач управління фінансовими ресурсами типовими можна вважати задачі з формування власного капіталу, використання коштів на розрахунковому рахунку, управління вкладками на банківські депозити та цінні папери, визначення перспективного ділового партнерства, сценарне моделювання оцінки та прогнозування залучення фінансових ресурсів підприємств.

Сучасні прогресивні, науково обгрунтовані методи управління фінансами підприємства передбачають урахування економічних законів управління, обгрунтування системи утворення і використання грошових фондів, системність в організації управління фінансовою діяльністю, використання економіко – математичних методів та комп'ютерних технологій [2, 5].

Інструментарій оптимізації управління фінансами складний і багатоплановий. Він включає в себе визначення у формалізованому виразі цілей і критеріїв ефективності функціонування організаційних структур, механізмів фінансових стимулів, впливу зовнішнього середовища, процедури прийняття управлінських рішень.

Особливої уваги в цьому плані потребує створення економіко-математичних моделей і алгоритмів проведення фінансових розрахунків.

Математичне моделювання фінансової діяльності підприємства з метою стійкості розвитку можна подати у вигляді комплексу задач, розв'язання яких слід здійснити у певній послідовності.

На першому етапі визначають призначення і специфіку моделей, математичний апарат та інформаційне забезпечення, які будуть використані у дослідженні, основні напрямки і тенденції у розробленні й використанні моделей, напрямки та методи проведення дослідження.

На цьому етапі необхідно також сформулювати суть проблеми, передумови і прийняті допущення. Необхідно виділити найважливіші ознаки і властивості об'єкта, який моделюється, вивчити його структуру і взаємозв'язок його елементів, хоч би попередньо сформулювати гіпотези, що пояснюють його потенційну поведінку і розвиток в часі.

Другий етап передбачає дослідження моделей, виявлення та оцінку можливостей економіко-математичного інструментарію дослідження фінансової діяльності підприємства.

Це етап формалізації досліджуваної проблеми, тобто її виразу у вигляді конкретних математичних залежностей. Побудова моделі в свою чергу, підрозділяється на декілька стадій. Спочатку визначається тип ЕММ, вивчаються можливості її застосування у даній проблемі, уточнюються конкретний перелік змінних і обмежень, параметрів і форма взаємозв'язків. Якщо об'єкт має складну структуру, розробляється декілька різноаспектних моделей; при цьому кожна модель виділяє лише окремі сторони об'єкта, може бути входом для іншої тощо.

Якщо використовують модель, що відноситься до добре вивченого класу, то тут головним є обґрунтоване припущення застосування первісних даних. Буває і ситуація, коли таким чином утворюється математична структура, яка раніше була невідома.

На третьому етапі досліджується можливість і необхідність створення системи фінансових моделей, забезпечується узгодженість їх функціонування, розробляється проект моделі досліджуваної системи.

На цьому етапі здійснюється математичний аналіз моделі, виявляють загальні властивості моделі і її можливі рішення. У цьому випадку важливим є доведення існування розв'язку сформульованої проблеми. При аналітичному дослідженні виявляють, чи не єдине це рішення, які змінні можуть входити в рішення, в яких межах вони можуть змінюватися, які тенденції цих змін тощо [7].

$$q_j^{\min} \leq x_j \leq q_j^{\max} \quad (5)$$

Третій етап моделювання найбільш складний – це підготовка інформаційного забезпечення ЕММ. ЕММ пред'являє жорсткі вимоги до інформаційної системи, при цьому, слід мати на увазі, не тільки розробки інформації необхідної якості, а й мінімізувати затрати при формуванні інформаційних масивів.

Третій етап полягає у перенесенні знань з моделі на оригінал, в результаті чого ми формуємо множину знань про навчальний об'єкт і при цьому переходимо з мови моделі на мову оригіналу. І це можливо тільки тоді, коли одержаний результат відповідає ознакам адекватності.

На четвертому етапі – здійснюється практична перевірка одержаних за допомогою моделі знань і їх використання, як з метою побудувати загальну теорію розвитку об'єкта, так і цілеспрямованого перетворення або управління ним. Як бачимо, моделювання являє собою циклічний процес. При цьому знання про досліджуваний об'єкт розширюються, уточнюються, а побудована модель вдосконалюється. Таким чином, в методології моделювання закладені великі можливості самовдосконалення.

Четвертий етап включає також чисельне рішення економіко-математичного моделювання. Цей етап включає розробку алгоритмів чисельного рішення задачі, підготовку програм на ПЕОМ, і безпосереднє проведення розрахунків. Найбільші труднощі – це подолання розмірності задачі, яка, як правило, носить багатоваріантний характер, що є основою розробки сценаріїв.

П'ятий етап охоплює аналіз одержаних чисельних результатів і їх застосування. На цьому етапі вивчається правильність і повнота результатів моделювання і їх застосування як в практичній діяльності, так і з метою вдосконалення самої моделі. Тому, в першу чергу, повинна бути здійснена перевірка адекватності моделі по тих властивостях, які були вибрані в якості основних (повинна бути проведена верифікація і валідація моделі).

Для забезпечення цілісності системи управління фінансовою діяльністю передбачається виконання умови єдності цілей та інтересів на всіх рівнях управління, єдності принципів управління, єдності процесу управління.

Дослідження з удосконалення фінансового управління підприємством потребують конкретного вибору критерію, за допомогою якого можна порівняти різні варіанти впливу на підприємство, його фінанси та систему управління.

Це зумовлює необхідність незалежного експертного аналізу кожного впливу чи реакції системи управління на цей вплив. Ефективним засобом проведення досліджень є методи імітаційного моделювання, які забезпечують числовий експеримент над математичними моделями реальних ситуацій із використанням комп'ютерних технологій.

Зростання складності, трудомісткості проведення фінансових розрахунків є наслідком зростання фінансової інтеграції.

Методологія формування фінансової стратегії підприємства включає обґрунтування і розробку таких принципів діяльності, впровадження яких, дозволило б зацікавленим суб'єктам ефективно вирішувати визначені проблеми. Основними принципами моделювання фінансової стратегії підприємств є: забезпечення прийнятою стратегією їх стійкого розвитку, базування на теоретичній моделі фінансової стратегії, облік організаційної структури об'єкту і змін в ньому, вибір варіанту фінансової стратегії на альтернативній основі з декількох прогнозованих сценаріїв.

Фінансова стратегія підприємства визначає способи залучення, нагромадження і напрямки витрат фінансових ресурсів. Необхідна організаційна підготовка процедури формування стратегії, включаючи співбесіди з топ – менеджментом підприємства.

Важливою частиною моделювання фінансової стратегії є визначення і реалізація послідовності цього процесу.

Етапи моделювання фінансової стратегії підприємства наступні:

1. Опис підприємства як відкритої динамічної системи, що здійснюється з урахуванням впливу на неї факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. За підсумками аналізу стану підприємства, потрібно одержати картину засобів і можливостей, оцінити їх позитивні і негативні сторони, встановити можливість існуючої фінансової структури і напрямки її розвитку. При цьому важливо провести: визначення границь підприємства в різних сферах ринкової економіки; аналіз соціально-економічного (у тому числі і фінансового) потенціалу підприємства; аналіз ринку продуктів у зоні господарювання; визначення позицій (ніші) підприємства.

2. Визначення стратегічних цілей. Важливо врахування різних типів стратегічних цілей, тиско їх можна представити як збереження наявних позицій підприємства на колишніх ринках у нових економічних умовах, збільшення обсягів реалізації продукції при зміні пропорцій між ними і зміні географії ринків; ріст обсягів реалізації продукції за рахунок освоєння нових видів при збереженні географії ринків, скорочення обсягів реалізації продукції за рахунок згортання випуску деяких з них.

3. Розробка різних варіантів фінансової стратегії відповідно до цілей підприємства та врахування аналізу її потенціалу, з метою зміни фінансової ситуації на підприємстві. При формуванні фінансової стратегії поряд з фінансовим потенціалом підприємства слід враховувати трудовий чи кадровий потенціал колективу та його керівників. Важливо дотримуватися непорушного принципу: аналіз потенціалу підприємства передує аналізу ринку його діяльності. Потенціал підприємства визначає його можливості та дії у визначеному сегменті ринку.

4. Формування критеріїв відбору варіантів для створення регуляторів зі зменшення числа розроблюваних альтернатив; найчастіше ними в мінімальному варіанті виступають два критерії відбору: забезпечення мети моделювання і наявність найменших транзакційних витрат по здійсненню варіанта [5].

5. Вибір найкращого варіанта моделі. Важливо методично правильно створити базу для відбору варіанта стратегії. Варіанти стратегій необхідно оцінювати за наступними критеріями: ступінь досягнення мети підприємства; економічна ефективність (результат); надійність реалізації; соціальна та екологічна прийнятність; технологічна здійсненність.

6. Деталізація обраного варіанта моделі фінансової стратегії здійснюється шляхом доведення загальної моделі до рівня наповнення її суб'єктами - виконавцями, розробки конкретних програм і проектів. Важливо визначити пріоритетність задач у рамках загальних стратегічних цілей розвитку.

7. Оформлення фінансової стратегії як програмного документу. На заключному етапі формування фінансової стратегії вона приймає вид обов'язкового для виконання організаційно-розпорядничого документа.

Таким чином, функціонуючи в ринковій економіці як суб'єкт підприємницької діяльності, кожне підприємство має розробляти фінансову стратегію так, щоб забезпечувати такий стан своїх фінансових ресурсів, за якого воно стабільно зберігало б здатність безперерійно виконувати свої фінансові зобов'язання перед діловими партнерами, державою, власниками, найманими працівниками. Набуваючи в ринкових умовах фінансової незалежності, несучи реальну економічну відповідальність за ефективність господарювання і за своєчасне виконання фінансових зобов'язань, підприємства здатні досягти стабільності своїх фінансів лише при суворому додержанні принципів комерційного розрахунку, головним серед яких є зіставлення витрат і результатів, одержання максимального прибутку за мінімальних витрат.

Література до розділу 1.7

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Пер. с англ. – СПб.: «Питер Ком», 1999. – 416с.
2. Бакаев Л.А. Математические методы и модели исследования экономических систем: Монография. – К.: Логос, 2005. – 252с.
3. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк – К.: Эльга, Ника-центр, 2004. – 720 с.
4. Ван Хорн. Основы управления финансами: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2000.- 800с.

5. Вовк В.М. Математичні методи дослідження операцій в економіко – виробничих системах. – Львів, Вид. Центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – С.101 – 224.
6. Дубровін Є.Ю. Використання методів фінансового аналізу діяльності підприємства. Міжнародна науково – практична конференція. – К.: НАСОА, 2011. – С.139 – 140.
7. Загородній В.Ю., Кадієвський В.А. Моделювання економіки: курс лекцій. – К.: Вид – во ДАСОА, 2007. – 214с.
8. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Павліха Н.В., Скороход І.С., Кравчук О.Я., Мишко О.А. Економіко – корпоративні основи підприємств. Навч. посібн. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – С.189 – 234.
9. Семенов А. Г. Фінансова стратегія в управлінні підприємством: [монографія] / Семенов А. Г. –Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2008. – 156 с.
10. Сем'яновський В.М. Методи соціально – економічного прогнозування. Навч.посібн. – К.: Бізнес – Медіа Консалтинг, 2011. – С.9 – 84.
11. Сычева Г.И., Колбачев Е. Б., Сычев В. А. Оценка стоимости предприятия (бизнеса). (Сер.Высш. образов.). Ростов н/Д:Феникс, 2004. - 384 с.

1.8. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Жук О.І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри “Обліку і аудиту”
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

В діяльності будь-якого суб'єкта господарювання важливе місце посідає організація обліку та розробка оптимальної системи оподаткування, оскільки своєчасне та правильне відображення господарських операцій є однією з умов його ефективної діяльності.

За останні роки податкова система зазнала і продовжує зазнавати суттєвих змін. Постійні зміни норм податкового законодавства змушують систематично вивчати та проводити аналіз законодавчо-нормативної бази ведення обліку в системі оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності.

Тому побудова обліку в системі оподаткування підприємницької діяльності сьогодні є одним із найбільш важливих аспектів в діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Формування облікової інформації та забезпечення нею звітності про розмір податків і податкових платежів та відображення розрахунків з бюджетом є надзвичайно важливим аспектом, оскільки правильність ведення обліку та своєчасність відображення податкових операцій у ньому й податковій звітності є однією з основних умов ефективної діяльності.

Система обліку функціонує за допомогою методичного та організаційно-технічного забезпечення.

Методичні способи ведення обліку в системі оподаткування – це способи формування інформації для правильного нарахування податків та зборів.

Організаційно-технічні – це способи організації технологічного процесу обліку, які визначають організацію роботи; склад, форму та способи формування аналітичних реєстрів обліку; організацію документообігу, порядок зберігання документів та податкової звітності [1, с. 511].

Організація податкового обліку повинна забезпечити:

- формування первинних документів з відображенням фактів господарської діяльності,
- групування інформації в реєстрах обліку та податкових реєстрах відповідно до первинних документів;
- формування показників податкової звітності відповідно до конкретного податку чи збору;
- можливість проведення контролю за правильністю нарахування податків та зборів й формування податкової бази.

При організації обліку в системі оподаткування важливим є дотримання таких принципів:

- обов'язковість ведення податкового обліку, що впливає з класичних принципів побудови системи оподаткування в цілому, визначених Податковим кодексом України;

- гармонізація бухгалтерського та податкового обліку, полягає в забезпеченні балансу інтересів широкого спектра користувачів звітності. Методика розрахунків податкових сум та документальне оформлення податкових відносин мають базуватись на основах класичного бухгалтерського обліку, а не навпаки;

- правова взаємоузгодженість систем бухгалтерського та податкового обліку, який передбачає, що норми податкового законодавства повинні знаходити відображення в правилах бухгалтерського обліку, і навпаки;

- прозорість та стабільність при удосконаленні системи податкового обліку впливає з того, що податковий облік на сучасному етапі призводить до ускладнення систем обліку на підприємствах. Існуюча податкова методика розрахунку результатів господарювання суб'єктів господарювання ускладнює процедуру розрахунку податкових зобов'язань;

- послідовність та регулярність застосування норм і правил оподаткування – облік повинен здійснюватись платниками податків самостійно, тобто облікові процедури повинні реалізовуватись послідовно і регулярно від одного податкового періоду від іншого;

- документування – підставою запису в реєстрах обліку є наявність первинних документів, якими оформляються відповідні факти фінансової діяльності суб'єктів господарювання;

- вартісне вимірювання – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у звітності здійснюються в єдиній грошовій оцінці;

- збалансованість інтересів платників податків і держави – недопущення переважання контрольної та фіскальної функцій податків над усіма іншими, оскільки це призводить до ігнорування державою інтересів суб'єктів господарювання та водночас запобігання завищенню витрат та зниженню доходів підприємств з метою мінімізації податкових зобов'язань [1, с. 513-514].

Однією з важливих передумов раціональної побудови обліку є застосування найбільш ефективної системи оподаткування, обліку та звітності.

Основні правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності визначено Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. Основним нормативним документом, що визначає принципи оподаткування діяльності суб’єктів господарювання в Україні є Податковий кодекс України. Відповідно до норм законодавства, суб’єкт підприємницької діяльності має можливість самостійно обрати одну з систем ведення обліку і звітності та оподаткування: загальну систему або спрощену систему оподаткування обліку і звітності.

Загальна система оподаткування передбачає сплату усіх видів податків і зборів, передбачених податковим законодавством України, залежно від наявності певних об’єктів оподаткування [2].

Загальна система оподаткування має як переваги так і недоліки.

До основних переваг можна віднести:

- можливість застосування будь-якого виду діяльності незабороненого законодавством;

- необмежена кількість найманих працівників;

- необмежений обсяг доходу від здійснення діяльності;

- використання будь-якої форми розрахунку;

- сума сплати податку залежить від розміру об’єкта оподаткування (якщо суб’єкт господарювання не здійснює діяльності відповідно не сплачує податок на прибуток).

До недоліків загальної системи оподаткування можна віднести:

- високий рівень податкового навантаження;

- складність ведення обліку;

- обов’язкова реєстрація платником ПДВ при перевищенні обороту в розмірі 300 000 грн. за 12 місяців.

Таким чином, юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які знаходяться на загальній системі оподаткування мають право займатися будь-яким видом діяльності, не забороненим законодавством, мати необмежену суму доходу і кількість найманих працівників.

Однак умови перебування на загальній системі оподаткування для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців дещо відрізняються (табл. 1).

Застосовуючи спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (за винятком єдиного податку для юридичних осіб), фізична особа-підприємець сплачує податок у конкретно визначеному розмірі, який не залежить та не змінюється від величини отриманих доходів.

Суть спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності полягає в тому, що сплата єдиного податку замінює сплату певного кола податків та зборів [3].

Так як і загальна система оподаткування, застосування спрощеної системи обліку та оподаткування також має свої переваги та недоліки.

Таблиця 1

Основні відмінності загальної системи оподаткування фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб [4, с. 206-207; 364]

Показники	Фізичні особи-підприємці	Юридичні особи
Об'єкт оподаткування	Чистий оподатковуваний дохід тобто різниця між загальним оподатковуваним доходом і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю такої фізичної особи - підприємця	Прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду
Ставка оподаткування	15 %; 17 %, якщо загальна сума місячного оподаткованого доходу перевищує 10-кратний розмір мінімальної зарплати, встановленої на 1 січня звітного року, з суми такого перевищення	1.01.2013 р. по 31.12.2013 р. – 19 %, 1.01.2014 р. – 16 %
Терміни сплати	Авансові платежі по 25% за квартал: до 15 березня, до 15 травня, до 15 серпня і до 15 листопада	3 березня 2013 щомісяця авансовий внесок з податку на прибуток у розмірі не менше 1/12 нарахованої до сплати суми податку за попередній звітний податковий рік не пізніше 30-го числа наступного місяця, крім платників податку, які є: - новоствореними підприємствами, - виробниками сільськогосподарської продукції, - неприбутковими установами (організаціями), - платниками податків, у яких доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за останній річний звітний податковий період не перевищують 10 млн. грн. Дані категорії сплачують податок на прибуток на підставі річної податкової декларації без авансових платежів
Звітність	Податкова декларація про майновий стан і доходи	Податкова декларація з податку на прибуток підприємств
Термін подачі звітності	40 календарних днів, наступних за звітним періодом	60 календарних днів, наступних за звітним періодом
Ведення обліку	Обов'язкове ведення Книги обліку доходів і витрат та наявність підтверджуючих документів про походження товару	Ведення бухгалтерського і податкового обліку

Основними недоліками спрощеної системи оподаткування є:

- обмеження щодо видів діяльності;
- обмежена кількість найманих працівників;
- обмежений обсяг доходу від здійснення діяльності.

До основних переваг спрощеної системи оподаткування фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб можна віднести:

- спрощений порядок ведення обліку;

- звільнення від сплати деяких податків і платежів;
- можливість бути платником ПДВ за власним бажанням;
- спрощений порядок заповнення податкової звітності.

Основні особливості спрощеної системи оподаткування обліку та звітності фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб наведено в таблиці 2.

Однак існують обмеження щодо застосування спрощеної системи оподаткування:

1. Суб'єкти господарювання (юридичні особи та фізичні особи-підприємці), які здійснюють:

- діяльність з організації, проведення азартних ігор;
- обмін іноземної валюти;
- виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива та столових вин);
- видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння);
- видобуток, реалізацію корисних копалин, крім реалізації корисних копалин місцевого значення;
- діяльність у сфері фінансового посередництва;
- діяльність з управління підприємствами;
- діяльність з надання послуг пошти (крім кур'єрської діяльності) та зв'язку (крім діяльності, що не підлягає ліцензуванню);
- діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;
- діяльність з організації, проведення гастрольних заходів.

2. Фізичні особи-підприємці, які здійснюють технічні випробування та дослідження, діяльність у сфері аудиту.

3. Фізичні особи-підприємці, які надають в оренду земельні ділянки, загальна площа яких перевищує 0,2 гектара, житлові приміщення та (або) їх частини, загальна площа яких перевищує 100 квадратних метрів, нежитлові приміщення (споруди, будівлі) та (або) їх частини, загальна площа яких перевищує 300 квадратних метрів.

4. Страхові (перестрахові) брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інші фінансові установи, визначені законом; реєстратори цінних паперів.

5. Суб'єкти господарювання, у статутному капіталі яких сукупність часток, що належать юридичним особам, які не є платниками єдиного податку, дорівнює або перевищує 25 відсотків.

6. Представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку.

Таблиця 2

Особливості спрощеної системи оподаткування фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб [4, с. 309-316]

Показники	Фізичні особи-підприємці				Юридичні особи	
	1 Група	2 Група	3 Група	5 Група	4 Група	6 Група
Річний обсяг доходу	до 150 тис. грн.	до 1 млн. грн.	до 3 млн. грн.	до 20 млн. грн.	до 5 млн. грн.	до 20 млн. грн.
Найменші працівники	немає	до 10 осіб	до 20 осіб	без обмежень	до 50 осіб	без обмежень
Види діяльності	роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та (або) надання побутових послуг населенню	надання послуг, платникам єдиного податку та (або) населенню, виробництво та (або) продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства	всі види діяльності з обмежень (п.291.5 ПКУ)	всі види діяльності з обмежень (п.291.5 ПКУ)	всі види діяльності з обмежень (п.291.5 ПКУ)	всі види діяльності з обмежень (п.291.5 ПКУ)
Ставка податку	1% – 10% розміру мінімальної заробітної плати	2% – 20% розміру мінімальної заробітної плати	3% від доходу у разі сплати ПДВ; 5% від доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	5% від доходу у разі сплати ПДВ; 7% від доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	3% від доходу у разі сплати ПДВ; 5% від доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	5% від доходу у разі сплати ПДВ; 7% від доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку
Термін сплати	авансовий внесок не пізніше 20 числа (включно) поточного місяця		10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації за податковий (звітний) квартал			
Звітний період	календарний рік		календарний квартал			
Термін подачі звітності	60 календарних днів, наступних за звітним періодом		40 календарних днів, наступних за звітним періодом			

7. Фізичні та юридичні особи-нерезиденти.

8. Суб'єкти господарювання, які на день подання заяви про реєстрацію платником єдиного податку мають податковий борг, крім безнадійного податкового боргу, що виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) [4, с. 309-310].

Спрощена система оподаткування передбачає звільнення від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з окремих податків і зборів:

- податку на прибуток підприємств;
- податку на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності фізичної особи та оподатковані згідно з цією главою;
- податку на додану вартість (стосується платників єдиного податку не зареєстрованих платниками ПДВ);
- земельного податку, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються ними для провадження господарської діяльності;
- збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Однак платники єдиного податку за наявності об'єкта оподаткування повинні здійснювати нарахування, сплату та подання податкової звітності з таких податків та зборів:

- податку на доходи фізичних осіб за працівників (тобто із зарплати працівників або з винагороди громадян, нарахованої їм за цивільно-правовими договорами);
- податку на додану вартість (стосується платників єдиного податку 3, 4, 5 або 6 груп зареєстрованих платниками ПДВ);
- збір за спеціальне використання води;
- екологічний податок;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- податки і збори, що сплачуються при ввезенні товарів на митну територію України;
- інші податки та збори [5, с. 19].

Отже, на вибір системи оподаткування та побудову обліку в системі оподаткування впливає ряд чинників: віднесення суб'єкта господарювання до фізичної особи-підприємця чи юридичної-особи; обрання виду діяльності суб'єкта господарювання; кількість найманих працівників; обсяг здійснюваних операцій; реєстрація суб'єкта господарювання як платника податку на додану вартість тощо.

Перелічені вище особливості, переваги і недоліки загальної та спрощеної систем оподаткування для юридичних та фізичних осіб-підприємців, дають можливість вибору оптимальної системи оподаткування, обліку та звітності з врахуванням особливостей діяльності суб'єкта господарювання.

Література до розділу 1.8

1. Яструбецька Л. Проблеми та перспективи удосконалення системи податкового обліку в Україні / Л. Яструбецька // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 511–516
2. Обираємо ефективну форму оподаткування / [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.potencial.org.ua/view/news/obiraiemo-efektivnu-formu-opodatkuвання.html>

3. Що потрібно знати, щоб обрати систему оподаткування / [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://gc.ua/uk/novini-biznesu/shho-potribno-znati-shhob-obrati-sistemu-opodatkuvannya/>
4. Податковий кодекс України // Бухгалтерія. – січень 2013. – № 1-2 (1040-1041). – 385 с.
5. Довідник підприємця: спрощена система оподаткування, обліку та звітності // Виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради Відділ підтримки та розвитку підприємництва Івано-Франківськ. – 2012. – 42 с.

1.9. ПРОБЛЕМИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АВТОМАТИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Козырь Т.М.

старший преподаватель кафедры учета и аудита
Днепропетровский университет им. Альфреда Нобеля

Частые изменения законодательства в ходе общего процесса реформирования экономики в Украине приводят к трансформации бухгалтерского учета и, как следствие, создают новые проблемы в сфере его автоматизации. А это является немаловажным фактором в организации обеспечения управленческого персонала своевременной и полной информацией, необходимой для принятия управленческих решений.

Возможность выбора методического обеспечения и технологии бухгалтерского учета позволяет организации влиять на эффективность учетного процесса. Центральное место в учетной политике любого предприятия занимает форма бухгалтерского учета и технология обработки учетной информации, что и определяет техническую сторону организации в области автоматизации бухгалтерского учета.

Бухгалтерский учет представляет собой упорядоченную систему сбора, регистрации и обобщения информации в денежном выражении об имуществе, обязательствах организации и их движении путем сплошного, непрерывного и документального отражения всех хозяйственных операций. При значительных объемах учетной информации обеспечить полноту, достоверность, своевременность и объективность информации можно лишь используя преимущества новых информационных технологий.

Эффективное использование средств вычислительной техники для автоматизированного ведения бухгалтерского учета и отчетности во многом определяется квалификацией бухгалтера. Современный бухгалтер-профессионал должен обладать знаниями не только в области счетоводства и счетоведения, но и владеть современными методами обработки данных на компьютере, разбираться в специальной терминологии и оперировать понятиями, которые должен знать пользователь конкретной бухгалтерской программы. Кроме того, такие знания необходимы, чтобы правильно учитывать имеющиеся в эксплуатации компьютерные программы в бухгалтерском и налоговом учете, а этот вопрос, как раз находится, в компетенции бухгалтерии и руководства предприятия.

Определение компьютерной программы содержится в ст. 1 Закона

Украины «Об авторском праве и смежных правах» от 23.12.93 г. № 3792-ХП и ст. 2 Закона Украины «О распространении экземпляров аудиовизуальных произведений, фонограмм, видеограмм, компьютерных программ, баз данных» от 23.03.2000 г. № 1587-111. Согласно этим нормативным документам, *компьютерная программа* — это набор инструкций в виде слов, цифр, кодов, схем, символов или в любом другом виде, выраженных в форме, пригодной для считывания компьютером, которые приводят его в действие для достижения определенной цели или результата (это понятие охватывает как операционную систему, так и прикладную программу, выраженные в исходном или объектном кодах).

Все современные бухгалтерские программы основаны на создании документооборота предприятия. Пользователь вводит в программу первичные документы, которые обрабатываются программой. Результатом этой обработки являются формирование бухгалтерских отчетов различного уровня сложности. Таким образом, главная цель автоматизации бухгалтерских задач - обеспечение автоматического формирования хозяйственных операций, а также обеспечение удобного хранения и анализа бухгалтерской информации.

На сегодняшний день самый известный и продаваемый продукт в Украине - система программ «1С:Предприятие». Популярность этой компьютерной системе обеспечили мощная реклама, развитая дилерская сеть, невысокая цена и грамотная маркетинговая стратегия. Основные возможности системы легко укладываются в схему «проводка – главная книга – баланс». В базовый комплект поставки входит некоторый набор заполняемых форм первичных документов, которые при необходимости (как правило, так и бывает) можно перенастроить, изменить форму и алгоритм заполнения. Для этого надо воспользоваться внутренним макроязыком, освоение которого требует некоторой квалификации.

Сегодня компания «1С» предлагает достаточно широкую линейку продуктов, которые подходят под разные виды деятельности компании. Пользователю необходимо владеть основными терминами, используемыми в «1С», чтобы обеспечить не только правильный выбор программы, но и возможность ее модернизации.

И так, разберемся в принципиальных понятиях и терминах системы «1С:Предприятие»:

Платформа — это универсальный инструмент, созданный и сопровождаемый разработчиками для автоматизации хозяйственной деятельности предприятий различных видов деятельности.

Конфигурация — это уже конкретное решение на базе универсальной платформы. В процессе конфигурирования производится настройка системы на обработку данных предметной области. Этот процесс включает проектирование модели предметной области, создание интерфейсов, настройку прав для отдельных категорий пользователей, а его результатом является конфигурация.

Понятие «*версия*» в системе программ «1С:Предприятие» относится к платформе. Версия — это своего рода поколение системы программ. Новая версия выпускается раз в несколько лет и является существенным развитием

практически всех возможностей системы. Например, версия 6.0, 7.5, 7.7, 8.0, 8.1, 8.2, 8.3.

Также слово «версия» в «1С: Предприятии» используется и для обозначения варианта поставки, например «базовая», «сетевая», «SQL» и т. д. Понятие версии в этом смысле не влияет на обновление программы - это именно варианты поставки программного продукта.

Существенным недостатком программных продуктов системы «1С» является громоздкость и постоянная необходимость установки обновлений при помощи специалистов компании.

Термин «*релиз*» (от англ. *release* - выпуск) используется для обозначения обновления версии программы, незначительно отличающегося от предыдущего. Релиз не является существенным развитием программы. Выпуски новых релизов, как правило, связаны с исправлением обнаруженных ошибок или изменениями, внесенными в соответствии с вышедшими нормативными актами. Например, текущий релиз платформы 7.7 имеет номер 7.70.272. Что касается «1С:Бухгалтерии 8.2», то уже присвоен номер — 1.2.11.2 (январь 2013 г.).

Релизы обновлений конфигураций для «1С» выходят с завидной периодичностью. Связано это, как правило, с частыми изменениями законодательства. Информация о релизе необходима для того, чтобы понимать, как и какие части «1С: Предприятия» необходимо обновлять, а также для того, чтобы при обращении в службу технической поддержки фирмы «1С» пользователь мог точно сообщить, с каким программным продуктом он работает.

Помимо «*Платформы*» и «*Конфигурации*» в лексиконе пользователей «1С» присутствуют такие термины, как «*шаблон конфигурации*» и «*информационная база*».

Шаблон конфигурации - это фиксированный набор файлов, из которых создаются информационные базы. Прикладные решения (конфигурации) фирмы «1С» поставляются в виде набора шаблонов.

Информационная база - это хранилище данных, которое создается пользователем на компьютере на основе шаблона конфигурации.

На данный момент фирма «1С» предлагает сразу две системы программ, на основе платформы «1С:Предприятие 7» и платформы «1С:Предприятие 8». Программы «1С:Предприятие 7.7» выпускаются с 1998 года, а версия 8 появилась на рынке в 2004 году.

Перед руководством предприятий неизбежно встает выбор: либо оставаться на уже освоенной и хорошо знакомой своими современными проблемами, так называемой, «семёрке», либо приложить усилия, особенно материальные, и все-таки перейти на разрекламированную «восьмёрку».

Рассмотрим преимущества обеих версий.

Возможности «1С:Предприятия 7.7» оценили тысячи предприятий, программу можно смело устанавливать на предприятиях практически любой отрасли. Простота и невысокие требования к компьютеру сделали версию 7.7 массовой и доступной для каждого бухгалтера. Продукт «1С:Бухгалтерия» был

успешно установлен на многих малых, средних, а также крупных предприятиях, работающих в таких сферах, как торговля, услуги, строительство, аудит, банковская деятельность, издательская сфера, и др. Пользователи конфигураций на платформе «1С:Предприятие 7.7» знают, что она не притязательна к оборудованию, но количество пользователей довольно ограничено до 50 рабочих мест. Ее сильные стороны:

- гибкость настройки,
- открытость языка,
- возможности создания отдельных модулей,
- широкая поддержка со стороны компаний-франчайзи,
- многоуровневая аналитика.

Все конфигурации *системы* являются открытыми для внесения изменений: доработки и настройки под конкретного клиента. Однако, фирма «1С» на данный момент остановила сопровождение платформы «7.7». Но отдадим ей должное - тысячи предприятий упорядочили свой учет на базе этой платформы.

Разработчики модернизировали программное обеспечение, создав новую платформу «1С:Предприятие 8», принципиально отличающуюся от «7.7».

На первый взгляд «1С:Бухгалтерию 8.0 для Украины» в чем-то похожа на «1С:Бухгалтерию 7.7», да и черты более ранних версий угадываются. Однако прямое сравнение новой 1С:Бухгалтерии 8.0 с 1С:Бухгалтерией 7.7 некорректно, поскольку, кроме предметной области (бухгалтерский и налоговый учет), там мало общего. Изменились и платформа, и принципы построения конфигурации, и технология работы, и сам интерфейс пользователя.

Пользовательским интерфейсом называется совокупность команд главного меню и панелей инструментов, настроенных на работу с конкретными объектами данных документами, справочниками, журналами и т. д.

Продолжая развитие, фирма «1С» выпускала платформы «1С:Предприятие 8.0», «1С:Предприятие 8.1», которые отличались более развитым подходом к программированию, практически неограниченным масштабированием (количеством пользовательских мест) и т. п., но были и более требовательны к техническому обеспечению.

Новая платформа «1С:Предприятие 8.2» — это наиболее существенное развитие системы с момента выпуска «1С:Предприятия 8». Здесь расширены, в основном, технические возможности платформы, разработан новый дизайн интерфейса. В новой версии появилась возможность работы в режиме «тонкого» клиента и «веб-клиента», что позволяет пользователям работать с информационной базой через Интернет в реальном режиме времени.

Версия 8.2 сложнее в изучении и требует более мощного оборудования. Программы 7.7 выпускаются более 10 лет и в настоящее время отлажены почти идеально. Для версии 8.2 необходимо приобретать лицензии на каждое рабочее место.

Функционально более мощная и производительная версия 8.2 может использоваться на крупных и средних предприятиях. Основное преимущество версии 8.2 — увеличение производительности работы системы.

«1С:Предприятие 8.2» нормально функционирует при одновременной работе более 50 пользователей и интенсивном документообороте. При внедрении «1С:Предприятия 8.2» в организации с интенсивным документооборотом, как и при внедрении любой другой системы с большой предполагаемой нагрузкой, требуется очень серьезный и внимательный подход к выбору оборудования, распределению серверных ресурсов и т.д.

Необходимо отметить, что все конфигурации (прикладные решения) построены по единому принципу, на единой платформе, например:

«Бухгалтерия для Украины» включает только операции бухгалтерского (регламентированного) учета;

«Управление торговлей для Украины» состоит из подсистемы управления закупками, продажами, запасами в разрезе заказов покупателей и поставщиков, розничной торговли (с возможностью подключения торгового оборудования), поддерживает оперативный и партионный учет, операции комиссионной торговли;

«Зарплата и управление персоналом для Украины» — использует механизмы начисления, удержаний, в том числе поддерживает механизмы расчета отпускных, больничных и т. п., для предприятий разных типов;

«Управление торговым предприятием для Украины» — предназначена для автоматизации учета на предприятиях, занимающихся оптово-розничной торговлей и небольшим производством, и поддерживает все функции приведенных выше трех конфигураций с довольно развитыми подсистемами планирования закупок, продаж и денежных потоков;

«Управление производственным предприятием для Украины» — ориентирована на управление производственно-торговыми процессами на предприятии. Функции предыдущих четырех конфигураций отражены полностью и в развитии.

Подключены подсистемы:

- производственного планирования (создание планов производства на основании планов продаж);
- планирования производства по сменам (оперативное прогнозирование производственных процессов предприятия);
- учета по международным стандартам;
- бюджетирования.

Конфигурация «1С:Бухгалтерия 8 для Украины» выпускается в двух версиях, предназначенных для автоматизации бухгалтерского и налогового учета: базовая и ПРОФ. Базовая версия имеет ряд ограничений по сравнению с версией ПРОФ:

- не поддерживается ведение бухгалтерского и налогового учета хозяйственной деятельности нескольких организаций в одной информационной базе;
- одновременно с одной информационной базой может работать только один пользователь;
- не поддерживается изменение конфигурации, можно использовать только

типовую конфигурацию и устанавливать ее обновления;

- не поддерживается работа в клиент-серверном варианте;
- не поддерживается работа распределенных информационных баз.

Если у предприятия возникнет потребность в одной из перечисленных выше возможностей, можно безболезненно перейти на работу с программой «1С:Бухгалтерия 8 для Украины» версии ПРОФ.

Руководители предприятия могут выбрать инструмент для решения только своих актуальных задач, а можно и подобрать конфигурацию «на будущее». Перечень подсистем такой конфигурации должен отражать развитие предприятия по новым направлениям. Например, если торговому предприятию на данный момент необходимо автоматизировать регламентированный учет (бухгалтерский), а в дальнейшем планируется подключить рабочие места кладовщиков, менеджеров по продажам, закупкам, и далее - планировать закупки, продажи и движение денежных средств, то можно решить данную задачу, как минимум, двумя способами.

Например, приобрести сначала конфигурацию «Бухгалтерия для Украины» на платформе «1С:Предприятие 8.2» и автоматизировать учет регламентированных операций. В дальнейшем, приняв решение подключить рабочие места кладовщиков, менеджеров, плановиков, приобрести конфигурацию, удовлетворяющую возросшим потребностям, например, «Управление торговым предприятием для Украины», которая, помимо управленческих разделов, поддерживает в том же объеме и бухгалтерский учет. Если в предыдущей конфигурации объемы информации были довольно велики, то данные справочников, остатки по разделам учета и документооборот можно перенести в новую систему и в дальнейшем подключить новые разделы, используя уже наработанную ранее информацию. Есть и другой путь. Приобрести сразу конфигурацию, функции которой соответствуют плану развития предприятия, например, «Управление торговым предприятием для Украины» на платформе «1С:Предприятие 8.2», и по мере необходимости подключать новые разделы к учетной системе.

Основное же отличие «семёрки» от «восьмёрки» — это то что у последней есть многофирменный учет, т.е. ведение учета в разрезе нескольких юридических лиц в одной базе данных, в том числе и частных предпринимателей. При этом все субъекты хозяйствования могут иметь свою учетную политику и применять свой режим налогообложения.

Для каждого из них можно установить не только банковские счета и коды, но и определить индивидуальную учетную политику в бухгалтерском, налоговом и кадровом учете. Например, в бухгалтерском учете подлежит определению способ оценки ТМЦ, способ оценки товаров в рознице, способ расчета себестоимости производства, используемые классы счетов расходов для каждой организации. В налоговом учете определяют схему налогообложения и параметры налога на прибыль. В учетной политике по персоналу для каждой организации определяется поддержка внутреннего совместительства и принципы расчета НДФЛ.

Таким образом, можно подытожить, что типовые конфигурации как для платформы 7.7, так и для 8.2 прекрасно подходят для малых и средних предприятий. Почти любую задачу учёта можно реализовать и на «семёрке» и на «восьмёрке». Небольшим организациям есть смысл работать на той версии, которая уже установлена и оправдала себя. Хотя обновления для «семёрки» выпускают умышленно позже, чем для «восьмёрки». А значит, можно сделать вывод, что «семёрка» не развивается. Она обновляется только в рамках законодательства. В «восьмёрке» же постоянно придумываются какие-то новые «фишки», касающиеся управленческого учета. В дальнейшем всегда можно сделать апгрейд на версию 8.2, плюс — ещё останется ключ защиты, при апгрейде с 7.7 его сдавать не надо.

Необходимо подчеркнуть: выбрав продукт «1С», руководители предприятия могут не беспокоиться о том, что данная система будет закрыта для изменений. Если стандартными средствами конфигурации будет невозможно отразить тот или иной процесс деятельности предприятия, то можно будет внести дополнительные возможности в систему с помощью специалистов франчайзинговых фирм, профилем деятельности которых является поддержка системы «1С:Предприятие». Специалисты IT-служб самого предприятия также смогут справиться с реализацией дополнительных возможностей — в комплект поставок входит соответствующая документация.

Література ло розділу 1.9

1. Ивахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: Наукове видання. – Житомир, 2009. – 416 с.
2. Использование прикладного решения «1 С:Бухгалтерия 8 для Украины» Редакция 1.2. Методические материалы для слушателя сертифицированного курса. ©ООО "1С", 2011 г.
3. Некрасова В. Принципиальные понятия и термины, которые должен знать пользователь «1С» / В.Некрасова – Фактор, Бухгалтер и компьютер. №22(142), 26 ноября 2012 г., с. 12 - 14.
4. Преимущества программы «1С:Бухгалтерия предприятия 8». - Режим доступа: <<http://auditconsnalog.ru/index.php/2009-07-23-19-11-56/1-8.html>>
5. Сравнить 1С Предприятие 7.7 и 8.2. - Режим доступа: <<http://www.buh-program.ru/content/view/63/58/>>

1.10. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Корчагіна В.Г.

к.е.н.

Новокаховський гуманітарний інститут

ВНЗ Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

В умовах динамічного розвитку економічних відносин запорукою ефективного управління суб'єктів господарювання є якісне інформаційне забезпечення за всіма напрямками його діяльності. В цьому процесі важливе

місце посідає організаційний аспект обліку для прийняття ефективних управлінських рішень. Саме тому бухгалтерський облік повинен вирішувати поставлені завдання, і, відповідно, бути організований згідно вимог чинного законодавства та умов конкретної господарюючої одиниці.

Особливої актуальності набуває раціональна організація бухгалтерського обліку на підприємстві, її роль в управлінні господарською діяльністю, що вимагає впровадження нових методів управління та їх належного забезпечення. Оптимальність обліку як складного багаторівневого процесу забезпечує системний підхід до організації облікового процесу в цілому та кожного облікового етапу зокрема. В цьому контексті важливого значення набуває раціональна організація обліку, що представляє процес цілеспрямованого вибору та безперервного упорядкування способів і прийомів збирання, обробки та узагальнення достовірної і своєчасної вихідної інформації про наявність, збереження та використання ресурсів з метою прийняття управлінських рішень.

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві належить до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) і здійснюється відповідно до чинного законодавства - Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативних документів.

Формування цілісного концептуального підходу щодо технології організації обліку з урахуванням специфіки суб'єктів господарювання важливе в контексті потреби системи управління підприємством в забезпеченні якісною обліковою інформацією та економічності такого процесу.

Технологія організації бухгалтерського обліку розглядається як сукупність операцій, виконання яких забезпечує комплексну організацію обліку, виходячи із специфічних ознак підприємств, відносно яких вона застосовується. Щодо організації бухгалтерського обліку конкретного господарюючого суб'єкта, технологію доцільно визначати відповідністю системи управління до наступних організаційних критеріїв:

- якість облікової інформації,
- економічність процесу її формування,
- врахування специфіки діяльності суб'єкта господарювання [1].

Основою організації бухгалтерського обліку на підприємстві є облікова політика. Вона представляє собою сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності [4].

Погляди на трактування сутності та характеристики облікової політики на сьогодні мають дискусійний характер, що свідчить про її багатогранність. Проте єдність наукових поглядів визначає «методико-технічний» підхід, який зводиться до трактування облікової політики як сукупності методів, методик, принципів, форм, способів, процедур, техніки ведення бухгалтерського обліку. Визначається також організаційний аспект облікової політики, оскільки розробка та впровадження облікової політики – це здійснення комплексу організаційних заходів зі створення сприятливих умов для застосування

обраної методики обліку, упорядкування організаційно-технічних аспектів облікового процесу.

Формування ефективної облікової політики суб'єкта господарювання неможливе без врахування її організаційних та технологічних основ. В складі облікової політики вони визначаються як процедури. Процедурні питання обираються на державному рівні як єдино дозволений варіант (форми первинних документів, перелік та склад фінансової та статистичної звітності, організація зберігання та утилізації документів й облікових реєстрів, організація матеріальної відповідальності тощо) або як альтернативні варіанти:

- суб'єкт ведення обліку на підприємстві (керівник, бухгалтерська служба, аудиторська чи консалтингова служба, приватний підприємець);
- тип організаційної структури бухгалтерської служби;
- форма ведення бухгалтерського обліку.

Проте часто процедурні питання визначаються особливостями та специфікою підприємства і тому регламентуються на рівні підприємства. До таких процедурних питань належать перелік облікових номенклатур, робочий план рахунків, склад та форми внутрішньої звітності, перелік осіб, що мають право підпису документів, порядок документообігу, технологія оброблення облікової інформації, порядок ведення управлінського та податкового обліку, склад інвентаризаційної комісії, форма організації системи внутрішнього контролю тощо [6].

В процесі формування наказу про облікову політику враховують низку факторів, в першу чергу нормативно-правову базу, юридичний статус підприємства, галузеві особливості, розміри підприємства та вид діяльності, наявність структурних підрозділів та сегментів бізнесу, специфіку та завершеність технологічного процесу, наявність кваліфікованих бухгалтерських кадрів, стратегію фінансово-економічного розвитку, фінансовий стан підприємства тощо.

При виборі альтернативних варіантів процедурних питань організації облікового процесу на підприємстві необхідно враховувати специфіку його роботи по таким напрямам, як розміри діяльності, галузева приналежність, організаційна структура [3]. Варто окреслити зміст та характеристику вищезазначених специфічних ознак.

Розміри діяльності підприємства необхідно встановлювати, орієнтуватись не тільки його загальними обсягами, а й окремими напрямками бізнесу. Розміри бізнесу визначають обсяги облікової інформації, її специфіку та різноманітність. Для великих підприємств притаманні значні обсяги облікової інформації, це потребує використання автоматизованої технології її обробки, відокремлення облікової служби, розробку системи внутрішнього контролю. Для підприємств з невеликими розмірами діяльності характерний великий спектр облікової інформації із незначними її обсягами. В такому випадку доречно встановити додаткові професійні вимоги в рамках посадових інструкцій облікового персоналу.

Суттєвим чинником в процесі організації обліку підприємства є врахування галузевих особливостей. Багатоспекторність видів діяльності

передбачає необхідність формування різноманітних вимог до системи обліку в залежності від галузевої приналежності. Обрання галузевої специфіки в сучасних економічних умовах визначаються стратегією розвитку підприємства. При цьому варто врахувати можливість здійснення одночасно декількох різних видів діяльності. Однак, специфіка організації бухгалтерського обліку при цьому залежить не стільки від галузі чи виду економічної діяльності, скільки від ряду чинників, що характеризують той чи інших вид діяльності. Серед суттєвіших варто звернути увагу на наступні.

Сезонність діяльності, що обумовлює ритмічність та змінність обсяги діяльності, а отже і обсяги надходження та обробки облікової інформації.

Можливі значні обсяги обігу передбачають значні обсяги транспортування, переміщення, зберігання, та інші дії, що пов'язані із наявними правами власності та їх зміною. Суттєвою ознакою це є для підприємств, діяльність яких пов'язана з потужним кругообігом матеріальних ресурсів.

Складність виробничого процесу як чинник впливу на організацію обліку потребує впровадження окремого облікового блоку, який формує інформацію і виробництві. Характерними особливостями виступають відносна складність організації та ведення, розрахунок виробничої собівартості продукції, визначення величини інших витрат тощо.

Публічність як окрема вимога у вигляді чинника передбачає обов'язковість оприлюднення облікової інформації. Така специфічна ознака в цілому може бути притаманною для будь-якої галузі залежно від форми власності (найвищий рівень публічності характерний для підприємств колективної форми власності, менший – для державних та комунальних підприємств, мінімальний відповідно для суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності).

Чинник конфіденційності передбачає формування і користування певного обсягу інформації з обмеженим доступом і визначається виключно специфічністю встановлених на підприємстві ознак конфіденційності та меж доступу, в першу чергу для тих суб'єктів, що займаються фінансовою діяльністю.

Таким чином, при організації обліку певного суб'єкта господарювання доцільно розглядати його галузеву приналежність не стільки в межах окремих видів діяльності, скільки з огляду на охарактеризовані вище специфічні галузеві ознаки.

Організаційна структура підприємства як ще один аспект, від якого залежить вибір процедурних питань організації облікового процесу, за складністю системи підпорядкування та керування в цілому поділяють на дві групи:

- організаційні структури з лінійним рівнем ієрархії (прості) – вони, як правило будуються на малих та середніх підприємствах з простими технологічних процесами;

- структури із складним рівнем ієрархії (функціональні, географічні, продуктові, матричні) – притаманні для підприємств та їх об'єднань із

здійсненням декількох видів діяльності та використанням складних технологічних процесів.

При цьому система бухгалтерського обліку повинна бути адаптована до організаційної структури суб'єкта господарювання.

Проаналізувавши чинники, що визначають специфіку роботи підприємства, варто зупинитись на виборі окремих процедур організації облікового процесу.

Технологія обрання форми організації ведення бухгалтерського обліку умовно виокремлюється в межах двох підходів. Перший підхід полягає у веденні бухгалтерського обліку безпосередньо підприємством – власними силами, а другий – силами сторонніх осіб [3].

Організація ведення бухгалтерського обліку власними силами передбачає можливість використання праці найманих працівників (головного бухгалтера, бухгалтерів, обліковців тощо) або безпосередньо власника підприємства. Впровадження такого підходу має суттєві переваги – забезпечує високий рівень конфіденційності інформації, оперативність формування бухгалтерських документів, можливість інтеграції системи бухгалтерського обліку в систему управління. Взагалі ведення обліку на підприємстві власними силами сприяє підвищенню рівня координації управління поряд із скороченням часу на прийняття рішень.

Проте використання цього підходу зумовлює додаткові витрати як на утримання системи бухгалтерського обліку (витрати на оплату праці, придбання та використання систем технічного (програмного) забезпечення, витрати на нормативне забезпечення тощо), так і необхідність впровадження окремого напрямку управління – управління системою бухгалтерського обліку.

Враховуючи вищевказані особливості такого підходу, доречно організувати ведення бухгалтерського обліку власними силами великим або середнім підприємствам із значним рівнем сегментації та складними виробничими процесами та високим рівнем ієрархічності організаційної структури керування.

Організація ведення бухгалтерського обліку з використанням послуг сторонніх осіб передбачає можливість ведення обліку на договірних засадах іншими юридичними або фізичними особами (суб'єктами підприємництва, які здійснюють діяльність у сфері бухгалтерського обліку). Використання такого підходу сприяє підвищенню надійності та якості облікової інформації, оскільки її формують фахівці. Однак залишаються проблемними питання формування обліку в управлінській системі та збереження конфіденційності інформації. Тому використанням послуг сторонніх осіб для ведення бухгалтерського обліку є доцільним для малих підприємств з лінійною структурою управління та невеликою кількістю підрозділів.

Визначені засади обрання форми організації бухгалтерського обліку враховують вимоги чинного законодавства та дозволяють підприємству обрати конкретну форму організації ведення обліку на підставі аналізу власної специфіки діяльності.

Наступним кроком є формування підходів щодо обрання типу організаційної структури облікової служби, який визначає форму організації працівників в системі управління обліковим процесом на підприємстві.

Обрання конкретного типу організаційної структури не може ґрунтуватись виходячи виключно із розмірів підприємства (мале, середнє чи велике) без врахування інших, притаманних йому специфічних ознак. Враховуючи сучасний стан розвитку економічних відносин, для формування виваженого підходу при організації структури облікової служби доцільно спиратись на наступні ознаки [2]:

- мета функціонування облікової служби та вимоги системи управління до облікової інформації (формування та інтерпретація облікових даних, забезпечення контролю господарської діяльності, економічний аналіз за даними обліку та звітності, розробка проектів управлінських рішень тощо);

- специфіка суб'єкта господарювання (з урахуванням основних складових - розмірів діяльності, галузевої приналежності, організаційної структури);

- рівень автоматизації облікового процесу та системи управління в цілому.

Встановлення типу організаційної структури облікової служби передбачає здійснення вибору одного з існуючих варіантів:

- лінійний (простий) тип - визначає безпосереднє підпорядкування всіх облікових працівників керівникові бухгалтерської служби – головному бухгалтеру;

- лінійно-штабний (ступінчатий) тип структури – передбачає створення проміжних підрозділів (секторів, груп), керівникам яких частково передаються функції головного бухгалтера;

- комбінований (функціонально-комбінований) тип – обумовлює побудову служби на основі розмежування облікових функцій через виділення структурних підрозділів, що виконують окремі облікові процеси (облік оплати праці, розрахункових операцій, матеріалів, податковий облік, формування звітності, аналітичні розрахунки тощо).

Серед процедур обліку, що забезпечують ефективнє функціонування облікової системи, визначальнє місце належить робочому плану рахунків обліку. План рахунків сприяє групуванню інформації стосовно діяльності господарської структури, дозволяючи своєчасно зрозуміти сутність процесу ведення бізнесу і переорієнтувати його в міру необхідності [7].

Підходи до формування робочого плану рахунків визначаються розмірами підприємства, рівнем автоматизації, станом обліку, компетенцією облікових працівників, ступенем облікової забезпеченості інформаційних потреб управлінського персоналу. Причому особливе значення має поєднання цих факторів.

Так, мале підприємство з невеликими масштабами господарської діяльності може відображати на субрахунках стан всіх господарських операцій. На великому підприємстві такі прийоми використовувати неможливо, слід

відкривати додаткові аналітичні рахунки, за необхідності вести додаткові картотеки. При цьому глибина аналітичного обліку залежить від можливості підприємства обробити відповідний обсяг інформації, тобто від рівня облікової системи. В свою чергу, робочий план рахунків визначає зміст аналітичного обліку та впливає на форму ведення бухгалтерського обліку. За необхідності суб'єкти підприємництва можуть самостійно доопрацьовувати робочий план рахунків, виокремлюючи в ньому балансові синтетичні, аналітичні рахунки підсистеми як фінансового, так і управлінського обліку.

Таким чином, використовуючи робочий план рахунків як основу інформаційної системи бухгалтерського обліку в цілому та облікової політики зокрема, встановлюється можливість будувати облік таким чином, щоб максимально задовольнити певні потреби в інформації.

Ефективність управління підприємством залежить від того, наскільки чітко організована та регламентована система документообігу.

Особливістю складання такого графіку є трудомісткість, пов'язана з його розробкою, адже він повинен враховувати всі особливості господарської діяльності. Крім того, важливим є узгодження з відповідними індивідуальними та структурними графіками роботи окремих виконавців та структурних підрозділів підприємства. В графіку документообігу повинні бути описані всі види робіт з документами (створення, перевірка, обробка, зберігання, передача в архів), по кожному з них зазначатись особливості роботи, терміни виконання та відповідальні особи.

Сьогодні в переважній більшості на підприємствах організовано документообіг паперових документів. Варто розглянути доречність застосування електронного документообігу, що пов'язаний з передачею документа віртуально, без створення його паперового екземпляру. Основними перевагами є прискорення передачі інформації, централізоване зберігання документів з можливістю миттєвого отримання доступу до них, зменшення витрат на створення і обробку паперових варіантів документу та, відповідно, зниження канцелярських витрат. В той же час варто визначити низку питань щодо запровадження відповідного програмного забезпечення, визначення рівня доступу до відповідних груп документації.

Визначаючи рівень застосування інформаційних технологій в обліку, слід відмітити, що автоматизація бізнес-процесів сьогодні для вітчизняних підприємств розглядається як засіб найбільш ефективного управління, що забезпечує мінімізацію витрат і зростання результативності функціонування. Також, крім рішення стратегічних завдань, сучасні керівники різного рівня зіштовхуються з внутрішніми проблемами, які визначаються взаємозалежністю параметрів на рівні різних підрозділів та вимагають оперативності [5].

Саме тому пріоритетним напрямком удосконалення бухгалтерського обліку є застосування інформаційних систем та комп'ютерних технологій. Організація автоматизованого обліку і аналізу підприємств залежить від вибору типу бухгалтерської програми. Його вибирають залежно від розміру підприємства, особливостей діяльності, складу облікового персоналу, завдань обліку і потреб управління.

Комп'ютерні програми можна поділити на декілька груп:

– міні-бухгалтерії – програми для бухгалтерії без чіткого розподілу напрямів роботи облікового апарату («1С:Бухгалтерия», «Fin Expert» (IDM), «Инфо-Бухгалтер»);

– універсальні програми – інтегровані бухгалтерські програми, орієнтовані на бухгалтерії невеликого розміру, в яких передбачено всі розділи обліку і можливість створення локальної мережі («ПАРУС», «Дебет Плюс», «1С:Бухгалтерия»);

– бухгалтерські комплекси – програми, що орієнтовані на підприємства з кількістю співробітників бухгалтерії понад 5-6 осіб, що передбачають наявність чіткого розподілу функцій між ними. Ці програми призначені для корпорацій та великих підприємств («Монолит», «БЭСТ-3», «PLATINUM»);

– автоматизовані робочі місця (АРМ) – програми, що забезпечують автоматизацію окремих ділянок бухгалтерського обліку: «Gross Bee», «Lady Fin», «Інтегратор».

Аналіз окремих процедур організації обліку дає підстави для пошуку найбільш оптимальних варіантів щодо діяльності окремо взятого підприємства. Окресливши лише частину роботи по визначенню відповідних елементів технічної складової ведення обліку, на практиці варто приділити увагу повному переліку процедур у складі облікової політики підприємства.

Таким чином, раціональне формування технологічного аспекту організації бухгалтерського обліку дасть змогу оптимізувати роботу бухгалтерської служби, прискорити процеси обробки інформації з метою прийняття більш виважених управлінських рішень.

Література до розділу 1.10

1. Городянська Л. Особливості технічного забезпечення системи бухгалтерського обліку / Л. Городянська // Бухгалтерський облік і аудит. - 2009. - №10. с.17-22.
2. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємств / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. - 2006. - №3. с.3-10.
3. Кузнецова С.А. Бухгалтерський облік в системі формування управлінської інформації: методологія та практика : [монографія] / С.А. Кузнецова – Мелітополь: ТДАТУ, 2007. - 297 с.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність. Закон України від 16.07.1999р. №996-XIV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
5. Кундря-Висоцька О.П. Організація обліку: навч.посібник / О.П. Кундря-Висоцька. - К.: Алерта, 2007. – 223с.
6. Пушкар М. С. Теорія і практика формування облікової політики : [монографія] / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. - Тернопіль : Карт-бланш, 2010. - 260 с.
7. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. - К.: КНЕУ, 2004. – 412с.

1.11. ОЦІНКА УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Матюха М.М.

к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Необхідність формування управлінської звітності пов'язана з тим, що фінансова звітність повною мірою невзможливо своєчасно задовольнити потреби керівництва в необхідній управлінській інформації. Вона швидше зорієнтована на зовнішніх користувачів звітності та власників підприємства, які цікавляться отриманими загальними фінансовими результатами, величиною дивідендів, фінансовим станом підприємства на певну дату. Фінансова звітність надає дані про факти, наслідки господарських операцій, які вже сталися і на які вплинути вже не має можливості.

Управлінці, менеджери підприємства зацікавлені в отриманні інформації, аналіз якої дає змогу збільшувати доходи за рахунок зменшення витрат, оперативно впливати і контролювати процес формування собівартості продукції, визначати стратегію і перспективи розвитку підприємства. Надати таку інформацію може управлінська звітність яка є інформаційно об'єднуючим елементом різних обліково-інформаційних блоків. Поряд з цим управлінська звітність не має обмежень та регламентації (вона є не регламентованою), відповідно виникає проблема її загальної оцінки та оцінки окремих показників.

Вивчаючи управлінську звітність, особливо увагу слід звернути на технологічні напрямки її формування та представлення користувачам. Автоматизований обробіток інформації стає вагомим технологічним критерієм, що впливає на параметри оцінок даних.

Питання теорії і методології використання інформації управлінською ланкою в процесі прийняття рішень висвітлені у працях відомих українських дослідників П.Й. Атамаса [1], М.Т. Білухи [2], Ф. Ф. Бутинця [3], С. Ф. Голова [4], С.В. Івахненко [5], Л.В. Нападівської [6], М.С. Пушкаря [7], М. Г. Чумаченка [8], а також зарубіжних учених М. А. Вахрушиної [9], К. Друрі [10], В. Б. Івашкевича [11], Б. С. Нідлза [12], В. Ф. Палія [13] та інших.

Незважаючи на вагомий проведений дослідження щодо інформаційного забезпечення керівництва, залишаються недостатньо розкритою проблема підготовки і подання управлінської звітності. В економічній літературі тривалий час управлінську звітність розглядали як елемент управлінського обліку, або як спосіб представлення інформації управлінському персоналу, що звужувало можливості її використання, оцінки її показників. Ставиться мета статті, яка полягає у визначенні оціночно-моніторингових принципів управлінської звітності та її окремих показників.

У загальному розумінні оцінку визначають як спосіб встановлення значимості чого-небудь для діючого суб'єкта, або суб'єкта, що вивчає певний об'єкт. Емпіричний підхід оцінки являє собою сукупність методів оцінки, об'єднаних спільною методологією. Методом оцінки є послідовність процедур,

що дозволяє на основі істотної для даного методу інформації визначити ефективність в рамках одного з підходів до оцінки. Для управлінської звітності оцінку слід розглядати як міру здатності управлінської звітності задовольнити інформаційну потребу користувачів, що буде виражатися у порівнянні економічної ефективності прийнятих рішень. Ефективність системи - це в загальному випадку сукупність властивостей, що характеризують якість функціонування системи, що оцінюється як відповідність необхідного і досягнутого результату.

Для оцінки ефективності системи розробляють сукупні критерії оцінки. В залежності від типу системи і зовнішніх факторів пропонують детерміновані, імовірнісні, якісні критерії; вводять поняття технічної (з точки зору технічних характеристик), економічної, соціально-економічної ефективності.

У випадку використання інформаційних технологій оцінка складних систем управлінської звітності може проводитися для різних цілей, які визначають різні потреби. По-перше, потреба оптимізації - вибору найкращого алгоритму з декількох, що реалізують один закон функціонування системи. По-друге, ідентифікація - визначення системи, якість якої найбільше відповідає реальному об'єкту в заданих умовах. По третє - прийняття рішень по управлінню системою звітності (рис. 1).

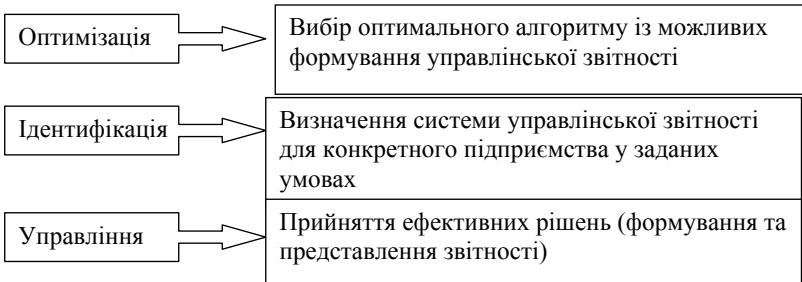

Рис.1. Встановлення цілей оцінки системи управлінської звітності в умовах застосування інформаційних технологій

Відповідно до обраних цілей визначаються етапи оцінювання управлінської звітності (ефективності) (табл. 1).

Застосування інформаційних технологій на підприємствах дає змогу спроектувати та використовувати ефективно дієву система управлінської звітності. Для оцінки виконання встановлених підприємством вимог до системи управлінської звітності в динаміці необхідний її регулярний моніторинг. Даний моніторинг має дати відповіді на основні питання (встановленні критерії):

- здатність управлінської звітності виявити наявні проблеми, недоліки та знайти відповідні рішення;
- оперативність, тобто реальність управління підприємством (підрозділом), вчасно втрутитися в незадовільно процеси і скорегувати їх;

- передбачуваність ситуацій виникнення проблем, можливість порівняльного аналізу з історичною інформацією і даними прогнозування;
- достатність (надлишковість) інформації для певного рівня управління;
- зручність представлення (подання) інформації за змістом, зручністю її аналізувати, користуватися.

Таблиця 1

Етапи оцінювання управлінської звітності при використанні інформаційних технологій

Етап	Характеристика етапів оцінювання	Пояснення
Етап 1. Визначення мети оцінювання	якісна - мета, досягнення якої виражається в номінальній шкалі або в шкалі порядку;	Визначення мети має здійснюватися з позиції, в якій розглянута система є елементом (підсистемою), тобто з позиції конкретного підприємства (надсистеми)
	кількісна - мета, досягнення якої виражається в кількісних шкалах.	
Етап 2. Вимірювання властивостей систем, визнаних істотними для цілей оцінювання	вибираються відповідні шкали вимірювань властивостей	Формується шкала оцінок за різними параметрами
	присвоюється певне значення на цих шкалах	
Етап 3. Обґрунтування переваг за критеріями	якості	на основі вимірюваних обраних шкалах властивостей.
	ефективності функціонування системи	
Етап 4. Власне оцінювання	Ранжування	Всі досліджувані системи, що розглядаються як альтернативи, порівнюються по сформульованим критеріям
	Вибір	
	Оптимізація	

Оцінка управлінської звітності при використанні інформаційних технологій обумовлює врахування необхідних умови для практичного вирішення поставлених завдань. Відповідно інформаційні технології необхідно враховувати дві основні підсистеми: функціональну і забезпечувальну. Функціональна підсистема повинна включати комплекс функцій, завдань, підзадач, процедур. Забезпечувальна підсистема включає наступні компоненти: інформаційне, технічне, математичне, програмне, технологічне, організаційне, правове, ергономічне забезпечення. Періодичний аналіз (моніторинг) системи управлінської звітності дозволяє на регулярній основі швидко і чітко модифікувати дану систему під потреби користувачів, що постійно змінюються.

При застосуванні інформаційних технологій основою оцінки управлінської звітності є обліковий реєстр, який об'єднує три складові частини:

а) комп'ютерну базу даних з певною структурою, призначеною для накопичення і збереження облікової інформації на технічних носіях;

б) змінні величини, тимчасово створені в пам'яті комп'ютера для систематизації і узагальнення облікових даних – показники управлінської звітності;

в) відеограми та машинограми, призначені для відображення узагальненої та систематизованої облікової інформації у вигляді управлінської звітності.

Моніторинг системи управлінської звітності являє собою контроль ступеня відповідності управлінських звітів потребам їх користувачів. При цьому припускається, що основні вимоги до системи управлінської звітності залишаються незмінними.

У рамках пропонованої системи оцінки управлінської звітності не передбачається моніторинг відповідності ведення управлінського обліку методам, які лежать в основі його організації (оцінка відповідності фактичного обліку заданим при його організації параметрам). Моніторингу піддається тільки управлінська звітність організації. Оцінка об'єктів підприємства, як уже зазначалось може дати керівний склад підприємства, тобто менеджмент, а також система аудиту (рис. 2).

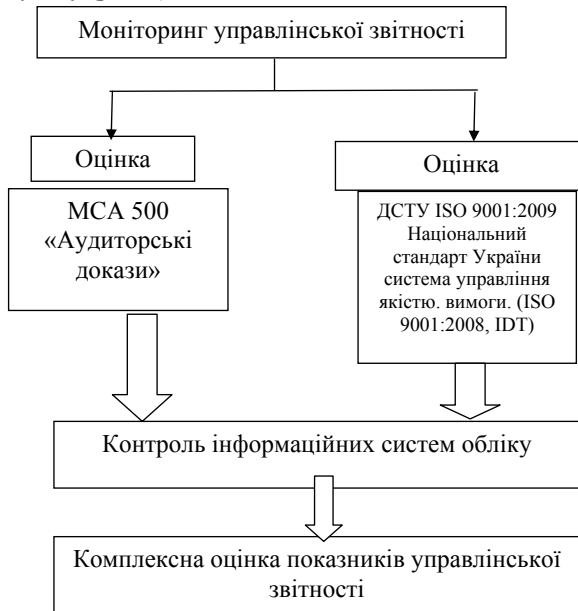

Рис. 2. Складові моніторингу показників управлінської звітності

Оцінка показників управлінської звітності може проводитися окремо за методологічними основами аудиту і окремо менеджменту. Але повну характеристику звітності бажано досліджувати комплексно.

У першу чергу слід звернути увагу на аудиторську оцінку системи управлінської звітності. Аудиторська оцінка може здійснюватися на основі

послуг аудиту, як системи контролю (зокрема, послуг з контролю ведення обліку та складання звітності).

Тому процедури такого моніторингу аналогічні процедурам отримання аудиторських доказів (процедур перевірки по суті). Перевірка системи управлінської звітності аналогічна аудиторській перевірці за спеціальним аудиторським завданням. Так, відповідно до МСА 500 «Аудиторські докази», до процедур перевірки належать інспектування, спостереження, запит, підтвердження, перерахунок та аналітичні процедури [14].

Таблиця 2

Особливості аудиту поетапної оцінки управлінської звітності

Етап оцінки управлінської звітності	Об'єкти експертизи:	Аудиторські процедури, що використовуються на етапі
Етап 1. Експертиза підприємства стану обліку і якості управлінської звітності	<ul style="list-style-type: none"> - реальність даних управлінської звітності із іншими формами звітності; - вибіркова перевірка реєстрів синтетичного та аналітичного обліку (матеріали інвентаризації запасів, дебіторської кредиторської заборгованості, акти податкової служби); - дотримання регламентів формування управлінської звітності. 	<ul style="list-style-type: none"> - інспектування облікових записів і документів; - спостереження; - запит; - підтвердження; - перерахунок (перевірка арифметичних розрахунків); - повторне проведення; - аналітичні процедури.
Етап 2. Аудиторська суцільна перевірка фінансово-господарської діяльності.	<ul style="list-style-type: none"> - установчі документи (реєстр акціонерів, звіт по видах акцій); - розрахунки кредитних зобов'язань підприємства (короткострокові, довгострокові, поточні); - звіт про рух грошових коштів підприємства (підрозділів); - рух основних засобів та нематеріальних активів підприємства (підрозділів); - звіт про використання (реалізацію) запасів; - звітність по розрахунках із персоналом; - інша звітність, що включає відомості про витрати, доходи, фінансові результати. 	<ul style="list-style-type: none"> - інспектування; - інвентаризація; - спостереження; - запит; - підтвердження; - перерахунок (перевірка арифметичних розрахунків); - повторне проведення; - аналітичні процедури.
Етап 3. Консультаційні послуги і рекомендації щодо усунення недоліків формування управлінської звітності та підвищення її оціночних параметрів	<ul style="list-style-type: none"> - організація та методика формування управлінської звітності; - використання поточного та перспективного аналізу для прогнозування оцінки управлінської звітності; - формування загального звіту про оцінку управлінської звітності. 	<ul style="list-style-type: none"> - запит; - підтвердження; - повторне проведення.

Особливості застосування аудиторських процедур в процесі поетапного моніторингу управлінської звітності представлені в табл. 2.

Особливого значення мають параметри аудиторських процедур при використанні інформаційних технологій.

Моніторинг системи управлінської звітності може здійснюватися співробітниками ревізійного, аудиторського чи іншого підрозділу

підприємства, що має певні повноваження її фінансово-господарської діяльності, а також зовнішніми аудиторськими організаціями. У зв'язку з тим, що склад і структура управлінської звітності в більшій мірі, ніж склад і структура фінансової звітності, залежать від особливостей конкретного підприємства, моніторинг управлінської звітності ефективніше проводити силами співробітників даного підприємства. При цьому повинна бути забезпечена їх професійна незалежність та певна компетенція у веденні управлінського обліку, складанні управлінської звітності в умовах використання інформаційних технологій.

З іншого боку оцінці підлягають інформаційні системи – прикладні програми. У літературних джерелах виділяється різноманітна система контролю інформаційних систем, які можна використати для оцінки процесу формування управлінської звітності в умовах застосування інформаційних технологій. До засобів контролю відносять:

- засоби контролю модифікації;
- засоби контролю доступу;
- засоби контролю фізичної безпеки [5, 136-137 с.].

Поряд із оцінкою показників управлінської звітності з боку аудиту необхідно здійснити оцінку менеджменту управлінської звітності. Контроль (моніторинг) та регулювання (вдосконалення), в тому числі системи управлінської звітності, є по-перше функціями менеджменту, як основного замовника і користувача. Розробка моделі контролю і регулювання системи управлінської звітності може бути здійснена на базі вимог системи менеджменту якості [15]. Впровадження та використання даної системи на вітчизняному рівні, сприятиме забезпеченню високої якості підготовки та подання управлінських звітів для користувачів даних звітів. При цьому контроль і регулювання якості управлінської звітності розглядається як процес, що відповідає вимогам міжнародних стандартів управління якістю (ISO 9000). Розширити вимоги до організації та проведення контролю і регулювання системи управлінської звітності дозволяє серія стандартів систем якості менеджменту.

В основі контролю і регулювання управлінської звітності лежить цикл «Plan-Do-Check-Act» (PDCA), загальний для всієї системи контролю якості:

- Планування (plan) - визначення цілей і процесів, необхідних для досягнення результатів відповідно до вимог споживачів і політикою організації. По відношенню до управлінської звітності цей етап циклу означає встановлення методики підготовки і подання даної звітності;

- Здійснення (do) - впровадження процесів. У відношенні управлінської звітності це процес організації і ведення управлінського обліку і підготовки управлінської звітності;

- Перевірка (check) - постійний контроль процесів і продуктів у порівнянні з політикою, цілями і вимогами до них та інформування про результати контролю. На даному етапі ланцюжка повинен здійснюватися моніторинг управлінських звітів;

- Дія (act) - прийняття заходів по постійному поліпшенню показників процесів. У відношенні системи управлінської звітності це означає дії по вдосконаленню складу, структури та періодичності подання управлінських звітів у відповідності із завданнями та вимогами користувачів інформації.

У відповідності з призначенням звітів акцент при проведенні процедур оціночного контролю управлінської звітності повинен бути зроблений на визначення ступеня її корисності (включаючи достовірність показників звітності) для прийняття управлінських рішень.

Опис процедур (методика та терміни) моніторингу може бути оформлено планом або графіком перевірки. При підготовці даних планів в аудиторській чи іншій службі підприємства можуть бути використані стандарти аудиту, внутрішні документи підприємства (регламентація управлінської звітності), наказ про облікову політику підприємства. Послідовність, терміни і виконавці процедур моніторингу залежать від структури і розміру підприємства, а також практичних навичок та рівня фахових знань оцінщиків управлінської звітності.

Перелік та обов'язки співробітників підприємства, відповідальних за здійснення поточного моніторингу управлінської звітності, встановлюються посадовою інструкцією або окремим наказом керівника підприємства.

Для контролю рівня професійної підготовки користувачів управлінської звітності необхідно провести тестування менеджерів. Воно може здійснюватися на основі опитувального листа з термінології та основним законам мікроекономіки. Такий опитувальний лист повинен включати як мінімум наступні питання: основні поняття, що використовуються в системі звітів (витрати, місця виникнення витрат, види діяльності), принципи маржинального аналізу, стратегічного обліку, розуміння цілей використання окремих звітів. Таке тестування проводиться у разі кадрових змін в організації (прийом (перевід) співробітника, що користується управлінською звітністю), або зміни системи звітності. Якщо перевірка покаже відсутність необхідних знань, то проблема користування звітами може бути вирішена одним із двох способів або їх комбінацією: підвищенням кваліфікації менеджерів (на основі внутрішньофірмового навчання або направлення співробітників на спеціальні курси), деталізацією, зміною форм звітності та пояснювальних записок до них.

Процедури проведеного моніторингу, а також їх результати як свідчення якості управлінської звітності повинні бути письмово зафіксовані відповідно до вимог стандарту аудиторської діяльності 230 "Аудиторська документація". Цим стандартом визначаються вимоги щодо форми, змісту та порядку складання робочої документації, щодо робочих документів аудитора, які відповідно можна використовувати до документів, якими оформляються результати моніторингу.

Робоча документація при оперативному контролі управлінської звітності повинна містити всі відомості, необхідні і достатні для проведення наступних дій:

- складання звіту за результатами перевірки;
- підтвердження того, що перевірка проведена відповідно до затвердженого порядку;

- здійснення організацією контролю за ходом перевірки;
- планування перевірки.

Для робочої документації можуть бути встановлені такі обов'язкові реквізити: назва документа; найменування підприємства; період, за який проводилася перевірка; дата виконання контрольних процедур або складання документа; зміст документа; особистий підпис особи, яка склала документ, і її розшифровка; дата перевірки документа; особиста підпис особи, яка перевірила документ, і її розшифровка.

Отже, система управлінських звітів у цілому повинна охоплювати всі об'єкти управління підприємства. Відповідно, система внутрішньої регламентації процесів підготовки та подання управлінської звітності повинна бути гармонізована з іншими корпоративними (внутрішніми) стандартами підприємства. Оцінка системи дозволить упорядкувати і зв'язати всі функції і сфери управління підприємством на основі уніфікованих описів бізнес-процесів.

Література до розділу 1.11

1. Атамас П.Й. Управлінський облік: 2-ге вид. Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.
2. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: 2000. – 692 с.
3. Бутинєць Ф.Ф., Давидюк Т.В., Канурна З.Ф., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник. - Житомир: ПП "Рута", 2005.–480 с.
4. Голов С. Ф. Управлінський облік / С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003.– 704 с.
5. Івахненко С.В. Комп'ютерний аудит: контрольні методики і технології. – К.: Знання, 2005. – 286 с.
6. Нападівська Л. В. Управлінський облік: Монографія / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 390 с.
7. Пушкар М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : Монографія / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар.– Тернопіль: Карт–бланц, 2004. – 370 с.
8. Чумаченко М. Г. Розвиток управлінського обліку в Україні : Баланс /М. Г. Чумаченко. – 2000. – № 23. – С. 27–29.
9. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет: учеб. для студентов вузов, обучающихся по экон. специальностям / М.А. Вахрушина. – 6-е изд., испр. – М. : Омега-Л, 2007. – 570 с.
10. Друри К. Управленческий и производственный учет : [учебник] / К. Друри. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 1071 с.
11. Івашкевич В. Б. Організація управленческого учета по центрам ответственности и местам формирования затрат / В. Б. Івашкевич // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 5. – С. 15–18.
12. Нидлз Б Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл. – М. : Финансы и статистика, 1994. – 495 с.
13. Палий В. Ф. Управленческий учет система внутренней информации / В.Ф. Палий // Бухгалтерский учет. – 2003. – 2. – С.57–59.
14. МСА 500 «Аудиторські докази» [Режим доступу http://proaudit.com.ua/audit/mijnarodni_standarti_auditu/ponyattya-i-vidi-auditorskix-dokaziv.html/]
15. ДСТУ ISO 9001:2009 Національний стандарт України система управління якістю. Вимоги. (ISO 9001:2008, IDT)) Режим доступу http://www.gerele.dp.ua/index/info_dstu_iso_9001-2009.html

1.12. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ

Надворняк Я.М.

к.е.н., завідувач навчально-методичного відділу
*Івано-Франківський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій*

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначає правові принципи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, яка поширюється на всіх юридичних осіб незалежно від організаційно – правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності та передбачає:

- державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою захисту інтересів користувачів та удосконалення бухгалтерського обліку і звітності;
- застосування принципів та методів ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, які визначаються національними стандартами бухгалтерського обліку та не суперечать міжнародним стандартам;
- розробка галузевими міністерствами та іншими органами виконавчої влади методологічних рекомендацій щодо застосування національних П(С)БО (положень (стандартів) бухгалтерського обліку) в державному секторі відповідно до галузевих особливостей;
- напрямки діяльності Методологічної ради з бухгалтерського обліку.

В міжнародній практиці для ведення бухгалтерського обліку та складання звітності в державному секторі використовується 32 стандарти бухгалтерського обліку та звітності. Відповідно до Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.07 року № 34, на сьогодні прийнято 19 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, перші чотири з яких регулюють питання формування і подання фінансової звітності. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі набирають чинності з 1 січня 2013 року.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах і організаціях – це інтегрована система безперервної реєстрації, опрацювання та передавання інформації про стан засобів, джерел та змін, що відбуваються в діяльності бюджетних установ, їх внутрішнім і зовнішнім користувачам інформації для управління, аналізу, планування та прийняття ними певних рішень. Організація бухгалтерського обліку є одним з найбільш відповідальних аспектів діяльності бюджетної установи. Без раціонально організованого бухгалтерського обліку неможлива ефективна діяльність бюджетної установи, дотримання цільового використання ресурсів бюджетної установи відповідно до кошторису доходів і витратків.

На даний час облікову політику в бюджетних установах визначає Державна казначейська служба України та її структурні підрозділи (на рівні областей і районів). В більшості бюджетних установ відсутні накази про облікову політику. Однією з причин цього є недостатній рівень теоретичної підготовки бухгалтерського персоналу. Вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня головного бухгалтера (особи, яка претендує на посаду головного бухгалтера) бюджетної установи та дотримання ним порядку ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової та бюджетної звітності регулюються: постановами Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 року № 59 «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи» та від 07 листопада 2012 року № 1022 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 р. № 59» і наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень» від 01 грудня 2011 року № 1537. останнім документом затверджено Порядок проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень. Оцінка виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень буде визначатись також за результатами перевірки дотримання облікової політики.

Сучасний стан методики та організації ведення обліку (на рівні конкретних бюджетних установ) свідчить про необхідність удосконалення системи збирання, накопичення, опрацювання і використання обліково-аналітичної та звітної інформації. Крім того, проведення адміністративної реформи в Україні вимагає ефективної та раціональної організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах, що починається з розробки її облікової політики. В обліковій політиці бюджетної установи зазначені загальні засади організації ведення бухгалтерського обліку в межах діючого законодавства України. Особливості облікової політики конкретної бюджетної установи залежать від її галузевої діяльності.

Дослідженням питань щодо удосконалення організації та ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах приділяють значну увагу економісти-науковці, серед яких необхідно було б відзначити П.Й. Атамаса, Ф.Ф. Бутинця, Р.Т. Джоги, В.П. Завгороднього, Г.Г. Кірейцева, С.О. Левицьку, В.І. Лемішевського, Л.Г. Ловинську, С.В. Свірко, М.Г. Чумаченко та інших. Зокрема, вивченням проблем формування облікової політики бюджетних установ займаються наступні науковці: Бутинець Ф.Ф., Житний П., Олексенко М.В., Писарчук О.В., Пігош В.А., Дугієнко Н.О. та інші.

Мета дослідження – обґрунтування специфіки облікової політики бюджетних установ, як важливого засобу формування управлінської інформації в процесі організації ведення обліку і формування звітності.

В розділі 1 «Загальні положення», статті 1 «Визначення термінів» Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що **облікова політика** - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Ці вимоги поширюються на всіх юридичних осіб незалежно від

організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності і, в тому числі на бюджетні установи.

В пункті 1 «Загальні положення» національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 "Подання фінансової звітності", затвердженого наказом Міністерства фінансів України 28.12.2009 N 1541 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 24.12.2010 N 1629) зі змінами (накази Міністерства фінансів України від 29.12.11 № 1798 та від 18.05.2012 № 568) зазначено, що **облікова політика** - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом державного сектору для складання та подання фінансової звітності. Зокрема, в розділі II «Облікова політика» зазначено, що облікова політика суб'єкта державного сектору визначається на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та проявляється у розпорядчому документі, в якому мають бути встановлені методи оцінки, обліку, види сегментів та їх пріоритетність і процедури, які має застосовувати суб'єкт державного сектору та щодо яких нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більше ніж один варіант, та порядок організації бухгалтерського обліку.

Суб'єкт державного сектору має послідовно застосовувати облікову політику таким чином, щоб фінансова звітність відповідала всім вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі.

В пункті 2 частини II «Облікова політика» національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 "Подання фінансової звітності" зазначено «якщо національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі передбачено застосування декількох методів оцінки, то суб'єкт державного сектору повинен обрати та послідовно застосовувати один з них.

В Україні термін «облікова політика» з'явився у зв'язку із гармонізацією бухгалтерського обліку України з міжнародними стандартами обліку. Реалізація терміну «облікова політика» відбулася підприємствами (суб'єктами господарської діяльності) з 01 січня 2000 року після прийняття та введення в дію Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». Реалізація терміну «облікова політика» суб'єктами державного сектору відбулася з 1 січня 2013 року одночасно із набранням чинності національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі. В організації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової і бюджетної звітності суб'єктами державного сектору з 1 січня 2013 року будуть використовуватись два підходи: базовий (нормативний) і альтернативний (дозволений), використання яких буде формалізовано у розробленій та затвердженій обліковій політиці бюджетної установи.

Таким чином, суб'єкт державного сектору в своїй обліковій політиці повинен визначити та дотримуватись в організації обліку системи принципів, викладених у статті 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову

звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV. Сукупність методів і процедур, що використовуються суб'єктом державного сектору для складання та подання фінансової звітності, повинні бути визначені в обліковій політиці з використанням одного із підходів до методики та організації бухгалтерського обліку в державному секторі.

Облікова політика бюджетної установи є її внутрішнім нормативним документом, що визначає методику і організацію ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової і бюджетної звітності. Документальним підтвердженням наявності облікової політики в бюджетній установі є розроблений головним бухгалтером установи наказ про облікову політику (разом із додатками), який затверджує керівник установи до кінця звітного року. Затверджений наказ про облікову політику набирає чинності з 1 січня нового бюджетного періоду.

Зміни в обліковій політиці, а також зміни в облікових оцінках та суттєві помилки суб'єкта державного сектору визначаються та вводяться у відповідності до національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2010 року № 1629. Зокрема, в розділі III «Зміни в обліковій політиці» йдеться про те, що облікова політика суб'єкта державного сектору може змінюватися тільки у разі, якщо змінюються вимоги положення (статуту), вимоги органу, який затверджує національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку в державному секторі, або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або господарських операцій у фінансовій звітності суб'єкта державного сектору. Перелічені зміни в обліковій політиці (при наявності таких) повинні бути відповідно оформлені та затверджені керівником установи і прийняті для організації ведення обліку і формування звітності бюджетної установи у наступних звітних періодах.

Державну політику у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності державного сектору в Україні реалізують:

- Міністерство фінансів України (далі – МФУ);
- Державна казначейська служба України;
- Національний банк України (далі – НБУ);
- Державна служба статистики України;
- інші міністерства, агентства і служби в межах своїх повноважень.

Регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності державного сектору в Україні відбувається через вимоги:

I рівень – Конституції і кодексів України, Закону України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” та інших Законів України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами та листами Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби та інших агентств, служб та інспекцій;

II рівень – внутрішні нормативно-правові документи бюджетної установи: статут установи; колективний договір між адміністрацією і трудовим

колективом; правила внутрішнього трудового розпорядку; наказ керівника бюджетної установи; наказ про облікову політику бюджетної установи з додатками, затверджений керівником бюджетної установи.

Розпорядчий документ про облікову політику бюджетної установи може складатися із наступних елементів: загальних положень; порядку складання та погодження розпорядчого документу; принципів організації та ведення бухгалтерського обліку; методичної складової облікової політики щодо окремих об'єктів обліку; основи побудови управлінського обліку; документообіг установи (організації) та додатки.

До додатків наказу про облікову політику бюджетної установи відносяться затверджені керівником установи наступні документи:

- Графік документообігу;
- робочий План рахунків з визначенням субрахунків та облікових груп в межах субрахунків для аналітичного обліку;
- Положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, або Посадова інструкція головного бухгалтера (при умові, що бухгалтерська служба бюджетної установи в одній особі головного бухгалтера);
- перелік посадових осіб, що мають право підписувати фінансові документи та документи на відпуск матеріальних цінностей;
- перелік матеріально-відповідальних та підзвітних осіб;
- план проведення обов'язкових та позапланових інвентаризацій;
- перелік складу постійно діючих комісій: інвентаризаційної; тарифікаційної; з приймання в експлуатацію необоротних активів; з списання матеріальних цінностей;
- вибір форми бухгалтерського обліку: перелік типових форм облікових реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, перелік типових форм первинної документації;
- перелік типових форм звітності та терміни надання звітності до вищої установи;
- окремі правила ведення обліку, що вирішуються головним розпорядником;
- Положення про архів установи.

В додатки до наказу про облікову політику можуть бути включені й інші питання організації обліку, планування та контролю за фінансово-господарською діяльністю бюджетної установи (як наприклад, перелік нових кодів економічної класифікації видатків бюджету, затверджених наказом Мінфіну від 26.01.11 р. № 1738).

Бюджетні установи маючи статус неприбуткових, то одночасно їм дозволяється здійснювати господарську діяльність: надавати платні послуги, здавати в оренду державне майно, продавати непотрібні установі основні засоби та інші матеріали, вести наукову роботу за господарськими договорами тощо, що дозволяє одержувати додаткові надходження спеціального фонду.

Облікова політика бюджетної установи повинна враховувати всі особливості фінансово-господарської діяльності, вимоги національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в бюджетних установах та

виходячи з конкретних умов роботи вибрати альтернативний варіант організації обліку.

Таким чином, основна мета облікової політики – встановити найвигідніші конкретній установі методи обліку для якісного кошторисного планування та складання звітності. Виходячи з наведеної мети, завданнями облікової політики бюджетної установи мають стати:

- закріплення базових принципів організації та ведення бухгалтерського обліку, планування діяльності бюджетної установи;
- своєчасне попередження негативних явищ у фінансово-господарській діяльності;
- виявлення й ефективне використання внутрішньогосподарських резервів;
- контроль за наявністю та рухом як бюджетних, так і позабюджетних засобів, їх цільовим призначенням та раціональним використанням [7].

Розробка наказу про облікову політику бюджетної установи має чітко визначити:

- основні та загальні організаційно-управлінські принципи бухгалтерського обліку, які впливають на вибір істотних чинників і характеризують зв'язки між асигнуваннями та видатками бюджетної установи;
- позначити вибрані методи оцінки та обліку, варіантність яких передбачено нормативними актами з бухгалтерського обліку державного сектору;
- обумовити варіанти облікової політики, опис яких відсутній у нормативних документах та особливості застосування яких бюджетна установа затверджує, виходячи із специфіки умов діяльності [6, 8].

Підсумовуючи сказане, необхідно зазначити, що побудова облікової політики та її дотримання в бюджетній установі дозволить належним чином вести бухгалтерський облік і досягати основної мети – здійснювати контроль за збереженням державного майна та цільовим використанням бюджетних коштів; достовірно та якісно складати фінансову та бюджетну звітність; надавати користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів бюджетної установи.

Облікова політика, як елемент управління установою, дасть змогу керівництву приймати більш раціональні рішення, аналізувати роботу бюджетної установи, здійснювати і контролювати цільове використання засобів відповідно до затвердженого кошторису.

Література до розділу 1.12

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV // Все про бухгалтерський облік. – 2007. - № 66 (1343). – С. 2-4.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи» від 26.01.2011 р. № 59 // web-ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua> .

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 року № 59» від 07.11.2012 р. № 1022 // веб-ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Порядку проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи, наказ Міністерства фінансів України від 01.12.2011 р. № 1537 // веб-ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Дугієнко Н.О. Основні причини виникнення проблеми формування облікової політики бюджетних установ та методика її розв'язання/Н.О. Дугієнко//Інноваційна економіка. – 2011. - №5. – С. 93-97.
6. Олексенко М.В. Поліпшення формування облікової політики як удосконалення обліку у бюджетних установах/ М.В. Олексенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.-2009.- № 4(8).-С.126-129.
7. Пігош В.А. Роль облікової політики в організації облікового процесу бюджетних установ/В.А. Пігош// Збірник наукових праць ЧДТУ. – 2010. - №4. – С.126-130.
8. Хміль І.Р. Особливості формування облікової політики бюджетних установ/І.Р.Хміль// Науковий вісник НЛТУ. – 2011. - № 21. – С. 277 – 282.

1.13. СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Омельченко О.Ю., кандидат економічних наук

Омельченко Н.О.

Донецька філія Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Банки, як багатофункціональні фінансові інститути, що здійснюють широкий спектр послуг кредитного, страхового і платіжного характеру, займають досить вагомe місце в економіці країни. На Україні існує дворівнева банківська система: НБУ та комерційні банки. Метою діяльності комерційного банку, як і кожного суб'єкта господарювання, є отримання прибутку. Фінансовий результат діяльності є важливим економічним показником, який цікавить власників, інвесторів, робітників, вкладників, партнерів, контролюючі органи та інших осіб. Визначення фінансового результату діяльності (прибуток, чи збиток) прямо пов'язано з визнанням та обліком доходів та витрат. Звідси, встановлення сутності, класифікація та облік доходів та витрат банку грають важливу роль в об'єктивному визначенні та відображенні в обліку його фінансового результату.

Інформацію щодо результативності діяльності комерційних банків повною мірою можна отримати лише з даних бухгалтерського обліку. Останнім часом розвиток бухгалтерського обліку на Україні спрямовано на його гармонізацію з МСБО та МСФЗ. Цим обумовлена актуальність досліджень проблем обліку доходів та витрат банку при впровадженні МСБО та МСФЗ.

Дослідження сутності понять «фінансовий результат», «доходи», «витрати», їх еволюції почали проводитись досить давно. Цій проблемі багато уваги приділяли класики економічної науки А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, Е. Хендріксен, М. Ван Бред та ін. Вагомий

внесок у дослідження питань з організації і методології бухгалтерського обліку в українських банках присвячені праці вітчизняних учених та фахівців – Бутинця Ф.Ф., Кіндрацької Л. М., Кужельного М. В., Герасимовича А. М., Кривов'яз Т. В., Мороза А. М., Бритченка І. Г., Ричаківської В. І. та інших. Але, незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань обліку в банках, питання наближення вітчизняного бухгалтерського обліку доходів та витрат банку до вимог міжнародних стандартів, а також, синтезу податкового та фінансового обліку, розкрито не достатньо, що і зумовило даний напрям дослідження.

Мета статті полягає в аналізі стану методології обліку доходів та витрат комерційного банку та наданні пропозицій щодо її удосконалення, у тому числі з метою оподаткування.

На виконання цієї мети необхідно:

- розглянути економічну сутність та уточнити порядок визнання фінансового результату (прибутку або збитку) та його складових: доходів та витрат банку;

- проаналізувати існуючі підходи до класифікації доходів та витрат комерційного банку та запропонувати її удосконалення;

- удосконалити методіку відображення в обліку фінансових результатів, доходів та витрат банку, у тому числі з метою оподаткування.

Щоб цілком зрозуміти економічну сутність фінансового результату діяльності суб'єкта, треба розглянути його складові, тобто доходи та витрати.

Значну роль на етапі розвитку обліку зіграло розробка та введення в дію МСБО та МСФЗ. Треба зазначити, що визначення в фінансовому обліку доходів та витрат за національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [7, 8] відповідає в цілому вимогам МСБО [2].

Після введення в дію Податкового кодексу України [6] правила ведення обліку з метою оподаткування було змінено. Треба зазначити, що більшість змін, як засвідчують фахівці, призвело до покращення податкового поля для суб'єктів господарської діяльності. Але лишилися окремі норми, що гальмують синтез податкового та фінансового обліку та наближення вітчизняного бухгалтерського обліку в цілому до вимог міжнародних стандартів. Визначення, порядок визнання та класифікація доходів та витрат, що надані у ПКУ значно відрізняються від норм МСБО 18 «Дохід», МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 23 «Витрати на позики», та складених на їх підставі П(С)БО 15 «Дохід», П(С)БО 16 «Витрати».

Оскільки фінансовий результат діяльності є дуже важливим показником як для керівництва банку, так і для інвесторів, робітників, вкладників, партнерів, контролюючих органів та інших осіб, однозначне тлумачення основних його складових має важливе значення. Тому, в МСБО 12 «Податок на прибуток», та складеному на його підставі П(С)БО 17 «Податок на прибуток», повинні бути відображені не тільки порядок врегулювання податкових різниць, але й встановлено сутність, критерії визнання, класифікацію доходів та витрат, тлумачення прибутку, або збитку. Ці показники в податковому обліку повинні бути узгоджені з нормами вказаних стандартів.

Співставлення доходів та витрат є фінансовий результат діяльності, який виступає у вигляді прибутку чи збитків. Поняття доходності комерційного банку відображає позитивний сукупний результат діяльності банку у всіх сферах його господарсько-фінансової і комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються усі його операційні видатки, включаючи адміністративно-управлінські, формується прибуток банку, розмір якого визначає рівень дивідендів, збільшення власних коштів і розвиток пасивних і активних операцій.

Взагалі поняття «доходи» та «витрати» мають дуже багато значень, але всі вони мають відносно однакову сутність.

Згідно МСФЗ [3] під доходом розуміють «збільшення економічних вигод протягом звітного періоду, у формі припливу або збільшення активів, або зменшення зобов'язань, які впливають на збільшення капіталу, окрім вкладів засновників», під витратами розуміють «зменшення економічних вигод протягом звітного періоду, що відбувається у формі відтоку або зменшення активів або збільшення зобов'язань, які ведуть до зменшення капіталу, не пов'язаних з його розподілом між учасниками акціонерного капіталу».

Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України встановлені у відповідному документі [9], згідно якого доходи – це «збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів)», а витрати – це «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками)».

На відміну від МСФЗ у Податковому кодексі України [6] надані такі визначення доходам та витратам:

- «доходи – загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній економічній зоні, так і за її межами» (ст.14.1.56.);

- «витрати – сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення)» (ст. 14.1.27).

Аналізуючи зазначені поняття, бачимо, що в Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [9] визначення доходів та витрат банку відповідають вимогам МСФЗ і в достатній мірі висвітлюють їх сутність з урахуванням банківської специфіки.

Проте необхідно звернути увагу на значні розбіжності у визначенні доходу, згідно МСФЗ та наданому ПКУ. Невідповідність у визначенні доходів, особливо відносно частини активів, які збільшують капітал за рахунок внесків

акціонерів, суттєво впливає на їх формування. Якщо ігнорувати вимогу МСФЗ – не враховувати при формуванні доходів вклади засновників, можна дійти хибного висновку про необхідність оподаткування податком на прибуток статутного капіталу створеного підприємства, що ніяк не буде сприяти покращенню інвестиційного клімату в країні.

Краще в ПКУ використовувати загальні визначення доходів та витрат, які відповідають нормам МСФЗ. Їх порядок формування розкривати в спеціальних нормах.

Треба зазначити, що єдиний підхід до визначення доходів та витрат надасть можливість сприймати однаково їх сутність іноземним інвесторам або партнерам. Тому пропонуємо внести зміни до ПКУ щодо визначень доходів та витрат, й використовувати їх визначення, що надаються у Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [9].

Для надання формуванню доходів та витрат банків системного підходу важливе значення має їх класифікація.

При класифікації доходів та витрат банку виходять із загальноприйнятих критеріїв: доходи та витрати групують за джерелами отримання і впливом на фінансовий результат.

Так, наприклад, Мороз І. у книзі „Банківські операції” [1, с.105] доходи та витрати класифікує на:

- 1) операційні, у тому числі: процентні; комісійні; від торгових операцій;
- 2) інші;
- 3) непередбачені.

Інші фахівці [4] пропонують класифікувати операційні доходи та витрати на: банківські та небанківські.

До банківських належать доходи та витрати, безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначеною Законом України "Про банки і банківську діяльність" [10]. Небанківські доходи і витрати можуть включати інші доходи і витрати, які не відносяться до основної діяльності банку, але забезпечують здійснення банківської діяльності.

Постає питання куди відносити доходи та витрати від фінансово-кредитної діяльності, яка згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" не відноситься до банківської. Доходи та витрати від фінансово-кредитної діяльності тотожні за своїми класифікаційними ознаками: структурою, порядком обліку з доходами та витратами від банківської діяльності, тому пропонуємо їх враховувати в одній групі.

Банківські та інші фінансово-кредитні доходи (витрати) поділяються на: процентні, комісійні, торговельні та інші банківські операційні доходи (витрати).

Небанківські операційні доходи (витрати) діляться на такі групи: адміністративні витрати та інші небанківські операційні доходи (витрати).

Інші небанківські операційні доходи (витрати) виникають у процесі здійснення небанківських операцій, які є складовою діяльності банку. До них належать: доходи (витрати) від продажу основних засобів, нематеріальних активів і фінансових інвестицій; від орендних операцій;

доходи від продажу окремих небанківських послуг (аудиторські послуги, підтримка програмного забезпечення, консультації не фінансового характеру тощо) та інших операцій.

Треба зазначити, що банківська діяльність пов'язана з виникненням витрат на створення резервів та сплату прибутку. Створення резервів – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку із урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості його операцій [1]. Створення резервів можна віднести до інших банківських операційних витрат.

Найбільш детально і наглядно класифікація банківських доходів та витрат, на нашу думку, представлена у Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України.

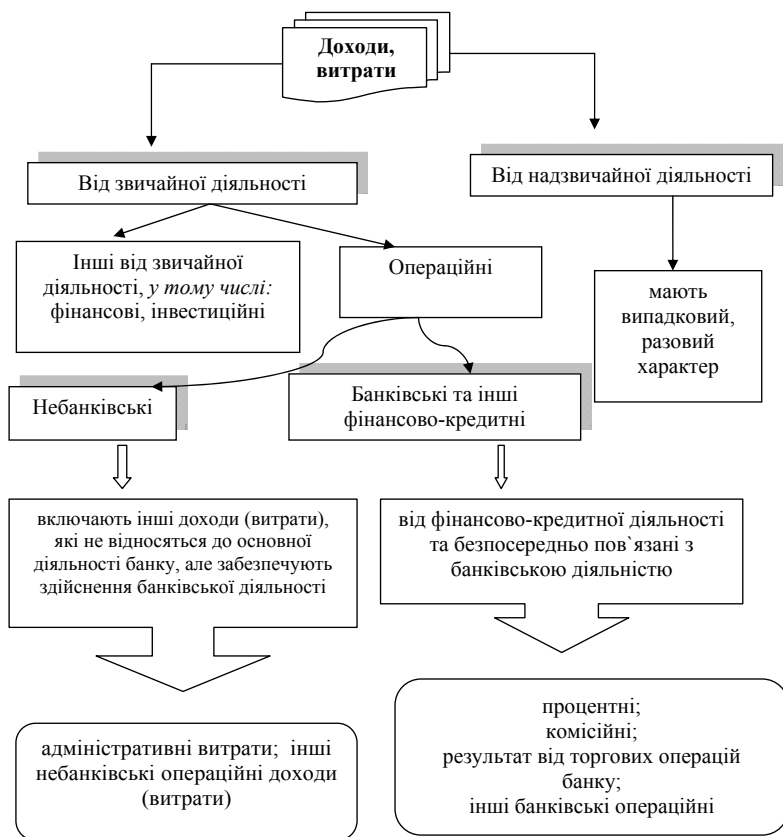

Рис. 1. Структура доходів та витрат комерційного банку (авторська розробка)

Доходи та витрати поділяються на: небанківські, банківські та непередбачені. В свою чергу, банківські поділяються на: процентні, комісійні, результат від торгових операцій банку. Якщо узагальнити все вище вказане, можна доходи та витрати банку класифікувати таким чином (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, всі доходи та витрати комерційного банку можна поділити на: від звичайної діяльності та надзвичайні, тобто непередбачені. Від звичайної діяльності можна поділити на операційні та інші. Операційні доходи та витрати можна класифікувати на банківські та від іншої фінансово-кредитної діяльності та небанківські.

На відміну від бухгалтерського обліку згідно ПКУ доходи та витрати поділяють на операційні та інші. Тобто, відсутній поділ діяльності на звичайну та надзвичайну, а звичайну не поділено на операційну, фінансову, інвестиційну, іншу. Згідно логіки ПКУ (ст.138 п.1) адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати не відносяться до витрат операційної діяльності, а відносяться до інших витрат [6]. Такий підхід суперечить нормам бухгалтерського обліку та потребує уточнення. Узгодження класифікаційних ознак, розподілу доходів та витрат за видами діяльності банку в бухгалтерському та податковому обліках сприятиме їх правильному розумінню, відпрацьовуванню однакових підходів в оподаткуванні й обліку, у тому числі наближенню до міжнародних стандартів обліку та в результаті впливатиме на формування звітності в бухгалтерському та податковому обліку за схожими правилами, що збільшить прозорість звітності. Класифікація доходів та витрат банку має важливе значення для організації їх аналітичного обліку, який повинен забезпечити достатній ступінь деталізації для цілей управління діяльністю банку.

Бухгалтерський облік – це інформаційна база прийняття управлінських рішень.

Синтетичний і аналітичний облік банку організовані: у фінансовому обліку – відповідно до вимог відповідних нормативних актів НБУ; у податковому обліку – відповідно до норм чинного законодавства; в управлінському обліку – з урахуванням власних потреб у достовірній, оперативній, повній інформації про діяльність банку, а також установа контролю за приналежним йому майном. Організація й ведення аналітичного й синтетичного обліку в банку регламентується також відповідними внутрішніми положеннями. Синтетичний облік дає можливість одержувати інформацію про операції, які виконуються банком і відображати їх у балансовій і фінансовій звітності для аналізу й управління. Для відображення змін кожного елемента фінансової звітності потрібен систематизований показчик – План рахунків. План рахунків бухгалтерського обліку банків розроблений Національним банком України відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів, введений в дію з 01.01.1998 року неодноразово переглядався, затверджений у редакції від 17.06.2004 року [5].

Можемо виділити такі основні класи згідно Плану рахунків [5], що служать для обліку доходів та витрат (рис. 2).

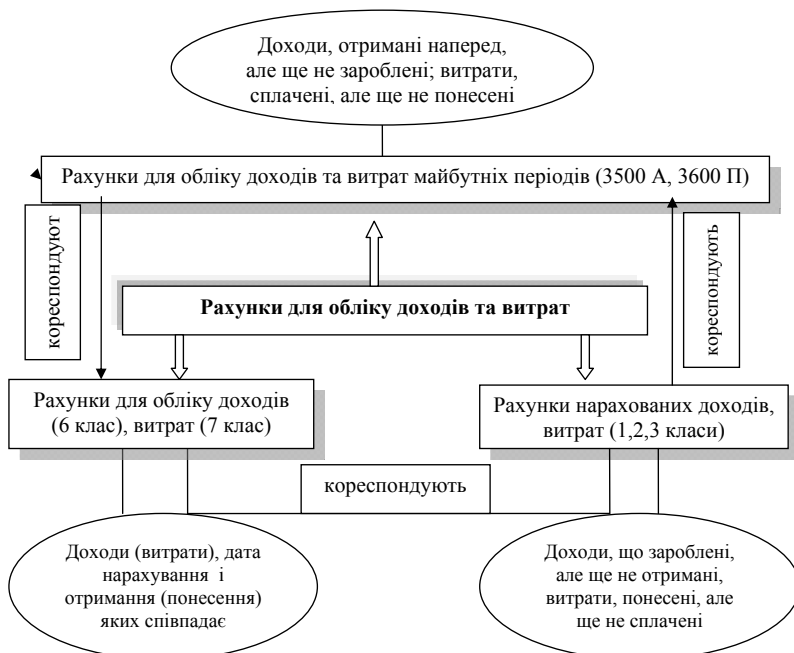

Рис. 2. Схема рахунків для обліку доходів та витрат банку
(авторська розробка)

Треба відмітити недолік, що пов'язаний із застосуванням Плану рахунків в банках – це неввірна редакція назви тих рахунків, що йдуть як парні до рахунків шостого класу – «Нараховані доходи» та парні до рахунків сьомого класу – «Нараховані витрати». Адже за своєю суттю ці рахунки відображають дебіторську заборгованість клієнтів перед банком за нарахованими доходами та кредиторську заборгованість банку. Тому ці рахунки треба і назвати відповідно до суті, що вони містять, а саме «Заборгованість за нарахованими доходами», «Заборгованість за нарахованими витратами».

Також, якщо існуючий порядок відображення в обліку фінансового результату порівняти з діючою практикою відображення в обліку фінансових результатів в господарюючих підприємствах, то треба зазначити, що вони істотно відрізняються. Основними недоліками існуючого порядку відображення в обліку фінансових результатів в комерційних банках є відсутність рахунків для відображення в обліку:

- прибутку використаного;
- фінансового результату поточного року.

Тому, необхідно ввести рахунок 5042 «Прибуток, використаний у звітному періоді», на якому б відображався розподіл прибутку між акціонерами (нарахування дивідендів), відрахування до резервного фонду та

інше використання прибутку в поточному періоді. Також необхідно запровадити номінальний рахунок для відображення фінансового результату 5900 «Результат поточного року» (активно-пасивний, сальдо не має). На рахунках доходів та витрат накопичується інформація в розрізі видів діяльності про доходи та витрати банку протягом звітного періоду, але ці рахунки повинні бути закритими в останній робочий день року. Цілком зваженим є рішення закрити ці рахунки їх списанням на окремий рахунок для визначення фінансового результату. В цьому випадку методика відображення фінансового результату матиме вигляд: наприкінці звітного періоду (року) рахунки доходів і витрат закриваються списанням їх даних на фінансові результати, при цьому на суму доходів дебетуються рахунки 6-го класу, а на суму витрат кредитується рахунки 7-го класу. Якщо на рахунку кредитовий обіг більший ніж дебетовий, то банк реєструє прибуток, а якщо дебетовий обіг більше ніж кредитовий, – це означає збиток. Схему відображення фінансового результату діяльності банку наведено на рис. 3.

Рис. 3. Схema відображення фінансового результату діяльності банку
(авторська розробка)

Запропонована методика відображення в обліку фінансових результатів діяльності банку дозволить наблизити її до загальноприйнятих засад, надасть

інформативності обліку щодо визначення фінансового результату (прибутку, або збитку) та його складових (закриття рахунків доходів та витрат).

Висновок. В умовах ринкової економіки головним узагальнюючим показником діяльності банку виступає його фінансовий результат. Безперечно, банк як і інший суб'єкт господарювання, зацікавлений в отриманні стабільного високого прибутку – це є його основною метою. Для того, щоб точніше розуміти актуальність отримання позитивних фінансових результатів діяльності банку, необхідно детально роздивитись показник прибутковості, який складає основу економічного розвитку банку, тим самим забезпечуючи його життєдіяльність, тобто є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку.

Фінансовий результат діяльності банку залежить від багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Зовнішні фактори можуть бути пов'язані з валютною, податковою політикою держави, подіями на банківському ринку послуг та інші. Що стосується внутрішніх факторів, то тут неодмінно треба виділити стан та ефективність використання власних ресурсів банку. Важливе місце серед цієї групи факторів неодмінно займає рівень доходів банку та пов'язаних з ними витрат. У зв'язку з цим, встановлення сутності доходів та витрат банку має важливе значення. У статті уточнені їх визначення, надані рекомендації щодо необхідності внесення змін у норми податкового законодавства з метою синтезу податкового та бухгалтерського обліків та наближення податкового обліку до міжнародних стандартів. Запропонована класифікація доходів та витрат банку, яка заснована на загальних підходах, що існують в бухгалтерському обліку та враховує особливості обліку доходів та витрат в банку. Надані пропозиції щодо уточнення назв рахунків, які використовуються при обліку доходів та витрат в банку. Запроваджена методика відображення фінансових результатів в банках наблизить їх облік до загальноприйнятих засад. Вдосконалення Плану рахунків сприятиме прозорості та інформативності обліку та звітності фінансових результатів в банках, що надасть можливість об'єктивно оцінювати й аналізувати господарські процеси, обґрунтовано приймати управлінські рішення.

Подальші розробки з цієї тематики будуть спрямовані на удосконалення звітності щодо відображення доходів та витрат в фінансовому та податковому обліку, синтез їх показників.

Література до розділу 1.13

1. Банківські операції: Підручник. — 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: Повний текст усіх Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Тлумачень ПКТ станом на 1 січня 2000 р.; за ред. С.Ф. Голова. – [пер. з англ.]. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_025

4. Облік та аудит у банках: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. - К., 2004. - 531 с.
5. План рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України № 280 від 17 червня 2004 року (станом на 1 вересня 2010 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0918-04>
6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/nk/>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
9. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені Постановою правління НБУ від 18.06.2003 №255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>
10. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (Редакція станом на 02.12.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

1.14. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В ЧАСТИНІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Остапчук Т.П.

кандидат економічних наук, доцент

Житомирський державний технологічний університет

Основою в організації бухгалтерського обліку є облікова політика підприємства, яка визначає порядок відображення операцій зі всіма об'єктами обліку, в тому числі й земельними ресурсами. Облікова політика для цілей бухгалтерського обліку та оподаткування виступає ефективним інструментом управління процесом ведення обліку і складання звітності, фінансового та податкового планування його діяльності. Формування та реальне виконання доцільної для конкретного суб'єкта господарювання облікової політики сприяє ефективному використанню економічних ресурсів підприємства.

Існування можливості вибору різних варіантів методології обліку певних об'єктів із законодавчо регламентованих альтернативних способів обліку дозволяє створити за допомогою облікової політики оптимальну, необхідну саме для конкретного підприємства, систему бухгалтерського обліку, в якій буде реалізована стратегія підприємства, а також вимоги сучасного формування економічної інформації, її достовірності, доступності і корисності як для внутрішніх так і для зовнішніх користувачів.

В умовах фінансової нестабільності інструменти облікової політики суб'єктів господарювання можуть гарантувати оптимізацію прийняття обґрунтованих рішень різних груп користувачів фінансової звітності.

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок в розвиток теоретичних аспектів облікової політики, необхідно відмітити праці: Р.А. Алборова, А.С. Бакаева, П.С. Безруких, С.М. Бичкової, В.В. Ковальова,

С.Л. Коротаєва, М.І. Кутера, Б. Нідлза, В.Ф. Палія, Е.С. Хендриксена, Л.З. Шнейдмана. Крім того, проблеми облікової політики відображені в працях останніх років таких вітчизняних вчених як Т.В. Барановської, Г.Г. Кірейцева, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка. Завдяки фундаментальним працям цих вчених була закладена теоретична та методологічна основа для проведення досліджень з облікової політики підприємств, але в даних публікаціях не знайшли відображення питання облікової політики в частині організації бухгалтерського обліку операцій з земельними ресурсами.

Аналіз діяльності підприємств дозволив зробити висновок, що в основному на показники бухгалтерської звітності здійснює вплив методичний аспект облікової політики, тому його формуванню в наказі про облікову політику приділяється завжди найбільша увага. Але в обліковій практиці підприємств всі наявні положення про облікову політику не містять інформації про організацію ведення бухгалтерського обліку земельних ресурсів. Земельні ділянки прийнято розглядати у складі основних засобів і не виділяти окремо, хоча земля має ряд специфічних особливостей. Зазвичай вітчизняні підприємства керуються загальними засадами ведення обліку та не розробляють специфічних положень про облікову політику, які повинні відрізнятися в кожній галузі, а також на кожному підприємстві. Звичайно, така ситуація є негативною, оскільки відсутні чіткі специфічні норми бухгалтерського відображення об'єктів обліку. Тому розробка деталізованого положення про облікову політику для кожного підприємства є пріоритетним напрямом розвитку у бухгалтерській практиці.

Отже, для того, щоб користувач інформації міг отримати повну, достовірну та неупереджену інформацію про бухгалтерський облік земельних ресурсів до методологічної частини необхідно включити інформацію про: облікову одиницю; групи земельних ресурсів, за якими здійснюється облік; порядок визнання земельних ділянок, витрат на поліпшення земель та прав користування земельними ділянками активами підприємства; вартості, за якими здійснюються операції із землею; формування первісної вартості земель; порядок проведення оцінки земель; нарахування чи не нарахування амортизації для того чи іншого об'єкту земельних відносин; документування операцій із земельними ділянками; рахунки, які передбачені у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для обліку об'єктів земельних відносин; реєстри обліку та форми фінансової звітності, у яких відображається інформація про земельні ресурси.

В Положенні про облікову політику щодо земельних ресурсів необхідно відображати усі принципи питання, відповідальність за визначення яких, згідно з законодавством, покладена на власника підприємства. Найбільш повне розкриття інформації щодо земельних ділянок, прав користування земельними ділянками, капітальних витрат на поліпшення земель в Положенні про облікову політику дозволить усім зацікавленим користувачам упевнитись, що звітність підприємства містить достовірну інформацію, яка відповідає обраним стандартам.

Крім того, норми облікової політики щодо обліку земельних ресурсів та об'єктів, пов'язаних з ними, наприклад, капітальних витрат на поліпшення земель можуть стосуватися питань:

- переоцінки земельних ділянок, земель в складі об'єктів інвестиційної нерухомості та капітальних витрат на поліпшення земель;
- нарахування амортизації на капітальні витрати на поліпшення земель, визначення строку їх корисної експлуатації та ліквідаційної вартості;
- визначення критеріїв віднесення земельної ділянки, яка здається в оренду, до інвестиційної чи операційної нерухомості.

Переоцінка об'єктів обліку земель та пов'язаних з ними об'єктів, які є основними засобами здійснюється відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» [6]. Цим нормативно-правовим актом передбачається, що підприємство може переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. В даному випадку обліковою політикою повинна передбачатися межа суттєвості.

Дуда Т.Г., П.О. Коронівський та І.В. Левицька [1] зазначають, що критеріями суттєвості є її кількісні та якісні характеристики. При чому кількісний вираз суттєвості визначається за допомогою порогу суттєвості. Порогом суттєвості є абсолютна або відносна величина, яка виступає кількісною ознакою суттєвості облікової інформації.

Поріг суттєвості підприємства визначається самостійно з урахуванням вимог національних П(С)БО та рекомендацій Листа Міністерства фінансів України «Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності» [4], в яких встановлено поріг суттєвості до окремих об'єктів обліку. Так для переоцінки об'єктів обліку встановлено поріг суттєвості, що відповідає 1 % чистого прибутку (збитку) підприємства або 10 % відхилення залишкової вартості об'єктів обліку від справедливої. Проте дані величини є рекомендованими і можуть змінюватися підприємством, в тому числі зміні може підлягати базовий показник для визначення порога суттєвості. Саме тому суттєвість переоцінки основних засобів, а в їх складі і земельних ділянок, повинна передбачатися Положенням про облікову політику.

В обліковій практиці нарахування амортизації капітальних витрат на поліпшення земель здійснюється також відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» [6], яким передбачається п'ять методів нарахування амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний та виробничий. На нашу думку, до капітальних витрат на поліпшення земель недоцільно застосовувати виробничий метод, оскільки він передбачає, що амортизація нараховується залежно від обсягу виробництва, що не стосується даного об'єкту обліку.

Крім того, необхідно визначати залишкову вартість об'єктів обліку та строк корисної експлуатації, які використовуються при нарахуванні амортизації. Дані норми повинні встановлюватися обліковою політикою.

Згідно Податкового кодексу України [5] витрати на капітальне поліпшення земель, не пов'язане з будівництвом, а саме іригацію, осушення та

інше подібне капітальне поліпшення землі також підлягають амортизації. Проте, на відміну від норм П(С)БО, до даного об'єкту не може застосовуватися метод прискороного зменшення залишкової вартості.

Податковим кодексом також передбачаються мінімальні строки використання основних засобів, що впливає на нарахування амортизації. Для капітальних витрат на поліпшення земель даний строк становить 15 років.

Враховуючи вимоги Податкового кодексу та П(С)БО, доцільно рекомендувати встановити строк корисного використання капітальних витрат на поліпшення земель не менше 15 років.

Оскільки за податковим законодавством не використовується метод прискороного зменшення залишкової вартості, а нами не рекомендується застосовувати виробничий метод нарахування амортизації, то доцільно нарахувати амортизацію на капітальні витрати на поліпшення земель з використанням прямолінійного методу, методу зменшення залишкової вартості або кумулятивного. Обраний метод слід також зазначити в обліковій політиці підприємства.

Ще одним питанням щодо обліку землі є визначення деталізованих критеріїв віднесення земельної ділянки, яка здається в оренду, до інвестиційної чи операційної нерухомості.

У П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» [8] операційна нерухомість трактується як власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою використання для виробництва, або постачання товарів чи надання послуг, або ж в адміністративних цілях.

Таким чином, різниця полягає в призначенні земельної ділянки на рівні підприємства, що, проте, не стосується категорій цільового призначення землі згідно Земельного кодексу.

Варто врахувати, що ст. 807 Цивільного кодексу забороняє передавати земельні ділянки за договором лізингу, що в обліку за змістом відповідає фінансовій оренді [10].

Крім того, згідно Закону України «Про оренду землі» [2] об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності.

Тобто передаватися в оренду можуть лише земельні ділянки, що перебувають у власності, якщо не враховувати суборенду, яка має обмеження, що пов'язані з необхідністю узгодження цього із власником земельної ділянки або передбачення відповідних умов в договорі.

Згідно П(С)БО 14 «Оренда» [7] фінансовою орендою є оренда, яка передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом. При цьому повне право власності на орендований актив орендарем за фінансовою орендою може набуватися лише після закінчення строку оренди.

Виходячи з цього, особа, якій належать активи на правах фінансової оренди має лише право володіння та користування, а отже, земельні ділянки на правах фінансової оренди не можуть передаватися в оренду іншій особі. Тому

слід внести зміни до П(С)БО 32 і сформувані значення поняття інвестиційна нерухомість таким чином: «власні земельні ділянки, власні або орендовані на умовах фінансової оренди будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності». Аналогічні зміни необхідно внести до трактування поняття «операційна нерухомість».

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що суб'єкт, який здає в оренду земельну ділянку як інвестиційну нерухомість, є її власником, а тому має право володіння, користування та розпорядження. Друга сторона відносин щодо здачі в оренду земельної ділянки як інвестиційної нерухомості – орендар земельної ділянки, згідно статті 93 Земельного кодексу, отримує права володіння та користування земельною ділянкою.

Речові права на земельні ділянки є відносно новими для України і якщо за законодавством вони існують, то в обліку досить мало існує розробок з даних питань, відсутня єдина методика. Проте такі права як суперфіції та емфітевзис є більш надійними для землекористувача в порівнянні з орендою землі, оскільки надають більше правомочностей, а тому набувають розвитку.

Протасова Н. [9, с. 3] зазначає, що право користування земельною ділянкою реалізується у вигляді права оренди, права постійного користування, сервітуту, емфітевзису й суперфіцію.

Згідно 92 статті Земельного кодексу України [3] правом постійного користування земельною ділянкою називається право володіння та користування земельною ділянкою державної або комунальної власності, без визначення строку такого користування.

Проте, право постійного користування земельними ділянками не можна визнавати земельним активом, що повністю належить підприємству, оскільки право власності на землю згідно Земельного кодексу [3] є правом володіння, користування і розпорядження земельними ділянками. Тобто підприємство, якому надана в постійне користування земельна ділянка, не є її власником і не може повністю нею розпоряджатися (реалізовувати чи передавати іншим особам, здавати в оренду тощо).

Право тимчасового користування включає права користування земельними ділянками протягом визначеного терміну, на відміну від права постійного користування, що надається довічно [3].

Тимчасовими правами користування земельними ділянками можна вважати право оренди земельних ділянок, суперфіцій та емфітевзис, оскільки в кожному з даних видів ключовим є саме право користування, проте передбачаються різні умови їх використання, цілі використання, внаслідок чого виникає різниця між такими правами. Право сервітуту земельної ділянки також передбачає користування частиною земельної ділянки, проте таке користування є найбільш обмеженим та чітко обумовленим, щодо того, яким чином може використовуватися частина земельної ділянки та в яких випадках.

Відмінністю в постійному та тимчасовому користуванні є те, що земельна ділянка в постійне користування надається безоплатно, але лише певному колу суб'єктів без обмеження строків, а в тимчасове користування – може надаватися як за плату, так і безоплатно. Проте для оренди умови платності та строковості є обов'язковими. Крім права користування орендар або інший користувач земельної ділянки (за винятком сервітуарія) отримує також право володіння.

Оскільки орендована земельна ділянка залишається у власності орендодавця, то оренда визнається позабалансовим об'єктом обліку, як актив у тимчасовому користуванні. Тому сервітут також повинен відображатися позабалансом, проте на іншому рахунку окремо від орендованих необоротних активів.

Таким чином в обліковій політиці підприємств щодо забезпечення операцій з земельними ресурсами до прав на земельні ділянки юридичних осіб повинні включатися: повне право власності, право постійного користування, права тимчасового користування (право операційної оренди, емфітевзис, суперфіцій, сервітут).

Правильно організований аналітичний облік земельних ділянок та прав власності на них є важливою передумовою раціональної організації бухгалтерського обліку, тому займає важливе місце в методичній складовій облікової політики підприємства.

Земельні ділянки, які належать підприємству на повному праві власності, в обліку повинні визнаватися земельними активами в складі основних засобів (субрахунок 101 «Земельні ділянки») або земельними активами в складі інвестиційної нерухомості (субрахунок 100 «Інвестиційна нерухомість»). Підприємство, яке має право постійного користування земельною ділянкою, повинне його обліковувати в складі нематеріальних активів та на позабалансових рахунках. Для цього варто використовувати аналітичний рахунок 1221 «Право постійного користування земельною ділянкою» до субрахунку 122 «Права користування майном» та позабалансовий субрахунок 0101 «Земельні ділянки в постійному користуванні» до рахунку 010 «Земельні ділянки в користуванні». Право оренди (операційної) земельних ділянок відображається на позабалансовому рахунку 01 «Орендовані необоротні активи». Емфітевзис та суперфіцій обліковуються залежно від належності землі до приватної власності або державної (комунальної). У випадку укладення договору суперфіцію чи емфітевзису щодо землі, яка перебуває у приватній власності, облік відповідних прав здійснюється на балансових (1222 «Право користування земельною ділянкою за договором суперфіцію» та 1223 «Право користування за договором емфітевзису») та позабалансових рахунках (0103 «Земельні ділянки в користуванні за договором суперфіцію» та 0104 «Земельні ділянки в користуванні за договором емфітевзису»). При укладенні договору суперфіцію чи емфітевзису щодо земель державної чи комунальної власності використовуються лише позабалансові рахунки. Право земельного сервіту обліковується лише на позабалансовому рахунку 0102 «Право на земельний сервіт».

Отже, на підставі досліджень діючого законодавства та поглядів вчених-економістів було запропоновано методичне забезпечення облікової політики підприємства в частині операцій з земельними ресурсами. Одержані результати дозволили окреслити нові підходи до методичної складової облікової політики операцій із земельними ділянками, що належать підприємству на праві власності, включаючи земельні ділянки в складі об'єктів інвестиційної нерухомості; капітальними витратами на поліпшення земель; земельними ділянками, які використовуються за договором суперфіцію, емфітевзису, земельного сервітуту, а також іншими речовими правами на земельні ділянки.

Література до розділу 1.14

1. Дуда Т. Т., Коронівський П. О., Левицька І. В. Суттєвість в обліковій політиці підприємства / Т. Т. Дуда, П. О. Коронівський, І. В. Левицька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 68-70
2. Закон України «Про оренду землі» № 161-XIV від 6 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Земельний кодекс України від 25 грудня 2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Лист Міністерства фінансів України «Щодо суттєвості у бухгалтерському обліку і звітності» від 29.07.2003 р. № 04230-04108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v4108201-03>
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.00 № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.00 № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.07.07 № 779 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Протасова Н. Права на землю: документи, одержання й припинення прав / Н. Протасова // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 59. – С. 3-6.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

1.15. ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Очеретько Л.М.

к.е.н., доцент кафедри «Облік і аудит»

Запорізький національний технічний університет

Конкуренентоспроможність підприємства прямо пропорційно залежить від чітко налагодженої системи ведення управлінського обліку, зокрема відображення витрат процесу діяльності. У сучасній концепції витрат вагоме місце займають трансакційні витрати. Це відносно нове поняття в

бухгалтерському обліку і єдиного тлумачення його сутності поки що не знайдено, а тому воно потребує наполегливого вивчення та осмислення як з боку теорії, так і практики. В процесі здійснення господарської діяльності у кожного підприємства виникають трансакційні витрати, які мають значний вплив на прибуток підприємства, оскільки їх величина постійно зростає у зв'язку з трансформаційними процесами в економіці України. А саме тому слід приділити значну увагу обліковому аспекту відображення трансакційних витрат, що сприятиме організації системи їх управлінського обліку.

У сучасних умовах господарювання загальновідомим фактом є те, що кінцева мета діяльності будь-якого підприємства – це одержання прибутку. А для визначення кінцевого результату прибутку необхідно вести ефективний облік витрат, який сприятиме зростанню конкурентоспроможності продукції та стане реальним досягнення довгострокового економічного зростання суб'єктів господарювання.

Для збереження і покращення загальної прибутковості підприємства керівництво повинно знати розміри специфічних витрат і прибутків на будь-який момент по окремих видах продукції, по кожному цеху та по інших структурних підрозділах підприємства. Саме облік витрат і дає таку інформацію, допомагає контролювати витрати, встановлюючи критерії ефективності виробництва.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та їх розкриття у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 №318. У наведеному положенні витрати – це зменшення економічних вигод внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [3].

Система управлінського обліку є основним першоджерелом надходження інформації, відповідно до якої приймаються важливі управлінські рішення. Саме тому створення оптимальної якісної системи обліку витрат загалом, і трансакційних витрат зокрема, має досить вагомe значення.

Основоположником концепції трансакційних витрат вважається Р. Коуз, який у своїй статті «Природа фірм» [4] вперше запропонував новий клас витрат, які набули назви «трансакційні». Вченим була здійснена спроба довести, що укладення угоди між господарюючими суб'єктами на ринку неможлива без понесення певних витрат, які пов'язані з проведенням переговорів, укладенням договору, пошуком інформації, захистом прав власності.

Під «трансакцією» слід розуміти угоду, операцію, яка супроводжується взаємними поступками. Відповідно до цього визначення і виникають трансакційні витрати – витрати, пов'язані з веденням переговорів, оформленням контрактів та укладенням угод. Значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців відображають у своїх дослідженнях необхідність

відображення трансакційних витрат в системі бухгалтерського обліку, але єдиного підходу до трактування сутності цього терміну не існує (табл. 1).

Таблиця 1

Тлумачення сутності трансакційних витрат

Автор	Тлумачення сутності трансакційних витрат
Р. Коуз [4]	Витрати, пов'язані зі збиранням та обробкою інформації, проведенням переговорів та прийняттям рішень, контролем та юридичним захистом виконання контрактів в умовах ринку
Д. Норт [5]	Витрати на оцінку корисних властивостей об'єкта обміну та забезпечення прав підприємців. Ці витрати служать джерелом соціальних, політичних і економічних інститутів
Т. Еггертссон [6]	Витрати, що виникають, коли індивіди обмінюються правами власності на економічні активи і забезпечують свої права на власність
О. Вільямсон [7]	Витрати, пов'язані з поганою адаптацією до непередбачуваних подій і мають місце з порушенням відповідності механізму угод обставинам їх реалізації
К. Ерроу	Витрати на експлуатацію економічної системи
Д. Алєн	Витрати на встановлення та забезпечення прав власності
С.І. Архієреєв [8]	Витрати, що включають неявні витрати (втрати), які визначаються за альтернативним принципом. Тому втрати однієї сторони супроводжуються трансакційним виграшем іншої сторони
В.В. Радасєв [1]	Витрати, пов'язані з входом та виходом на ринок, доступом до ресурсів, передачею, специфікацією та захистом прав власності, укладанням та обговоренням ділових угод
А.О. Олейник	Витрати, пов'язані з обміном та захистом правочинностей

Аналіз різних підходів щодо тлумачення поняття «трансакційні витрати» дозволяє встановити і ще раз підтверджує, що єдиного визначення даного терміну серед вчених та науковців не існує, проте варто відзначити, що майже всі з них порівнюють трансакції з контрактами, угодами та договорами.

Проаналізувавши та узагальнивши різноманітні підходи до трактування сутності трансакційних витрат, на нашу думку, трансакційні витрати – це витрати, пов'язані з пошуком партнерів по бізнесу, отриманням інформації про них, проведенням переговорів, юридичним оформленням угоди та контролем за виконанням її умов.

Трансакційні витрати мають місце на всіх етапах здійснення підприємницької діяльності – не лише операційної, а й фінансової та інвестиційної. Саме тому чітко налагоджена система управлінського обліку сприятиме покращенню якості обліку, врахуванні потреб управлінських рішень та функціонуванні інформаційної системи підприємства.

На сьогодні першочерговими завданнями обліку трансакційних витрат є облік операцій суб'єктів господарювання, пов'язаних із запровадженням до своєї діяльності трансакційних витрат; повнота, правильність і своєчасність відображення у відомостях трансакційних витрат; отримання достовірних і своєчасних облікових, аналітичних даних; організація обліку, аналізу та контролю трансакційних витрат; вибір пріоритетних напрямків розвитку

діяльності; заходи щодо зменшення величини трансакційних витрати; контроль за виконанням поставлених завдань [9].

За той період часу, протягом якого відбувалося становлення поняття «трансакційні витрати» була здійснена значна кількість спроб класифікувати їх за різними ознаками. Наприклад, О.Вільямсон запропонував класифікацію трансакційних витрат по відношенню до моменту укладання угоди, відповідно до якої трансакційні витрати поділяють на витрати до укладання угоди (*ex ante*) та після укладання угоди (*ex post*).

Витрати *ex ante* включають витрати на розробку проекту контракту, пошук інформації, проведення переговорів, укладання угод і забезпечення гарантій реалізації домовленостей. Витрати понесені після укладання угоди (*ex post*) включають витрати специфікації та захисту прав власності, організаційні та експлуатаційні витрати, пов'язані з використанням структур управління, куди сторони звертаються для врегулювання конфліктів та витрати, пов'язані з точним виконанням контрактних зобов'язань [7].

В цілях ведення бухгалтерського обліку для надання необхідної інформації для управлінського персоналу, М.М. Шигун [10] пропонує поділ трансакційних витрат на наступні види:

- 1) за відношенням до середовища виникнення (зовнішні та внутрішні);
- 2) за податковим визнанням (податкові та фінансові);
- 3) за частотою виникнення (разові та регулярні);
- 4) за характером господарських процесів (інформаційні трансакційні витрати – послуги інформаційних агенцій, вивчення економічного середовища, галузі; договірні витрати – заходи з організації та проведення переговорів; комунікаційні витрати – телефонні, транспортні й відрядні витрати; торгові витрати – до продажне (надання інформації про продукт, оголошення акцій, реклама), продажне (сервісне обслуговування, доставка продукції, знижки) та після продажне обслуговування (гарантійний ремонт, розіграш призів); правові витрати – реєстраційні витрати, оплата за отримання або передачу прав власності, контроль якості продукції, оплата пені, штрафів, неустойок, використання системи захисту інформації та безпеки ведення бізнесу).

Ющак Ж.М. та Мельник С.І. [11] зазначають, що на момент сьогодення трансакційні витрати неможливо відображати в існуючій системі бухгалтерського обліку, оскільки значна кількість трансакційних витрат мають своє приховане відображення на рахунках дев'ятого класу, який є витратним і має на меті отримання калькуляції продукції. Автор відзначає, що це можливо здійснити одним із двох способів – створивши нову облікову систему, що буде досить проблематичним, адже це потребуватиме нових змін в існуючих нормативних актах, або ж додати до існуючої системи обліку об'єкт трансакційних витрат, що буде значно простіше.

Досить велика кількість ідей щодо відображення трансакційних витрат на рахунках бухгалтерського обліку існує у вітчизняних вчених та науковців. Зазвичай основними ідеями є ведення обліку трансакційних витрат на окремому рахунку восьмого або дев'ятого класу.

М. М. Шигун [10] дослідивши наукові праці з бухгалтерського обліку, виділила такі підходи до відображення трансакційних витрат у бухгалтерському обліку:

- 1) побудова нової неінституційної моделі бухгалтерського обліку;
- 2) застосування транзитного рахунку «Трансакційні витрати»;
- 3) доповнення класу 8 «Витрати за елементами»;
- 4) виділення спеціального рахунку «Трансакційні витрати»;
- 5) виділення субрахунків у складі загальногосподарських витрат;
- 6) виділення рахунку-екрану «Трансакційні витрати (узагальнюючий)»;
- 7) створення додаткових аналітичних розрізів по рахунках витрат діяльності для введення ознаки трансакційних витрат.

Ющак Ж. М. [11] зазначає, якщо суб'єкт господарювання укладає угоду на придбання певного активу або надання деякої послуги, то в такому випадку витрати, які мають місце на даному етапі слід прямо відносити до об'єкту угоди. Вона має на меті відобразити такі витрат на рахунку дев'ятого класу 92 «Адміністративні витрати», при цьому відкриваючи до нього відповідні аналітичні рахунки: першого порядку – 92.п «Трансакційні витрати угоди N», другого порядку 92.п. 1 «Інформаційні витрати», 92.п.2 «Витрати на проведення переговорів». А у випадку, коли укладається контракт на реалізацію певного активу або надання послуги, то в такому випадку витрати, які виникають на стадії ведення переговорів мають збиратися та відображатися на рахунку дев'ятого класу 93 «Витрати на збут», при цьому відкриваючи аналітичні рахунки: першого порядку – 93.п «Трансакційні витрати угоди N», другого порядку – 93.п.1 «Інформаційні витрати», 93.п.2 «Витрати на приведення переговорів», де п – конкретний договір, який приймає значення від 1 до нескінченності [11].

Український дослідник Замазій О.В. [12] пропонує для обліку трансакційних витрат відкриття субрахунків окремих трьох видів витрат – адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, для обліку яких призначені рахунки дев'ятого класу – 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші операційні витрати». Він пропонує використати досить цікаву ідею для різноманіття стандартного облікового процесу, а саме – запровадити програмний продукт, який дозволить би відстежувати трансакційні витрати у певних операціях суб'єктів господарювання. Також зазначає, що цей продукт міг би стати значним важелем в системі управлінського обліку для прийняти важливих стратегічних рішень в управлінні підприємством.

В деяких літературних джерелах існують пропозиції відображення трансакційних витрат із застосуванням додаткового рахунку 86 «Трансакційні витрати» у складі рахунків 8 класу «Витрати за елементами». Даний рахунок С. Мельник та Ж. Ющак пропонують використовуватися як транзитний, тобто ті витрати, що повинні відноситися на рахунки дев'ятого класу, потім будуть потрапляти на рахунок 86 «Трансакційні витрати» [11]. Також вони вважають доцільним виокремлення трансакційних витрат на рахунках обліку від рахунку 92 «Адміністративні витрати» і до 99 «Надзвичайні витрати».

Ще одним не менш важливим варіантом застосування трансакційних витрат в системі бухгалтерського обліку є підхід Н.Г. Сапожнікової. Вона пропонує введення до системи рахунків суб'єктів господарювання синтетичного рахунку-екрану «Трансакційні витрати (узагальнюючий)», який сприятиме їх накопиченню та здійсненню їх класифікації відповідно до певних вимог управління. Рахунки-екрани дозволяють реєструвати відомості про трансакції наростаючим підсумком, з постійним визначенням сальдо, що забезпечує можливість систематизації витрат за звітними періодами наростаючим підсумком з початку звітного року в необхідних користувачам розрізах. Їх склад і порядок застосування встановлюється підприємством, виходячи з особливостей організації діяльності, структури та методів управління. На рахунках-екранах збираються усі витрати за економічними елементами по підприємству в цілому в кореспонденції з кредитом рахунків, що відображають джерело їх виникнення.

Для розв'язання проблеми відображення трансакційних витрат у системі бухгалтерського обліку досить цікавим є підхід російського науковця І.Г. Панженської, яка пропонує виділити окремо рахунок 47 «Трансакційні витрати» з субрахунками, які відображають певні види трансакційних витрат: 47-1 «Пошук клієнтів», 47-2 «Переговори», 47-3 «Забезпечення інтересів сторін», 47-4 «Процес обміну», 47-5 «Контроль», 47-6 «Адаптація», 47-7 «Коректування субоптимальних договірних умов», 47-8 «Послаблення стратегічних позицій», 47-9 «Завершення угоди». Як доповнення до цього рекомендується відкривати аналітичні рахунки за конкретно укладеними контрактами.

Слід зауважити, що автор використовує власну класифікацію, де перші чотири субрахунки відображають суму витрат до укладення договору, а витрати решти п'яти субрахунків – після укладення договору. Проте, на нашу думку, доцільніше відображати їх на рахунках 9 класу, оскільки трансакційні витрати на даний момент існування бухгалтерського обліку прирівнюються та відображаються на рахунках 9 класу Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій «Витрати діяльності». У зв'язку з тим, що у 9 класі витрати охоплюють рахунки від 90 до 99, що значно ускладнює завдання запровадження в діючу систему обліку можливості відображення трансакційних витрат, оскільки вільний рахунок відсутній, то виникає потреба заміни одного з існуючих рахунків.

Розглянувши та проаналізувавши попередні погляди науковців щодо можливого способу відображення трансакційних витрат в обліковому процесі пропонуємо спростити процедуру відображення трансакційних витрат в системі бухгалтерського обліку.

З урахуванням запропонованої класифікації для обліку трансакційних витрат, які виникають в процесі реалізації продукції, надання послуг, виконання робіт вважаємо доцільним виділити на існуючому рахунку 93 «Витрати на збут» два субрахунки – 931 «Витрати на збут» та 932 «Трансакційні витрати на збут» за відповідними елементами. За дебетом

рахунку 932 вважаємо за доцільне відобразити суму визнаних витрат в залежності від їх виду на основі підтверджуючих первинних документів, а за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати». Для обліку трансакційних витрат, які виникають в процесі придбання певного продукту пропонуємо використати резервний рахунок 29 «Трансакційні витрати на придбання».

Окрім цього, слід відкривати аналітичні рахунки за відповідними контрактами. Немає сумніву, що відокремлення з переліку іншої інформації даних про трансакційні витрати буде більш зрозумілою та доступною для відображення їх сутності та практичного застосування. Впровадження в облікову практику трансакційних витрат потребує відображення їх у Ф.№2 «Звіт про фінансові результати» та виділення у її структурі певних груп витрат та дещо зміненого порядку обчислення фінансових результатів діяльності.

Можливим варіантом пришвидшеного розвитку обліку трансакційних витрат вважаємо внесення змін до законодавчої бази існуючої системи бухгалтерського обліку шляхом внесення змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку, облікової політики підприємства, удосконалення та доповнення П(С)БО, наукове обґрунтування існуючих досліджень в області відображення трансакційних витрат. Все це сприятиме побудові ефективної системи їх бухгалтерського обліку.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження проаналізовано та виявлено теоретичні аспекти поняття трансакційних витрат, відображено проблеми застосування в системі бухгалтерського обліку та запропоновано запровадження їх до облікової практики шляхом впровадження нового субрахунку. У зв'язку з тим, що поняття трансакційних витрат як з боку теорії, так і практики є досить новим у системі бухгалтерського обліку, у такому випадку варто приділяти значну увагу їх вивченню. Слід зауважити те, що останнім часом досить активно проводяться дослідження у сфері наукових розробок з метою удосконалення методології щодо відображення їх в обліку.

Література до розділу 1.15

1. Радаев В. В. Российский бизнес: структура трансакционных издержек / В.В. Радаев // Общество и фирмы.-1999.- № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/209/333/1217/002rADAEW.pdf>
2. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерського учета: Научный доклад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Житомир/ ЖГТУ, 2008. – 76 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Затв. наказом МФУ від 31.12.99 №318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
4. Коуз Р. Природа фирмы // Р. Коуз. Фирма, рынок и право. Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1993. – 192 с.
5. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
6. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты: Пер с англ. – М.: Дело, 2001. – 208 с.
7. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів/ Наук. ред. укр. перекладу – С.Бушуєв. – К.: «АртЕк», 2002. - 472 с.

8. Архиреев С.И. Трансакционные издержки и неравенство в условиях рыночной трансформации / С.И. Архиреев. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 288 с.
9. Костирко І. Г. До питання обліку трансакційних витрат / І. Г. Костирко, Н. П. Молоко // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 9 (33). – Ч.2. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_2/19.pdf
10. Шигун М. М. Бухгалтерський облік трансакційних витрат: проблеми визначення поняття і класифікації / М. М. Шигун // Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2 (14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1641/1/26.pdf>
11. Ющак Ж. М. Трансакційні витрати у вітчизняній обліковій системі: ХХІ століття – нове уявлення майбутнього / Ж. М. Ющак, С. І. Мельник // Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 1(13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1694/1/16.pdf>
12. Замазій О. В. Проблеми обліку трансакційних витрат у діяльності суб'єктів господарювання / О. В. Замазій // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Випуск 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.donntu.edu.ua/fem/vip70/70_14.pdf

1.16. АСИМЕТРИЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ІНСТРУМЕНТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Скоробогата Л.В., к.е.н., доцент,
Гуменюк К.В., Синюк О.О.

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Забезпечення успішної діяльності підприємств в ринковому середовищі шляхом обґрунтування та реалізації стратегій антикризового менеджменту передбачає їх адаптацію до конкурентного середовища, а також формування цілісного механізму обліку, зосередженого на внутрішньогосподарські процеси та операції.

Вирішення означеної проблеми ускладнюється з одного боку, розвитком процесів глобалізації та істотної трансформації умов діяльності (динамізм, агресивність, прозорість, інноваційність, делегування повноважень від власників менеджерам), а з іншого – формуванням нових пріоритетів діяльності підприємств за умов розвитку агентських відношень.

Інституційними елементами системи антикризового управління підприємств, крім традиційних фінансових та інформаційних, будуть внутрішньогосподарські та стратегічні механізми, які гарантують життєздатність господарської діяльності. У такій ситуації агентські пріоритети забезпечуються за рахунок еволюційного розвитку методик подолання асиметрій бухгалтерського обліку та виявлення викликів та загроз, мінімізації операційних та фінансових ризиків, відтоку власного капіталу та втрати економічного потенціалу.

Теорії агентських відношень в категоріях норм та стандартів обліку традиційно визначають модель формалізації господарських процесів в показниках фінансової, податкової та управлінської звітності та належать до кола методологічних засад, які активно почали досліджуватися фахівцями в

контексті оцінки асиметрії бухгалтерського обліку. У розробку теоретичних положень облікової ідентифікації господарських процесів, як об'єкту асиметрій інформації вагомий внесок зробили такі вчені: С.Ф. Голов, А.Г. Загородний, Г.Г. Кірейцев, В.М. Костюченко, О.Є. Кузьмін, В.М. Кужельний, В.В. Сопко, І.Й. Яремко та інші.

Прикладним питанням оцінки господарських процесів з позицій асиметрії інформації при формуванні різних форм звітності займалися такі зарубіжні вчені-економісти: Е.А. Аткинсон, Р. Д. Банкер, Р. С. Каплан, М. С. Янг, І. Ф. Брігхем, А. Алчерч, М. Р. Метьюс, М. Х. Б. Перера, Б. Райан, Дж. Фостер, Е. С. Хендріксен.

Головною метою управління суб'єктами підприємницької діяльності традиційно визнають створення умов для їх динамічного і збалансованого соціально-економічного розвитку, поглиблення процесів трансформації на основі зростання ефективності використання потенціалу та підвищення дієвості управлінських рішень.

Умовами збільшення вартості економічних об'єктів є використання конкурентних переваг в процесі реалізації стратегічних заходів; поступове досягнення параметрів успішного підприємства конкретної галузі, що пов'язане з оптимізацією господарських ресурсів; використання виважених схем агентських відносин для визначення стратегії і тактики певного підприємства; визначення структури капіталу. Ухвалення рішення про необхідність реалізації конкретної стратегії збереження бізнесу ґрунтується насамперед на агрегатах концепції подолання асиметрії інформації.

Із розвитком сучасних технологій та науково-технічного прогресу для процвітання підприємств та економіки країни в цілому важливу роль почали відігравати нематеріальні активи, одним із них є інформація. Проте інформація повинна бути достовірною, повною, точною, актуальною, корисною та об'єктивною для усіх учасників господарських процесів. При наданні інформації дуже важко дотримуватися цих критеріїв, оскільки [3, 6]:

- отримання будь-якої інформації пов'язане із витратами, тому прагнення її отримати передбачає співвідношення витрат на отримання із вигодою від неї;

- у випадку, коли інформація є недостовірною, її перевірка вимагає додаткових витрат, через це не кожен суб'єкт господарської діяльності буде прагнути перевіряти інформацію;

- інформація має властивість швидко змінюватись, тому деякі суб'єкти можуть отримати вже застарілу інформацію через невчасність її надання;

- при наданні суб'єкту повної та достовірної інформації, все одно існує ймовірність, що він не повністю засвоїть інформацію і частина її буде втрачена;

- існують пізнавальні обмеження у сприйнятті інформації, в її правильному трактуванні та аналізі, що залежать від інтелектуальних здібностей особи;

- великий об'єм інформації не дозволяє її усю зібрати через нестачу часу, коштів та фізичних сил суб'єкта, також він може збирати не релевантну інформацію;

- усі суб'єкти ринку не можуть в однаковій мірі зібрати та проаналізувати інформацію, яка їм потрібна, тому одні можуть володіти повнішою і якіснішою інформацією, ніж інші.

Усі вищевказані чинники сприяють створенні умов, при яких інформація не рівномірно розподіляється між учасниками ринкових відносин та є необхідною для оптимального прийняття рішень. Це асиметрія інформації, яка є важливою проблемою економіки та об'єктом дослідження праць багатьох науковців. Асиметрія інформації порушує економічну безпеку суб'єктів на мікро- та макрорівнях.

Будь-яка із наведених асиметрій шкодить повноцінному веденню бізнесу, його розвитку та процвітання на внутрішньому та зовнішніх ринках і як наслідок, піддають небезпеці економіку країни в цілому.

Відповідно до згаданих вище критеріїв інформації існують види асиметрії, що подані у табл. 1.

Таблиця 1

Моделі асиметрії інформації [5]

Види асиметрії інформації	Характеристика асиметрії
Асиметрія об'єктивності інформації	Полягає у залежності інформації від суб'єктивної думки особи, яка накопичує, обробляє та надає її
Асиметрія достовірності інформації	Полягає у тому, що на основі такої інформації користувачі приймають неефективні та неоптимальні рішення
Асиметрія повноти інформації	Полягає у тому, що наданої інформації недостатньо для її розуміння та прийняття доцільних господарських рішень
Асиметрія точності інформації	Приховує частину інформації про реальний стан об'єкту, процесу чи явища, яким цікавиться суб'єкт ринку
Асиметрія актуальності інформації	З'являється при нерегламентованому часі оновлення інформації та знижує її цінність для успішної діяльності підприємства
Асиметрія корисності інформації	Може виникати як під впливом вищезгаданих асиметрій, так і у випадку, коли інформація не відповідає потребам суб'єкта, що в свою чергу не дозволяє вирішити нагальні завдання

Асиметрія інформації може бути свідомою та випадковою [6]. Свідомо асиметрія полягає у тому, що одні суб'єкти ринку під час обміну навмисно спотворюють чи приховують певну інформацію. Цей вид асиметрії впливає на повноту та достовірність інформації. Випадкова асиметрія – виникає між суб'єктами через вплив суб'єктивного людського фактору та несвідомої помилки. Вона впливає на об'єктивність, точність, корисність й актуальність інформації. Згадані види асиметрії інформації мають негативний вплив, знижуючи ефективність розвитку як суб'єкта господарювання так і економіки в цілому.

В системі господарських відносин використовується інформація різних типів і видів, але, саме бухгалтерська інформація є пріоритетною, оскільки

задовольняє потреби більшості користувачів, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення. Саме асиметрія бухгалтерської інформації є актуальною проблемою, оскільки в більшості випадків це робиться навмисно для отримання вигод, за рахунок маніпуляцій з інформацією перед контролюючими органами, конкурентами, кредиторами, інвесторами та партнерами. Також є елементи обліку, інформацію про які можна викривити, а саме:

- оцінка вартості активів;
- оцінка розміру зобов'язань;
- формування фінансових результатів.

При оцінці вартості активів слід розглядати основні засоби та нематеріальні активи, запаси, грошові кошти і дебіторську заборгованість.

При оцінці вартості основних засобів перш за все, варто звернути увагу чи правильно в залежності від ціни і терміну використання було віднесено той чи інший об'єкт до основних фондів. Оскільки багато підприємств навмисне відносять предмети основних засобів на 112 рахунок «Малоцінні необоротні матеріальні активи» з метою нарощування свої витрати шляхом збільшення розміру амортизації. За рахунок цього можна зменшити прибуток, що в свою чергу дозволяє зменшити розмір податку та розмір дивідендів. За рахунок викривлення цієї інформації страждають такі суб'єкти ринку як держава та власники підприємства. Важливе значення має оцінка вартості самого об'єкта основних засобів, оскільки при заниженні чи завищенні вартості також спотворюється вартість активів підприємства. Такі ж маніпуляції можна провести і з оцінкою вартості нематеріальних активів. Асиметричну інформацію також можна виявити при виведенні об'єктів основних засобів із експлуатації, оскільки при перевищенні терміну корисного використання підприємство заощаджує кошти на оновлення основних засобів, а при скороченні терміну корисного використання – пришвидшують термін виплати амортизації. При нарахуванні амортизації основних засобів можливе таке викривлення інформації:

- завищення чи заниження первісної вартості об'єкта основного засобу призводить відповідно до завищення чи заниження суми амортизаційних відрахувань, що у свою чергу викривляє суму оподаткованого прибутку;

- у разі збиткової діяльності підприємства ненарахування амортизації призводить до перекручування фінансових результатів діяльності;

- якщо обліковець підприємства при визначенні термінів початку та закінчення нарахування амортизації допускається помилки, то, як наслідок, передчасний початок нарахування амортизації занижує суму оподаткованого прибутку.

Таким чином можна привабити інвесторів та кредиторів, або штучно створити свою слабкість у очах конкурентів та податкових органів.

Ще одним джерелом асиметрії інформації є операції, пов'язані із запасами. Викривлення результатів фінансової звітності та завищення собівартості продукції можуть здійснюватися за рахунок включення до первісної вартості запасів таких витрат періоду:

- понаднормові втрати запасів;

- нестачі запасів;
- проценти за користування позиками;
- витрати на збут;
- загальногосподарські витрати;
- витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і доставкою запасів;
- витрати, які не пов'язані з приведенням запасів до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.

Асиметрія, яка пов'язана із запасами зазвичай є внутрішньою, оскільки поширюється між працівниками підприємства та його власниками. Ця асиметрія проявляється в необґрунтованому та понад нормованому списанні запасів, для, так званого, використання у виробництві та реалізації під видом «відходів виробництва» доброякісних запасів.

Одним із найпоширеніших прикладів виникнення внутрішньої асиметрії на підприємстві є нецільове використання грошових коштів. Таким чином працівники облікового відділу створюють для власника ілюзію гарної діяльності підприємства, хоча грошові кошти виділені на погашення певних поточних зобов'язань можуть йти на інші потреби.

При необґрунтованому списанні дебіторської заборгованості, як безнадійної, підприємство створює підстави для своєї, так званої «неплатоспроможності» перед державою та кредиторами. Зазвичай така ситуація створюється свідомо у наслідок відсутності дій відповідних осіб, які не слідували за терміном позовної давності, не нагадували про повернення грошових коштів чи інших матеріальних цінностей за допомогою листів, колекторських фірм та судових позовів. У разі приховання розміру суми безнадійної дебіторської заборгованості створює привабливі умови для майбутніх інвесторів, тим самим підвищуючи вартість підприємства.

Інструментами виявлення асиметрії інформації в активах суб'єкта господарювання є проведення позапланових інвентаризацій за допомогою фактичних та документальних методів.

Розглянувши вплив асиметрії інформації на активи підприємства, доцільним буде розгляд її впливу на зобов'язання. Однією із відомих схем викривлень на українських підприємствах є заниження розміру виплат працівникам. Зазвичай така процедура здійснюється бухгалтером з ініціативи директора чи власника фірми, з метою знизити розмір суми єдиного соціального внеску. Також у документації показують меншу кількість відпрацьованого часу, заповнюючи його лікарняними листами, довідками за якими надається соціальна допомога з боку держави. Таким чином, підприємство зберігає робочі місця та економить свої кошти, за рахунок держави. Існують випадки, коли приховується реальна кількість працівників, або ж їх не приймають на роботу, а користуються їхніми послугами, як приватних підприємців. В обох цих випадках вдається заощадити кошти, за рахунок несплати того ж соціального внеску. Спостерігається внутрішня асиметрія інформації, за умови спеціального чи випадкового заниження (завищення) розміру заробітної плати при її нарахуванні. За умови випадкового

порушення обліковець застосовує фіктивні норми виробітку, тарифні ставки, посадові оклади та розцінки, тощо.

При розрахунках із постачальниками також можна подавати викривлені дані. З метою несплати коштів за товар чи сплати меншої суми постачальнику пред'являють необгрунтовані претензії до термінів доставки, якості, кількості та асортименту отриманого товару.

Властиві маніпулювання із розміром кредитної заборгованості перед банками, іншими фізичними та юридичними особами. Це робиться з метою залучення інвесторів, кредиторів та партнерів до співпраці, за умови заниження суми боргу, або показу своєї неплатоспроможності перед кредиторами, партнерами та державою, за умови завищення суми.

Інструментами виявлення асиметрії інформації відносно зобов'язань підприємства є зустрічна перевірка документації. Шляхом арифметичної та логічної перевірки з'ясовується правильність нарахування заробітної плати та нараховувань на неї. Завдяки створенню комісій при отриманні-передачі товару чи сировини можна уникнути маніпулювань із зобов'язаннями перед постачальниками.

Фінансові результати суб'єкта господарювання показують його результати діяльності за певний поточний період, порівнюючи суми доходів та витрат, які мали місце в цьому періоді. Але бухгалтерський відділ фірми може «коригувати» ці результати, не включаючи певні статті доходів та (чи) витрат у звіт про прибутки та збитки. У випадку, коли фінансовий результат буде завищено, виникне ілюзія покращення показників рентабельності і репутації господарюючого суб'єкта в очах інших користувачів ринку, що відкрис нові перспективи перед його власниками та керівниками. Проте зазвичай складається ситуація, коли частина прибутку приховуються випадково чи навмисне. Перша ситуація виникає у випадку халатності та неуважності працівників бухгалтерського відділу, оскільки вони змушені розраховувати та подавати два фінансові результати – за правилами фінансового та податкового обліку. Хоча фінансовий результат і складається за один і той же поточний період і має містити однакові результати, то за канонами цих обліків він виходить різним, що суперечить системі бухгалтерського обліку.

За правилами фінансового обліку бухгалтер має скласти Звіт про фінансовий результат форми №2, а за податкового – Декларацію з податку на прибуток, яка б за логікою, мала б містити аналогічні статті витрат і доходів, про те, багато статей витрат, які мали місце на підприємстві за поточний період, в ній відсутні, що завищує суму прибутку [4]. Як наслідок, підприємство змушене платити більші, невідповідні до реального прибутку, податки. Це і виступає причиною спеціального заниження прибутку, оскільки сучасна податкова система сама підштовхує підприємців до таких дій. І це очевидно, оскільки податки сплачуються за певний спектр благ та послуг, які отримуються від держави, а при такій системі оподаткування, грошей у державний бюджет надходить більше, що не відповідає кількості та якості отриманих послуг[1]. Як бачимо, інформацію викривляють не лише суб'єкти господарювання, але і державні органи. Таким чином, урядовці намагаються

наповнити казну уряду, а можливо і свою. Тому такі маніпуляції підприємцями із власним прибутком є досить обґрунтованими, оскільки у більшості випадків вони виникають не з метою власної наживи незаконним шляхом, а з метою захисту власного бізнесу і робочих місць, яких в нашій державі і так не вистачає.

На жаль, це не єдиний випадок, коли фіскальна система очікує вигоду за рахунок модифікації інформації та трансформації самої податкової системи. «Пільги на податки» є досить поширеним явищем. З одного боку депутати на виборах отримують додаткові голоси за рахунок певної категорії населення, якій надається ряд пільг, хоча цим же і обділяється інша верства населення. З іншої сторони, ці пільги зазвичай надаються рідкісним галузям виробництва, яким властива монополія і за рахунок цього великі прибутки. Хоча в основі податкової системи має лежати принцип пропорційності – чим більший прибуток, тим більший податок сплачується до державного бюджету. А виходить навпаки, хто має прибутки – не сплачують відповідну суму податків, а власники, зазвичай, середнього та малого бізнесу, змушені платити податки у повному їх розмірі. Така ж ситуація виникає за умови не досконалої системи інформування, в більшості випадків суб'єкти ринку навіть не здогадуються про можливі пільги, щодо сплати податків.

Отже, асиметрія інформації створюється як інструментами фіскальної системи, так і суб'єктами господарської діяльності, особливо при визначенні фінансових результатів. На нашу думку, в цьому випадку асиметрія виникає найчастіше і приносить найбільше шкоди, як національній економіці так і підприємцям. Це спричинено тим, що чим більше податкова система намагається вилучити податку, тим активніше підприємці ухиляються від сплати податку, що в свою чергу призводить до ще більш жорстких схем зі сторони фіскальної системи.

За таких умов інструментом усунення асиметрії інформації є формування відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань з податку на прибуток. Основні процедури визначення відстрочених податків подані в П(С)БО 17 «Податок на прибуток» та Податковому кодексі України. Використання різних методів бухгалтерського та податкового обліку спричиняє ситуацію, коли утворюються постійні та тимчасові відхилення оподаткованого прибутку від звітнього.

Постійні різниці є пов'язаними з розрахунком податку на прибуток, який сплачується в бюджет та не змінюються протягом тривалого часу.

Тимчасові різниці є центром відхилень фінансової та податкової звітності [10]. Наявність тимчасових різниць змушує бухгалтера забезпечити відповідність фактичного прибутку та стягненого з нього податку на прибуток. Тобто податок, який є нарахований в одному звітному періоді, може відноситись до витрат або доходу з податку на прибуток в наступному звітному періоді. Відповідно в наступних періодах тимчасові різниці сторнуються і зменшують податковий прибуток цих періодів. У балансі такий вплив тимчасових різниць буде відображений як відстрочений податковий актив. Проте у ситуації, коли податковий прибуток менший за фінансовий звітнього

періоду, то виникає відстрочене податкове зобов'язання. Разом відстрочений податковий актив та відстрочене податкове зобов'язання являють собою саме відстрочений податок на прибуток.

В Україні методи фінансового та податкового обліку настільки різні, що більшості бухгалтерів легше не витратити свої зусилля на те, щоб пов'язати дані цих обліків. Тому вимоги П(С)БО 17 виконуються частково, це у кращому випадку, або ж не виконуються узагалі, що є проявом професійної недієздатності бухгалтерів. Оскільки, якщо обліковець не бачить причин для того, щоб виконати вимоги П(С)БО 17, то не має гарантій, що він виконе інші вимоги, наприклад того ж самого Податкового кодексу.

Припустимо, що підприємство вказує у балансі залишки за такими статтями, як: резерв сумнівних боргів, забезпечення, дебіторська заборгованість за виданими авансами, зобов'язання за отриманими авансами. Ці суми можуть бути причиною для виникнення тимчасових різниць. Проте якщо у балансі рядки відстроченого податкового активу та відстроченого податкового зобов'язання не заповнені, то можна сміло сказати, що обліковець порушив вимогу П(С)БО 17.

Наслідком недотримання стандартних правил обліку податку на прибуток може бути погіршення відносин з кредиторами. Якщо оподаткований прибуток підприємства менший від фінансового показника прибутку, то це є наслідком того, що підприємство у звітному періоді здійснювало передоплати. У такій ситуації витрати підприємства у річному Звіті про фінансові результати будуть заниженими, при умові що за дебетом рахунку 98 відобразити тільки податок на прибуток, сума якого відповідає вказаній у Декларації з податку на прибуток. Тоді працівники банку можуть пред'явити керівництву підприємства викривлення звітності з метою отримати статус платоспроможного позичальника. Якщо ця ситуація супроводжується ще й не погашенням кредитного зобов'язання, то асиметрія звітності підприємства може бути розцінена як свідома підробка документів.

Інструментами виявлення асиметрії інформації при складанні фінансових результатів є арифметична перевірка та зіставлення документів фінансового обліку із вимогами П(С)БО 17 й із документами податкової служби.

Враховуючи всі наслідки асиметрії інформації, яка виникає при веденні бухгалтерського обліку, досить важливим завданням сьогодення є розробка, розвиток та застосування на практиці шляхів її подолання. Оскільки, за умови, що цього не буде зроблено, є загроза погіршення стану національної економіки та навіть виникнення кризового загострення.

Відносно наведеної вище класифікації асиметрії інформації ми пропонуємо наступні методи її зниження та подолання:

- для боротьби із асиметрією об'єктивності інформації користувачеві потрібно використовувати такі джерела та методи обробки бажаної інформації, які знижують елементи суб'єктивності. Тобто джерело має бути надійним, незацікавленим у даній інформації та поразці користувача, а методи обробки мають містити математичний характер та проводитись не вручну, а електронно-обчислювальними машинами;

- для зниження рівня асиметрії достовірності інформації необхідно отримувати її із різних джерел та порівнювати, намагаючись віднайти та виключити викривлену інформацію;

- для ліквідації асиметрії повноти інформації користувачеві слід визначитись із мінімальними об'ємами інформації, які б могли його задовольнити, а вже потім перевіряти її на відповідність іншим зазначеним критеріям;

- для усунення асиметрії точності інформації користувачам варто запрошувати спеціалістів предметної галузі, до якої саме і відноситься інформація про об'єкт, предмет, явище чи подію, якою цікавиться користувач;

- для подолання асиметрії актуальності інформації потрібно суворо і чітко встановити регламент оновлення інформації та постійно слідкувати за її змінами;

- для зменшення асиметрії цінності інформації користувачеві необхідно аналізувати в якому саме випадку дана інформація буде дійсно доцільною та корисною, а також чи відповідає висунутим критеріям користувача [5].

Вище подані шляхи є лише основою для подолання асиметрії будь-якої інформації в будь-яких випадках. Нижче ми навели напрями, які вже відповідають більш конкретним випадкам бухгалтерського обліку.

Для початку потрібно зробити більш жорсткими умови перевірки контрольно-ревізійної служби, а саме:

- уважніше відноситись до ревізії основних фондів, особливо чітко розрізняти та перевіряти належність того чи іншого об'єкту до групи основних засобів;

- проводити суцільну перевірку сум нарахованої амортизації та слідкувати за доцільністю методу нарахування амортизації;

- особливу увагу звертати чи дотримуються на підприємстві термінів корисного використання основних засобів та нематеріальних активів;

- проводити суцільні перевірки наявності запасів за допомогою фактичних методів ревізії, таких як інвентаризація, контрольних запусків сировини, слідкувати за доцільністю їх використання та обґрунтованістю їх видачі та списанні «зіпсованих» запасів;

- більше уваги приділяти цільовому використанню готівки, зіставляючи виписки із банків, корінці чеків, касову книгу, відомість заробітної плати, авансові звіти та інші;

- при перевірці дебіторської заборгованості слід звертати увагу на причини її не погашення, на наявність та якість дій, які б мало застосувати підприємство до боржника, на стан судових позовів відносно боргу;

- проводити суцільну арифметичну перевірку нарахування розміру заробітної плати, відпускних виплат, єдиного соціального внеску, лікарняної допомоги, премій, перевіряти доцільність та наявність підстави нарахованих сум;

- детально перевіряти доцільність висунутих постачальнику претензій про якість та кількість товару, спів ставляти накладні та акти прийому-передачі товарів обох сторін;

- в суворому порядку перевіряти платоспроможність підприємства і обов'язково оприлюднювати цю інформацію, зробити її загальнодоступною для всіх учасників ринкових відносин.

Для сприяння та підтримки вищезазначених пунктів необхідно розробити певні заходи на законодавчому рівні, а саме:

- удосконалити систему штрафів, які б за своїми розмірами точно застерігали осіб, які навмисне чи випадково створюють викривлення інформації;

- ввести принцип «колективної відповідальності», тобто при викривленні інформації одним працівником нести матеріальну відповідальність будуть всі працівники, від керівника до обслуговуючого персоналу, причому у рівній мірі;

- регламентувати обов'язковість введення посади для особи, яка перевіряла наявність на підприємстві документації з асиметричною інформацією;

- удосконалити податкову систему України, а саме Звіт про фінансові результати та Декларацію з податку на прибуток, зробити одним, або хоча б ідентичними документами за змістом, опираючись на правила складання зазначені в П(С)БО 17. Це дозволить підприємствам не переплачувати суму податку відповідно до реально отриманого прибутку та попередить навмисне викривлення інформації. Оскільки наміри штучного завищення прибутку в звітності для інвестиційної привабливості компанії будуть стримуватися необхідністю сплатити надто велику суму податку на прибуток, тоді як наміри штучного заниження прибутку в звітності для сплати меншого податку будуть стримуватися ризиком втрати інвестиційної привабливості акцій, зменшення ринкової вартості підприємства, втрати платоспроможності та кредитоспроможності [4].

Асиметрія інформації є популярною, проте не достатньо дослідженою темою серед сучасних науковців. Незважаючи на це, проблема асиметрії інформації є досить актуальною та дискусійною в українській економіці, оскільки через неї практично всі учасники ринкових відносин хоч раз приймали хибне, руйнівне рішення щодо своєї підприємницької діяльності. Загрозливим є те, що навіть деякі закони закладають передумови для викривлення інформації, що безумовно підриває економіку країни, перешкоджає вести бізнес різної величини та форм власності, надихає суб'єктів господарювання до протизаконної поведінки та є джерелом для подальшого поширення асиметричної інформації. А все це в свою чергу руйнує і так нездорову економіку країни, підштовхуючи її до наступної кризи та розорення держави в цілому.

За допомогою запропонованих нами інструментів виявлення та шляхів подолання викривлення інформації можна знизити рівень асиметрії інформації в країні та на кожному підприємстві до мінімального, що призведе до покращення стану економіки, її розвитку та як наслідок подолання корупції, тіньового бізнесу в країні та покращення рівня життя й добробуту людей. Також застосування рекомендацій спростить роботу бухгалтерів, дозволить не

робити їм подвійний масив роботи, створить нові робочі місця для осіб із економічною освітою.

Отже, єдиним правильним шляхом вирішення проблеми асиметрії інформації є докорінне реформування законодавчої бази та національної системи бухгалтерського обліку, якісна реалізація прийнятих законів та чіткий контроль за їх виконанням, налагодження взаємного обміну достовірною інформацією між суб'єктами господарської діяльності та податковими органами, вироблення у підприємців бажання будувати свій бізнес прозоро та згідно усім вимогам чинного законодавства.

Література до розділу 1.16

1. Балдич Н. І. Проблеми асиметричності інформації в податковому регулюванні та шляхи їх вирішення / Н.І. Балдич // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/baldych.pdf
2. Євдокимов В.В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації / В.В. Євдокимов // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kapitanvova.ucoz.ua/ld/4/463_15.pdf
3. Козачок И. В. Экономическая сущность асимметрии информации и ее влияние на функционирование рынка / И.В. Козачок, С.Г. Краснова // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.safbd.ru/magazine/article/ekonomicheskaya-sushchnost-asimetrii-informacii-i-ee-vliyanie-na-funkcionirovanie>
4. Легенчук С. Бухгалтерський облік витрат для цілей оподаткування як джерело асиметричної інформації / С. Легенчук, Д. Лозинський // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vsve.ho.ua/index.php?type=full&name=ekdum/legenchuk>
5. Ольшанский А.С. Теоретические основы асимметрии экономической информации / А.С. Ольшанский // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=16908745>
6. Ольшанский А. С. Теория интересов, принципал-агентская теория и асимметрия информации / А.С. Ольшанский // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15636005>
7. Перский Ю.К. Взаимовлияние и взаимообусловленность конкурентных процессов и асимметрии информации на региональном отраслевом рынке / Ю.К. Перский, Д.В. Дмитриев // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13980348>
8. Перский Ю.К. Формирование информационно-экономического механизма управления уровнем асимметрии информации на региональном отраслевом рынке / Ю.К. Перский, Д.В. Дмитриев // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=12932399>
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року N 2755-VI // Відомості Верховної Ради України, зі змінами та доповненнями.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 N 353, зі змінами та доповненнями від 09.12.2011 N 1591.// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>

1.17. ГАРМОНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКІВ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК

Тиванюк І.С.

ст. викладач кафедри обліку і аудиту

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Прибуток належить до категорії визначальних показників діяльності суб'єктів господарювання. В Україні розраховують цей показник згідно з положеннями, що визначають порядок ведення бухгалтерського обліку та відповідно до податкового законодавства.

Питання узгодженості цих розрахунків займає провідне місце в розвитку економічної науки України і його вирішення покликане усунути низку протиріч в трактуванні поняття прибутку та його складових різними ланками законодавчих та контролюючих органів. На сьогодні фахівці з бухгалтерського обліку, власники та керівники одностайно стверджують, що ведення бухгалтерського обліку і податкових розрахунків неефективне, а державна податкова адміністрація нарікає на складність адміністрування і перевірки правильності платежів у бюджет. Саме тому постала необхідність взаємоузгодження бухгалтерського та податкового обліку.

З цією ціллю у 2011 році було прийнято Податковий кодекс, який однією із переваг якого, було зближення та гармонізація податкового та бухгалтерського обліків. Але з його прийняттям проблеми обліку залишилися.

Метою цього дослідження є аналіз проблем узгодження бухгалтерських та податкових розрахунків, необхідності цілісності системи бухгалтерського обліку.

Ураховуючи важливість питання взаємозв'язку бухгалтерського та податкового обліку, ці проблеми порушувалися у працях і наукових доповідях М.Я. Азаровим, М. Білухою, Ф. Бутинцем, С. Головим, М. Лучко, П. Хомином, В. Пархоменком. Кожен з авторів відстоює власний погляд щодо необхідності узгодження бухгалтерського та податкового обліку.

Дослідження багатьох вчених спрямовані на пошуки способів усунення неузгодженості обліку за П(С)БО та податкових розрахунків, зокрема, виділяють два шляхи:

- 1) або визначення прибутку для оподаткування відповідно до даних отриманих згідно з П(С)БО
- 2) або приведення фінансового прибутку відповідно до правил податкових розрахунків і визначення прибутку для оподаткування.

Прийнятий податковий кодекс покликаний гармонізувати інтереси держави та населення, шляхом гармонізації обліку за П(С)БО та податкових розрахунків. Процес гармонізації положень П(С)БО та положень податкового законодавства спрямований на спрощення системи податкових розрахунків та приведення до єдиної системи обліку. Проте на сьогодні повністю гармонізувати положення цих двох нормативних документів фактично неможливо, оскільки користувачі двох напрямів мають різні завдання.

Відповідно до закладених принципів в основу національних стандартів бухгалтерського обліку вони мають відповідати вимогам міжнародних стандартів. Залишається другий шлях гармонізації – викласти положення ПКУ відповідно до вимог П(С)БО, проте, такі перетворення не підтримає держава.

Про це зауважує проф. М.Я. Дем'яненко, зазначаючи, що економічна сутність податкового обліку полягає в тому, щоб ті витрати, які вважаються недоцільними, не призводили до зменшення оподаткованого доходу. В практичному плані це означає, що держава не хоче втрачати свою (задекларовану) частку в доходах підприємства внаслідок суб'єктивних (непродуктивних) дій юридичної особи як суб'єкта оподаткування. Саме цю вимогу держави забезпечує (чи має забезпечувати) податковий облік. Таким чином, приходимо до аксіоми: теоретики і практики обліку бажають гармонізувати облік за П(С)БО та податкові розрахунки, проте держава це зробити не дозволяє. Незважаючи на існування даної аксіоми, вчені не припиняють пошуку шляхів наближення до гармонізації обліку в Україні. Гармонізація обліку – це процес приведення до відповідності та злагоженості принципів обліку за П(С)БО та податкових розрахунків.

Але законодавці, приймаючи Податковий кодекс, не завжди приділяли цьому достатньої кількості уваги, як наслідок маємо протиріччя, які не дають можливість вважати податковий та бухгалтерський облік такими, які гармонують поміж собою.

І хоча революційні зміни до системи податкового обліку було внесено, а саме: усунення правила „першої події” та необхідності вести облік природу (убутку) балансової вартості запасів; зміна змістовного навантаження, критеріального визначення та групової класифікації основних засобів; визнання амортизації не як окремої компоненти розрахунку бази оподаткування податком на прибуток, а як складової витрат можливість гармонізації бухгалтерського та податкового обліків не відбулася.

Наприклад, проаналізувавши норми Податкового кодексу та П(с)БУ 15 «Дохід» можна зазначити наступні протиріччя та неузгодженість:

1. Трактуння поняття «дохід». В П(С)БО 15 визначення «дохід» не наведено, проте, дане визначення є в П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників). Відповідно до пп. 14.1.56 п. 14.1 ст. 14 ПКУ доходи – загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами. Таким чином, з вищенаведених визначень випливає, що дохід за Податковим кодексом фактично і є доходом, отриманим в результаті господарської діяльності підприємства, але ці два поняття не є тотожними. Відповідно до законодавчої бази, існує ряд критеріїв визнання доходів, які призводять до існування несумісності обліку за П(С)БО та податковим законодавством. Причому, є доходи, які не включаються до доходів

при оподаткуванні прибутку підприємств відповідно до ПКУ, через це доцільним було б повернення до поняття «валові доходи», яке розмежовує дві методики розрахунку прибутку. Для узгодження пропонуємо під поняттям валового доходу розуміти дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зменшену на суму непрямих податків, а також збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників) в результаті здійснення господарської діяльності в розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Дане визначення більш точно характеризує поняття доходу і зменшує розбіжності між обліком за П(С)БО та податковим законодавством.

2. Термінологічна база ПКУ не відповідає П(С)БО, так, наприклад, поняття «процентів», «роялті». Відповідно до П(С)БО 15 під процентами розуміють – плату за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані підприємству. ПКУ зазначає, що проценти це – дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна. Отже ці два нормативні документи розуміють різне під поняттям «проценти», відповідно до П(С)БО це плата за використання грошових коштів, а відповідно до ПКУ – за використання коштів та майна. Не можна погодитися з визначенням наданим в ПКУ, адже плата за майно визначається – орендною платою (платежем). Також вважаємо, що про строк вказувати непотрібно та необхідно виключити з визначення слово «сплачується», оскільки касовий метод нараховування доходів і витрат відповідно до нових вимог ПКУ не застосовується, а віднесення процентів до доходів при сплаті розгармонізовує облік за П(С)БО та податкові розрахунки.

Під роялті за П(С)БО розуміють платежі за право користування об'єктами права інтелектуальної власності. Відповідно до ПКУ роялті – будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торгівельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау).

З самих визначень зрозуміло, що визначення, надане в П(С)БО, значно ширше, оскільки поняття інтелектуальної власності ширше ніж окремі його складові, які наведені в пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПКУ.

Для гармонізації термінологічного апарату П(С)БО і ПКУ пропонуємо застосовувати наступне визначення роялті – платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування об'єктами права інтелектуальної власності.

3. Окрім термінологічної невідповідності існує ряд неточностей при визнанні деяких видів доходів. В ПКУ порядок визнання доходів значно

ширший, для всебічної гармонізації варто положення ПКУ щодо визнання доходів прописати в П(С)БО 15 «Дохід», зокрема, те, що датою отримання доходів, які враховуються для визначення прибутку до оподаткування, є звітний період, у якому такі доходи визнаються, незалежно від фактичного надходження коштів. А також включити до П(С)БО те, що датою отримання доходів є дата нарахування доходів згідно первинних документів.

Доцільно визначити в П(С)БО 15 порядок визнання доходів від списання кредиторської заборгованості, що визнана сумнівною та безнадійною, який має відповідати пп. 159.1.2 п. 159.1 ст. 159 ПКУ. Для цього необхідно в П(С)БО 11 «Зобов'язання» прописати поняття сумнівної та безнадійної кредиторської заборгованості, а саме, під сумнівною кредиторською заборгованістю слід розуміти – кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги визнану судом чи за виконавчим написом нотаріуса, у звітному періоді, на який припадає день набрання законної сили рішенням суду про визнання (стягнення) такої заборгованості (її частини) або вчинення нотаріусом виконавчого напису.

Під безнадійною кредиторською заборгованістю слід розуміти – кредиторську заборгованість, що відповідає одній з наступних ознак:

- заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;

- прострочена заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, спрямовані на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;

- заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна: суб'єктів господарювання, оголошених банкрутами у встановленому законом порядку або знятих з реєстрації як суб'єкти господарювання у зв'язку з їх ліквідацією;

- заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності коштів, отриманих від продажу на відкритих аукціонах (публічних торгах) та в інший спосіб, передбачений умовами договору застави, майна позичальника, переданого у заставу як забезпечення зазначеної заборгованості за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до погашення заборгованості в повному обсязі;

- заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;

- прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Таким чином, варто прописати в П(С)БО 15 «Дохід», що дохід від списання кредиторської заборгованості визнається одночасно з визнанням такої заборгованості безнадійною.

Крім того, списання дебіторської заборгованості значно відрізняється поміж бухгалтерським та податковими обліками. Якщо у бухгалтерському обліку для цього достатньо, щоб минув строк позовної давності, то у

податковому обліку – це ціла низка дій, які необхідно застосувати, щоб така заборгованість попала в витрати або зменшила податкові доходи ст. 138.10.6, 14.1.84, 14.1.27 ПК. Як наслідок виникають «податкові різниці».

В П(С)БО 15 «Дохід» відсутній порядок визнання доходів від безповоротної фінансової допомоги та штрафів, пені, неустойки, отриманих за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду. В ПКУ зазначено, що доходи за цими операціями визнаються в момент надходження грошових коштів на банківський рахунок чи в касу платника податку. Дані положення є ще однією відмінністю, що спричинюють відокремлення обліку за ПСБО та податкових розрахунків. В цьому випадку Положення П(С)БО та ПКУ неможливо гармонізувати, оскільки в них передбачено різні принципи визнання доходів.

4. Відмінними є види доходів відповідно до П(С)БО та ПКУ. Так, П(С)БО виділяє доходи залежно від видів діяльності, а ПКУ відокремлює лише два види доходів: дохід від операційної діяльності та інші доходи. Виходячи з пропозицій, наведених раніше, щодо визначення валових доходів, пропонуємо використовувати в ПКУ, види визначені в П(С)БО.

У зв'язку з невідповідністю класифікації, наведеної в П(С)БО і ПКУ, є відмінними і складові доходів. При розмежуванні доходів за видами господарської діяльності ці розбіжності будуть автоматично усунені.

5. В ПКУ відсутні вказівки щодо оцінювання доходів. В даному випадку пропонуємо визначити порядок оцінки доходів відповідно до положень П(С)БО.

Це результати аналізу лише одного П(С)БО з нормами Податкового кодексу.

Істотно відрізняється і податковий облік нематеріальних активів від бухгалтерського обліку. У Податковому кодексі України обліку нематеріальних активів приділяється дуже мало уваги. У ст. 14.1.120 НКУ дано визначення нематеріальних активів. Нематеріальні активи - право власності на результати інтелектуальної діяльності, в тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном і майновими правами платника податків у встановленому законодавством порядку, в тому числі придбані в установленному законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами. Облік нематеріальних активів для цілей оподаткування ведеться за шість груп, закріпленим законодавчо.

Істотною відмінністю від бухгалтерського обліку є те, що в податковому обліку під нематеріальними активами розуміють, в першу чергу права на той або інший об'єкт, наприклад, наявність відповідних документів: патентів на винахід, корисну модель або промисловий зразок; свідоцтво або документ, що підтверджує право його власника на опублікування, відтворення.

Норми Податкового кодексу регулюють встановлення мінімального терміну дії права користування, так для одних випадках груп термін дії встановлений законодавчо, а в інших випадках термін корисної дії встановлюється підприємством самостійно. Облік амортизується вартості

нематеріальних активів ведеться по кожному з об'єктів, що входить до складу окремої групи. Норми амортизаційних відрахувань нематеріальних активів визначаються на підставі їх первісної вартості або строку їх корисного використання. Під первинною вартістю мається на увазі вартість нематеріального активу та сума витрат на модернізацію, модифікацію, добудову і т.д. Нарахування амортизації в цілях оподаткування здійснюється підприємством за методом, визначеним підприємством самостійно і затвердженого наказом про облікову політику з метою складання фінансової звітності. Таким чином, при обліку нематеріальних активів виникає низка труднощів, які пов'язані не тільки у відмінностях бухгалтерського обліку та податкового, але і невідповідності вимог в самому нормативному документі.

У зв'язку з тим, що облікове забезпечення податку на прибуток характеризується наявністю податкових різниць посадовцями для гармонізації податкового та бухгалтерського обліку було прийнято ряд нормативних документів, які повинні були роз'яснити правила ув'язання цих обліків. Це насамперед П(С)БО 17 «Податок на прибуток» та ПБО «Податкові різниці», яке було прийнято і відповідності до вимог п1 розділу 4 Перехідних положень Податкового кодексу.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 спрямовано на формування методологічних засад розкриття, насамперед, у балансі інформації про залишки не анульованих тимчасових податкових різниць, які так би мовити «матеріалізовані» в активах та зобов'язаннях.

Положення «Податкові різниці» визначає методологію формування інформації про анулювання податкових різниць протягом звітного періоду, їх вплив на формування податкового прибутку та розкриває зв'язок між податковим та обліковим прибутками.

Але це й документ містить цілу низку недоліків, та складнощів при його застосуванні. ПБО «Податкові різниці» було прийнято на виконання вимог Податкового кодексу, і спрямована на реалізацію методу визначення податкових різниць за оборотами рахунків доходів і витрат. Цей метод заборонений міжнародними стандартами. Замість нього в системі МСФЗ використовується метод визначення податкових різниць за балансовими залишками. Цей метод передбачений МСБО 12, та визначено в П(С)БО 17.

Отже, ПБО «Податкові різниці» прямо суперечить МСФЗ, а П(С)БО 17 загалом відповідає методології МСФЗ. І хоча, згідно законодавству цей нормативний документ вступив в силу з 2013 року ПБО «Податкові різниці», і одночасної дії П(С)БО 17 в його нинішньому вигляді, українські головбухи тепер змушені вести облік податкових різниць одночасно двома методами: і за оборотами рахунків, і по сальдо рахунків. У зв'язку з цим Україна є єдиною в світі країною, де запропоновано використання двох методів одночасно.

Існує вірогідність внесення змін до цього документу, але поки що ніяких дій не відбувалося. Крім того, у листі Мінфіну від 21.09.2012 р. № 31-08410-07-10/23105 йдеться про те, що додаток до П(С)БО 17 не є обов'язковим до застосування.

Все це свідчить про неможливість повністю гармонізувати податковий та бухгалтерський обліки до тих пір, доки законодавство не буде приведено до узгодженості.

Одже, виходячи з усього вищевказаного, можна зробити висновок, що облік в Україні потребує великої кількості уваги зі сторони спеціалістів та експертів. Треба провести чималу роботу, для того, щоб всі недоліки та невідповідності поміж Податковим кодексом та П(С)БО було усунуто. Це стосується різноманітних завдань:

1) узгодження термінологічного апарату з визначення понять, які використовуються як в бухгалтерському, так і в податковому обліках;

2) визначити порядок визнання складових обліку та уточнити окремі положення ПКУ та П(С)БО;

3) розробити «дійсний» механізм відображення податкових різниць поміж бухгалтерським та податковим обліками.

Література до розділу 1.17

1. «Податковий кодекс України» [Інтернет ресурси:Режим доступу - zakon.rada.gov.ua/go/2755-17]

2. Положення(Стандарт)Бухгалтерського Обліку 15 «Дохід» [Інтернет ресурси: Режим доступу <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu15/>]

3. Дебет-Кредит № 11 (18.3.2011) Суть справи : Бухгалтерський облік [Інтернет ресурси:Режим доступу - dtkt.com.ua]

4. Дебет-Кредит № 06 (9.2.2011) Суть справи: Податковий облік

5. Нематеріальні активи в бухгалтерському і податковому обліку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=228&ArtID=1172>

6. Нашкєрська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги./ - Бухгалтерський облік та аудит – 2011 № 11

1.18. ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Шамота Г.М.

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Перехідна економіка України вимагає перегляду низки теоретичних і практичних положень бухгалтерського обліку, його організації, а також методик формування та обробки облікової інформації. Бухгалтерський облік в ринкових умовах виконує завдання інформаційного забезпечення управління, контролю за збереженням власності та зміцненням фінансового стану підприємства, підвищення ефективності виробництва та зменшення ризику втрати коштів, пов'язаного зі зміною умов виробництва, інвестування у нові підприємства та види діяльності.

Для управління підприємством бухгалтерський облік повинен надавати своєчасну якісну інформацію, що вимагає його належної організації. Організаційний процес в бухгалтерії є засобом, за допомогою якого головний бухгалтер об'єднує трудові ресурси, матеріали, технологію, інформацію і людей для досягнення поставлених перед обліком цілей. Ефективна організація обліку сприяє оптимальному використанню ресурсів, мінімізує витрати виробництва. Професор Іоганн Фрідріх Шер писав, що “організація облікової справи може впливати на розвиток і прибутковість підприємства настільки ж сильно, як і будь-яке нововведення в технічному обладнанні підприємств” [264, с. 35].

Висвітленням питань організації бухгалтерського обліку займалися такі українські вчені-економісти: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, П.І. Гайдуцький, Н.М. Грабова, М.Я. Дем'яненко, І.І. Ємиць, Г.Г. Кірейцева, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, І.В. Малишев, М.А. Малота, В.І. Митрофанова, Г.І. Моїсєнко, П.П. Німчинова, Ю.І. Осадчий, В.А. Полторади, В.В. Сопко, О.Д. Шмігель та інших. І, все ж таки, залишаються і виникають питання організації бухгалтерського обліку на підприємствах. Багато авторів відзначають, що організація бухгалтерського обліку регламентується відповідними державними органами, тому недостатньо глибоко досліджується та прагне подальшого удосконалення.

Метою організації бухгалтерського обліку є ефективне виконання обліком інформаційних і контрольних функцій [9, с.20].

Загалом, організація бухгалтерського обліку – це науково-обґрунтована система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства та здійснення контролю з раціональним використанням його ресурсів. З практичної точки зору, організацією бухгалтерського обліку є цілеспрямована діяльність керівника і головного бухгалтера підприємства зі створення, постійного упорядкування та вдосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» зазначає основні принципи організації бухгалтерського обліку на підприємстві [2, с.160]:

- обачність;
- повне висвітлення;
- автономність;
- послідовність;
- безперервність;
- нарахування та відповідність доходів і витрат;
- превалювання змісту над формою;
- історична (фактична) собівартість;
- єдиний грошовий вимірник;
- періодичність.

Обачністю є принцип, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в

бухгалтерському обліку, мають запобігати недооцінці зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Обачність означає, що витрати та зобов'язання потрібно відображати в бухгалтерському обліку відразу ж після отримання інформації про ймовірність їх виникнення, а активи та доходи – лише тоді, коли їх реально отримано або зароблено.

Повне висвітлення – принцип, згідно з яким фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

Повне висвітлення означає, що користувачам надана суттєва та доречна інформація про фінансовий стан і результати господарської діяльності підприємства [10, с.56].

Автономність – принцип, який означає, що кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства.

Принцип автономності застосовується навіть у випадку, коли власник несе повну матеріальну відповідальність за зобов'язаннями підприємства. Цей принцип сприяє досягненню чіткого визначення сфери підзвітності, тобто господарська діяльність пов'язується з конкретним суб'єктом.

Послідовність передбачає постійне застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і має бути обгрунтована та розкрита у фінансовій звітності.

Безперервність передбачає, що оцінку активів та зобов'язань підприємства здійснюють, виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі.

Нарахування та відповідність доходів і витрат означає, що для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів. При цьому, доходи і витрати відображають у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Отже, доходи слід відображати в обліку і звітності в тому періоді, коли їх було зароблено, а витрати – на основі відповідності цим доходам. Витрати, які не мають безпосереднього зв'язку з певними доходами, слід відображати в тому періоді, коли вони виникли.

Превалювання змісту над формою – операції обліковують відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Превалювання змісту над формою засвідчує, що бухгалтерський облік не є засобом простої фіксації формальних даних. Тому наявність чи відсутність первинних документів або законодавчих актів не завжди є підставою для відображення чи невідображення операцій у бухгалтерському обліку з метою складання фінансової звітності.

Відповідно до принципу історичної (фактичної) собівартості, пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво і придбання [4, с. 346].

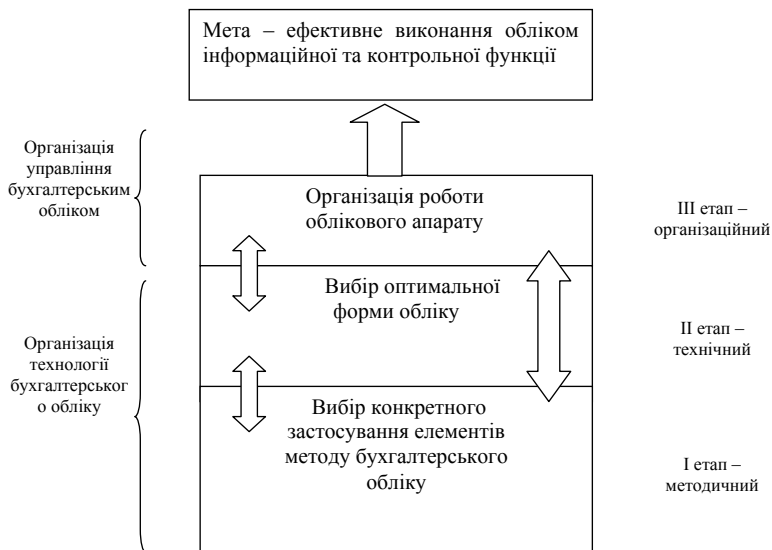
Єдиний грошовий вимірник – принцип вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у фінансовій звітності в єдиній грошовій оцінці. Підприємства України ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України – гривні. Поряд з цим, в аналітичному обліку широко застосовують натуральні й трудові вимірники, іноземні валюти.

Періодичність означає можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік, а проміжну звітність складають щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року.

Задачами організації бухгалтерського обліку є:

- своєчасне, повне, достовірне, безперервне відображення господарських операцій;
- обробка даних з використанням відповідних прийомів і способів П(С)БО, нормативних документів;
- складання бухгалтерської звітності та своєчасне її подання користувачам.

Проаналізуємо етапи організації бухгалтерського обліку на підприємстві [10, с.67] (рис. 1).

*Примітка: стрілками на схемі позначені зв'язки між етапами
Складено автором на основі [10]*

Рис. 1. Етапи організації бухгалтерського обліку

На першому, методичному етапі організації бухгалтерського обліку здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, які полягають у:

- документуванні;
- інвентаризації;
- використанні синтетичних і аналітичних рахунків;
- подвійному записі;
- оцінці майна та зобов'язань;
- калькулюванні;
- бухгалтерському балансі та звітності.

Другий етап організації бухгалтерського обліку – технічний, – це вибір форми обліку, що найкраще підходить для бухгалтерії даного підприємства.

Він полягає у виборі способу обробки облікових даних – паперового або комп'ютерного, розробці переліку форм облікових реєстрів, встановленні порядку здійснення записів в реєстрах і перенесенню даних між ними.

Якщо під час першого та другого етапів здійснюється організація ведення облікових записів, то третій етап полягає в організації роботи облікового апарату.

Організація роботи облікового апарату містить:

- встановлення найбільш економної і найбільш зручної загальної схеми обліку (централізованої або децентралізованої);
- визначення оптимальної структури облікового апарату;
- встановлення норм часу, необхідного для виконання робіт і визначення оптимальної чисельності бухгалтерів;
- набір кадрів та їх навчання;
- організацію робочих місць бухгалтерів;
- раціональне розміщення облікового апарату;
- встановлення належних інформаційних зв'язків між окремими частинами бухгалтерії та між бухгалтерією і оперативними підрозділами підприємства, а також із зовнішнім середовищем (діловодство та документообіг);
- інформаційне і технічне забезпечення облікових працівників;
- мотивацію працівників бухгалтерії (оплата праці, інші види стимулювання);
- встановлення правильного і точного обліку роботи працівників та контроль за виконанням ними своїх функцій;
- організацію архіву бухгалтерських документів;
- організацію безпеки облікової інформації та її захисту [8, с. 245].

Кожне підприємство потребує плану організації обліку, який складається

з:

- плану документообігу;
- планів проведення інвентаризації, ревізій і перевірок;
- графіку виконання облікових робіт.

Система бухгалтерського обліку – це механізм підготовки та відображення інформації про майнове та фінансове становище підприємства.

Завдяки цій інформації внутрішні та зовнішні її користувачі мають

уявлення про реальний стан справ на підприємстві.

На рис. 2 наведено рівні нормативно-правового забезпечення організації бухгалтерського обліку в Україні.

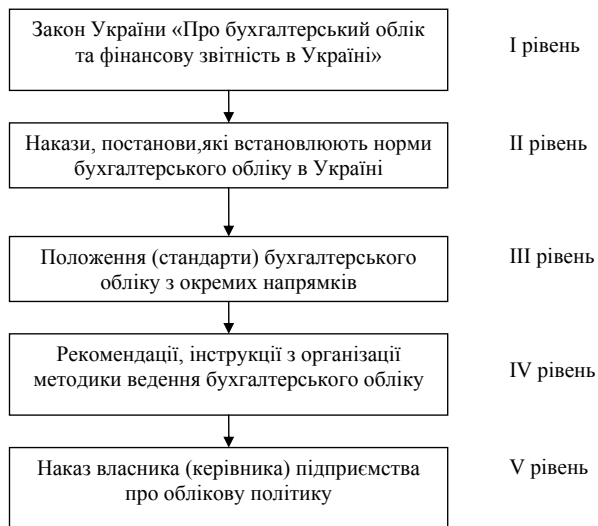

Рис. 2. Рівні нормативно-правового забезпечення організації бухгалтерського обліку в Україні (складено автором на основі [2, 9, 10])

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі – Закон), поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності (далі – підприємства), які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством [3, с.79].

Суб'єкти підприємницької діяльності, яким відповідно до законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів і витрат, ведуть бухгалтерський облік і подають фінансову звітність у порядку, встановленому законодавством про спрощену систему обліку і звітності.

У відповідності до Закону, метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

На основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) в

Україні розроблені й діють національні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – П(С)БО.

Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечить міжнародним стандартам.

Виконання Програми реформування бухгалтерського обліку передбачає розробку і запровадження більше 35 Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО) [6, с.112].

Національні Положення (стандарт) складаються структурно з таких частин:

- загальні положення, де визначаються методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про об'єкти обліку, вказується яким чином і які суб'єкти господарської діяльності їх застосовують, наводиться короткий глосарій вживаних термінів та їх тлумачення, що сприяє кращому розумінню змісту положення (стандарту);

- визнання та класифікація об'єкта бухгалтерського обліку;

- оцінка об'єкта бухгалтерського обліку, її складові та порядок визначення, вказуються прийняті методи оцінки;

- характеристика обліку об'єкта бухгалтерського обліку виходячи із загальноприйнятих за МСБО принципів;

- розкриття інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у фінансовій звітності та примітках до звіту;

- додатки (у разі необхідності), де наводяться форми фінансової звітності, методи та приклади розрахунків показників, різні переліки тощо.

Змістовна частина національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку здебільшого містить норми, які добре знайомі фахівцям за попередньою нормативною базою. Водночас, їх доповнено деякими новими методами оцінки, розподілу, складу річної фінансової звітності. Збережені національні традиції щодо затвердження уніфікованих форм фінансової звітності [7, с. 478].

Підприємства мають змогу самостійно визначати облікову політику підприємства, приймати рішення щодо організації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, згідно з наказами та розпорядженнями керівництва підприємств.

Методична база ведення бухгалтерського обліку складається з використання первинних облікових документів, інвентаризації, оцінки, калькулювання, організації обліку (управлінського, бухгалтерського та податкового), виконання розрахунків та проведень, контролю, підготовки, звітності.

Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування специфічного елемента регулювання бухгалтерського обліку та звітності – облікової політики підприємства.

Облікова політика підприємства базується на вищерозглянутих основних принципах обліку та звітності.

Під час розробки облікової політики слід враховувати вимоги до якісних характеристик бухгалтерського обліку та фінансової звітності, викладені в пунктах 14-17 П(С)БО 1, методи та процедури, передбачені іншими П(С)БО, норми й нормативи, встановлені законодавчими актами України.

У відповідності до пункту 5 статті 8 Закону, підприємство має право самостійно визначати облікову політику, при цьому:

- визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства;

- обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;

- розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

- затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;

- може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;

- визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством).

Облікова політика є складовою частиною фінансової звітності підприємства і повинна відображатися у примітках до фінансової звітності.

Важливим моментом при розробленні й прийнятті облікової політики є те, що, згідно Закону, питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи), відповідно до законодавства та установчих документів [5, с. 45].

За формою, облікова політика підприємства має вигляд наказу керівника (власника), на підставі якого головний бухгалтер складає проект наказу і зі всіма додатками та розрахунками передає на затвердження власнику (керівнику) підприємства.

Наказ набирає юридичної сили з дня його підписання власником (керівником) підприємства і є обов'язковим для виконання всіма службами і працівниками підприємства.

Можливий варіант, коли облікову політику (зміни до неї) розробляє внутрішній аудитор підприємства, аудиторська фірма під керівництвом головного бухгалтера та за участю інших відповідальних спеціалістів або ж якщо така фірма здійснює бухгалтерський облік на підприємстві – під керівництвом власника (керівника).

Це завдання може входити до складу наданих послуг протягом

проведення перевірки або бути предметом окремого договору.

Доцільність зміни того чи іншого параметра слід встановити під час проведення обов'язкової річної інвентаризації, а якщо їх розробляє аудиторська фірма – під час аудиторської перевірки.

При цьому слід пам'ятати, що такі зміни можливі у випадках, передбачених пунктом 9 П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [1, с.98].

Таким чином, облікова політика може змінюватися, коли:

- змінюються статутні вимоги (тобто, при внесенні змін до статуту підприємства);

- змінюються вимоги органу, що затверджує положення (стандарт) бухгалтерського обліку (вносяться зміни чи доповнення до тих чи інших стандартів);

- зміни забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності підприємства.

Вплив зміни облікової політики на події й операції минулих періодів відображається у звітності шляхом:

- коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року);

- повторного надання порівняльної інформації стосовно попередніх звітних періодів.

Зміна облікової політики, вибір відображення впливу зміни на облікову політику повинні бути розкриті й обгрунтовані у примітках до фінансової звітності за поточний звітний період.

Облікова політика застосовується щодо подій і операцій з моменту їх виникнення, за винятком випадків, коли зі зміною облікової політики суму коригування нерозподіленої суми прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно (наприклад, втрачено якусь підшивку первинних документів за попередній період, відновити яку неможливо). У цьому випадку облікова політика поширюється тільки на події і операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики. Отже, зміна облікової політики тягне за собою перерахунок прибутків за всі попередні періоди діяльності підприємства, що підтверджує важливість обгрунтованого, професійного підходу до її встановлення.

Не є зміною облікової політики встановлення облікової політики для:

- подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій або операцій;

- подій або операцій, які не відбувались раніше.

Якщо неможливо розрізнити зміну облікової політики та облікових оцінок, то це розглядається і відображається як зміна облікових оцінок.

З огляду на зарубіжний досвід, відмітимо, що порівнюючи, наприклад, організацію бухгалтерського обліку та його етапів в Україні та США, незважаючи на однотипну будову (вхід – первинні документи, вихід – звітність), їх структура суттєво відрізняється.

У США до складу облікової процедури включають трансформацію записів у кінці звітного періоду за допомогою трансформаційної таблиці [10, с.120].

На наш погляд, суб'єктам підприємницької діяльності також доцільно використовувати трансформаційні таблиці для урегулювання оборотів і залишків на рахунках, що закриваються (наприклад, рахунки обліку доходів і витрат, а також рахунки обліку відстрочених податкових активів).

Основним напрямком удосконалення облікового процесу є запровадження сучасних технологій (телекомунікаційних, із застосуванням комп'ютерної техніки) реєстрації, обробки, узагальнення та зберігання облікової інформації. Вони змінюють технологію облікового процесу у частині видів робіт, форм носіїв облікової інформації, способів їх руху, а структурна будова облікового процесу і об'єкти організації його технології є категоріями сталими. Це означає, що дослідження напрямків удосконалення структурних елементів облікового процесу залишається актуальним за усіх способів його ведення.

Реєстрація (лат. *registrum* – список, перелік) забезпечує фіксацію фактів господарського життя на будь-якому носії інформації, як правило, на документах. Як перший етап облікового процесу, вона безпосередньо визначає якість облікової інформації, тому до її організації необхідно підходити особливо ретельно і виважено, використовуючи загальновизнані принципи бухгалтерського обліку (цілісності, реєстрації, безперервності, ідентифікації, тощо).

У відповідності з їх вимогами, факти господарського життя підлягають реєстрації лише у тому обсязі, який дозволяє здійснювати управлінський вплив на господарські процеси. Збирання надлишкової інформації, яка не впливає на процеси і прийняття рішень, здорожує та загромождає облік, що призводить до уповільнення облікових робіт та їх здороження, тому є недоцільним.

На наш погляд, при формуванні показників документів слід виходити із завдань, поставлених суб'єктами господарювання та системи державної та внутрішньогосподарської звітності.

У процесі документування господарських операцій, групування показників у поточному обліку та звітності необхідно забезпечити єдність підходів при формуванні показників, їх послідовність та наступність. З цією метою, зокрема, у документах з обліку основних засобів необхідно передбачити формування показників:

- вартість основних засобів (первісна, ліквідаційна, переоцінена, справедлива);
- група основних засобів;
- строк корисного використання (експлуатації);
- метод амортизації;
- джерело капітальних інвестицій (власні кошти, цільове фінансування, внески до статутного капіталу, тощо);

– показники, що характеризують переоцінку (дооцінку, уцінку) як первісної вартості основних засобів, так і їх зносу.

Групування облікової інформації передбачає об'єднання фактів господарського життя за певною ознакою. На наш погляд, воно має забезпечувати потреби управління та бути наближеним або абсолютно співпадати із показниками, необхідними для складання звітності.

Наприклад, аналітичний облік основних засобів необхідно вести за субрахунками обліку та показниками, передбаченими другим розділом Приміток до річної фінансової звітності «Основні засоби»; групування заробітної плати у поточному обліку повинно повністю відповідати статтям «Звіту з праці».

Для приведення аналітичного обліку у відповідність із показниками форм звітності необхідно на початку року всебічно вивчити показники кожної форми звітності і скорегувати позиції аналітичного обліку у необхідному напрямку.

Для групування облікової інформації кожному суб'єкту підприємницької діяльності потрібно розробляти робочий план рахунків як складову «Наказу про облікову політику».

Формуючи робочий план рахунків, бухгалтер керується практичними потребами підприємства, тому використовує лише рахунки та субрахунки, необхідні для відображення господарської діяльності підприємства. Побудова робочого плану залежить від низки факторів: мети формування інформації; обсягу інформації, заданого її користувачем; характеру та напрямків аналізу отриманої інформації.

При формуванні робочого плану рахунків застосовується метод послідовного групування об'єктів обліку та виділення їх вертикальної (ієрархічної) і горизонтальної (інформаційних зв'язків) структури. Багатоступенева ієрархічна структура робочого плану рахунків дозволяє шляхом застосування методу послідовного групування об'єктів обліку одержати узагальнення активів, капіталу та зобов'язань підприємства на різних рівнях управління та провести поглиблений, послідовний аналіз їх наявності та змін.

Робочий план рахунків формується шляхом поступового розкладання, деталізації рахунків вищого порядку на рахунки нижчого порядку. Синтетичні рахунки і субрахунки, передбачені планом рахунків, розкладаються, діляться на більш дрібні аналітичні рахунки як рахунки третього, четвертого, тощо, порядку.

В основу розробки робочого плану рахунків покладено систему показників внутрішньої та зовнішньої звітності, формування якої він призначений забезпечити. Рівень деталізації облікової інформації практично не обмежується. Кількість рахунків, з одного боку, визначається фактичною наявністю об'єктів господарювання, а, з іншого, не повинна містити рахунків, що не використовуються.

Наприклад, робочий план рахунків з обліку витрат призначений забезпечити ведення аналітичного обліку за напрямками, які необхідні для

управління ними (за видами виробництв, структурними підрозділами, центрами відповідальності, видами (групами) продукції).

Таким чином, метою організації бухгалтерського обліку є ефективне виконання обліком інформаційних і контрольних функцій.

Загалом, організація бухгалтерського обліку – це науково-обґрунтована система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства та здійснення контролю з раціональним використанням його ресурсів. З практичної точки зору, організацією бухгалтерського обліку є цілеспрямована діяльність керівника і головного бухгалтера підприємства зі створення, постійного упорядкування та вдосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» зазначає основні принципи організації бухгалтерського обліку на підприємстві: обачність; повне висвітлення; автономність; послідовність; безперервність; нарахування та відповідність доходів і витрат; превалювання змісту над формою; історична (фактична) собівартість; єдиний грошовий вимірник; періодичність та поширюється на всі юридичні особи.

Задачами організації бухгалтерського обліку є: своєчасне, повне, достовірне, безперервне відображення господарських операцій; обробка даних з використанням відповідних прийомів і способів П(С)БО, нормативних документів; складання бухгалтерської звітності та своєчасне її подання користувачам.

На першому, методичному етапі організації бухгалтерського обліку здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, які полягають у: документуванні; інвентаризації; використанні синтетичних і аналітичних рахунків; подвійному записі; оцінці майна та зобов'язань; калькулюванні; бухгалтерському балансі та звітності.

Другий етап організації бухгалтерського обліку – технічний, – це вибір форми обліку, що найкраще підходить для бухгалтерії даного підприємства.

Якщо під час першого та другого етапів здійснюється організація ведення облікових записів, то третій етап полягає в організації роботи облікового апарату.

На основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) в Україні розроблені й діють національні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – П(С)БО.

Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечить міжнародним стандартам.

Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування специфічного елемента регулювання бухгалтерського обліку та звітності – облікової політики підприємства. Облікова політика підприємства базується на вищераглянутих основних принципах обліку та звітності.

За формою, облікова політика підприємства має вигляд наказу керівника

(власника), на підставі якого головний бухгалтер складає проект наказу і зі всіма додатками та розрахунками передає на затвердження власнику (керівнику) підприємства.

При побудові рахункового плану рахунків необхідно передбачити його доповнення новими рахунками, потреба у яких виникне при змінах напрямків фінансово-господарської діяльності, видів товарно-матеріальних цінностей, тощо.

Література до розділу 1.18

1. 35 положень (стандартів) бухгалтерського обліку [Текст] : збірник офіційних текстів законів станом на 1 лютого 2012 р. – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 258 с. – ISBN 978-617-673-026-2.
2. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки [Текст] : навч. посібник. / П. Й. Атамас. – К. : «Центр учбової літератури», 2010. – 390 с.
3. Блакита Г. В., Ромашевська Н. О. Бухгалтерський облік [Текст] : Практикум. Навч. посіб. / Г. В. Блакита, Н. О. Ромашевська. – К.: Центр учбової літератури, 2010.–152 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік в Україні [Текст]: Навчальний посібник / у співавторстві з Добровський В.М., Бондар М.І. та ін. (всього 22 особи). – К.: А.С.К., 2009. – 976 с.
5. Жадько К.С. Бухгалтерський облік у схемах і таблицях [Текст]: Навч. пос. / К. С. Жадько, В. В. Семенюта, Л. Ш. Олійник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 112 с.
6. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами [Текст] : Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
7. Лень В. С. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: 3-тє видання [Текст] : Навч. пос. / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 608 с.
8. Максимова В. Ф. Облік в галузях економіки [Текст] : Навч. посіб. / За ред. Максимової В. Ф. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 496 с.
9. Сук Л. К. Організація бухгалтерського обліку [Текст] : Підручник / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – К.: Каравела; Піча Ю.В., 2009. – 624 с.
10. Чацкіс Ю. Д. Організація бухгалтерського обліку [Текст] : Навч. посіб. / Ю. Д. Чацкіс, Е. С. Гейер. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.

1.19. ДОКУМЕНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ

Янчев А. В.

кандидат економічних наук, доцент

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Вступ людства в інформаційну еру та активна розбудова інформаційного суспільства обумовили зростання значення інформаційних ресурсів. В інформаційному суспільстві найвагомішим засобом виробництва стане людський капітал, а більше половини трудових ресурсів буде задіяно у сферах виробництва інформаційних ресурсів та надання інформаційних послуг.

В українському законодавстві інформаційне суспільство трактується як суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, маги до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними ... [1]. На сьогоднішній день виробництво інформації відбувається у сфері управління, науки, мистецтва, літератури, освіти. Інформаційні послуги широко надаються

державними органами та установами, консультаційними та аудиторськими компаніями, бібліотеками, архівами, музеями та громадськими організаціями. Оскільки процеси генерації, ресстрації, зберігання, передавання та використання інформації здійснюються у формі документів різного виду та призначення, то можна стверджувати що більшість трудового потенціалу, задіяного в цих сферах слід відносити до суб'єктів інформаційного суспільства, які здійснюють операції з документування явищ та фактів соціально-економічного життя.

Семантичною, формальною та сутнісною основою процесів документування є документ, «психолого-економічне значення якого – підвищувати ефективність людської діяльності взагалі через вплив на думки, почуття, поступки та дії людей» [2, с. 41]. На думку Г. Швецової-Водки цикл наук, які вивчають документ, необхідно відносити до соціальної інформатики (чи ноокомунікології), у межах якої автор виділяє теорію соціальної інформації та документологію, яка становить цикл наук про документ [3, с. 121]. Діалектика розуміння документа проявляється у тому, що його розуміння залежить від ступеня знання та розуміння тієї дійсності, яку він відображає. У свою чергу, зміст документу має поглиблювати розуміння та предписувати програму дій з перетворення дійсності. Методи покращення розуміння фактично є психолого-економічними факторами розвитку інформаційної системи суспільства. Хоча Є.А. Плешкевич і вважає доречним використання терміну «інформаційна система» [4, с. 33] стосовно стародавніх суспільств, саме з розвитком інформаційно-комунікаційних засобів та розвитком електронних технологій документування на зміну мануальним(письмовим, друкарським тощо) і з'явився сенс говорити про появу інформаційної системи суспільства в тому числі і інформаційного.

У даному аспекті Україною сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства – прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації [1]. Вітчизняний ринок інформаційно-комунікаційних технологій також перебуває у стані активного становлення та може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Іншою особливістю інформаційного суспільства є поєднання систем масової інформації та глобальної комунікації в єдину комплексну інформаційну систему. З цього приводу в Україні також проводилися певні заходи на державному та відомчих рівнях. Так, на виконання завдань Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Урядом України розроблено Концепцією розвитку електронного урядування в Україні [5] де визначено основні завдання, зокрема, залучення до формування системи національних ресурсів недержавних структур та створення умов для досягнення європейських стандартів якості послуг, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Крім того,

створено Міжвідомчу комісію з питань запровадження електронної соціальної картки. Відповідно до постанови «Про запровадження електронної соціальної картки» від 11.10.2010 р. № 947 розроблено Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення єдиної інформаційно-аналітичної системи обліку та управління коштами соціальної сфери з використанням електронної соціальної картки на 2010 – 2013 роки». Реалізація проекту має сприяти вдосконаленню системи різного виду соціальних виплат шляхом створення єдиної інформаційно-аналітичної системи обліку та управління коштами соціальної сфери, впровадження на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій прозорого механізму адресної реалізації соціальних пілг та контролю за обсягом наданих соціальних пілг із державного та місцевих бюджетів [6].

Дослідженням теоретичних засад та термінологічного інструментарію процесів документування (особливо у частині документування господарських операцій) приділяли увагу М.Т. Білуха, С.В. Івахненко, А.С. Крутова, С.А. Кузнецова, Н.М. Малюга, О.І. Масна, Є.В. Мних, В. Муравський, В.Г. Швець та інші вітчизняні та зарубіжні вчені. Разом з тим, як у законодавстві нашої країни, так і в літературних джерелах дотепер залишаються неузгодженими поняття, пов'язані із запровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у практику документування фактів господарської діяльності та соціального життя, а саме: «документ»; «документарна форма»; «носії інформації»; «засоби передачі інформації»; «інформаційні бази даних (сховища)»; «документарні потоки» та «документарні масиви». Визначення окремих термінів у нормативно-правових актах України відсутнє, щодо інших трактувань, то вони потребують узгодження відповідно до вимог нової економіки, з метою впровадження у науковий оборот інформаційно-активних галузей. Тому, метою даної наукової праці стало дослідження теоретичних засад процесів документування господарської діяльності у філософському аспекті їх екзистенціонального впливу на розвиток інформаційної науки, як основи соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Для цілей даного дослідження вважаємо за необхідне поняття «наука» трактувати, як найменування організованої сфери професійної діяльності, метою та результатом якої є система знань про закони об'єктивного світу, методах його пізнання та засобах перетворення. У такому контексті вся облікова наука може бути представлена як інтерпретація тих чи інших аспектів документування господарських операцій, оскільки саме документи є тими найменшими невідимими сукупностями, що виконують у рамках бухгалтерської теорії та практики функції пізнання, опису та перетворення окремих фактів діяльності будь-кого суб'єкта господарювання. Саме з позицій облікової науки таке пізнання простирається від глибинних абстракцій до простіших практичних узагальнень, що є вагомим аргументом щоб підтримати позицію професора М.С. Пушкаря та запровадити термін «інформологія» (або щось інше, але обов'язково похідне від «інформації») до цієї сфери діяльності.

Складність понять «документ» і «інформація» полягає в тому, що їх не можна визначити, виходячи тільки з теорії бухгалтерського обліку. Вони –

міждисциплінарні, загальнонаукові або загальнофілософські [7]. Погляд на облік з такої позиції надає змогу впорядкувати основні функції інформаційної системи та системи управління бізнес-єдиницею взагалі. Більшість дослідників теорії та практики процесів документування класифікували документи відповідно до їх виду, форми, змісту, місця в інформаційній системі, а вже потім до розробленої класифікації намагалися притягнути види інформаційних потреб, які дозволяє задовольнити певний документ. Наслідком таких досліджень стала відсутність класифікації документів, яка сьогодні могла би бути покладена в основу єдиної інформаційної системи суспільства. При цьому більшість авторів дійшли висновку, що для правильного розуміння процесів документування необхідно значну увагу приділити трактуванню основних термінів та класифікації документів [8, с. 48; 12]. Вважаємо, що задля досягнення основної мети дослідження необхідно спершу виявити основні інформаційні потреби суспільства, а вже потім – класи інформаційних сукупностей, що здатні такі потреби задовольнити (групи документів). Власне, детальна класифікація документів може розроблятися відповідними користувачами з врахуванням окремих індивідуальних потреб та стратегії перспективного розвитку.

Філософська думка визначає потребу як нестачу чого-небудь необхідного для підтримки основних функцій або внутрішній стимул активності. Тобто, потреба є наслідком цілеспрямованої діяльності, за винятком фізіологічних потреб організму людини. Інформаційна потреба передує виникненню будь-якої іншої потреби, оскільки досягнення будь-якої мети пов'язане з використанням інформації [9, с. 5]. Тобто, інформаційні потреби є особливими у тому сенсі, що, по-перше, хоча діяльність і є їх вихідним пунктом, вони, в свою чергу, стимулюють нову діяльність. По-друге, під час задоволення інформаційної потреби об'єкт споживання – інформація, не зникає, а навпаки утворює нові цінності, призначені для використання.

Інформаційні потреби виникають унаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин: інформаційні потреби щодо предметної області, потреба в духовних цінностях, аналіз інформації та порівняння результатів попереднього пошуку, відчуття браку інформації та прагнення підвищити соціальний та матеріальний статус. Виникненню інформаційної потреби передує уява суб'єкта про необхідну інформацію, яка у свою чергу, формується на основі інформаційного потенціалу суб'єкта. Існує пряма залежність між багатством інформаційного потенціалу суб'єкта і його спрямованістю на інформацію: чим глибше і ширше інформаційний потенціал суб'єкта в певній області, тим точнішими і диференційованішими є його інформаційні потреби [9, с. 5].

Задоволення інформаційних потреб відбувається в процесі генерації інформації, який традиційно визначається як документування [10, 11, 12], документно-комунікаційна діяльність [13, с. 118], інформаційно-документаційна діяльність [4, с. 32], інформаційна робота [14].

Парафітник Н.І. вважає, що основними елементами, які відображають об'єктивні умови діяльності та побудови її суб'єктивного образу – моделі, є суб'єкт, предмет, мета, засоби та методи [9, с. 3]. Окремими вченими до складу

елементів системи діяльності віднесено також об'єкт, на який направлена активність суб'єкта, та результат діяльності на виході з системи, називаючи його продуктом діяльності [15, с. 10]. Згідно іншої точки зору документи розглядаються у якості предмета процесу документування, а задоволення потреб користувачів – у якості його продукту (результату) [16, с. 17]. Проте в широкому сенсі в якості продукту (результату) діяльності виступають не самі інформаційні об'єкти, а ті соціально-економічні процеси, в реалізації яких використовувались інформаційні об'єкти разом з відповідними інформаційними технологіями. У якості продукту процесу документування документ виступає лише на проміжних етапах, коли предмет діяльності та її результат (продукт) співпадають, тобто коли документ є продуктом діяльності одних учасників та одночасно предметом діяльності інших [17, с. 78]. Документ в системі інформаційно-документальної діяльності є її предметом, а не результатом або продуктом (рис. 1). Таким чином, як і будь-яка модель, що носить інформаційний характер, інформаційна потреба, яка формується на стадії побудови ідеального образу, може бути охарактеризована такими основними елементами – суб'єктом, об'єктом, предметом, метою, принципами, засобами та методами.

1) *Суб'єкти та об'єкт документування.*

В якості суб'єкта документування виступають різні форми людського соціуму: від окремого індивіду до багато чисельних соціальних груп, а в якості об'єкта – дані, які циркулюють в соціально-інформаційному середовищі, в усіх її різноманітних формах [17, с. 76]. Виявлення інформаційної потреби у суб'єкта виникає унаслідок зіставлення образу з наявною інформацією, а результатом задоволення нової інформаційної потреби стає поява нових альтернатив діяльності.

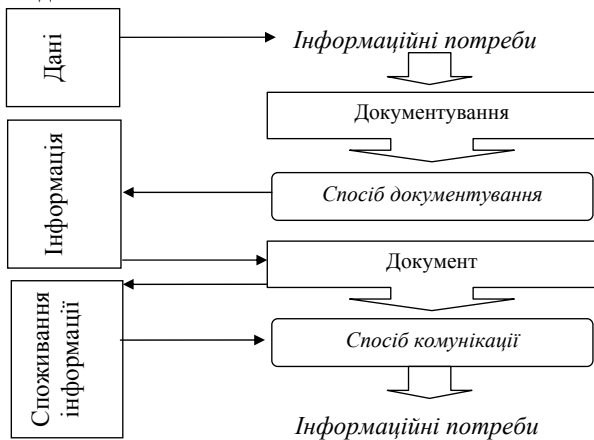

Рис. 1. Ієрархія системи задоволення інформаційних потреб (розробка автора)

Першою класифікаційною ознакою для систематизації суб'єктів інформаційних потреб вважаємо не рівень управління, як це роблять більшість вчених [18, 19, 20], а інформаційний інтерес – соціальний або професійний. У свою чергу процеси документування, які задовольняють професійні потреби, можуть здійснюватися на мікро- або макрорівні. На макрорівні суб'єктами інформаційної діяльності можуть бути особи, що відносяться до суб'єктів управління, та ті, що утворюють середовище управління.

2) Предметом документування є обсяг генерованої інформації, яка підлягає фіксації та зберіганню /передаванню/ використанню. Процеси зберігання, передавання та використання зазвичай у літературних джерелах відносяться до окремих стадій життєвого циклу документів. Деякі автори пропонують ототожнювати окремі з цих процесів, наприклад, зберігання та передавання [12]. В цілях даного дослідження дані процеси вважаємо окремими етапами, виконання яких залежить від засобу документування.

3) *Метою документування* є задоволення певного типу інформаційних потреб. Незважаючи на розмаїття видів людської діяльності, інформаційні потреби користувачів всіх рівнів управління можна об'єднати у два класи: вузько тематичні – потреби в ретроспективній інформації, галузеві та міжгалузеві потреби, фактографічні потреби; широкотематичні (концептуальні) потреби.

4) *Принципами документування* слід вважати основні правила, які визначають його зміст, організаційні форми і методи у відповідності до загальних цілей і закономірностей інформаційних потреб користувачів.

Основними принципами документування є:

- доцільність – відповідність системи документування процедур задоволення певного типу інформаційних потреб в управлінні і відсутність надлишкової інформації. Даний принцип документування у відповідності з вимогами сучасного менеджменту реалізовується шляхом доповнення і обробки більшості реквізитів за допомогою технічних пристроїв. Це зменшує витрати непродуктивної ручної праці і часу на підготовку та оформлення документованих управлінських рішень;

- достовірність – вимагає від системи документування об'єктивного відображення фактів господарської діяльності, чіткої термінології вихідної інформації та відсутності помилок та перекручень;

- повнота – документування повинно забезпечувати достатність інформації для задоволення інформаційних потреб користувачів та прийняття рішень і відповідати чинним уніфікованим системам і стандартам;

- оперативність – документування повинно забезпечувати швидку та чітку роботу з документами, використовуючи сучасне технічне оснащення;

- системність – забезпечення документуванням дослідження документів як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними;

- відкритість – система документування повинна створюватися з урахуванням можливості поповнення і оновлення її функцій без порушення порядку функціонування;

- ефективність – забезпечення раціонального співвідношення в системі документування між затратами часу на створення документу і його передачею в архів;

- правомірність – відповідність документування чинному законодавству, правильність оформлення документів;

- своєчасність – документування повинно забезпечувати своєчасну передачу інформації, необхідну для прийняття ефективних рішень, розробки конкретних заходів, оперативного керівництва;

- комплексність – передбачає погоджене і цілеспрямоване задоволення документуванням потреб користувачів в різних видах документованої інформації;

- впорядкованість – документування повинно забезпечувати переміщення інформації відповідно до функціонального призначення і «пропускних» можливостей каналів інформаційного обміну;

- гнучкість – здібність документування до саморозвитку залежно від умов функціонування.

5) *Засоби документування* – це інструменти, за допомогою яких документується інформація. Вони з'явилися з появою необхідності передавати інформацію у часі і просторі. Найдавнішим засобом документування для текстового способу є письменність у вигляді піктографічного письма, логограм або ієрогліфів, слогового письма, літеро-звукового та машинописного письма. Технічні способи були покликані покращити якість процедур документування, або якість задокументованої інформації. Серед них малюнок, графіки, карти, схеми, технічні описання, технічні умов, проектні зображення предметів, фото- та відеоматеріали і, нарешті, комп'ютерна графіка.

6) *Методи документування* характеризуються сутністю прийомів фіксування інформації на відповідному носії за допомогою знакових систем. Важливість дослідження методів документування неможливо перебільшити. На сьогоднішній день у складі нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки студентів спеціальності «Консолідована інформація» навіть виділено окрему навчальну дисципліну «Методи документування інформації». Детально вивченню технічних аспектів методів документування присвятили увагу Я.П. Кісь, Р.О. Голощук, Т.Г. Горбаченко, Г.І. Калитич, Н.Е. Кунанець, Василенко Д.П. та багато інших. З метою дослідження саме концептуальних засад документування, доцільно вдатися до максимального спрощення та залишити поза увагою комплексу технічного, програмного та організаційно-методичного забезпечення.

Характеризуючи методи задоволення інформаційних потреб пропонується використовувати традиційні поняття, але наповнити їх новим змістом – це документарні та бездокументарні методи. Так, традиційно під бездокументарними інформаційними системами розуміли ті, що базуються на усних та продокументарних формах інформаційних сигналів [4, с. 34]. Перехід до документарних методів генерації інформації та досвід локального впровадження одиничних документарних форм відбувався внаслідок розвитку писемності та підвищення грамотності населення [21]. Разом з тим, з розвитком

технологічної складової процесу документування, ми знову повертаємося до бездокументарних методів, які не мають нічого спільного з протокоментними комунікаціями, що характеризуються відсутністю інформаційно-документарної системи та припускають лише прямі комунікаційні контакти. Сучасні бездокументарні методи (іноді їх називають пост документарними [22, с. 8]) вперше були використані у 60-х роках минулого століття в системах безготівкових розрахунків, які спираються виключно на облікову інформацію про операцію та виключають факт передачі грошових знаків. Подальший розвиток в останню декаду 20-го століття бездокументарні методи документування отримали у фінансово-кредитній сфері для позначення цінних паперів. Найближчим часом розвиток бездокументарних методів вбачається у сфері використання бланків суворої звітності для документування окремих господарських операцій [23].

Незважаючи на обраний метод та відповідність певному рівню управління документування – це запис інформації на різноманітних носіях за встановленими правилами. М.І. Басаков описує документування, як процес створення та оформлення документів [24, с. 25]. Згідно іншого погляду сутність документування полягає у фіксації інформації на матеріальних носіях [8; с. 49].

Говорячи, що «до цих часів інформаційні технології виробляють скоріше дані ніж інформацію та народжують кількість різноманітних нових стратегій» П. Друкер мав на увазі відсутність єдиних адекватних систем документообігу на всіх рівнях управління економікою [25]. Разом з тим, за висловленням Б. Гейтса «робота з інформацією – основа будь-якої комерції, і керівництво компанії має приділяти інформаційним технологіям уваги не менше, ніж будь-якому іншому аспекту бізнесу» [26, с. 326] і, звичайно, ж не менше ніж управління галуззю або економікою взагалі.

Ще 20 років тому дослідники основною умовою та перевагою функціонування систем документування господарських процесів вважали фактор часу [27]. Саме у факторі часу вчені вбачали причину економії часу на виконання процесів управління, у тому числі і документування, як складової частини прийняття управлінського рішення та управлінського циклу. Проте внаслідок ускладнення соціально-економічного життя суспільства під впливом бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, виникла необхідність використання єдиного спеціального понятійно-логічного апарату, що являє собою сукупність символів та формалізованого тексту, а також графічного матеріалу. Використання сучасних систем документування господарських операцій стало не опцією, а об'єктивною вимогою сучасного управління, спровокованого дією законів діалектики та економічних законів розвитку суспільства.

На сучасному етапі розвитку методів документування знакові системи дозволяють описати конкретні економічні процеси з усією неоднозначністю їх змісту. Причина такої еволюції полягає в тому, що фіксація змісту соціально-економічної діяльності за допомогою жорстких мовних засобів відкриває широкі можливості для відображення інформації, її зберігання, передачі в часі та просторі, логічної, математичної, статистичної та іншої обробки.

Використання сучасних систем документування фактів та явищ дозволяє здійснювати складніші перетворення економічної інформації: встановлювати взаємозв'язки, будувати докази, формувати логічні висновки, висувати та перевіряти гіпотези, виявляти та моделювати розвиток складних соціально-економічних структур. З метою узагальнення обґрунтованих вище теоретичних положень документування розроблено його концептуальну модель (рис. 2).

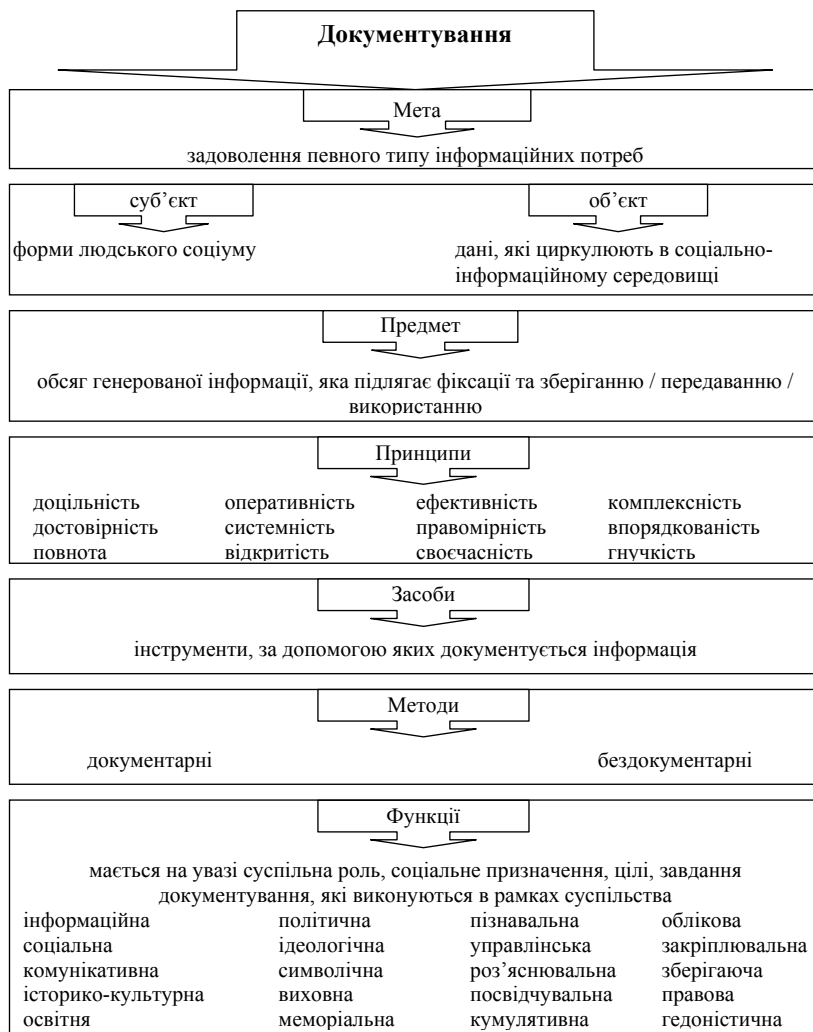

Рис. 2. Концептуальна модель процесу документування (розробка автора)

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Основний фактор підвищення ефективності науки та забезпечення науково-технічного прогресу лежить у площині безпосередньої творчої діяльності дослідників, що реалізується шляхом підвищення методологічного рівня наукової роботи, формулювання нових більш глибоких наукових ідей та освоєння перспективних методів досліджень. Представлене дослідження теоретичних та методологічних основ процесів документування, з урахуванням генеруючої сили філософських законів, значно розширює горизонти економічної науки. Незважаючи на фундаментальне значення документування у задоволенні інформаційних потреб як окремого індивіду, так і суспільства в цілому, концептуальні засади даного процесу дотепер залишалися поза увагою наукової спільноти. Дослідження таких елементів методології документування, як об'єкт, суб'єкти, предмет, принципи, способи та методи, дозволить сформулювати системне уявлення про документально-інформаційні процеси та має бути покладеним в основу побудови класифікації документів та ієрархічної структури управлінських інформаційних систем від окремого підприємства до держави.

Документування – особлива галузь наукового знання, оскільки виступає, з одного боку, об'єктом управління, потребує впливу на методологію та організацію процесів збирання, ресстрації, зберігання та передавання інформаційних ресурсів, а з іншого, передумовою будь-яких управлінських рішень, забезпечуючи їх інформаційну підтримку. Подолання цих методологічних ускладнень стає можливим лише на основі системного підходу до вирішення вказаних наукових та практичних проблем. В ході дослідження виявлено, що все розмаїття проблем та завдань управління процесами документування можна групувати у три сектори. Перший сектор завдань полягає у необхідності створення ефективного механізму формування та зберігання інформаційних ресурсів. В рамках цієї роботи має бути розроблена дійсно уніфікована класифікація документів, визначено форми документів, сформульовано базові правила бездокументарної фіксації фактів господарської діяльності, удосконалено правила використання документів суворої звітності. Другий сектор вимагає розробки ефективних механізмів задоволення інформаційних потреб: спілкування громадян з владою, формування міжвідомчих баз даних, зниження інформаційного шуму. До третьої групи слід віднести завдання, пов'язані з необхідністю визначення ефективності впровадження сучасних інформаційно-документаційних систем у діяльність суб'єктів господарювання, установ та організацій. Враховуючи що ефект від використання будь-яких інформаційних технологій не вимірюється виключно економічними показниками, необхідно брати до уваги і соціальний ефект від підвищення рівня поінформованості населення, ефект від збереження навколишнього середовища внаслідок зниження кількості документів та ін. Саме дослідження націлені на вирішення означеного кола завдань є найбільш перспективними у галузі документування господарських процесів і дозволять Україні наблизитися до рівня європейських країн у побудові інформаційного суспільства.

Література до розділу 1.19

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [Електронний ресурс]: закон України : [прийнятий Верховною Радою України №537-V від 9.01.2007 р.]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Неволін І.Ф. К проблеме понимания документов // Документ и экономика: Межвузовский сборник научных трудов. Под.ред. Л.В. Котина. – М.: МГИАИ. – 1989. – 41-50.
3. Швецова-Водка Г. Структура документознавства і його місце серед суміжних наукових дисциплін // Студії з архівної справи та документознавства / Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 120–125.
4. Плешкевич Е.А. Формирование национальной информационно-документационной системы: исторический аспект / Актуальные проблемы развития документации и документирования в России: Сборник материалов Второго заочного научно-практического семинара / Отв.ред. Е.А. Плешкевич. – Вып. 2. – Саратов : Изд-во Поволжского межрегионального учебного центра, 2007. – С. 32 – 57.
5. Розпорядження від 13 грудня 2010 р. N 2250-р. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/>>
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <www.minfin.gov.ua>
7. Садовська І.Б. Документування як основна складова інформаційних ресурсів в управлінському обліку Економічний форум. – №2 – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ekfor/2011_2/68.pdf
8. Пронь Н.О. Документування в Україні: сучасний стан та напрями наступних досліджень // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2011, вип.. 20, ч. 1. – С.47 – 52.
9. Парафійник Н.І. Документально-інформаційні комунікації [текст]: навч.посіб. / Н.І. Парфенюк. – Х. : Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіа. ін.-т», 2011. – Ч. II. – 52 с.
10. Брадул О.М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій : [монографія] / О. М. Брадул. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 356 с.
11. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : [навч. посібник] / С.В. Івахненко. – 3-є вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006. – 350 с.
12. Крутова А.С. Облік в системі електронної комерції : [монографія] /А. С. Крутова. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 396 с.
13. Прилуцька А.Є. Документ у системі соціальної комунікації / Прилуцька А.Є., Матліфна ММ. // Гуманітарний часопис. – 2005. - № 1. – С. 117 – 121
14. Оліферов О.В. Інформаційний сервіс у системі управління торговельним підприємством / О.В. Оліферов, Н.М. Спіщина // Управління розвитком. – 2008. – № 18. – С. 48–50.
15. Дмитриенко В.А. Соотношение системного и деятельностного подходов в научном познании // Вопросы методологии науки. – Томск : Томский гос.ун-т. 1974. – Вып. 4. – С. 3 – 14
16. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход.– М. : Профиздат, 2001. – 111 с.
17. Плешкевич Е.А. Эволюция теоретических представлений о документе / Е.А. Плешкевич: Российская гос. б-ка, НИО библиотекведения. М.: Пашков дом, 2011. – 96 с.
18. Гольцова С.М. Бухгалтерський облік : [навчальний посібник] /С.М. Гольцова, І.Й. Плікус. – Суми : Університетська книга, 2006. – 255 с а
19. Писаренко В.П. Організаційно-правові засади електронного документування в органах влади : монографія / В.П. Писаренко. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 250 с.

20. Пилипенко А. А. Організація обліку і контролю : [підручник] /А. А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Х. : ІНЖЕК, 2005. – 423 с.
21. Соколов Я. В. История бухгалтерского учета : [учебник] /Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 272 с.
22. Плешкевич Е.А. Бездокументарный документ: переход к новому типу коммуникаций или театр абсурда / Актуальные проблемы развития документации и документирования в России: Сборник материалов Второго заочного научно-практического семинара / Отв.ред. Е.А. Плешкевич. – Вып. 2. – Саратов : Изд-во Поволжского межрегионального учебного центра, 2007. – С.4 – 9.
23. Крутова А.С. Електронний господарський документообіг в Україні: стан та перспективи розвитку [Текст] : монографія / А.С. Крутова, О.В. Чумак, А.В. Янчев; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2012. – 213 с.
24. Басаков М.И. Современное делопроизводство [Текст]: учебное пособие для вузов / М.И. Басаков. — Ростов н/Д : Феникс, 2007. — 480.
25. Drucker [Peter](#). The Age of Discontinuity / Peter Drucker. – London : Heinemann, 1969. – 211 p.
26. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли / Б. Гейтс. – 2-е изд., испр. – М. : Эксмо, 2002. – 480 с.
27. Преденн Е.В. Фактор времени в документировании и делопроизводстве // Документ и экономика: Межвузовский сборник научных трудов. Под. ред. Л.В. Котина, М.В. Ларина. – М.: МГИАИ. – С. 28 – 41

1.20. ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА

Дробязко С. І.

кандидат економічних наук

*ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
м. Дніпропетровськ*

Традиційним постачальником інформації щодо витрат є система фінансового обліку, яка надає ретроспективну інформацію щодо понесених підприємством витрат на виробництво напівфабрикатів, готового продукту. Головною метою фінансового обліку є накопичення, обробка та надання інформації щодо діяльності підприємства різному колу зовнішніх та внутрішніх споживачів і в результаті складається база бухгалтерська фінансова звітність [1]:

- баланс;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки до фінансової звітності.

Система фінансового обліку регулюється на законодавчому рівні, а відповідно на нашу думку цей фактор завжди буде інформаційно обмежувати фінансовий облік та його можливості в управлінні витратами. Регламентування фінансового обліку, в тому числі у сфері витрат, здійснюється через систему законодавчо-нормативних актів, зокрема національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (рис. 1).

Інформаційна роль фінансового обліку проявляється у використанні основних елементів методу бухгалтерського обліку в управлінні витратами, а саме:

- 1) первинних документів;
- 2) калькуляцій;
- 3) реєстрів обліку;
- 4) фінансової звітності.

Рис. 1. Законодавче регулювання інформаційного забезпечення впливу на витрати [3]

Первинні документи виступають вихідним джерелом інформації фінансового обліку та планових відділів, яка в подальшому використовується для отримання синтезованої інформації щодо витрат в різних, необхідних для керівництва, розрізах (табл. 1).

Таблиця 1

Основні первинні документи, які використовуються для інформаційного забезпечення витрат в межах фінансового обліку

Організаційно-виробничий етап	Документи
Розробка нових продуктів	Стратегічні плани та бюджети розвитку підприємства, цільові калькуляції; експертні звіти
Постачання товарно – матеріальних цінностей	Договори та контракти; накладні, акти приймання-передачі робіт, рахунки, рахунки – фактури, експертні звіти
Виробництво готової продукції	Калькуляції, накладні на внутрішнє переміщення, акти приймання-передачі робіт
Збут продукції та реклама	Звіт про фінансові результати, звіти відділів збуту та реклами, договори, акти приймання та передачі робіт, первинні документи по нарахуванню зарплати, накладні, рахунки, рахунки-фактури
Гарантійне та післягарантійне обслуговування	Гарантійні листи, звіти відділів гарантії, претензії, судові рішення

Слід відзначити, що первинні документи відображають фактичну аналітичну інформацію щодо витрат, серед яких базове місце займають калькуляції та технологічні карти по окремому виду готової продукції (рис. 2).

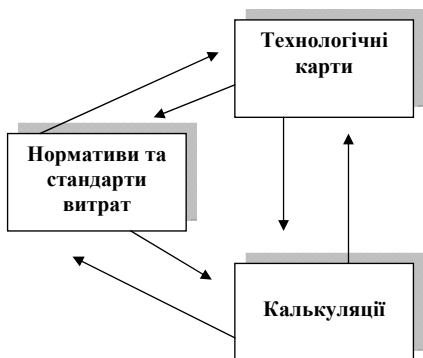

Рис. 2. Взаємозв'язок між нормативами витрат, калькуляціями та технологічними картами

Калькуляція – це спеціально розроблений документ, що містить економічно обґрунтований перелік статей витрат ресурсів, які використовуються у виробництві. Значення та роль калькуляцій безпосередньо впливають з виконуваних наступних функцій [6]:

- інформаційна;
- сигнальна;
- контрольна.

Слід відмітити, калькуляції є не лише елементом управління витратами та системи інформаційної підтримки, а також використовуються в процесі ціноутворення готової продукції.

Окрім цього калькуляції враховують як економічний так і технологічний аспект впливу на витрати, адже знаходяться в прямій залежності від обґрунтованих норм та стандартів витрат. При цьому в залежності від виду калькуляції змінюється їх інформаційна роль, а саме:

- планова, бюджетна, нормативна калькуляція – створюються до початку виробництва та є елементом попереднього контролю;
- фактична калькуляція – відображає поточні витрати підприємства та виступає як елемент підсумкового контролю в процесі виявлення та аналізу відхилень.

Тобто в залежності від управлінської мети та виду калькуляції їх інформаційна спрямованість змінюється, що в результаті може вплинути також на трансформацію як стандартів і норм витрат, так і технологічних карт по продуктах.

У розрізі регістрів обліку узагальнену інформацію щодо окремих витрат та собівартості отримують з відповідних журналів, які використовуються в практичній діяльності машинобудівних підприємств (табл 2).

Затверджені форми журналів фактично інформаційно спрямовані по ланцюжку цінностей і кожен з них відображає окремий інформаційний зріз по групі витрат, однак головне інформаційне навантаження лежить на журналі 5 та

5А. При цьому слід відмітити важливість журналу 1, що відображає грошову сторону закуплених товарно-матеріальних цінностей для підприємства [7].

Таблиця 2

Інформація щодо витрат з діючих форм журналів на машинобудівних підприємствах

Номер журналу	Інформація
Журнал № 1	витрачання коштів при закупівлі товарно-матеріальних цінностей, обладнання
Журнал № 2	відображаються операції з одержання довгострокових і короткострокових позик
Журнал № 3	облік розрахунків, довгострокових та поточних зобов'язань
Журнал № 4	основні засоби та знос як елемент витрат
Журнал № 5, 5а	витрати виробництва, виробнича собівартість
Журнал № 6	облік доходів і результатів діяльності
Журнал № 7	облік власного капіталу та забезпечення зобов'язань (забезпечення майбутніх витрат)

При виборі методів впливу амортизаційні відрахування та прийняті рішення щодо оновлення основного капіталу, використовуються поряд з первинними документами журнал 4.

Слід відмітити, що в повній мірі діючі журнали не можуть забезпечити інформаційні потреби, а інформаційна обмеженість фінансового обліку проявляється також в тому, що серед усіх форм звітності наприклад лише “Звіт про фінансові результати” містить інформацію щодо витрат в досить агрегованому стані у розрізі наступних елементів [8]:

- матеріали та сировина;
- оплата праці;
- соціальні відрахування;
- амортизаційні відрахування;
- інші витрати.

На нашу думку дана класифікація фактично виступає лише як додатковий елемент, що може надати найбільш узагальнену інформацію щодо витрат підприємства.

Однак, слід відмітити, що складність та поява нових витрат вимагає постійного пошуку нових підходів до їх оптимізації, а тому економічні відділи машинобудівних підприємств мають оперувати інформацією щодо витрат в різних розрізах, які в повній мірі не можуть бути відображені у діючому законодавчо-нормативному полі. Тому базовим джерелом економічної та технологічної інформації щодо витрат може стати управлінський облік та контролінг, який здобули широкого поширення за кордоном.

В даному разі управлінський облік органічно доповнює фінансовий облік і відображає ті фактори впливу та об'єкти, які не знаходять свого відображення в первинних документах, реєстрах обліку, бухгалтерській звітності. Тобто головною функцією управлінського обліку в управлінні витратами є

інформаційна, яка передбачає забезпечення внутрішнього персоналу необхідною інформацією.

Управлінський облік інформаційно направлений на:

- виявлення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на витрати;
- допомогу у виборі методів впливу;
- подання управлінської звітності.

В межах управлінського обліку здійснюється:

- обґрунтування стратегії та тактики щодо витрат на основі накопиченої інформації;
- планування та прогнозування витрат в довго та коротко строковому періоді;
- вибір методу калькулювання та обліку витрат;
- розробка внутрішніх документів та звітності щодо витрат.

Висновки. Отже, формування ефективної системи управління витратами неможливе без інформації, яка надходить з різних джерел і на сьогодні відображається в управлінському, фінансовому та податковому обліку. Їх значимість для кожного підприємства різна, однак у взаємозв'язку формують відповідну інформаційну систему, яка надає управлінцю інформацію щодо величини, структури витрат та дає можливість вибрати найбільш оптимальний метод управління витратами.

Література до розділу 1.20

1. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика: пер. с англ./под ред. Я. В. Соколова, И. А. Смирновой.- М.: Финансы и статистика, 2002. – 952 с.
2. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник. – Д. – К.: ЦУЛ, 2006.-440 с.
3. Аткінсон, Ентони А., Банкер, Раджив Д., Каплан, Роберт С., Янг, Марк С. Управленческий учёт, 3-е издание.: пер. с англ. – М.: ИД "Вильямс", 2005. – 878 с.
4. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.
5. Райан Б. Стратегический учет для руководителя/ пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова.- М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998.- 616 с.
6. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры: пер. с англ./под ред. и с предисл. А. М. Петрачкова.- М.: Финансы и статистика, 1993.-560 с.
7. Хорнгрен Ч., Фостер Дж., Датар Ш. Управленческий учет. 10 – е изд./ пер. с англ.- СПб.: Питер, 2005.- 1008 с.
8. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навч. посібник. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 459 с.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

2.1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Бурденко І.М., кандидат економічних наук, доцент

Закутня А.О., магістрант,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми

Необхідність вчасного виявлення та попередження кризових явищ на вітчизняному фінансовому ринку вимагає побудови доречної, комплектної і достовірної оцінки його стану. На сьогодні однією із умов стабільного та безкризового функціонування фінансового ринку та його сегментів є наявність такої інформаційно-аналітичного середовища, яке дозволяє вчасно прийняти оптимальне рішення щодо інвестування системного та інших видів ризиків фінансового ринку, сприятиме розробці рекомендацій на основі ідентифікації та визначення масштабів таких ризиків. Актуальність дослідження проблеми зумовлене недосконалістю інформаційного забезпечення функціонування окремих його сегментів: фондового, банківського, страхового, інвестиційного, що не уможливило досягнення ринкової прозорості й забезпечення транспарентності діяльності учасників фінансового ринку.

З історії відома велика кількість випадків, коли вчасно отримана інформація і її грамотне використання змінювала ситуацію на фінансовому ринку. Яскравим прикладом служить особистість Натана Ротшильда. На Лондонській біржі він вважався людиною, який володіє найбільш актуальною та оперативною інформацією, в результаті чого інші гравці на біржі часто вибудовували свою поведінку виходячи з дій Ротшильда. Завчасно одержавши звістку про перемогу Наполеона в битві при Ватерлоо 20 червня 1815 року, Ротшильд почав збувати цінні папери на Лондонській біржі. Така поведінка спровокувала появу чуток про програш англійців. Розпочата паніка на біржі призвела до різкого падіння акцій, які Натан Ротшильд зміг придбати за рекордно низькими цінами. Цей випадок вважається прикладом успішного проведення однієї з найбільших фінансових операцій [7]. Отже, успіх Ротшильда полягав у володінні інформацією, головною ознакою, якої була оперативність.

У наш час комунікаційні системи дозволяють оперативно розповсюджувати інформаційні потоки в будь-які точки світу, а роль інформації при цьому залишається незмінно значною, а в деяких галузях, зокрема фінансовому ринку, і ключовою. Тому логічним є подальше дослідження сутності, значення, основних характеристик інформації як необхідного елемента інформаційно-аналітичного середовища із забезпечення своєчасною та прозорою інформацією усіх учасників фінансового ринку.

Поняття «інформація» на сьогодні є одним із найпоширеніших і ключових у різних галузях знань, проте його загальноприйнятого наукового

визначення дотепер не існує. Це пояснюється багатоаспектністю інформації, різноманіттям її форм і проявів у матеріальному світі, особливостями в способах її вивчення і вживання різними галузями науки і практики [10].

Інформація – абстрактне поняття, що має різні значення залежно від контексту. Походить від латинського слова «informatio», яке має декілька значень: роз'яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта [17].

Термін набув вжитку ще наприкінці XIX ст., але спочатку використовувався лише щодо засобів зв'язку. Із розвитком науки і техніки інформацію почали розглядати залежно від конкретного змісту з використанням її різновидів, які стосуються різних галузей людської діяльності [3], зокрема: державної політики інформаційної безпеки [14], інформаційної політики України [1], становлення інформаційного права [4], інформатизації МВС України, методів захисту інформації.

Існують також й інші, переважно несумісні між собою визначення поняття «інформація». Але практично всі погляди на сутність інформації групуються навколо двох концепцій – атрибутивної та функціональної (рис. 1).

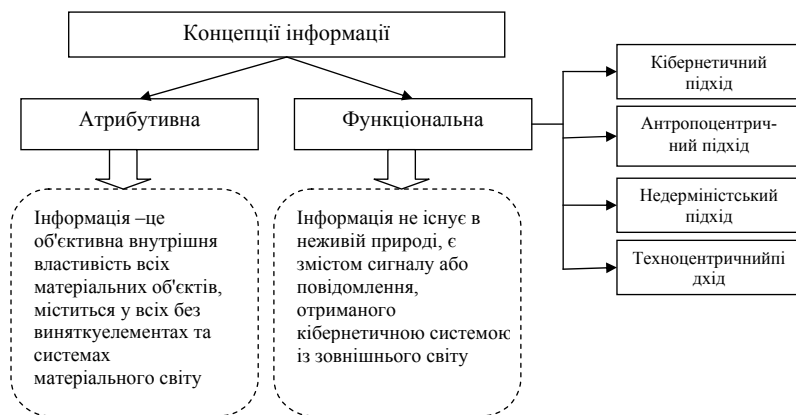

Рис. 1. Основні концепції інформації [2, 10, 33]

Результати аналізу літературних джерел свідчать, що в рамках функціональної концепції виділяється чотири основних підходи: кібернетичний, недетерміністський, техноцентричний та антропоцентричний, кожен із них має свої переваги та недоліки. Прихильники кібернетичного підходу стверджують, що інформація (інформаційні процеси) присутня у всіх самокерованих (технічних, біологічних, соціальних) системах [33]. Недетерміністський підхід полягає у відмові визначення інформації на тій підставі, що вона є фундаментальним поняттям, яке має необмежені (невизначені) рамки. Сутність техноцентричного підходу в тому, що інформацію ототожнюють із даними, що мають кількісний вимір (обсяг, швидкість передачі, інтенсивність трафіку, пропускна здатність каналу зв'язку). Даний підхід домінує в точних науках та

широко застосовується під час розроблення та реалізації багатьох, насамперед технічних, методів захисту інформації [10]. На нашу думку, у цьому випадку не розглядається змістовний аспект інформації, що унеможлиблює застосування техноцентричного підходу до правових та економічних інформаційних потоків. Щодо останнього, антропоцентричного підходу, то він полягає в тому, що інформацію ототожнюють із відомостями, даними фактами, які теоретично можуть бути отримані та засвоєні, тобто перетворені на знання.

Таблиця 1

Сучасні підходи вчених до визначення сутності поняття «інформація»

Автор	Визначення
Ототожнення інформації з даними	
Василик М. А. [6]	Дані, які передаються людьми від однієї особи до іншої усним, письмовим чи іншим способом
Мартинюк П. М. [16]	дані, які отримані споживачем (пройшли через синтаксичний фільтр), є йому зрозумілими (подолали семантичний фільтр) і корисними для виконання будь-якого завдання або проблеми (прагматичний фільтр)
Ототожнення інформації і знань	
Симіонов Ю. Ф. [11]	Інформація або знання – це не субстанція, втілена в процесах або засобах виробництва, а безпосередня сучасна продуктивна сила
Інформація, знання, дані – окремі поняття	
Бутинець Ф. Ф. [5]	Впорядковані відомості про процеси і явища зовнішнього світу, сукупність будь-яких знань тощо
Карпенко С. Г. [12]	Об'єктивно існуючий зміст, який характеризує організацію, структуру, стан і поведінку певної системи загалом або її окремих елементів та зменшує ступінь невизначеності у процесі його пізнання і переробки
Гужва В. М. [9]	Відомості про навколишній світ (об'єкти, явища, події, процеси тощо), які зменшують міру існуючої невизначеності, неповноти знань, відчужені від її творця і які стали повідомленнями (вираженими певною мовою у вигляді знаків, у тому числі й записаними на матеріальному носії), які можна відтворювати шляхом передачі людьми усним, письмовим або іншим способом
Хміль Ф. І. [34]	Відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі
Закон України «Про інформацію» [26].	Документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі
Інформація – результат інтелектуальної діяльності людини	
Цимбалюк В. С. [35]	Результат інтелектуальної (аналітико-синтетичної чи евристичної) діяльності певної людини щодо подання відомостей, повідомлень, сигналів, кодів, образів тощо
Інформація – універсальна субстанція	
ЮНЕСКО [17]	Універсальна субстанція, що пронизує усі сфери людської діяльності, слугує провідником знань та думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння та співробітництва, утвердження стереотипів мислення та поведінки

Антропоцентристська течія обмежує сферу існування інформації та інформаційних взаємодій винятково людським суспільством та свідомістю [13]. Указаний підхід знайшов використання в економічному та юридичному середовищах.

Узагальнення різних точок зору вітчизняних науковців (табл. 1), дозволило зробити висновок, що точного й єдиного визначення поняття «інформація» на сьогодні не існує. Підходи до трактування умовно можна диференціювати на три групи:

- дані та інформація є тотожними поняттями;
- інформація є знаннями, поняття також ототожнюються;
- інформація, знання, дані – окремі поняття, які мають свої індивідуальні ознаки;
- інформація є результатом інтелектуальної діяльності людини;
- інформація – це універсальна субстанція.

На нашу думку, поняття «інформація» і «дані», хоч і пов'язані між собою, але відрізняються за змістовним наповненням, тому їх ототожнення є неможливим. Дані є результатом спостереження й можливоїх перетворення на інформацію лише за умови виникнення можливості використання їх людиною або суспільством та наявності елементів новизни. Отже, інформація – це нові відомості, які прийняті, зрозумілі і оцінені її користувачем як корисні. Знання і інформація часто ототожнюються, що є, на нашу думку, недоречним, оскільки інформація – це перетворена форма знань, які оброблені й сприйняті людиною.

Ми вважаємо, що визначення, яке наводить ЮНЕСКО є найбільш повним й охоплює всі сфери існування інформації, але, виходячи з мети нашого дослідження, доцільним є розгляд поняття інформації як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі, навколишньому середовищі або стосуються конкретного суб'єкта господарювання.

Ринкові умови сприяють зростанню багатогранності та складності завдань та прийняття управлінських рішень щодо функціонування фінансового ринку, що безперечно вимагає наявності інформації про вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на його діяльність. Для більш повної структуризації інформації, на нашу думку, слід доповнити класифікацію інформації за допомогою фасетного методу з використанням незалежних та притаманних фінансовому ринку ознакам. Запропоновану класифікацію інформації наведемо в табл. 2.

Розглядаючи класифікацію інформацію, ми зазначали, що за характером використання одним із її видів є інформація, призначена для зовнішніх користувачів, які можуть мати прямий і непрямий фінансовий інтерес. До зовнішніх користувачів, що мають пряму фінансову зацікавленість, відносять реальних і потенційних інвесторів, банки, небанківські фінансові інститути, які можуть виступати хеджерами, арбітражерами та спекулянтами, професійних учасників ринку, інфраструктурні установи: депозитарні, клірингові, розрахункові інститути, організатори торгів, найманих працівників фінансових інститутів тощо. Інформаційна обізнаність учасників фондового ринку – це не

тільки вихідна умова успішних операцій на фінансовому ринку, але й відомості, які дозволяють їм оцінювати фінансові перспективи, ліквідність та стійкість фінансового ринку країни.

Таблиця 2

Фасетна класифікація інформації

Класифікаційна ознака	Вид інформації
За часом і підставою формування (виникнення)	Первинна, наступна
За місцем виникнення	Вхідна і вихідна
За стабільністю	Змінна, постійна, епізодична
За способом вираження (відображення)	Текстова, цифрова, алфавітна, алфавітно-цифрова, графічна, таблична, мультимедіа
За обсягом сприйняття	Релевантна, прийнята до уваги, використана інформація, інформація Кассандри, плутана і бюрократична
За можливістю зберігання	Не підлягає перекручуванню та зберігається нескінченно; може зберігатися деякий час, але при цьому поступово перекручується і зникає
За повнотою	Часткова, комплексна
За ступенем надійності	Достовірна, ймовірна, недостовірна
За обсягом змісту і способом узагальнення	Разова, нагромаджувальна, підсумкова, зведена
За способом створення	Інформація, що формується ручним способом; що формується в автоматизованому режимі
За метою створення, взаємозв'язками і послідовністю формування	Первинна, поточна, проміжна, ретроспективна, архівна, майбутня
За характером використання	Для управлінського персоналу, для власників, для зовнішніх користувачів
За порядком доступу	Відкрита, інформація з обмеженим доступом, закрита
За масштабами охоплення явищ (просторова ознака)	Інформація про окремий суб'єкт економіки, регіон, державу, світове господарство
За сферою використання	Загальноекономічна, фінансова, правова, технічна
За рівнем ієрархії	Інформація для вищого керівництва, для середнього лінійного і функціонального персоналу, інформація для оперативного рівня
За характером надання	Якісна і кількісна
За характером призначення	Повідомляюча, керуюча, перетворююча
За характером відношення до певної системи	Внутрішня, зовнішня
За функціями управління	Прогнозна, планова, облікова, нормативна, контрольна, аналітична
За періодичністю	Регулярна, особлива

Джерело: складено авторами на підставі [3, 10, 31]

До зовнішніх користувачів, що мають непряму фінансову зацікавленість, належать рейтингові агентства, урядові, податкові й адміністративні органи, інші громадські організації, наукові установи, консультанти.

Внутрішні користувачі інформації – управлінський персонал усіх рівнів, що використовує облікову інформацію для планування, контролю й оцінки господарської діяльності, зокрема власники, засновники, учасники, адміністрація в особі наглядової ради, ради директорів, менеджерів, керівників і спеціалістів підрозділів. За змістом і формою надання така інформація істотно відрізняється від тієї, яка цікавить зовнішніх користувачів [36].

Таким чином, необхідно мати таку інформацію, яка б дозволяла оцінити ефективність діяльності в минулому та потенційні фінансові можливості в майбутньому. Пояснюється це тим, що користувачі інформації на фінансовому ринку приймають рішення з метою оцінки:

- динаміки операцій на фінансовому ринку: обсяги торгівлі, масштаби, обсяги контрактів, валова схильність до ризику;
- видового та валютного різноманіття фінансових інструментів;
- територіальної та організаційної концентрації ринку;
- факторів, що впливають на стан і стійкий розвиток фінансового ринку в межах основних їх груп: учасники ринку, ризики, регулювання ринку, стан фінансової системи та економіки в цілому;
- прозорості здійснення операцій з метою виявлення маніпулювань цінами, використання їх в цілях ухиляння від сплати податків, інших шахрайств.

Отже, розкриття інформації є необхідною умовою діяльності на фінансовому ринку. Інвестори, кредитори, власники зацікавлені в отриманні максимально повної інформації про суб'єктів господарювання, звітністю яких аналізують. Проте обов'язково враховуються правові аспекти функціонування фінансових інститутів, що передбачають, поряд із широкою публікацією звітної інформації, конфіденційність і дотримання комерційної таємниці в питаннях, що визначені ними. Задоволення потреб споживачів звітної інформації у повному обсязі зумовлює її розширення, якому протидіють об'єктивні та суб'єктивні фактори з боку фінансових інститутів щодо надання такої інформації.

Ця протидія урівноважується при умові, що система звітних показників формується з дотриманням ряду критеріїв, які задовольняють взаємно протилежні інтереси як органів регулювання та управління і інших споживачів звітної інформації з одного боку, так і суб'єктів господарювання, що забезпечують її – з іншого. Ця протилежність інтересів щодо обсягу і змісту звітності, яка полягає в мінімізації системи показників з точки зору суб'єкта господарювання і максимізації з боку користувачів, вимагає розробки обґрунтованих критеріїв її формування, що відповідають головній вимозі – забезпеченню корисності, повноти, об'єктивності та достовірності інформації.

З точки зору корисності інформації, її можна класифікувати за фінансовими показниками та цінністю для прийняття рішень (табл. 3).

Інформація необхідна для прийняття правильних стратегічних, тактичних та оперативних рішень, тому при розгляді даного поняття необхідно

враховувати наступні її якісні і кількісні ознаки: обсяг, цінність, повнота, відкритість, своєчасність надходження.

Таблиця 3

Класифікація корисної інформації для учасників ринку за фінансовими показниками та цінністю для прийняття рішень (авторська розробка)

Фінансові показники	Характеристика і критерії корисної інформації
Фінансові ресурси	Інформація є корисною для визначення здатності суб'єкта господарювання генерувати грошові кошти та їх еквіваленти у майбутньому
Структура джерел фінансових ресурсів	Інформація є корисною при прогнозуванні майбутніх потреб у позиках, при визначенні розподілу майбутніх прибутків та потоків грошових коштів і для визначення ймовірності залучення фінансів у майбутньому
Платоспроможність та кредитоспроможність	Інформація є корисною для прогнозування спроможності суб'єкта господарювання вчасно виконувати свої зобов'язання та визначення наявності грошових коштів у найближчому майбутньому після виконання фінансових зобов'язань звітного періоду
Результати діяльності	Інформація є корисною при прогнозуванні здатності фінансових інститутівотримувати прибуток і генерувати грошові кошти за рахунок існуючих ресурсів
Рентабельність	Інформація є корисною для оцінки потенційних змін в фінансових ресурсах, які фінансові інститутиймовірно контролюватимуть в майбутньому
Ризикованість	Інформація є корисною для визначення ймовірності появи фінансових втрат та їх розміру для оцінки ступеня фінансових ризиків, а також каналів поширення ризиків окремих фінансових інструментів та системного ризику
Ліквідність	Інформація є корисною для оцінювання ринкової ліквідності
Факторів впливу	Аналіз ендогенних та екзогенних факторів впливу (шоків) на розвиток ринку, вразливість ринку до цих факторів
Прогнози розвитку ринку	Інформація є корисною для надання прогнозів і рекомендацій з розвитку перспективних фінансових інструментів, нівелювання негативного впливу факторів і ризиків
Достатність капіталу	Інформація є корисною для аналізу наявності капіталу, достатнього для виконання суб'єктом господарювання своїх функцій і покриття ризиків, пов'язаних зі здійсненням діяльності.

Наприклад, надлишкова інформація підвищує якість відповідних управлінських рішень, але вимагає великих витрат часу для її передачі й аналізу. Нестача інформації ускладнює процес прийняття правильного рішення.

Слід зазначити, що для утворення раціонального потоку інформації в умовах ринкових відносин необхідно спиратися на ряд її якісних характеристик, які в Україні закріплені національними стандартами. Ці характеристики розглядаються нами як ієрархія якостей, серед яких найголовніше значення має, як зазначалося вище, корисність для прийняття обґрунтованих фінансових рішень (рис. 2). Якісні характеристики інформації є атрибутами звітності, яка містить фінансові дані, котрі забезпечують виконання вимог користувачів (передусім зовнішніх, для яких така звітність є єдиним джерелом отримання інформації, а саме фінансова).

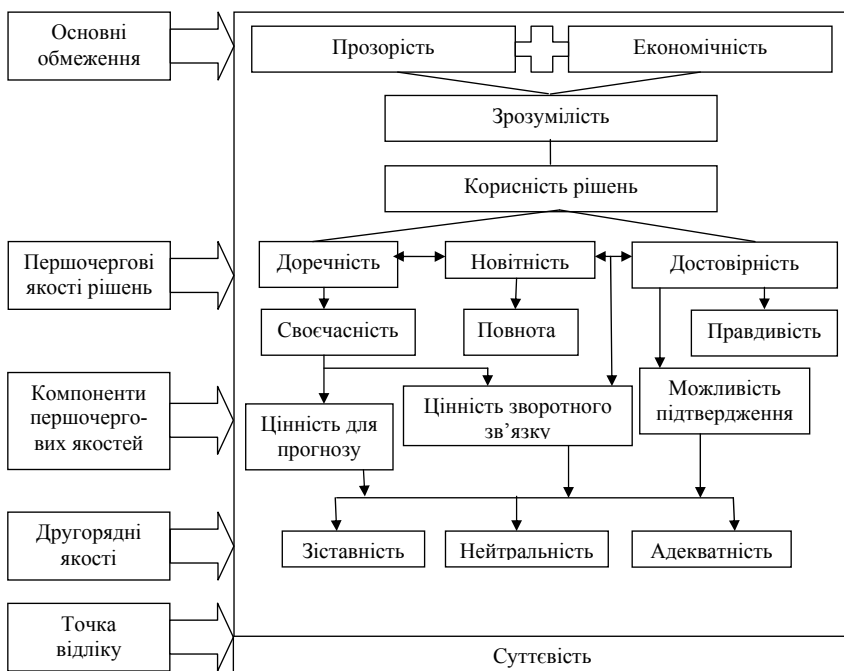

Рис. 2. Якісні характеристики інформації, які забезпечують прийняття рішень учасниками ринку (складено авторами)

Отже, вважаємо за доцільне розглянути також перелік найважливіших вимог до звітної інформації (табл. 4).

Для ефективного функціонування фінансового ринку інформація про фінансові послуги та суб'єктів, що їх надають, про цінні папери та їх емітентів, види фінансових інструментів, обсяги операцій з інструментами фінансового ринку має бути доступна для всіх учасників ринку. Чим прозорішою буде інформація, тим менше маніпуляцій буде здійснюватися на фінансовому ринку. Вимога економічності до звітної інформації полягає в тому, що вигоди, отримані від інформації, повинні перевищувати витрати на її надання. Інформація яка є неекономічною негативно впливає на вартість транзакцій на фінансовому ринку, здорожуючи їх, що призводить до зменшення рівня ліквідності ринку.

Зрозумілість стосується можливості передачі суті явищ, які відбулися протягом звітного періоду, в поданій користувачам інформації у доступній для сприйняття формі. Вимога зрозумілості реалізується завдяки ознаці сприйнятності інформації. С.Дж. Грей та Б. Нідлз вказують на те, що від фахівця залежить якість підготовки інформації [8].

Таблиця 4

Вимоги користувачів до звітної економічної інформації, необхідної для прийняття рішень (авторська розробка)

№ з/п	Вимоги	Сутність
1.	Транспарентність (прозорість)	достатність точної інформації, рівня оброблених даних, на основі яких економічні агенти формують свою поведінку і очікування
2.	Економічність	Вигоди, отримані від інформації, повинні перевищувати витрати на її надання
3.	Цінність для прогнозу	Інформація отримана в необхідному суб'єктові обсязі
4.	Доречність	Інформація повинна безпосередньо стосуватися конкретної справи (питання, вирішуваної проблеми)
5.	Свочасність (оперативність)	Інформація отримана протягом обмеженого її призначенням часу відображення відомостей за будь-якої діяльності, а також не гайне подання необхідної інформації користувачам
6.	Повнота	Отримана інформація повинна бути достатньою для прийняття обґрунтованого рішення
7.	Достовірність	Відсутність у інформації суттєвих помилок та упереджених суджень
8.	Зіставність	Порівнянність даних за різні періоди часу для оцінки тенденцій
9.	Новітність	Інформація, якою споживач не володів до її отримання
10.	Нейтральність	Відсутність упередження при підготовці інформації
11.	Адекватність	Відповідне відображення суттєвих рис у назві показника, який його представляє
12.	Зрозумілість	Інформація отримана в доступній для розуміння формі

Фахівець готує фінансову звітність відповідно до прийнятої практики, генеруючи важливу інформацію, яка вважається зрозумілою для користувачів. Особи, котрі ухвалюють рішення, повинні інтерпретувати інформацію і використовувати її на власний розсуд. Саме тому інформація, представлена у фінансовому звіті повинна бути доступною для розуміння користувачів, які мають достатні знання у сфері бізнесу, економіки та обліку і прагнуть вивчати її з достатньою ретельністю.

Суть доречності автори розглядають через цілі (інформація сприяє досягненню цілей користувача) або рішення (інформація сприяє прийняттю рішення її користувачем). Доцільна інформація впливає на прийняття рішень користувачами, допомагаючи їм оцінювати минулі, дійсні та майбутні події, а також підтверджувати або коригувати свої попередні оцінки [8].

Інформація повинна бути надана своєчасною, щоб бути придатною для прийняття рішень до того моменту, коли вона втратить властивість впливати на рішення користувачів. Поняття своєчасності означає, що надмірна затримка у наданні інформації, навіть за умови її точності та достовірності, може призвести до втрати доцільності та корисності інформації. Е. Хендріксен та М. Ван Бред пов'язують своєчасність із релевантністю, вказуючи, що своєчасність не гарантує релевантності, однак релевантність неможлива без своєчасності [8].

Повноту можна розглядати як певний обсяг інформації, не занадто надмірний, але достатній для прийняття обґрунтованих економічних рішень. Повнота передбачає повне висвітлення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання: фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та можливі наслідки операцій та подій, яка здатна вплинути на рішення, що приймаються на її основі. У результаті упущень інформація може бути хибною або оманливою, а отже, недостатньо доречною [32]. Водночас, на нашу думку, інформація у фінансових звітах повинна бути повною в межах суттєвості. Важливою вимогою до інформації вважається її достовірність та повне розкриття, які досягаються шляхом подання корисної інформації у фінансовій звітності при дотриманні принципу прозорості.

Для будь-яких груп користувачів інформації важливою вимогою є зіставність даних, що забезпечує порівнянність показників звітності за різні періоди часу для визначення тенденцій у фінансовому стані та результатах діяльності. Порівнянність інформації залежить від її однорідності та послідовності (постійності, узгодженості), тобто вимірювання та відображення фінансових результатів компанії повинно здійснюватися за єдиною методологією та із застосуванням обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності для інформування користувачів про зміни та можливий вплив таких змін. Зіставність інформації значно збільшує корисність отриманої інформації, оскільки забезпечує можливість ефективного економічного аналізу наявного фінансового стану, а також прогнозування та планування діяльності суб'єкта господарювання у майбутньому.

Нейтральність інформації розглядається науковцями як відсутність упередження при її підготовці, тобто здатність методики оцінки (виміру) забезпечувати безпомилковий опис досліджуваних властивостей. Нейтральність означає, що ніщо не зумовлює впливу на проходження процесу з метою досягнення визначеного результату. Подібні впливи на методику оцінки активів та зобов'язань, на класифікацію активів і пасивів, розкриття інформації у фінансовій звітності можуть здійснюватися керівництвом суб'єкта господарювання, тобто ознака нейтральності формується у управлінському середовищі. Інтереси користувачів облікової інформації різні, а інколи абсолютно протилежні. Особиста зацікавленість власника чи керівництва може стати причиною впливів і тиску на бухгалтерський персонал змінити принципи підготовки звітності і розкриття інформації [8].

Адекватність і точність є характеристиками, що визначають загальні вимоги щодо формування інформаційних показників. Адекватність пов'язана з відповідним відображення суті явища у назві показника, який його представляє. Точність характеризує спосіб вимірювання явища і його представлення у кількісному вираженні [19].

Досить часто фінансова звітність через величезний обсяг додаткової інформації, а часто й немотивовані вимоги щодо її розкриття стала

незрозумілою для всіх, окрім ентузіастів: її важко інтерпретувати, порівнювати, конкретизувати – дані розмиті, завуальовані дрібними відволікаючими деталями, внаслідок чого звітність, зрештою, втрачає своє початкове призначення. Розкриття некілкісної інформації в значному обсязі виправдане лише тоді, коли інформація є важливою і корисною, а також може позначитися на фінансових рішеннях, прийнятих на її основі. Вона релевантна, якщо доповнює основні звітні дані, а не загромаджує їх [17].

Проте аналіз наслідків фінансової кризи 2008-2010 рр. та глобалізаційні процеси на фінансових ринках на перше місце висувають загальну вимогу до інформації – транспарентність (прозорість). Перевага підтримання прозорості на фінансовому ринку полягає в захисті інтересів усіх його учасників та інших зовнішніх користувачів шляхом зменшення асиметрії інформації та гарантією підтримання його ліквідності та стійкості. Ці характеристики покладені в основу не тільки ринкової практики, але й прийняті у вигляді правил на рівні наднаціональних регулятивних органів та мають стати визначальними у функціонуванні фінансового ринку в Україні.

Так, наприклад, принцип прозорості та розкриття інформації міститься в документі Міжнародної організації комісій з регулювання ринку цінних паперів (IOSCO) «Цілі і принципи регулювання ринку цінних паперів» і характеризується в їх межах двоїстістю підходів. З одного боку, прозорою має бути діяльність учасників ринку, з іншого – регулятивні органи повинні будувати свою діяльність виключно з урахування цього принципу. Більше того, забезпеченню ринкової прозорості та розкриття інформації повинні сприяти саморегулятивні ринкові організації як проміжна ланка між керуючою та керованою підсистемами ринку [17].

Принцип 14 документа «Цілі і принципи регулювання на ринках цінних паперів» («Objectives and Principles of Securities Regulation»), розробленого IOSCO, встановлює: розкриття результатів фінансової діяльності та іншої суттєвої для інвесторів інформації має бути повним, точним і своєчасним. Також принцип 27 встановлює, що регулювання фінансової діяльності має сприяти розвитку прозорості торгівлі на ринку. Загалом, під прозорістю варто розуміти максимально можливу ступінь публічної доступності інформації про торгівлю (при цьому інформація повинна надаватися якомога більш своєчасно) [17]. Своєчасний доступ до необхідної інформації, по-перше, дозволяє інвесторам, що діють на вторинному ринку, стежити за своїми інтересами, а, по-друге, зменшує ризик фінансових махінацій та інших несприятливих дій, пов'язаних з торгівлею. Наведений принцип, на нашу думку, має визначати практику розкриття інформації на ринку ПФІ України.

Згідно з принципом 21 («Наглядова звітність») «Основних принципів ефективного банківського нагляду» Базельського комітету з банківського нагляду, регулятивні органи повинні мати достатні ресурси для збирання, незалежної перевірки та аналізу фінансових звітів банків. З принципом 21 безпосередньо пов'язаний принцип 22 («Бухгалтерська звітність та розкриття інформації»), згідно з яким наглядові органи повинні перевіряти, чи складає та оприлюднює кожен банк звітність належним чином. Також наглядові органи

повинні перевіряти, публікують чи банки регулярно достовірну інформацію про свій фінансовий стан і про свої доходи [17].

В умовах гострих фінансових криз прозорість інформації щодо діяльності суб'єктів господарювання фінансового ринку стає невід'ємною умовою залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Хоча ряд керівників вважають, що розкриття інформації про діяльність підприємства створює загрозу з боку конкурентів та контролюючих органів [37]. Тому, на нашу думку, необхідно говорити про збалансованість інформаційної прозорості та економічної безпеки суб'єктів реального сектора та фінансового ринку.

Крім того, існує велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють подачу інформації учасниками фондового ринку України, тому час від часу виникають ситуації, коли суб'єкт розкриття інформації на фондовому ринку не може вчасно зорієнтуватися в нормативно-правовій базі та виконати належним чином всі вимоги. Наприклад, як стверджує Юрій Бойко, Директор Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України, існує близько 30 нормативно-правових актів, що регулюють розкриття професійними учасниками фондового ринку та ще 20, які регулюють розкриття інформації емітентами цінних паперів [18]. На сьогодні «законодавчий» фактор в вітчизняній практиці реалізується через механізми розкриття інформації відповідно до нормативних документів наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Основні нормативні документи, що регулюють розкриття інформації на фондовому ринку України

№ з/п	Назва нормативного документу	Основні положення
1.	Закон України «Про акціонерні товариства» [20]	Стаття 78. Надання акціонерним товариством інформації 1. Акціонерне товариство забезпечує кожному акціонеру доступ до наступних документів: статут товариства; положення про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію; положення про філії та представництва; протоколи загальних зборів; річну фінансову звітність та ін. 2. Публічне акціонерне товариство зобов'язане мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет, на якій у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства. 3. На вимогу акціонера або Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку акціонерне товариство надає перелік афілійованих осіб та відомості про належні їм акції товариства.
2.	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [30]	Розділ V. Розкриття інформації на фондовому ринку Стаття 39. Вимоги до розкриття інформації Стаття 40. Регулярна інформація про емітента Стаття 41. Особлива інформація про емітента Стаття 42. Порядок розкриття інформації про облік іменних цінних паперів учасниками депозитарної системи України Стаття 43. Розкриття інформації про професійних учасників фондового ринку Стаття 44. Інсайдерська інформація Стаття 45. Заборона використання інсайдерської інформації Стаття 46. Реклама цінних паперів та фондового ринку
3.	Закон України Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні [22]	Стаття 7. Завдання Національної комісії України з цінних паперів та фондового ринку: встановлює стандарти випуску (емісії) цінних паперів, інформації про випуск цінних паперів, що пропонуються для відкритого

		<p>продажу, в тому числі іноземних емітентів, які здійснюють випуск цінних паперів на території України, та порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів.</p> <p>При порушенні законодавчих вимог здійснює захист прав інвесторів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень</p>
4.	Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [23]	Визначає склад, порядок та строки подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку компанією з управління активами або особою, що здійснює управління активами недержавних пенсійних фондів, інформації щодо фінансового стану компанії з управління активами, про результати діяльності та розрахунок вартості чистих активів інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) та про управління активами недержавного пенсійного фонду (відкритого, корпоративного, професійного).
5.	Положення щодо порядку взаємодії осіб, що зобов'язані розкривати інформацію на фондовому ринку, з особою, уповноваженою НКЦПФР на розміщення інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР [25]	Встановлює процедуру надання інформації до уповноваженої особи і прийому нею інформації для розміщення у стрічці новин і в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів, порядок такого розміщення.
6.	Порядок впровадження системи оприлюднення інформації на фондовому ринку України [21]	Визначає порядок оприлюднення інформації, яка формується в процесі обробки є неконфіденційною, та не становить державної таємниці.
7.	Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів [24]	Регулює склад, порядок і строки розкриття на фондовому ринку регулярної, особливої інформації та інформації про іпотечні цінні папери, сертифікати фонду операцій з нерухомістю та інформації в повідомленні про проведення загальних зборів емітентами цінних паперів та подання її до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.
8.	Порядок формування єдиного інформаційного масиву даних про емітентів цінних паперів [29]	До єдиного інформаційного масиву даних про емітентів цінних паперів включається такий обсяг інформації: <ul style="list-style-type: none"> – річні звіти та фінансова звітність акціонерних товариств; – інформація про випуски цінних паперів, зареєстровані в НКЦПФР; – інформація про власників акцій емітента в межах вимог до розкриття інформації, встановлених чинним законодавством; – постанови про накладення санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів уповноваженими особами НКЦПФР; – інформація емітентів, оприлюднена в офіційних друкованих виданнях НКЦПФР.
9.	Концептуальні засади функціонування загальнодоступної бази даних Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [28]	Визначають основні принципи функціонування загальнодоступної бази даних НКЦПФР про ринок цінних паперів (оперативне розміщення інформації емітентом на безоплатній основі, доступ інвесторів та інших зацікавлених осіб до розміщеної емітентом інформації на безоплатній основі), які ґрунтуються на забезпеченні взаємодії всіх осіб, зацікавлених у доступі до інформації, яка розміщується у зазначеній базі даних.
10.	Положення про розкриття інформації емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі [27]	Регулює склад, порядок та строки розкриття регулярної (річної та квартальної) та особливої інформації в Електронній системі комплексного розкриття інформації емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі. Розкриття інформації здійснюється шляхом її розміщення в ЕСКРІН та опублікування в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або Комісії

Згідно з Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», одним із основних завданнями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів та їх похідних в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів [22]. З метою виконання даного завдання НКЦПФР схвалила проект Концепції розкриття інформації на фондовому ринку. Основним завданням є висвітлення актуальної інформації про стан функціонування фондового ринку, що дозволяє зробити його роботу більш прозорою для інвестора, а, значить, збільшити економічну привабливість фондового ринку і держави в цілому. Даний документ висвітлює основні напрямки розвитку оприлюднення інформації на фондовому ринку, враховує поточний стан системи розкриття інформації, ґрунтуючись як на детальному аналізі нормативно-правової бази, так і на базових принципах корпоративного управління.

Згідно концепції, основні напрями розвитку системи розкриття інформації на фондовому ринку такі:

- уніфікація вимог щодо обсягу, термінів, наповнення інформації, що розкривається одним учасником фондового ринку в різних джерелах;
- уніфікація процесу оприлюднення інформації;
- створення положень про оприлюднення інформації кожним з професійних учасників;
- створення вимог щодо наявності власного веб-сайту у кожного учасника фондового ринку як джерела розкриття інформації про його діяльність;
- створення Єдиного інформаційного центру, який акумулює всю оприлюднену інформацію на фондовому ринку;
- вдосконалення нормативної бази щодо наповнення Єдиного інформаційного центру інформації з джерел її оприлюднення.

Крім того, слід активізувати роботу із введення нормативних вимог міжнародних стандартів фінансової звітності щодо прозорості та повного розкриття інформації, зокрема МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання інформації», МСБО 39, МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». На нашу думку це сприятиме наданню корисної, доречної та прозорої інформації користувачам фінансової звітності.

Таким чином, у нашому дослідженні перспективним і першочерговим є пропозиції запровадження у вітчизняну практику принципів прозорості та повного розкриття інформації. Переваги впровадження прозорості на вітчизняному фінансовому ринку полягають у можливості та необхідності:

- посилення захисту інтересів інвесторів зі зменшення інформаційної асиметрії;
- зростання ринкової ефективності через більш високу інформативність цін;

- забезпечення необхідного рівня ліквідності фінансового ринку;
- управління фінансовими ризиками і волатильність;
- сприяти динамічній рівновазі фінансового ринку та досягненню прогнозованості, стійкості й ефективності ринку в цілому;
- сприяння застосуванню інноваційних та інвестиційних стратегій та технологій;
- виявлення маніпулювань цінами, використання їх в цілях шахрайських дій та операцій.

Усе вищезазначене призводить до необхідності розробки адекватної та релевантної моделі інформаційної системи, яка дозволила б забезпечити процеси функціонування фінансового ринку.

Література до розділу 2.1

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика : організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова. –Х. : Університет внутрішніх справ. – 2000. – 368 с.
2. Атрибутивна концепція інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Атрибутивна_концепція_інформації.
3. Афанас'єва І. І. Сутність поняття «облікова інформація» та її роль в системі управління підприємством [Електронний ресурс] / І. І. Афанас'єва. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_8_1/Afanaseva.pdf.
4. Беляков К.І. Інформація в праві:теорія і практика/К. І. Беляков.–К.:КВЦ.–2006.– 118 с.
5. Бутинєць Ф.Ф. Інформаційні системи бухгалтерського обліку [Текст] : підручник для студ. / Ф. Ф. Бутинєць, С. В. Івахненко, Т. В. Давидок. – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2002. – 544 с.
6. Василик М. А. Основы теории коммуникации / М. А. Василик, М. С. Вершинин – М.: Гардарики, 2003. – 615 с.
7. Влияние информации и эмоций на фондовый рынок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nyse.dp.ua/information_emotion.htm.
8. Георгієва Н. І. Фимоги до бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємств [Електронний ресурс] / Н. І. Георгієва // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – №7. – С. 61-65. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1231/1/9.pdf>.
9. Гужва В. М. Інформаційні системи і технології на підприємстві / В. М. Гужва. – К. : КНЕУ, 2011. – 307 с.
10. Смельянов С. Л. Генезис понятия «информация» у законодавстві України в контексті проблеми її захисту [Електронний ресурс] / С. Л. Смельянов // Право і безпека. – 2012. – № 2 (44). – С. 29 – 33. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2012_2/PB-2/PB-2_9.pdf.
11. Информационные технологии в экономике / [Л.Н. Панасюк, Ю.Ю. Григорьева, А.Ю. Дроздов, Н.В. Петкова], за ред. Ю.Ф. Симионова.–Ростов на Дону:Феникс,2003.–352 с.
12. Карпенко С. Г. Інформаційні системи і технології : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. С. Г. Карпенко, В.В. Попов, Ю. А. Тарнавський. – К. : МАУП, 2004. – 204 с.
13. Кірейцева Г.В. Екологічна інформація в бухгалтерському обліку підприємства. [Електронний ресурс] / Г. В. Кірейцева. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/222/1/65.pdf>.
14. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : монографія / Б. А. Кормич. – О. : Юридична література. – 2003. – 472 с.
15. Крупка Я.Д. Застосування принципів обліку та розкриття інформації в процесі інвестиційної діяльності / Я.Д. Крупка, А.Р. Мельник // Наукові праці КНТУ: Економічні науки. –2007. – № 12. – С. 39-42

16. Мартинюк П. М. Теорія систем та математичне моделювання [Текст] / П. М. Мартинюк, Н. А. Федорчук. – Рівне: НУВГП, 2010. – 225 с.
17. Програма «Інформація для всіх» на 2008-2013 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifar.ru/ofdocs/unesco/sp813.pdf>
18. Необходимо уніфікувати вимоги до розкриття інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maanim.com/news/stock-market-analytics/70251-neobhodimo-unifirovat-trebovaniya-k-raskrytiyu-informacii>.
19. Пасемник О.Г. Роль облікової інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в процесі прийняття управлінських рішень [Електронний ресурс] / О. Г. Пасемник // Інноваційна економіка. – 2010. – №2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2010_2/105.pdf.
20. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : закон України від 17.09.2008 № 514-VI із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>. – Законодавство України.
21. Про впровадження системи прилюднення інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 24.05.2001 № 173. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0568-01>.
22. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>. – Законодавство України.
23. Про затвердження Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 02.10.2012 № 1343 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1764-12>. – Законодавство України.
24. Про затвердження положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 19.12.2006 № 1591. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0097>.
25. Про затвердження Положення щодо порядку взаємодії осіб, що зобов'язані розкривати інформацію на фондовому ринку, з особою, уповноваженою Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку на розміщення інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 21.12.2006 № 1658. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0095-07>.
26. Про інформацію: [Електронний ресурс] : закон України від 2 жовтня 1992 року N 2657-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
27. Про розкриття інформації емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 22.06.2010 № 981. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0707-10>. – Законодавство України.
28. Про схвалення концептуальних засад функціонування загальнодоступної бази даних Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 04.08.2006 № 677. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1007.5060.0>.
29. Про формування єдиного інформаційного масиву даних про емітентів цінних паперів [Електронний ресурс] : Рішення НКЦПФР від 27.05.2003 № 23. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0516-03>. – Законодавство України.
30. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV із змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. – Законодавство України.

31. Стеців І.І. Характеристика облікової інформації та її значення для задоволення потреб користувачів [Електронний ресурс] / І. І. Стеців, Р. Я. Пахолок // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2006. – Вип. 16. – С. 298-302. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/16_2/298_Steciw_16_2.pdf.
32. Сук Л.К. Бухгалтерський облік-П : навч. посіб. для дистанційного навчання / Сук Л.К., Сук П.Л. – К. : Університет “Україна”, 2005. – 701 с.
33. Функціональна концепція інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Функціональна_концепція_інформації.
34. Хміль Ф.І Менеджмент : підручник / Ф. І. Хміль. – К. : Вища школа, 1995. – 351 с.
35. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В. С. Цимбалюк. – К. : Освіта України, 2010. – 230 с.
36. Черниш, С. С. Аналіз інформативності фінансової звітності підприємств [Електронний ресурс] / С. С. Черниш // Інноваційна економіка. – 2011. – №2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_2/98.pdf.
37. Чечетова-Терашвілі, Т. М. Аналіз інформаційної прозорості прийняття стратегічних рішень в системі корпоративного управління підприємством [Електронний ресурс] / Т. М. Чечетова-Терашвілі, Т. В. Олійник. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_11_1/Chechetova.pdf.
38. Шевчук, Р. М. Правові та організаційні засади інформатизації навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р. М. Шевчук. – К. – 2008. – 23 с.

2.2. КІБЕРНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КОНТРОЛЮ І СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ ЗАТРАТ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Василюк М.М., кандидат економічних наук, доцент

Кондур О.С., кандидат фізико-математичних наук, доцент

Василюк В.В., аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

В умовах ринкової економіки виникає проблема не стільки у визначенні витрат, їхньому розподілі за об'єктами та забезпеченні мінімізації, скільки в управлінні ними в умовах конкуренції і визнання доцільності та досягнення необхідної їхньої прибутковості. Завдання полягає не у їхній мінімізації, а в досягненні такого рівня, за яким їх визнають споживачі та які приносять відповідний прибуток виробникам.

В управлінському обліку значне місце посідає моделювання. Проблемам теорії та методології облікового моделювання присвячені праці багатьох вчених, зокрема М.І.Кутера, В.Ф.Палія, Р.С.Рашитова, Я.В.Соколова, М.М.Шигун та інших. Проте є ще чимало невіршених питань моделювання.

Основними проблемами, що зумовлюють необхідність розробки методики управлінського обліку процесу виробництва, є наступні: розходження науковців у поглядах щодо виділення методів обліку виробничих витрат; відсутність методичних вказівок з управлінського обліку виробничих витрат;

комплексний характер виробництва продукції; зміни в технології виробництва продукції та організації бізнес-процесів на підприємствах.

Під час реформування систем бухгалтерського обліку і контролю, приведення їх у відповідність до вимог ринкової економіки і міжнародних стандартів постає актуальною категорія собівартості продукції, витрат як основних якісних показників роботи підприємства, що характеризує в грошовій формі ефективність його діяльності. Від правильного розрахунку собівартості продукції залежить результат основної діяльності підприємства, що відображає його фінансовий стан, який може продемонструвати підприємство потенційним інвесторам та кредиторам.

Економіко-правові відносини визначають важливість показника собівартості як економічної категорії. Собівартість тісно пов'язана з усіма іншими економічними категоріям і виступає одним із найважливіших інструментів ведення господарства. Вона характеризує всі сторони виробничої діяльності господарської ланки. Зниження собівартості — це вирішальна умова збільшення нагромадження. Відповідно до концепції контролю для забезпечення якості продукції затрати на виробництво необхідно розглядати на кожному етапі процесу створення продукції, а не тільки його кінцевий результат. Такий аналіз дозволить не обмежуватися констатацією браку у виробництві, а дасть можливість виявити і проаналізувати причини його виникнення та розробити заходи щодо стабілізації рівня якості. Таким чином, з'являється можливість управляти затратами та якістю продукції. Контроль продовжує залишатися важливою і необхідною операцією як одна з ланок у загальній системі забезпечення управління виробничою діяльністю. Головна мета системи контролю - забезпечити необхідний рівень якості, підтримувати та підвищувати його впродовж усього процесу створення продукції.

Розвиток цієї ідеї веде з одного боку до розуміння важливості характеру управлінських процесів в отриманні якісної продукції, а з іншого-до твердження, що питаннями забезпечення якості в компанії повинен займатися увесь персонал: від верху до низу і знизу вгору. Управління якістю поширюється на всі елементи організації діяльності.

Контроль як функція управління в основному спрямований на виконане, досягнуте й отримане, займається фіксуванням і оцінкою уже dokonаних фактів в діяльності підприємства. На відміну від контролю, контролінг, займаючи особливе місце в загальній структурі управління підприємством, як система, що розвиває традиційний підхід до контролю, спрямований на майбутнє, він націлений на перспективу та вдосконалення цієї перспективи. В контролінгу виявляються очікування організації, прогнозується її майбутній стан, і плануються дії для досягнення бажаного стану. Контролінг можна визначити як систему контролю економічного майбутнього підприємства та контролю процесів отримання прибутку підприємством. Однак контролінг застосовується не тільки для контролю прибутковості - система контролінгу спрямована на забезпечення ефективного досягнення усіх комерційних цілей підприємства в тому числі усі комерційні цілі також спрямовані на збільшення прибутковості.

Управління затратами та собівартістю — центральний елемент управління діяльністю. Основними його напрямками є: обґрунтування рішень щодо припинення виробництва продукції, визначення ціни продукції, визначення рентабельності, побудова внутрішньогосподарських відносин, правомірність і доцільність вживання організаційно-технічних заходів.

Для оптимізації структурної побудови бухгалтерського обліку затрат виробництва потрібно застосовувати кібернетичну модель «вхід — процес — вихід», яка відповідає трьом операціям процесу виробничої діяльності: постачання, виробництво, реалізація.

Загальну схему бухгалтерського обліку процесу виробництва можливо будувати за такими характеристиками:

- «вхід» – це придбання сировини і матеріалів для потреб виробництва. На цьому етапі обліку підлягають виключно ресурси, які можна оцінити у грошових та натуральних одиницях, та які є релевантними до потреб управління;

- «процес» – це запуск у виробництво сировини і матеріалів та перетворення їх у готову продукцію. Облік проводиться адекватно до технологічних та організаційних особливостей виробництва продукції;

- «вихід» – це процес реалізації готової продукції, яка є завершенням виробничого циклу. Обліку підлягає виключно готова продукція, яку можна оцінити у грошових та натуральних одиницях.

Ці три операції кібернетичного підходу потребують визначення затрат на кожному з трьох етапів обліку у натурально-речових, трудових і вартісних (грошових) вимірниках.

Кібернетична модель структурної побудови обліку витрат виробництва наведена на рис.1.

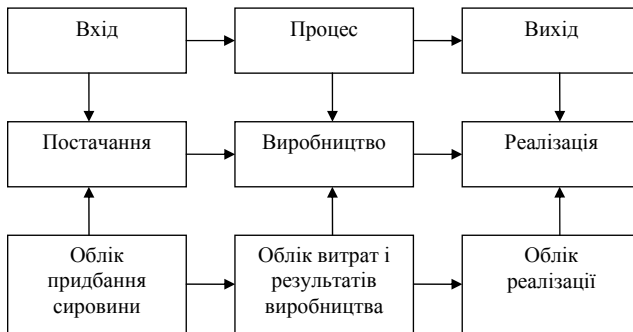

Рис. 1. Кібернетична модель структурної побудови обліку витрат виробництва

Облік є інструментом управління, який за допомогою специфічних методів обробки інформації надає керівництву релевантні інформаційні ресурси, що дають можливість здійснювати ефективне прийняття рішень, планування, організацію, контроль та наступне регулювання господарської

діяльності. При цьому основним завданням управлінського обліку є розробка такої інформаційної бази, яка формувала б інформаційний продукт, адекватний умовам ведення господарської діяльності на певному підприємстві та відповідала б індивідуальним запитам управлінського персоналу стосовно категорії інформації.

Очевидно, що оптимізація структурної побудови обліку витрат виробничої діяльності сприятиме оптимізації інформаційних потоків в цілому.

Поряд із урахуванням особливостей організації управління діяльністю підприємства, надзвичайно важливим є визначення характерних особливостей процесу виготовлення продукції. Наприклад, проведені дослідження технологічних процесів обробки сировини, якісних та кількісних характеристик готової продукції дозволили визначити виготовлення молочних продуктів складним, комплексним виробництвом, у процесі якого внаслідок зміни за встановленою технологією структури і органічної будови сировини виготовляються продукти різні за фізико-хімічними властивостями, призначенням, споживчою корисністю.

Такий аналіз трактувань методу обліку виробничих витрат дав нам можливість визначити метод управлінського обліку витрат виробництва як сукупність прийомів, що: по-перше, містять альтернативність вибору; по-друге, одночасно відображають процес виробництва і як технологічну, і як організаційну сукупність, дозволяють вивчати його як з точки зору виробничого споживання, так і з погляду виготовлення майбутнього готового продукту; по-третє, дають можливість генерувати інформаційні ресурси, що спрямовані на вирішення певної управлінської задачі та дозволяють оптимізувати виробничу діяльність підприємства.

З інформаційно-кібернетичної точки зору можна вважати, що процес управління реалізується обов'язковим набором блоків в системі управління (рис. 2).

Мета аналізу витрат діяльності підприємства полягає в інформаційному забезпеченні та всебічній оцінці досягнутих результатів, їхній оптимізації та обґрунтуванні управлінських рішень щодо подальшої раціоналізації. Для досягнення цієї мети проводять аналіз на основі принципів системного, комплексного та кібернетичного підходів до аналізу економіки. Сукупність аналітичних і керівних дій, пов'язаних з формулюванням цілей, представляє одну з складових частин функцій планування і контролю. Інша частина цих функцій виконується блоком порівняння, який представляє основне аналітичне ланка, зайняте усвідомленням та аналізом виявленої проблеми, її формулюванням, пошуком і оцінкою можливих шляхів її вирішення. У блоці прийняття рішень на основі порівняння варіантів можливих дій керівники за допомогою об'єктивних суджень вибирають, який із запропонованих варіантів є кращим (це може бути зроблено не відразу, а шляхом пошуку нового, поліпшеного варіанта плану на вимогу керівника). Такий вибір, є в кінцевому рахунку рішенням керівників, являє собою основу функції координації.

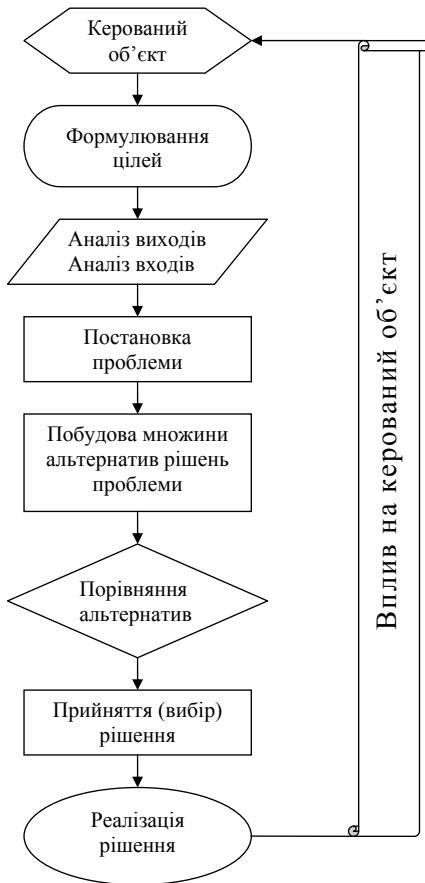

Рис. 2. Алгоритм процесу управління

Враховуючи управлінський аспект аналізу витрат, виділяємо його аналітичні оцінки, пов'язані з пошуком резервів витрат та можливостями їх мобілізації. Для цього визначимо послідовність аналізу витрат.

На першому етапі дають загальну оцінку виконанню кошторису (стандартів) витрат в розрізі економічних елементів, на другому – оцінку відхилень від стандартних прямих витрат, на третьому – аналіз виконання бюджету (кошторису) накладних витрат, на четвертому – аналіз собівартості (калькуляції) окремих виробів, на п'ятому етапі треба дати оцінку впливу зміни витрат на кінцеві виробничо-фінансові результати діяльності підприємства.

Створення ефективного аналітичного забезпечення управління витратами пов'язане з:

- виготовленням конкурентоспроможної продукції;

- наявністю якісної та реальної інформації щодо собівартості окремих видів продукції, виконаних робіт (послуг) та їхніх позицій на ринку;
- можливістю використання гнучкого ціноутворення;
- наданням об'єктивних даних для складання бюджету підприємства;
- можливістю оцінки раціоналізації витрат за центрами їх формування та центрами відповідальності.

З метою управління витратами господарського суб'єкта проводять їхню класифікацію, що дає змогу визначити сутність та особливості формування, розподілу витрат за визначеними об'єктами управління.

Оскільки у структурі виробничих витрат питому вагу займають матеріальні витрати разом із витратами на оплату праці, то наведемо фрагмент облікової моделі витрат модель обліку матеріальних витрат виробництва (рис.3).

Рис. 3. Модель обліку матеріальних витрат виробництва за умови калькулювання фактичної собівартості продукції з усієї сукупності витрат

Для визначення фактичної собівартості випущеної продукції (виконаних робіт, наданих послуг) необхідні дані про кількість, якість і вартість таких факторів калькулювання: готова продукція, незавершене виробництво на початок та кінець калькульованого періоду, відходи виробництва, побічна та супутня продукція, остаточний брак виробництва. Крім того, потрібно визначити втрати від виправного браку.

Логіко-математична модель побудови калькуляційного процесу фактичної виробничої собівартості готової продукції має вигляд:

$$ВСВ_{\phi} = НВ_{\pi} + ПЗ_{\pi} - ВЗВ + ВПП - ВСЖП + В_{\text{бр}} - НВ_{\text{к}}, \quad (1)$$

де $ВСВ_{\phi}$ - фактична собівартість усієї продукції, випущеної виробництвом,

$НВ_{\pi}$ — незавершене виробництво на початок калькуляційного періоду,

$ПЗ_{\pi}$ — поточні затрати періоду (місяць, квартал, сезон, рік),

$ВЗВ$ — вартість зворотних відходів виробництва,

$ВПП$ — вартість побічної продукції,

$ВСЖП$ — вартість супутньої продукції,

$В_{\text{бр}}$ — втрати від технологічного браку,

$НВ_{\text{к}}$ — незавершене виробництво на кінець калькульованого періоду.

Нааявність відходів виробництва зумовлює необхідність виключення їхньої вартості із загальної суми затрат, супутньої продукції — необхідність обліку затрат на її одержання, а побічної продукції — розмежування затрат між готовою та побічною продукцією на підставі калькуляції або виключення вартості побічної продукції — якщо вона не калькулюється, її оцінюють на підставі облікових цін.

Відсутність будь-якого фактора калькуляційного процесу спрощує обчислення фактичної собівартості продукції.

Кібернетичний підхід до розробки теоретико-методичних аспектів обліку і контролю витрат дасть можливість оптимізувати витрати як центральний елемент управління діяльністю.

Таким чином, можна стверджувати, що формування інформаційних ресурсів про виробничі витрати для оптимізації асортименту продукції можливе тільки в рамках інформаційно-логічної системи, яка проводитиме перетворення вхідних ресурсів адекватно організаційним та технологічним особливостям виробництва у релевантні інформаційні ресурси про витрати на продукти. Забезпечення належної обробки інформації стає можливим внаслідок розробки відповідної методики управлінського обліку виробничих витрат. Вона повинна базуватися на побудові певної моделі обліку витрат, яка відповідатиме процесу перетворення сировини у готову продукцію, застосуванні ефективних методів обліку і розподілу витрат у відповідності до способів переробки, якісних оцінок сировини та продукції, видів управлінських рішень, що прийматимуться. Проведений нами аналіз існуючих видів організаційних структур підприємств, традиційних та таких, які постійно адаптуються до впливу зовнішнього середовища, новітніх підходів в управлінні та особливостей організації роботи підприємств, дозволив прийти до висновку, що тип організаційної структури впливає на модель управлінського обліку шляхом визначення центрів відповідальності, місць виникнення витрат та статей витрат, що підлягають регулюванню зі сторони керівництва структурного підрозділу.

Література до розділу 2.2

1. Лачинов Ю.Н. Бухгалтерский учет в исследовании экономических категорий (Текст) / Ю.Н.Лачинов. – М.: Тезаурус, 2001. – 52 с.

2. Пушкар М.С. Філософія обліку (Текст): монографія / М.С.Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланк, 2002. – 157 с.
3. Соколов Я.В. Моделирование и его роль в бухгалтерском учете / Я.В.Соколов// Бухгалтерский учет. – 1996. - №6. - С.3-8.
4. Соколов Я.В. Бухгалтерський учет: проблеми и методы изучения и обучения: (монографія) / Я.В.Соколов, Н.А.Каморджанова, М.В.Лычагин. – Новосибирск: ЭОП СО РАН, 2007. – 288 с.
5. Сопко В.В.Бухгалтерський облік в управлінні підприємством /В.В.Сопко. – К.:КНЕУ,2006.--526 с.
6. Шигун М.М. Розвиток моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і методологія (Текст): монографія / М.М.Шигун. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 632 с.

2.3. РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ВИРОБНИЦТВОМ

Вольська В.В.

кандидат економічних наук, доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Побудований належним чином бухгалтерський облік є джерелом інформації для управління діяльністю підприємства. Обліково-аналітична система сприяє прийняттю науково-обґрунтованих управлінських рішень. Основне призначення бухгалтерського обліку аграрного виробництва – оцінка ефективності функціонування та центрів відповідальності сільськогосподарських підприємств в необхідні для управлінців терміни. Економічна ситуація в Україні призвела до диспропорційного її розвитку, який пов'язаний з нестабільною динамікою фінансових результатів діяльності підприємств. Такі результати є наслідком неефективного управління економічними ресурсами, які складають національне багатство. Причинною вказаних явищ є відсутність своєчасної та достовірної інформації про них як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Важливе значення для аналітичних служб різних рівнів управління має бухгалтерська звітність, що надає надійність інформації та можливість її мобілізації. В сучасних ринкових умовах важливе значення слід приділяти науковим досягненням розвитку бухгалтерського обліку, які будуть адекватними розвитку соціально-економічних відносин в державі.

Основною метою ведення бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах є отримання інформації не тільки для складання фінансової, статистичної та податкової звітності, але й для аналізу показників ефективності виробничої діяльності та для прийняття управлінських рішень щодо стратегії розвитку господарств. Тому для організації гнучких і ефективних систем бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах необхідно використовувати всі методичні прийоми і правила бухгалтерського обліку як функції управління виробництвом: документацію, інвентаризацію, оцінку, калькуляцію, рахунки та подвійний запис, бухгалтерський баланс та звітність.

В умовах розвитку ринкової економіки в Україні, її інтеграції в світовий простір бухгалтерський облік є важливим засобом в системі управління підприємствами. Управління підприємствами потребує постійної інформації про здійснення господарських процесів, їх характер та обсяг, про наявність майнового, трудового, фінансового потенціалу, про фінансові результати діяльності. Основним джерелом такої інформації є дані бухгалтерського обліку, які систематизуються у фінансову звітність. Звітність має особливе значення для управління підприємством, оскільки використовується для аналізу його ефективності функціонування.

Підкреслюючи значення бухгалтерського обліку в управлінні господарською діяльністю, німецький вчений-економіст І.Ф. Шерр ще наприкінці ХІХ століття писав, що "Бухгалтерський облік — непогрішний суддя минулого, необхідний керівник сучасного і надійний консультант майбутнього кожного підприємства" [6].

Важливою проблемою бухгалтерського обліку як складової системи управління є синтез сучасних наукових положень та історії науки, що дасть змогу перейти на якісно новий рівень досліджень.

Професор Бутинець Ф.Ф. відмітив, що сьогодні ми маємо нагоду, впроваджуючи в Україні складний і необхідний для життя ринковий механізм, проводити зважену політику становлення та функціонування бухгалтерського обліку, який заснований на єдиній теоретико-методологічній основі. Адже облік дійсно є джерелом справжньої насолоди для тих, то уважно вивчає його справжнє вживання і хто з любов'ю досліджує його історію [1]. Зі слів професора Малюги Н.М. не одне століття знадобилося людству, щоб сформувати бухгалтерський облік як окрему галузь наукових знань і як наукову дисципліну шляхом узагальнення всіх існуючих прийомів і методів письмової реєстрації фактів господарського життя, побудувати загальну теорію відображення таких фактів, якій властива логіка як побудови, так і використання в більшості випадків [2]. Нині багатокладна трансформаційна економіка, представлена різними формами власності та видами господарювання, а також переважно економічними методами управління, припускає розвиток системи бухгалтерського обліку з використанням фундаментальної вітчизняної теорії, її прогресивних методів та міжнародного досвіду в умовах ринку.

Сьогодні Україна вступила в новий історичний період формування ринкових відносин. Ситуація, що склалася в соціально-економічному житті держави призвела до того що Україна виявилася неготовою до входження в світову спільноту. Сучасні ринкові відносини висувають перед науковцями нові завдання щодо вирішення проблем обліку. Вимагають вирішення на національному рівні проблеми реформування бухгалтерського обліку згідно міжнародних стандартів, створення відповідної нормативної бази бухгалтерського обліку, формування нової облікової політики держави, здатність своєчасно надавати вичерпну та неупереджену інформацію, необхідну для управління підприємством. Лише достовірна і об'єктивна інформація про діяльність підприємства забезпечить практичне використання обліку для

економічно обґрунтованого управління, а також для використання її інвесторами, кредиторами, податковими органами, банками, а також іншими зацікавленими юридичними та фізичними особами.

Найактуальнішими завданнями управління аграрним виробництвом є мобілізація внутрішніх резервів підприємств, оскільки спостерігається низький рівень інвестицій та суттєвих державних дотацій, субсидій і субвенцій в сільське господарство. Тому управлінські рішення і оптимізація виробничих факторів, у тому числі раціональне використання потенціалу підприємств повинні базуватися на достовірній, своєчасній і повній обліковій інформації. В сучасних умовах в аграрному виробництві важливе значення набуває не тільки розвиток бухгалтерського обліку, але і проведення своєчасного контролю. Контроль має виступати зв'язком між власником підприємства та суб'єктами управління ним. Відсутність ефективного контрольного механізму – одна з проблем збільшення дебіторської заборгованості підприємств, зростання неплатежів, зниження ефективності функціонування підприємств.

Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [4] підприємствам надано право самостійно визначати облікову політику, обирати форму бухгалтерського обліку, затверджувати правила документообороту. Проте самостійність підприємств у виборі та втіленні окремих елементів облікової політики необхідно поєднувати із суворим дотриманням нормативних актів. Система обліку має враховувати специфіку господарської діяльності підприємства, його фінансовий стан та перспективи розвитку. Для побудови облікової системи необхідно визначити ціль та завдання обліку в управлінні діяльністю підприємства. Ціллю ведення обліку є забезпечення управління точною, достовірною та об'єктивною інформацією для визначення доходів і витрат, оцінки активів і зобов'язань. Завданням обліку є надання можливості об'єктивно розкривати і віддзеркалювати існуючі фінансові ризики підприємств для ухвалення відповідних управлінських рішень.

У своєму розвитку бухгалтерський облік пройшов певну еволюцію, зумовлену ускладненням господарської діяльності. Розглянемо трансформацію розвитку бухгалтерського обліку як однієї з складових управління (табл. 1 [2, 5]).

З даних табл. 1 видно, що зі зміною об'єкту обліку змінюються відповідно мета і завдання обліку, що спричиняє зміну теоретичних та методологічних положень бухгалтерського обліку як науки (наукових парадигм). Відбулося зростання ролі бухгалтерського обліку в управлінській системі. Не способи виробництва чи економічні умови господарювання впливають на зміну парадигми, а нові вимоги до обліку з боку системи управління оскільки бухгалтерський облік є джерелом інформації для прийняття перспективних управлінських рішень.

Розвиток ринкових відносин ще більше зумовлює зростання потреби в інформації, необхідної для планування, контролю та прийняття рішень. Керівникам підприємств приходиться постійно приймати ті чи інші управлінські рішення. Суть цих рішень, в кінцевому рахунку, зводиться до того, щоб підвищити ефективність функціонування підприємства. З метою визначення на чому базуються керівники підприємств при прийнятті

управлінських рішень нами було проведено соціологічне дослідження, – адже інформація з питань, що нас цікавлять, не відбивається у звітних, облікових чи планових документах.

Таблиця 1

Періодизація розвитку бухгалтерського обліку як одна з складових управління

Етап розвитку суспільства	Об'єкт обліку	Мета обліку	Завдання обліку	Парадигма обліку	
Доцивілізаційний (X тис. до н.е. – II ст. н.е.)	Природні ресурси	Контроль за збереженням цінностей	Розподіл продуктів праці між членами общини	Проста натуральна бухгалтерія	Обґрунтування факту господарського життя як центральної категорії бухгалтерського обліку
Аграрна цивілізація (I ст. до н.е. – кін. XVIII ст.)	Каса, грошові виплати та надходження	Облік грошових виплат та витрат	Контроль за виконанням плану доходів та витрат	Камеральна бухгалтерія	Облік надходжень і видатків шляхом простого підрахунку або подвійного запису
	Майно	Облік результатів використання майна	Контроль майна	Проста монетарна бухгалтерія	Облік стану майна та результатів його використання простим записом
Індустріальний (кін. XVIII – сер. XX ст.)	Майно, нематеріальні активи, облік зобов'язань, дебіторська та кредиторська заборгованість, статутний капітал, амортизація	Облік витрат і калькулювання собівартості продукції	Реальна оцінка майна	Подвійна статистична бухгалтерія	Прибуток є різницею між капіталом на початок періоду і кінець періоду. Майно підприємства включає майно власників
		Визначення ефективності діяльності підприємства	Визначення фінансового результату	Подвійна динамічна бухгалтерія	Фінансовий результат діяльності на будь-який момент часу, при цьому здійснювати це найбільш вдалим способом. Майно підприємства відокремлене від майна власників
Постіндустріальний (кін. XX ст. – до теперішнього часу)	Інформація, природно-ресурсний потенціал	Забезпечення релевантною інформацією процесу прийняття рішень різними групами користувачів	Перерозподіл ресурсів	Подвійна інформаційна динаміка	Забезпечення достовірною інформацією користувачів для прийняття правильних управлінських рішень

Опитуванням було охоплено 40 керівників підприємств Житомирщини. Результати аналізу при опитуванні показали, що 93,0 % респондентів,

відповідаючи на поставлене запитання, дали відповідь, що при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку своїх підприємств вони в першу чергу базуються на даних бухгалтерського обліку. Керівникам було запропоновано розташувати показники бухгалтерського обліку в порядку важливості при прийнятті рішень. Аналіз їх анкетних обстежень свідчить, що 31 респондент (77,5 %) на перше місце поставили показник рентабельності підприємства. Наступним по значущості став показник чистого прибутку (збитку) – 45,0 %. Показник собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) посів третє місце і становить 30,0 %; четверте місце розподілили між собою показники дебіторської і кредиторської заборгованості – 17,5 %; на п'ятому місці показник чистого доходу – 15,0 %. Такий рейтинг розподілу показників по значущості пояснюється їх впливом на прийняття управлінських рішень, можливістю своєчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їх оцінки, зроблені у минулому. Дані бухгалтерського обліку допомагають керівництву в досягненні стратегічних цілей підприємства, створенні умов для підвищення ефективності його функціонування та можливості швидко і з мінімальними затратами реагувати на потреби ринку. Керівники повинні вміти використовувати облікові дані для планування та контролю за діяльністю підприємства, інтерпретувати інформацію залежно від її характеру і сутності управлінських рішень, які приймаються на її основі.

Людський фактор є одним з основних для розвитку бухгалтерського обліку в системі управління, недосконалі форми і методи якої можуть уповільнити розвиток економіки. Правильно пише Джон П. Котлер, що в умовах сучасного виробництва, джерело основних переваг бізнесу знаходиться в людях як носіях знань, досвіду, таланту і творчих здібностей [7]. Тому в Україні необхідно протягом короткого терміну забезпечити наявність бухгалтерів, які зможуть обслуговувати ринкову економіку, володіючи знаннями з ведення фінансової звітності згідно міжнародних стандартів та здатних приймати рішення на основі глибокого розуміння основних економічних явищ. Формування в системі бухгалтерського обліку якісної інформації в значній мірі залежить від того, наскільки швидко практикуючі бухгалтери усвідомлять можливість, надані їм новими нормативними документами. Чим швидше бухгалтер усвідомить, що він – не просто реєстратор фактів господарського життя, тим більш швидкими темпами відбудуться реформи в галузі обліку [3]. Отже, підвищилась роль людського фактору як ключового чинника системи управління при створенні умов для забезпечення правильної та стабільної роботи підприємства. Пріоритетності набуває професіоналізм бухгалтера, його компетентність в умовах постійних змін правового регулювання та ускладнення ведення бізнесу.

Бухгалтерський облік як одна з найважливіших складових в системі управління повинна бути організованою та регульованою діяльністю науковців, викладачів та бухгалтерів, та поєднувати в собі професійні знання, практику, цінності, компетенції. Від правильності дій бухгалтера залежать ефективне та законне функціонування підприємства. Для підвищення професіоналізму

бухгалтера потрібна підтримка з боку держави, вищих навчальних закладів та науки, що дасть можливість суттєво вплинути на розвиток теорії, методології та організації бухгалтерського обліку. В зв'язку з впровадженням міжнародних стандартів фінансової звітності основною вимогою ведення бухгалтерського обліку є відображення реального майнового і ділового стану підприємства. Розвиток бухгалтерського обліку повинен відбуватися з урахуванням накопиченого історичного досвіду та сучасними здобутками науки.

Першочерговим завданням, що стоїть перед управлінцями аграрних підприємств є вибір об'єктів обліку витрат на виробництво продукції, оскільки облік витрат є ключовою ланкою системи управлінського обліку в аграрному виробництві. Управління прибутком, що йде на здійснення основної сільськогосподарської діяльності, здійснюється через управління витратами. Виходячи з характерних особливостей системи управління в сільському господарстві в основу вибору об'єктів обліку витрат можна покласти ознаки класифікації витрат та дослідження витрат на різних ієрархічних рівнях управління процесами виробництва. Виходячи з цього, в аграрному виробництві об'єктами обліку витрат можуть бути елементи та статті витрат, виробничі фази, центри відповідальності, сільськогосподарські культури, групи культур, види та групи сільськогосподарських тварин, змішані об'єкти.

Науково-обґрунтована класифікація витрат має важливе значення для побудови обліку, а також правильності планування та нормування. Вона дає можливість глибоко вивчити склад і характер витрат, посилити контроль у процесі виробництва за їх формуванням, застосувати різноманітні прийоми і способи в управлінському обліку та прийняті управлінських рішень. При калькулюванні собівартості продукції важливу роль відіграє класифікація витрат за елементами і статтями калькуляції. Джерелами даних для управління витратами за елементами є дані аналітичних рахунків 80-85 класу 8 «Витрати за елементами». До них належать рахунки 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати», 85 «Інші затрати». Визначимо реальні витрати виробництва в аграрних підприємствах в 2011 р. та проаналізуємо їх структуру (рис. 1).

За даними обстеження аграрних підприємств України у 2011 р. у структурі витрат на виробництво продукції майже дві третини становлять матеріальні – 62,0 %; оплата праці – 13,0 %; амортизація – 6,0 %; відрахування на соціальні заходи – 4,0 %; інші витрати – 15,0 %. У структурі матеріальних витрат значними є витрати аграріїв на придбання нафтопродуктів – 13,2 %; кормів – 24,2 %; насіння і посадковий матеріал – 10,6 %; мінеральних добрив – 16,4 %. Це обумовлено досить високим рівнем цін на зазначені категорії ресурсів. Наприклад, що стосується мінеральних добрив, то у 2011 р. було удобрено лише 13,5 млн. га ріллі, що становить 75 % від загальної площі зайнятої під сільськогосподарськими культурами. Отже, значний відсоток витрат на мінеральні добрива зовсім не означає достатній рівень їх внесення. Це значною мірою впливає на рівень ефективності управлінської діяльності в сільському господарстві.

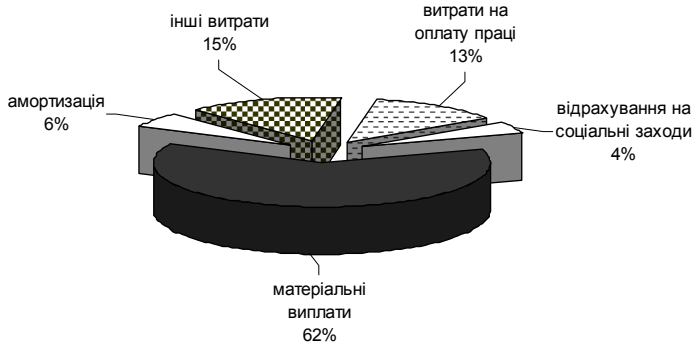

Рис. 1. Структура витрат на виробництво продукції аграрними підприємствами України в 2011р.

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

У процесі перевірки витрат матеріальних ресурсів у виробництві менеджери повинні проаналізувати основні виробничі процеси з метою виявлення невикористаних ресурсів, підвищення ефективності виробництва і зниження собівартості продукції та рекомендувати керівнику підприємства: оптимальну структуру посівних площ; оптимальний баланс мінеральних та органічних добрив; оптимальні кормові раціони для тварин і т.д. Менеджер повинен виступати не тільки в ролі суб'єкта, що контролює достовірність показників звітності, але і в ролі радника, помічника керівника підприємства.

Облік можна віднести до загальних функцій управління, який у взаємозв'язку з іншими функціями відображають багатовимірність, багатоаспектність і змістовну сторону процесу управління на стадіях відтворення суспільного продукту, що виражають послідовність здійснення функцій для кожного циклу управління. Облікова інформація відіграє важливу роль в процесі управління аграрним виробництвом. З допомогою бухгалтерського обліку можна забезпечувати контроль за ходом виконання кошторисів, правильним та економним витрачанням коштів відповідно до їх цільового призначення.

Система управління в аграрному виробництві не може функціонувати ефективно якщо бухгалтерський облік в господарствах не відповідає сучасним вимогам. Основна мета управління аграрним виробництвом – перетворити ресурси на кінцевий продукт і отримати від продажу цієї продукції якомога більше прибутку. Все це залежить не тільки від сучасних технологій виробництва, природних і біологічних факторів, а й від ефективності ведення бухгалтерського обліку. Будь-яке управлінське рішення і оптимізація виробничих факторів, у тому числі раціональне використання всього

виробничого потенціалу повинні базуватися на достовірній, регулярній, своєчасній і повній обліковій інформації.

Література до розділу 2.3

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: проблеми визначення // Вісник ЖІТІ. Серія: економічні науки. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – № 17. – С. 3-14
2. Малога Н.М. Періодизація розвитку бухгалтерського обліку на основі зміни парадигм // Вісник ЖІТІ. Серія: економічні науки. – Житомир: ЖДТУ. 2006. – № 1. – С. 72
3. Пархоменко В.М., Петрук О.М. Проблеми регламентації бухгалтерського обліку в період ринкового реформування економіки України // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 15. – С. 24-39.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні – Закон України № 996-ХІV від 16.07.1999 р. // ВВР. – 1999. – № 40. – ст. 365.
5. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / В.Г. Швець. – Режим доступу: http://www.ukrreferat.com/lib/finans/buh_oblik/index.htm
6. Шерр І. Ф. Бухгалтерія і баланс. – М., 1925. – С. 16.
7. John Kotler. Matsushita Leadership. Lessons outstanding entrepreneur of the twentieth century / John Kotler. - Publisher: Harvard Business Review, 2007. – 256 с.

2.4. АНАЛІТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Воляк Л. Р.

аспірант кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України

В останні десятиріччя, коли в усьому світі різко збільшився вплив людини на навколишнє середовище, стало зрозуміло, що безконтрольна експлуатація природно-ресурсного потенціалу може призвести до серйозних негативних наслідків. Тому організація екологічного моніторингу на основі аналітичних показників має важливе значення для підтримання екологічної безпеки, розвитку економіки, ефективного управління та покращення іміджу України при інтеграції в глобальну економіку.

Для цього необхідно сформуванню науково обґрунтовану, цілісну, дієву систему управління діяльністю у сфері природокористування як передумову виконання завдань щодо екологобезпечного виробництва сільськогосподарської продукції. Актуальність окресленої проблематики з одного боку обумовлюється відсутністю належної системи еколого-економічних показників для оцінки рівня використання природно-ресурсного потенціалу, а з іншої – неможливістю відобразити дану інформацію за допомогою рахунків бухгалтерського обліку. Таку інформацію покликаний формувати екологічний моніторинг.

Відповідно до канонічного визначення, екологічний моніторинг – це комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан навколишнього середовища, яка дає оцінку і прогнозує його зміни, розробляє обґрунтовані рекомендації для прийняття управлінських рішень [1].

Актуальність і невідкладність вирішення проблем моніторингових досліджень полягають в тому, що хоча й існує низка відомчих спостережень систем за станом довкілля, але вони не зведені в єдиний комплекс і не можуть ефективно виконувати узагальнюючу функцію оцінки стану і рівня використання ресурсів, з тим щоб прогнозувати зміни і розробляти рекомендації для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації господарської діяльності і природокористування в окремих регіонах.

Серед основних завдань екологічного моніторингу можна виділити наступні [1, 2]:

- організація єдиної державної системи контролю за складовими природного середовища;
- налагодження автоматизованої системи збору, обробки, узагальнення і зберігання інформації про кількість і стан природних ресурсів (банк даних);
- оцінка природно-ресурсного потенціалу та можливого рівня використання ресурсів;
- інвентаризація джерел забруднення і вивчення ступеня антропогенного впливу на компоненти природного середовища;
- моделювання і прогноз змін екологічної ситуації та рівня здоров'я довкілля;
- розробка управлінських рішень, спрямованих на забезпечення раціонального природокористування і сталий розвиток регіону.

Екологічний моніторинг здійснюється на чотирьох рівнях (рис.1).

Серед найневідкладніших завдань для оздоровлення екологічної ситуації в країні можна вважати перехід до збалансованого природокористування і екологізацію агропромислового комплексу (зокрема, стимулювання виробництва екологічно чистої продукції і товарів), поряд із вдосконаленням законодавчої бази в галузі охорони навколишнього природного середовища і приведення її у відповідність з міжнародними стандартами, впровадженням ресурсо- та енергозберігаючих технологій тощо.

Людству необхідно мати такі інформаційні можливості, які будуть співвимірними з інформаційним потенціалом природи, для того щоб здійснювати контроль за станом природно-ресурсного потенціалу, його взаємозв'язками, потоками речовин, енергії та інформації, функціонування живих організмів, екосистем. Навколишнє природне середовище на 20 порядків у кількісному співвідношенні перевищує інформаційну потужність усього суспільства.

Цим і характеризується надзвичайна унікальність та складність екологічного управління, яке, у свою чергу, потребує впровадження та застосування особливої інформаційної методології, що ґрунтується на певних модельних, імовірнісних підходах в управлінні, на по ресурсних і комплексних інформаційних базах даних, на специфічних інформаційних системах статистичного і просторового характеру [1].

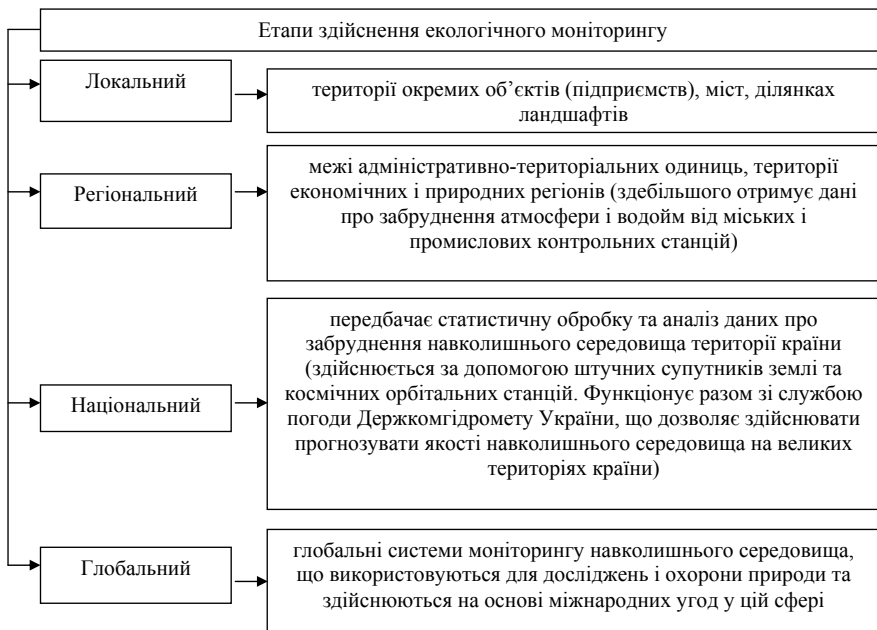

Рис. 1. Етапи здійснення екологічного моніторингу (складено автором на основі [3])

Оскільки структура агроландшафтів складається з біотичних та абіотичних елементів, співвідношення яких зумовлює стабільність чи нестабільність ландшафту, для визначення екологічної стійкості території та рівня антропогенного навантаження на неї як допоміжні показники використовуються методи, що враховують кількісні та якісні характеристики всіх складових ландшафту. Відповідно, зважаючи на те, що різноманітність та різноякісність параметрів практично виключає можливість єдиної кількісної міри їх порівняння, при проведенні комплексної оцінки агроекологічного стану сільськогосподарських земель застосовують методіку бального оцінювання.

Найбільш значущим аспектом практичного застосування моніторингу слід вважати інформаційне обслуговування потреб управління. У цьому сенсі принципово важливою позицією є відкритість та доступність інформації. Суттєвою перевагою моніторингу є порівнянність показників та індикаторів, що входять до складу інформаційно-аналітичної бази [3]. Відзначимо, що в основі будь-якого моніторингу лежать індикатори (показники, за допомогою яких здійснюється моніторинг і визначається рівень виконання окремих завдань програми та досягнення очікуваних результатів).

Для потреб моніторингу застосовують різні типи індикаторів. Зауважимо, що найнадійнішим з позиції отримання вихідних матеріалів на різних рівнях управління є моніторинг, побудований на статистичних даних.

Варто зазначити, що відібрані для задоволення інформаційних потреб моніторингу індикатори мають:

- забезпечувати достатню кількість інформації для управління досягненням результатів;
- відображати кількісні та якісні сторони розвитку досліджуваного об'єкту;
- бути економічними з точки зору збору інформації;
- бути обмеженими в своїй кількості.

Вибір системи індикаторів визначається стратегічними та оперативними цілями програм розвитку. Якість проведеного моніторингу залежить від повноти обраної системи індикаторів та підходів до його організації. З огляду на це виникає необхідність вирішення проблем організаційного та теоретико-методичного забезпечення моніторингу регіональних стратегій одичного забезпечення. Важливим у моніторингу є питання періодичності отримання інформації. Це пов'язано з необхідністю регулярно мати інформацію про поточний стан та з тим, що різні програми й процеси в суспільстві мають різну динаміку.

Для підпорядкування систем екологічного управління принципам збалансованого розвитку необхідно розробити та обґрунтувати систему показників, класифікувати їх за основними та другорядними, а також показників для інтегрованої оцінки стану системи «природа-суспільство».

Розробка інформаційної системи еколого-економічних показників для виміру екологічної результативності діяльності підприємства – це ітераційний процес, який вимагає постійного удосконалення паралельно розвитку системи екологічного управління на підприємстві.

В інформаційну систему еколого-економічних індикаторів повинні входити показники, які відносяться до всіх стратегічно важливих аспектів екологічної діяльності підприємства; повинен простежуватися причинно-наслідковий зв'язок усіх еколого-економічних величин і цілей підприємства у сфері екологічного управління, а також еколого-економічних показників між собою [4].

На даному етапі для побудови інформаційно-аналітичної системи моніторингу АПК можна визначити наступне коло потенційних джерел інформації:

- державна служба статистики України, - в розрізі базових статистичних форм;
- Міністерство аграрної політики та продовольства України, - відомча статистика, зібрана посередництвом управлінь сільського господарства та в розрізі підлеглих структур;
- дані державної ветеринарної та фітосанітарної служби України;
- дані державного агентства земельних ресурсів України;
- дані державного агентства лісових ресурсів України;
- дані державного агентства рибного господарства України;
- Міністерство екології та природних ресурсів України в структурі даних;
- Державне агентство водних ресурсів України;

- Державна екологічна інспекція України;
- даних звітності сільськогосподарських підприємств в розрізі:
 - ✓ даних економічного розвитку – «Основні показники господарської та фінансової діяльності селянського (фермерського господарства (форма 2), «Баланс сільськогосподарської продукції» (форма 16-сг), «звіт про реалізацію сільськогосподарської продукції» (форма 21-заг), «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма 50-сг);
 - ✓ показників стану галузі землеробства – «Звіт про сівбу ярих культур» (форма 3-сг), «Заклучний звіт про підсумки сівби під урожай» (форма 4-сг), «Звіт про внесення мінеральних, органічних добрив, гіпсування та вапнування ґрунтів під урожай» (форма 9-б-сг), «Звіт про збір урожаю сільськогосподарських культур» (форма 29-сг);
 - ✓ показників галузі тваринництва – «Звіт про заготівлю кормів» (форма 10-сг), «Звіт про стан тваринництва» (форма 24), «Баланс кормів» (форма 24-корми);
 - ✓ показників технічного забезпечення – «Звіт про стан сільськогосподарської техніки і надходження пального» (форма 6-мех), «Облік тракторів, сільськогосподарських машин та енергетичних потужностей» (форма 10-мех).

Вперше у Тернопільській області розроблено методику екологічного моніторингу території на прикладі Гусятинського району Тернопільської області [3]. Методика на даний час апробується на інших районах досліджуваної території. Система моніторингу (Постанова КМ України від 30.03. 1998р. №391 «Положення про державну систему моніторингу довкілля») визначена як система спостереження, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. Система моніторингу є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури інших країн. Пріоритетами її функціонування є захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства, збереження природних екосистем, відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям [5].

Базовими якісними показниками, які вказують на екологічну збалансованість агроландшафтів, їх стійкість і ступінь перетворення під впливом господарської діяльності, є коефіцієнти антропогенного навантаження та екологічної стійкості. Численні сучасні дослідження доводять, що агроландшафт може бути стійким, якщо співвідношення екологічно небезпечних угідь, і в першу чергу, ріллі, до екологостабілізуючих (ліси, природні кормові угіддя, водойми і т.д.) становить близько 50:50 відсотків [6, 7].

Оцінка впливу складу угідь на екологічну стабільність території, стійкість якої залежить від сільськогосподарської освоєності земель, розораності та інтенсивності використання угідь, проведення меліоративних і

культуртехнічних робіт, забудови території, характеризується коефіцієнтом екологічної стабільності. Сільськогосподарська спрямованість економіки Тернопільської області призвела до надмірного навантаження на земельний фонд, розриву взаємозв'язків між компонентними ланками агроландшафтів, погіршення загального екологічного стану території. Використання модифікованої п'ятибальної шкали дає змогу визначити сучасний екологічний стан агроландшафтів за допомогою пропорції Р:ЕСУ (співвідношення ріллі до сумарної площі екологостабілізуючих угідь) і виділити згідно з градаціями шкали у межах області території, агроландшафти яких різняться за екологічними станом та стійкістю проти деградації [3].

Стосовно головних джерел антропогенних навантажень на природні системи Тернопільської області необхідно виділити сільське господарство, яке вносить основні фонові навантаження на природні компоненти і зміну природних процесів. Це спричинено тим, що 76,2% земель регіону складають сільськогосподарські угіддя, при цьому розораність території, що характеризує екологічну стійкість земельних ресурсів становить 61,3%. В цілому стійкість земельних ресурсів є низькою, оскільки коефіцієнт стійкості - співвідношення орних земель до умовно стабільних угідь, якими є землі під луками, пасовищами, болотами, лісами і чагарниками, перевищує оптимальні норми (0,66 - 1) у 2,7-4 рази. Найкритичнішим цей показник є у таких адміністративних районах: Збарзькому, Козівському, Лановецькому, Підволочиському, Тербовлянському. На деградовані (еродовані) та малопродуктивні землі у складі розораних територій припадає понад 58% площ [8, 9]. Тільки за умови слабкої ерозії (12-25 т/га рік), з орного клину щороку змивається понад 22 млн.т дрібнозему разом з добривами і отрутохімікатами. Пропоноване скорочення орних земель на 16,7% призведе до зменшення ерозійного змиву на 1948605 т/га впродовж року і вилучення з орного клину сильно еродованих земель, приурочених до крутосхилів. Площинний змив виносить з ґрунту найдрібніші частинки, збагачені гумусом і доступними рослинам елементами мінерального живлення. З часом у поверхневому шарі переважають зерна мінералів, що слабо піддані процесам вивітрювання. Ґрунт поступово втрачає гумус, стає легшим, збіднюється частинами з великою поглинаючою здатністю, втрачає структурованість, тобто стає все менш родючим. Тому, залуження і заліснення частини орних земель сприятиме покращенню екологічної ситуації. 50,9% атмосферних забруднень області припадає на пересувні транспортні засоби, з яких тільки автомобільний парк складає понад 150 тис. одиниць. Джерелами забруднення навколишнього середовища виступають сміттєзвалища та полігони твердих побутових відходів, яких у регіоні зареєстровано близько 700 [10]. Заводи з переробки твердих побутових відходів (ТПВ) у Тернопільській області не функціонують. Просочуючись у ґрунти і підземні води забруднювачі поширюються на значні ареали, які у десятки раз перевищують площі складування відходів. Особливу небезпеку сміттєзвалища становлять поблизу річок, ставків, водосховищ, оскільки зростає можливість перенесення забруднюючих речовин на значні віддалі і загроза погіршення якості поверхневих вод, які використовуються у

господарських цілях. Полігони ТПВ є джерелами пилу, забрудненого мікроорганізмами, які виступають збудниками гепатиту, туберкульозу, дизентерії, респіраторних, алергічних і шкірних захворювань. Тому їх розташування обумовлюється рядом санітарних вимог. Від найближчої забудови сміттєзвалища повинні знаходитися за 500 м, рівень ґрунтових вод під дном полігону має бути не меншим за 2 м. Поблизу відсутні акваторії річок, ставків, озер, боліт, джерела [9]. Негативний вплив сміттєзвалища площею 1 га простежується на територію близько 96,7 га. Неважко підрахувати орієнтовний сумарний негативний вплив сміттєзвалищ, якими зайнята площа 332 га. Він поширюватиметься на територію 30 тис. га або 0,30 тис. км², що складає 2,2% загальної площі. Всі стихійні сміттєзвалища в околицях населених пунктів необхідно ліквідувати за участю місцевих громад, перескладання сміття у спеціально відведені місця. Природоохоронним органам необхідно провести паспортизацію місць складування сміття.

Система показників стійкого розвитку сільськогосподарського землекористування, які найкращим чином відобразатимуть ситуацію на мікрорівні, на нашу думку, має базуватися на таких принципових методичних підходах:

1) індикатори стійкості повинні задовольняти таким основним критеріям: поєднувати екологічні, соціальні та економічні аспекти; бути гранично ясними і мати однозначну інтерпретацію для осіб, що ухвалюють рішення; мати кількісний вираз; спиратися на наявну систему національної статистики, не вимагати значних витрат для збору інформації і розрахунків; бути репрезентативними для міжрегіональних зіставлень; мати можливість оцінки в часовій динаміці; мати обмежене число;

2) класифікацію показників на мікрорівні слід здійснювати за двома ознаками: по-перше, за типами (стану, динаміки, рівноваги та результату); по-друге, за блоками (соціальний, екологічний, економічний, еколого-економічний, соціально-економічний та еколого-соціально-економічний);

3) розроблення системи показників на мікрорівні провадити на основі системи, запропонованої Тихоновим А.Г., Гребенюком Н.В., Тихоненко О.В. та Феденко В.П. [3, 7].

I. Екологічний блок. Показники стану та динаміки загальні: наявність гумусу в ґрунті; еродованість ґрунтів; зрошувані та осушені землі; характеристика сільгоспугідь за ознаками, що впливають на родючість ґрунтів; площа порушених та рекультивованих земель; площа лісового фонду та заповідні території; середній бал родючості орних ґрунтів; вапнування та гіпсування ґрунтів. Показники стану та динаміки питомі: розораність земель та сільгоспугідь; рівень використання сільгоспугідь (питома вага посівних площ в складі ріллі; частка зрошуваних та осушених земель в площі сільгоспугідь; питома вага удобрених площ; питома вага площі посівів інтенсивних культур в загальній площі посівів); наявність промислових токсичних відходів у розрахунку на один кілометр квадратний. Показники рівноваги: весення органічних та мінеральних добрив; надходження забруднюючих речовин у земельні ресурси, в атмосферу, у поверхневі водойми всього та в розрахунку на

одиницю ВВП; обсяг водовідведення без очистки; відповідність ґрунтів гігієнічним нормативам; лісистість; залуження сильнодеградованої і забрудненої шкідливими речовинами ріллі; будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд; створення полезахисних лісових смуг. Показники результату: коефіцієнт екологічної ефективності.

II. Соціальний блок. Показники стану та динаміки загальні: кількість народжуваних, померлих та природний приріст населення в сільській місцевості; очікувана тривалість життя при народженні в сільській місцевості. Показники стану та динаміки питомі: коефіцієнт народжуваності, смертності та природного приросту населення в сільській місцевості; коефіцієнт дитячої смертності, наявність промислових токсичних відходів у розрахунку на одного жителя. Показники рівноваги: забезпечення населення продуктами землеробства; рівень споживання продуктів харчування в сільській місцевості. Показники результату: коефіцієнт соціальної ефективності; валова продукція сільського господарства у розрахунку на душу населення; житловий фонд у середньому на одного сільського мешканця; обладнання житлового фонду у сільській місцевості; заклади культури та мистецтва у середньому на одного сільського мешканця; забезпеченість населення в сільській місцевості товарами тривалого користування.

III. Економічний блок. Показники стану та динаміки питомі: сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції; частка сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості; інвестиції в основний капітал сільського господарства та питомі інвестиції (на 1 га сільгоспугідь); землеємність виробництва продукції; забезпеченість енергетичними потужностями сільськогосподарських підприємств в цілому та в розрахунку на 100 га посівних площ. Показники результату: валова продукція сільського господарства у розрахунку на 100 га сільгоспугідь; урожайність основних сільгоспкультур; рівень рентабельності сільгоспідприємств; вихід продукції тваринництва в розрахунку на 100 га відповідних угідь (отримано в розрахунку на 100 га сільгоспугідь молока, яловичини та вовни; отримано в розрахунку на 100 га ріллі свинини; отримано в розрахунку на 100 га посівів зернових та зернобобових культур яєць та м'яса птиці); землевіддача.

IV. Еколого-економічний блок. Показники стану та динаміки питомі: питомі капітальні вкладення та питомі поточні витрати (на 1 га сільгоспугідь); приведені затрати на приріст врожаю та охорону ґрунту. Показники результату: відвернені втрати ґрунту; повний та чистий екологічні ефекти; вартість приросту врожаю в кадастрових цінах; повний і чистий еколого-економічні ефекти; загальний ефект від підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь; рівень рентабельності засобів хімізації; економічна ефективність прогресивної технології.

V. Соціально-економічний блок. Показники стану та динаміки питомі: землеозброєність; рівень економічної активності населення в сільській місцевості; рівень зайнятості населення в сільській місцевості; зайнятість населення в сільській місцевості по відношенню до загальної кількості зайнятих; рівень середньодушових сукупних витрат населення в сільській

місцевості на продукти харчування; інвестиції на душу населення. Показники рівноваги: квінтильний коефіцієнт для населення в сільській місцевості; частка населення у сільській місцевості із середньодушовими грошовими витратами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум. Показники результату: продуктивність праці в сільськогосподарському підприємстві; загальний рівень якості продукції; частка продукції високої якості.

VI. Еколого-соціально-економічний блок. Показники стану та динаміки загальні: аварійні забруднення об'єктів навколишнього середовища; надзвичайні екологічні ситуації; радіаційні аварії.

На основі даних аналітичного моніторингу у Тернопільській області було вжито ряд заходів для ефективного використання і відтворення природно-ресурсного потенціалу, охорони навколишнього середовища та збереження природних ландшафтів. Зокрема було забезпечено екологічно-безпечно збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин на території 9 населених пунктів, встановлено межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду на території ДП «Кременецьке лісове господарство». Здійснено ряд заходів щодо відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річки Гнізна на території Баворівської сільської ради Тернопільського району. Реалізовано заходи з пакування, завантаження, перевезення, зберігання та знешкодження непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (пестицидів) на території ТОВ «Трейдагрохім». Встановлено в натурі межі 13 ботанічних пам'яток природи місцевого значення. Проводяться заходи щодо боротьби з шкідливою дією вод на території 3 населених пунктів.

З метою забезпечення виконання Загальнодержавної та обласної програм формування екологічної мережі України на 2000-2015 роки, регіональної схеми формування екологічної мережі, держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2011 року запропоновано райдержадміністраціям активізувати роботи з виділення земельних ділянок для створення нових лісонасаджень.

Також періодично проводяться моніторингові дослідження стану з метою оцінки вмісту забруднюючих речовин у ґрунтах різного призначення.

Загалом в обласному центрі та районах області визначено 26 точок спостереження, які розташовані з урахуванням результатів моніторингу попередніх років, біля основних транспортних розв'язок та джерел забруднення ґрунтів. Аналіз відібраних проб проводиться за 27 показниками, у тому числі 9 – на вміст важких металів.

Крім того, починаючи з 2009 р., фахівцями Держекоінспекції в області проводиться моніторинг стану ґрунтів поблизу сміттєзвалищ з метою визначення їх впливу на довкілля. Проби ґрунтів для подібних досліджень відбираються із санітарно-захисної зони сміттєзвалищ в усіх районах області та на найбільшому Малашівському сміттєзвалищі.

У 2010р. силами ДП «Національний центр поводження з небезпечними відходами» з території області вивезено для знешкодження 94,5 тонни непридатних пестицидів разом з тарою. Також для знешкодження за кордон відправлено 82,9 тонни непридатних пестицидів разом з тарою, що дозволило очистити територію 5 районів.

Природним заповідником «Медобори» проводяться регуляторні заходи щодо збереження степових екосистем та рідкісних видів рослин на горі Гостра, в урочищі «Волове» у заповіднику та в урочищі «Дівочі скелі» та «Маслятин» філії Кременецькі гори.

Інформація про стан природно-ресурсного потенціалу, охорону навколишнього середовища, збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, тваринного та рослинного світу постійно висвітлюється у ЗМІ. Інформування щодо цілей і завдань розбудови екомережі проводиться через Веб-сторінки управління охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області та державної екологічної інспекції у Тернопільській області, обласне радіо, телебачення, газети, під час безпосередньої роботи з громадськими організаціями для того щоб надати користувачам усіх рівнів можливість ознайомитися з інформацією.

Аналітичний моніторинг надає можливість оцінювати причини негативного впливу на навколишнє середовище і за допомогою отриманої інформації своєчасно вживати відповідні заходи для його покращення. За допомогою системи показників для оцінки еколого-економічного стану природно-ресурсного потенціалу з подальшим відображенням у реєстрах обліку можна буде ефективніше здійснювати управління з вірогіднішим розрахунком перспективних заходів на майбутнє як передумови сталого розвитку регіонів.

Література до розділу 2.4

1. Геоінформаційні системи екологічної безпеки Тернопілля з використанням екологічного аудиту та моніторингу. Триснюк В.М. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Ebtp/2012_9/Trysnuk.pdf
2. Черлінка Т.П. Екологічна оцінка земельного фонду Тернопільської області [Електронний ресурс] / [Черлінка Т.П., Чайка В.М.] // Збірник наукових статей “III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.2. – С.458–460.
3. Аналіз проблем статистичного забезпечення моніторингу реалізації регіональних стратегій. Теряник О.А. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mise/2011_83/Terynuk.pdf
4. Тенденції та напрямки розвитку інтегральної еколого-географічної ситуації на Тернопільщині. Вітенко І. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2011_1/6/006Vitenko.pdf
5. Узгодження еколого-економічних інтересів у системі управління природокористуванням. Костель М.В. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://ru.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24302/1/750c.pdf>
6. Котикова О. І. Методологічні підходи до оцінювання стійкості розвитку сільськогосподарського землекористування на мікрорівні / О. І. Котикова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2011. — Вип. 2 (59). — С. 15—20.

7. Тихонов А. Г. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикація, показники / А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк, О. В. Тихоненко, В. П. Феденко // Землевпорядкування. – 2002. – №2. – С.13–21.
8. Сайт Міністерства екології та природних ресурсів. [Електронний ресурс] – режим доступу:<http://www.menr.gov.ua/content/article/8247>
9. Сайт державного управління охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області. [Електронний ресурс] – режим доступу:http://ecoternopil.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=38
10. Сайт державної екологічної інспекції в Тернопільській області. [Електронний ресурс] – режим доступу:
http://ekoinsp.ternopil.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=30

2.5. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ЯКІСТЬ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Гриценко О.І.

кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Соціальна орієнтація економіки України безпосередньо визначає стратегію та напрями реформування галузей народного господарства для повноцінного відтворення товарного виробництва продуктів та речей особистого споживання. Це має суттєве значення для досягнення мети суспільного виробництва, підняття добробуту та забезпечення попиту населення. Вирішення цього завдання значною мірою пов'язане і підвищенням якості обслуговування населення з одночасним забезпеченням бажаного рівня рентабельності фінансово-господарської діяльності та значного і різноманітного контингенту споживання.

Торгівельно-посередницькі підприємства шляхом безпосереднього впливу на товарне виробництво та споживання значною мірою мають обумовлювати рівень забезпечення особистих потреб людей. Більш активний розвиток обміну обумовлює підвищення її впливу на забезпечення збалансованості між купівельними та товарними фондами. Без цієї збалансованості внутрішня торгівля не може повноцінно виконувати свої функції і призначення в процесі громадського відтворення.

Крім того відмічається необхідність вирішення ключових завдань, що впливають на стабільність функціонування внутрішнього ринка:

- удосконалення законодавчої бази у відповідності з вимогами сучасності;
- підвищення якості впровадження в національні законодавства правових положень спрямованих на євроінтеграцію та ефективності їх застосування;
- удосконалення єдиної системи стандартизації та якості товарів, що включають розробку конкретних технічних регламентів;
- проведення більш виваженої політики з лібералізації ринків послуг, що передбачає розробку системи тарифікації окремих видів послуг;

- підтримання принципу свободи конкуренції та створення єдиних для всіх учасників ринку правил конкурентної боротьби.

Економічне суперництво підприємств, окремих об'єднань, боротьба їх за ринки збуту зосереджуються не тільки на ціні, а й значною мірою на нецінових факторах.

При цьому розвиток внутрішньої торгівлі та функціонування споживчого ринка тісно пов'язані з вирішенням питань безпеки та захисту здоров'я споживачів та відповідно забезпеченням високої якості продукції.

Завдяки підвищенню інформаційного забезпечення та покращанню якості життя підвищується відповідальність споживачів, що впливає на їх вибір товарів та безперечно якість обслуговування.

Проблеми визнання якості обслуговування пов'язані з якістю товарів та певним переліком суб'єктивних та об'єктивних факторів формування якості обслуговування. Крім цього, в основі визнання якості обслуговування часто лежить суцільно психологічні аспекти суб'єктів господарювання, головна мета діяльності яких спрямовується на отримання максимальних доходів при мінімальних затратах.

Разом з цим, вважаємо за необхідно розглянути погляди різних науковців на вказані категорії.

Так у маркетинговому словнику термінів Л.Ф. Романенко дається наступне трактування. Якість товару – сукупність властивостей і характеристик продукту (послуги), що визначають його здатність задовольняти встановленим вимогам, відповідати його призначенню. Характеризується показниками якості, що являють собою характеристики одного або декількох властивостей продукту стосовно визначених умов його виробництва, експлуатації і споживання. Вимоги до якості товару – результат взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів. Перші виявляються у рівні розвитку продуктивних сил, насамперед науки і техніки, інші – у силі і характері впливу споживачів на виробництво, що значною мірою виявляється в платоспроможному попиті на конкретні види товарів. Стосовно до конкретного виду продукту якість виражає собою результат цілеспрямованого росту й оптимального збалансування його корисних властивостей на стадії розробки, виробництва й експлуатації в межах припустимих витрат. Якість товару - категорія історична. Підвищення рівня виробництва уможлиблює задоволення більш високих вимог покупців до продуктів певного призначення. Показники якості – величини, що залежать від вимог ринку, умов і методів їх визначення. Базовим є показник якості такого продукту, що прийнятий за вихідний при порівняльній оцінці якості. Роль базових виконують показники якості зразків виробів, що виготовляють у країні і за кордоном, показники перспективних зразків продукції, орієнтований на попит світового ринку [10].

З даним трактуванням якості товару не можна не погодитись. Особливої уваги заслуговують вимоги до якості товару як результату взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів. На нашу думку, під взаємодією певних факторів слід розуміти якість обслуговування населення.

В основу формування об'єктивних факторів якості обслуговування слід віднести мінімальний споживчий бюджет, як набір продовольчих і непродовольчих товарів і послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини.

При цьому, якість обслуговування торговельними підприємствами на нашу думку не відповідає потребам споживачів. Формування асортименту товарів не спирається на маркетингове дослідження попиту і часто зводиться до заключення договорів з доступними та найбільш вигідними постачальниками продукції. Дуже часто до уваги навіть не береться зміст затвердженого в державі споживчого кошика. Споживчий бюджет не забезпечується в повному обсязі, а особливо це спостерігається в сільській місцевості.

З визначенням споживчого бюджету прямо ототожнюється поняття споживчого кошика, як асортименту товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини або сім'ї. Такий набір використовується для розрахунку мінімального споживчого бюджету, виходячи з вартості споживчого кошика у діючих цінах. Споживчий кошик служить також базою порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання.

Формуванням споживчого кошика займається Кабінет Міністрів України. На основі даних по споживчому кошику та споживчому бюджету розраховуються такі показники, як мінімальна зарплата і мінімальні пенсії.

Ціна споживчого кошика залежить від рівня роздрібних цін на товари і тарифів на платні послуги (наприклад, комунальні платежі). Ця практика відома у всьому цивілізованому світі. З кожного виду потреб до розрахунку включають придбання відносно дешевих товарів, як правило, за державними фіксованими цінами. Якщо, наприклад, на ринку даний продукт або послуга продається за більш низькими цінами, за основу береться найнижчий рівень.

Поняття споживчого кошика існує у багатьох країнах світу. Ціна і національні особливості споживчого кошика в кожній країні свої: споживчий кошик американця нараховує 300 продуктів і послуг, француза – 250, англійця – 350, німця – 475. Український споживчий кошик нещодавно був розширений до 297 найменувань продуктів.

Але, аналіз асортименту роздрібної мережі України показав, що підприємці не керуються необхідним для формування споживчого кошика переліком товару. Особливо це простежується в сільській місцевості, де асортимент не вміщує навіть товарів першої необхідності. Якщо говорити про ціноутворення, то тут взагалі спостерігаються невідповідності.

Дані аспекти значно погіршують можливість існування якості обслуговування. Фомичев С.К. характеризує якість як сукупність характеристик об'єкта (індивідуально описуваний і розглянутий процес, продукція, організація, система чи будь-яка комбінація з них), що відносяться до його здатності задовольнити встановлені і передбачувані потреби [12].

Аналогічну думку щодо якості продукції висловив М.В. Макаренко у «Виробничому менеджменту». Також він зазначає, що під забезпеченням якості розуміється сукупність планованих та систематично здійснюваних заходів,

необхідних для створення впевненості в тому, що продукція задовольняє певні вимоги до якості [4].

На сучасному етапі господарювання задовольнити потреби у товарах та послугах суб'єкти господарювання не здатні.

До об'єктивних факторів формування якості обслуговування слід віднести також якість продукції. Даному питанню приділена значна увага у працях багатьох вчених, в висловах яких відстежуються спільні ознаки та певні розбіжності.

На думку Покровського Р.Ю., Клияненко Б.Т., Мухопадова В.К., якість продукції - це сукупність якостей, які обумовлюють ступінь задоволення певних потреб у вигляді економічного результату у споживача з урахуванням суспільно-необхідних затрат [7].

Якісною вважається продукція, що відповідає вимогам стандартів і технічних умов і задовольняє потреби споживачів. Якість продукції та послуг найбільше впливає на життєздатність підприємства. Успішна реалізація якісної продукції клієнтам є головним джерелом їхнього існування.

Лосюк Л. наводить, що якість продукції та послуг - це відповідність наданих послуг очікуваним або встановленим стандартам. Таким чином, стандарти, їхня реальна форма і зміст є критерієм якості підприємств [3].

Пархоменко В.М. в своїх дослідженнях виділив три підходи до трактування сутності категорії "витрати на якість": 1) як витрати, викликані невідповідностями заданого рівня якості, виходячи з вимог споживача; 2) як всі витрати на створення сукупності властивостей, при порівнянні яких встановлюється та підтримується певний рівень якості; 3) як вартісний вираз використаних в процесі господарської діяльності підприємства ресурсів з метою досягнення сукупності властивостей продукції, що характеризують її відповідність стандартам, умовам договорів і запитам споживачів[6].

Витрати на якість - це сукупність витрат, які викликані вимогою досягнення або підтримки певного рівня якості продукції на підприємстві, тобто зумовлені заходами щодо оцінки, забезпечення та покращення якості виробів[6].

Закон України "Про захист прав споживачів" дає наступне визначення належної якості товару, роботи або послуги - це властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору зі споживачем.

До суб'єктивних факторів формування якості обслуговування, на нашу думку, слід віднести формування та функціонування культури економічної організації. В нинішній час функції людини на підприємстві одночасно ускладнюються та збагачуються, а тому виникає потреба в компетентному, творчому, ініціативному працівнику. Нові технології також сприяють необхідності в підвищенні кваліфікації, освоєнні суміжних професій, багатоваріантності та багатоплановості трудової діяльності.

У сучасному менеджменті велика увага надається культурі організації та її розвитку. Культура організації – це її образ, система цінностей, філософія організації, яку поділяють всі її працівники. Елементи культури організацій

формується від її виникнення і протягом всього періоду існування. Таким чином створюються основоположні цінності якості обслуговування споживачів.

Роздрібна торгівля виконує ключову функцію при продажу товарів та задоволення споживчого попиту, оскільки вона встановлює зв'язок з кінцевим покупцем. Організована торгівля є також вирішальним компонентом для поживлення міських центрів та стимулює ділову активність в інших економічних секторах – від готельного бізнесу та громадського харчування до надання різних послуг населенню.

Торговецьке підприємство має вирішити певні завдання для забезпечення якості обслуговування:

- орієнтація товарообороту на зміну та розвиток споживчого ринку;
- забезпечення підприємству необхідної суми виручки та прибутку;
- забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу;
- відповідність структури товарообороту структурі попиту споживачів;
- забезпечення ритмічної роботи підприємства.

Оскільки основною метою підприємств є максимізація доходу та прибутку, відповідно управління ним є важливим та допомагає у поставленні конкретних цілей та завдань підприємства, для подальшого розвитку.

Одним із завдань бухгалтерського обліку, окрім забезпечення збереження майна власника та надання інформації для управління підприємством, є визначення фінансових результатів за певний період.

Глобальні зміни у світовій економіці виявилися визначальним фактором розробки та впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які мають рекомендаційний характер при розробці та впровадженні національних.

Методологічні основи обліку доходів і відображення їх у звітності визначаються МСФЗ 18 "Дохід" і П(С)БО 15 "Дохід". Порівняння основних положень зазначених стандартів свідчить про наявність багатьох спільних моментів. Це, насамперед, стосується критеріїв визнання доходу, класифікації доходів за видами діяльності, оцінки доходів, порядку відображення у звітності тощо.

Разом із тим, між цими стандартами існують відмінності, відображені в табл. 1.

Дані порівняння міжнародних і національних положень з обліку доходів і відображення їх у звітності дають змогу зробити висновок, що в МСФЗ більш конкретизовано ряд положень, але й національний стандарт містить моменти, які, зокрема, зумовлені національними особливостями бухгалтерського обліку.

Методологічні засади формування і відображення інформації про фінансові результати у звітності визначає П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати". У міжнародній практиці окремого аналогу немає [9]. При цьому, у національному та міжнародному законодавстві відсутні методологічні аспекти порядку відображення в обліку інформації щодо класифікації доходів в контексті якості обслуговування.

Таблиця 1

Порівняння міжнародного та національного стандартів з обліку доходів поняття доходу

Ознаки	П(С)БО 15 [9]	МСФЗ 18 [5]
Поняття доходу	доходи - це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) за звітний період	Дохід-це валове надходження економічних вигод протягом певного періоду, що виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків, учасників капіталу.
Не визнаються доходами	Не визнаються доходами суми податків і обов'язкових платежів, які підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів, суми надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо. Не визнаються також суми в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг),сума задатку під заставу або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором, надходження, що належать іншим особам; надходження від первинного розміщення цінних паперів.	Не розглядається
Оцінка доходу	Дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню.	Сума доходу оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або компенсації, яка має бути отримана з урахуванням суми будь-якої торговельної знижки чи скидки з обсягу, що надається підприємством. Дохід виражається в тій сумі грошових коштів чи їх еквівалентів, які були отримані або підлягають отриманню. Розглядається вплив відстрочки надходження грошових коштів або їх еквівалентів на справедливую вартість компенсації.
Класифікація доходів	Доходи класифікуються за такими групами а) дохід (виручка) від реалізації продуктів (товарів, робіт, послуг) б) інші операційні доходи; в) фінансові доходи; г) інші доходи; д) надзвичайні доходи. Окрема увага приділяється визнанню доходом цільового фінансування Якщо продавець залишає за собою ризик, пов'язаний з правом власності на продукцію (товар, інший актив), то дохід не визнається	Передбачає наступні види доходів: а) від реалізації товарів; б) від надання послуг; в) відсотки, роялті, дивіденди. Якщо підприємство залишає тільки незначний ризик володіння, операція вважається реалізацією і дохід визнається
Передача ризику	Якщо продавець залишає за собою ризик, пов'язаний з правом власності на продукцію (товар, інший актив), то дохід не визнається	Оцінка моменту, на який підприємство передає покупцеві суттєві ризики й винагороди від володіння, вимагає вивчення обставин операції. Якщо підприємство залишає за собою суттєвий ризик володіння, операція не розглядається як реалізація і дохід не визнається.
Відповідність доходів і витрат	Якщо дохід не може бути достовірно визначений, то він відображається в бухгалтерському обліку в розмірі визначених витрат, які підлягають відшкодуванню. Визнаний дохід не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.	Доходи та витрати, які пов'язані з тією самою операцією або іншою подією, визнаються одночасно; цей процес, як правило, називають відповідністю доходів і витрат. Дохідне може бути визнаний, якщо витрати неможливо достовірно оцінити, за таких обставин будь-яка вже отримана за продаж товарів компенсація визнається як зобов'язання.

Розкриття інформації	У фінансовій звітності наводиться і розкривається така інформація	
	<p>- облікова політика щодо визнання доходу, включаючи спосіб визначення ступеня завершеності робіт, послуг, дохід від виконання і надання яких визнається за ступенем завершеності; - розподіл доходу за кожною групою доходів - облікова політика щодо визнання доходу, включаючи спосіб визначення ступеня завершеності робіт, послуг, дохід від виконання і надання яких визнається за ступенем завершеності; - розподіл доходу за кожною групою доходів.</p>	<p>- облікова політика, прийнята для визнання доходу, включаючи методи, які застосовуються для визначення етапу завершення операцій, що передбачають надання послуг;</p> <p>- суми кожної суттєвої категорії доходу, визнаного протягом певного періоду, включаючи дохід отриманий від продажу товарів, надання послуг;</p> <p>- облікова політика, прийнята для визнання доходу, включаючи методи, які застосовуються для визначення етапу завершення операцій, що передбачають надання послуг;</p> <p>- суми кожної суттєвої категорії доходу, визнаного протягом певного періоду, включаючи дохід, отриманий від продажу товарів, надання послуг, відсотків, роялті та дивідендів;</p> <p>- суму доходу, який виникає від обміну товарів або послуг, що включено до кожної суттєвої категорії доходу.</p>

Отримання доходів - виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) яка свідчить про те, що продукція підприємства знайшла свого споживача, що вона відповідає вимогам та попиту ринку за ціною, якістю, іншими технічними, функціональними характеристиками та властивостями, та створює основу для самофінансування підприємства за умови, що їхній розмір достатній для покриття витрат підприємства з виробництва та реалізації товарів та інших видів діяльності, виконання зобов'язань перед бюджетом та утворення чистого прибутку.

Необхідність отримання доходів від торговельної діяльності підприємства обумовлена потребою відшкодування витрат на її ведення. Діяльності і отримання певної суми прибутку, яка забезпечує досягнення стратегічної мети торговельного підприємства.

Основними джерелами доходів торговельного підприємства від продажу товарів є торговельна надбавка до ціни придбання товарів; різниця між ціною продажу та закупівлі товарів на різних стадіях реалізації товару, являє собою дохід торговельного підприємства з одиниці реалізованого товару.

При цьому можна стверджувати, що отримання доходу торговельної організації безумовно пов'язано з якісним обслуговуванням населення. Розглянемо основні характеристики якості в роботах вчених.

Всесвітньо відомий американський фахівець, автор теорії комплексного управління якістю, Арманд Фейгенбаум сформулював чотири «смертних гріха» в підходах до якості, одним з яких є небажання визнавати те, що постійного рівня якості не існує (рівень якості повинен безперервно підвищуватися).

Він зазначив, що тепер якість визначається чотирма найважливішими світовими тенденціями:

1) новим глобальним ринком покупців, на якому компанія повинна бути конкурентоспроможною;

- 2) появою і освоєнням нових технологій, які визначають успіх на цьому ринку;
- 3) величезним тиском на компанії нових економічних сил;
- 4) значними змінами в моделях управління, їх пристосуванням до нового, швидкозмінного конкурентного середовища [12].

У своїх працях С.Ф. Покропивний зазначив, що якість як економічна категорія відбиває сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення. Поряд з якістю існує поняття технічного рівня певних видів продукції. Технічний рівень виробів за змістом вужче їх якості, оскільки охоплює сукупність лише техніко-експлуатаційних характеристик. Його показник встановлюється при проектуванні (розробці) переважно нових знарядь праці (машин, устаткування, приладів, транспортних засобів тощо) і знаходять відображення у спеціальних картах технічного рівня, які використовують при вивченні ринку і визначенні попиту на нові товари, складанні бізнес-планів, рекламних матеріалів тощо.

Рівень якості – це кількісна характеристика міри придатності того або іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї у порівнянні з відповідними базовими показниками як фіксованих умов споживання. Оцінка якості продукції передбачає визначення абсолютного, відносного, перспективного і оптимального її рівнів.

Абсолютний рівень якості того чи того виробу знаходять обчисленням вибраних для його вимірювання показників, не порівнюючи їх із відповідними показниками аналогічних виробів. Визначення абсолютного рівня якості є недостатнім, оскільки самі по собі абсолютні значення вимірників якості не відображають міри її відповідності сучасним вимогам.

Тому одночасно визначають відносний рівень якості окремих видів продукції, що виробляється (проекується), порівнюючи її показники з абсолютними показниками якості найліпших вітчизняних та зарубіжних аналогів. Проте рівень якості продукції під впливом науково-технічного прогресу і вимог споживачів мусить постійно зростати. У зв'язку з цим виникає необхідність оцінки якості виробів, виходячи з її перспективного рівня, що враховує пріоритетні напрями й темпи розвитку науки і техніки.

Для нових видів продукції і передовсім знарядь праці доцільно визначати також оптимальний рівень якості, тобто такий її рівень, за якого загальна величина суспільних витрат на виробництво й використання (експлуатацію) продукції за певних умов споживання була б мінімальною [8].

Також схожим з попередніми є визначення якості Н.А. Сафронова, який визначає якість як сукупність властивостей продукції, визначаючих її придатність задовольняти відповідні потреби в залежності з її призначенням [11].

З даними трактуваннями не можна не погодитись оскільки якість обслуговування має бути пріоритетним у діяльності суб'єктів господарювання. Крім того, перспективним напрямом діяльності торгівельних підприємств також визначається підвищення рентабельності.

Найбільшу питому вагу в доходах торговельного підприємства займають доходи від основної діяльності - торговельної. Ці доходи для торговельного підприємства отримали назву валового доходу.

Окрім валового існує також чистий, можливий та необхідний доходи торговельного підприємства. Чистий дохід виражає у грошовій формі вартість додаткового продукту і визначається як перевищення виручки від реалізації продукції над вартістю матеріальних витрат, амортизаційних відрахувань і заробітної плати, або як різниця між валовим доходом і заробітною платою.

Можливий дохід підприємство може отримати при наявних торговельних потужностях, можливому обсязі реалізації продукції при наявній кон'юктурі ринку та відповідній якості обслуговування населення.

В свою чергу, необхідний дохід дозволяє підприємству фінансувати всі заплановані поточні витрати, обов'язкові платежі та отримати цільовий прибуток.

Доходи і витрати відображають в бухгалтерському обліку та включають до звіту про фінансові результати згідно з принципом нарахування й відповідності доходів і витрат. Принцип відповідності передбачає, що обов'язковою супровідною умовою одержання доходу є здійснення підприємством витрат для його отримання. Цей принцип забезпечує визначення фінансового результату звітного періоду (доходу) одночасно з витратами, які здійснено для отримання цих доходів.

Діяльність будь-якого підприємства завжди пов'язана з певними витратами матеріальних, трудових, інформаційних, грошових та інших ресурсів на виготовлення, зберігання, транспортування, сортування, пакування, фасування та реалізацію товарів. Сукупність всіх цих витрат і складає поточні витрати підприємства.

Економічна сутність категорії «витрат» різна з точки зору нормативних документів та літературних джерел. Національні стандарти бухгалтерського обліку П(С)БО 1 та П(С)БО 16 визначають витрати як зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) [9].

В новому вираженні сутність витрат виражається не через їх економічну природу, а через наслідки операцій з активами та капіталом для фінансово – майнового стану підприємства. Дане визначення підтверджує існуюча методологія обліку витрат, оскільки витрати визнаються виходячи з принципу відповідності доходам в періоді, в якому їх було визнано та здійснено.

Трактування категорії «витрати» об'єднано у дві великі групи – з точки зору економічної теорії та з точки зору бухгалтерського обліку – не лише за сутністю. Кожну групу поєднує також час виникнення витрат та мета формування інформації про них.

Так, часом виникнення «витрат першої групи» можна вважати момент реального споживання ресурсів, виконаних робіт чи послуг, який супроводжується зазвичай відтоком коштів із підприємства. «Витрати другої групи» настають у момент документально оформленого факту зменшення

активів або збільшення зобов'язань, причому витрачання грошових коштів підприємства витратами не вважається. «Витрати з точки зору економічної теорії» формуються з метою подання інформації для прийняття управлінських рішень стосовно їхнього планування, аналізу, а також для ціноутворення. «Витрати з точки зору бухгалтерського обліку» розкривають інформацію про діяльність підприємства, яку можна отримати з оприлюдненої фінансової звітності.

На нашу думку, витрати можна розглядати з двох позицій. З одного боку, витрати – це витрачена на будь-яку мету сума, з другого – вартісна оцінка використуваних у процесів виробництва матеріалів, палива, енергії, основних засобів, трудових ресурсів та інших витрат.

У результаті господарської діяльності підприємства здійснюють різні витрати, які за своїм характером неоднаково залежать від процесу виробництва або зовсім не пов'язані з ним, але з погляду суспільних потреб є обов'язковими. Залежно від видів діяльності підприємства всі витрати розподіляються на дві великі групи: витрати, що виникають в процесі звичайної діяльності, та витрати, що виникають в процесі надзвичайної діяльності.

Класифікація витрат – поділ витрат на класи на основі певних загальних ознак об'єктів і закономірних зв'язків між ними. Необхідність в різних класифікаціях витрат, використання різних методів їх збирання і розподілу зростає з ускладненням господарської діяльності підприємства.

Вона є передумовою успішної організації планування, обліку, контролю, аналізу та ефективного управління витратами.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) встановлюються підприємством самостійно.

В процесі звичайної діяльності підприємства, розподіляють витрати ід операційної (основної) фінансової та іншої діяльності.

Операційна діяльність підприємства – це основна діяльність, яка пов'язана з виробництвом продукції (робіт, послуг) або реалізацією продукції, що є визначальною метою створення підприємства та забезпечує основну частину його доходу.

Операційні витрати складаються з:

- собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)
- адміністративних витрат;
- витрат на збут;
- інших операційних витрат;

Відповідно до Методичних рекомендацій з формування складу витрат та порядку їх планування в торгівельній діяльності, затверджених наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, поточні витрати підприємства – це грошове відбиття витрат живої та уречевленої праці на здійснення поточної торговельно – виробничої діяльності підприємства, що за натурально – речовим складом становлять спожиту частину матеріальних, нематеріальних трудових та фінансових ресурсів.

Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, що спрямовуються на обслуговування та управління підприємством. До них

належать загальні та корпоративні витрати, витрати на утримання адміністративно – управлінського персоналу тощо.

Витрати на збут – витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг). До них відносять витрати пакувальних матеріалів, витрати на ремонт тари, оплата праці та комісійні винагороди продавцям, витрати на маркетинг тощо.

Інші операційні витрати. До них відносять витрати на дослідження та розробки, собівартість реалізованої валюти, визнані штрафи та пені, безнадійні борги тощо.

Адміністративні витрати не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

До адміністративних витрат належать загальногосподарські витрати, що направлені на обслуговування і управління підприємством:

- витрати, пов'язані з управлінням підприємством;
- витрати на утримання та обслуговування основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського призначення;
- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів та обов'язкових платежів, що включаються у виробничу собівартість продукції (робіт, послуг);
- інші витрати загальногосподарського призначення, зокрема виплати на відшкодування заробітку та інших витрат у випадках завданого каліцтва або іншого ушкодження здоров'я працівників апарату управління та іншого загальногосподарського персоналу, виплата звільненим працівниками вихідної допомоги тощо.

Витрати на збут також не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

До витрат на збут належать витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема:

- витрати на утримання підрозділів підприємства, що пов'язані зі збутом продукції;
- витрати на утримання, ремонт та експлуатацію основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів, пов'язаних зі збутом продукції;
- витрати, пов'язані з транспортуванням, перевалкою та страхуванням готової продукції;
- витрати, пов'язані з забезпеченням правил техніки безпеки та охорони праці;
- фактичні витрати на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування продукції або гарантійні заміни проданих товарів;
- витрати на проведення передпродажних та рекламних заходів та на дослідження ринку стосовно товарів (робіт, послуг), що продаються підприємством;

– витрати на зберігання, навантаження, розвантажування й пакування продукції;

– податки та збори;

– інші витрати, пов'язані із збутом продукції [9].

Класифікація витрат не вичерпується наведеним переліком, а є набагато ширшою. Багатогранність ознак, за якими групують витрати, зумовлена потребами, що постають перед користувачами такої інформації, щодо управлінських рішень менеджерами в пошуку резервів зниження виробничих витрат.

Найбільш розповсюдженим переліком статей витрат на збут є витрати на оплату праці працівників; відрахування на соціальні заходи (відрахування єдиного внеску); витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів; амортизація нематеріальних активів, витрати на паливо, газ, електроенергію для виробничих потреб; витрати на зберігання, підсортування, оброблення, пакування і передпродажну підготовку товарів; витрати на рекламу; витрати на тару; інші витрати.

З цього приводу виникає потреба у з'ясуванні можливостей віднесення витрат на якість обслуговування до витрат, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток.

Податковим кодексом України передбачено включення до складу загальновиробничих витрат витрати на вдосконалення технології та організації виробництва (оплата праці та внески на соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології та організації виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних характеристик у виробничому процесі; витрати матеріалів, придбаних комплектувальних виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій (ст.138.8.5.). Як відомо, торгівельні підприємства не відображають загальновиробничих витрат. Тому витрати на якість обслуговування в торгівлі мають бути віднесені до витрат на збут, що передбачено діючим Податковим кодексом.

При цьому витрати на збут включають витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг), на передпродажну підготовку товарів (ст.138.10.3.).

Ведення аналітичного обліку витрат на збут за статтями значно полегшує здійснення контролю, аналізу та визначення резервів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Разом з цим, зазначений перелік статей витрат на збут не дає можливості оцінити якість обслуговування населення. Саме цей фактор, на нашу думку, є концептуальним у діяльності підприємства, від нього залежать кінцеві фінансові результати, перспективи розвитку підприємства, можливості досягти головної мети діяльності у майбутньому.

Можна сказати, що витрати на якість обслуговування в певній мірі ототожнюються витрати на маркетинг та рекламу. Для з'ясування змісту даних проведемо порівняння їх складових.

Маркетинг – комплексна система заходів по організації управління виробничо-збутовою діяльністю, що ґрунтується на вивченні ринку з метою максимально можливого задоволення потреб покупців [2].

Реклама – повідомлення про конкретний товар, послугу; комерційна пропаганда споживчих властивостей товару з метою стимулювання його продажу [2].

Базовою "філософією" стратегічного управління такими економічним утвореннями, як відомо, є системний підхід і аналіз. Системний підхід разом системною парадигмою пропонує процедуру планування, оцінки і реалізації управлінських рішень розглядати з позиції системної концепції. Відповідно до системної концепції головним критерієм функціонування економічного утворення є кінцевий результат, що отримується при врахуванні всього набору ресурсів, які залучаються для досягнення мети.

В сучасних умовах господарювання маркетинг підприємствами майже не проводиться, а всі його заходи зводяться до пошуку постачальників з найбільш вигідними умовами контрактів. Реклама спрямовується на пропаганду тих товарів, що в найменшій мірі користуються попитом.

Якість обслуговування необхідно розглядати з позиції рівня задоволення населення, що обслуговується запропонованим рівнем послуг та товарів. При цьому одним із способів, у який можна формувати стратегію конкуренції торгового підприємства, є пошук для себе сприятливих покупців. Існує два фундаментальні способи залучення покупців. Перший полягає у збільшенні додаткової вартості, яку підприємство створює для покупців. Цей спосіб передбачає застосування певних тактичних прийомів: використання ефективних методів продажу; надання споживчого кредиту; доставка товарів на замовлення; встановлення технічно складних товарів на місцях, які вказують покупці; надання додаткових послуг (зберігання куплених товарів, упакування їх, різні консультації тощо).

Другий спосіб залучення покупців полягає в приверненні уваги покупців до функцій товару чи послуги. Наприклад, покупцеві не тільки демонструють корисні властивості товару, а й доводять, що купівельна ціна включає ціну перепродажу, перевезення, упакування тощо.

Торговельне підприємство, розробляючи власну стратегію конкуренції, повинне виходити з того, що вона є цілісною системою, і враховувати вплив усіх факторів, які забезпечують підприємству істотну перевагу або спричиняють втрату позицій.

Витрати на якість обслуговування мають забезпечити найкраще пристосування до задоволення невеликих за обсягом потреб конкретного покупця: можливості зміни асортименту товарів, працювати у зручні для покупця години тощо.

Необхідність дослідження витрат є актуальним питанням в сучасних умовах господарювання. Сутність витрат діяльності підприємства, в бухгалтерському обліку, виражається через наслідки операцій з активами та капіталом для фінансово - майнового стану підприємства, класифікація витрат

дає змогу виявляти допущені прорахунки у формуванні їх, прогнозувати на перспективу, забезпечувати ефективний контроль їхньої доцільності.

Оцінити ефективність розробленої конкурентної стратегії можна на основі аналізу "вартість - ефективність", який ґрунтується на прагненні порівняти обсяги доходів на одиницю ресурсу і який буде використано для кожного із запланованих заходів.

В ринкових умовах господарювання особливо зростає роль планування в контексті можливостей прийняття ефективних управлінських рішень.

У зв'язку з цим важливе значення має постійне удосконалення методики класифікації, планування та відображення в обліку витрат підприємства від операційної діяльності, оскільки саме ці витрати займають найбільшу питому вагу у фінансово-господарській діяльності підприємства.

Виходячи з вищесказаного, досить проблематичним є можливість віднесення витрат на якість вслугування до умовно-змінних чи умовно - постійних за ступенем впливу обсягу реалізації на рівень витрат.

Умовно - змінні витрати знаходяться в прямій залежності від обсягів реалізації.

Умовно - постійні витрати - це ті витрати, що не змінюються зі зміною обсягів виробництва.

Як відомо, доходи і витрати відображають в бухгалтерському обліку та включають до звіту про фінансові результати згідно з принципом нарахування й відповідності доходів і витрат. Принцип відповідності передбачає, що обов'язковою супровідною умовою одержання доходу є здійснення підприємством витрат для його отримання. Цей принцип забезпечує визначення фінансово результату звітного періоду (доходу) одночасно з витратами, які здійснено для отримання цих доходів

З однієї сторони, обсяг реалізації залежить від витрат на якість обслуговування, оскільки для найбільшого задоволення споживачів необхідно формувати відповідний перелік товарів чи послуг. З другої сторони, від обсягу реалізації залежить в певній мірі обсяг та рівень витрат на якість обслуговування.

Саме тому, застосувати наявні методики щодо планування витрат при плануванні витрат на якість обслуговування стає неможливим.

На нашу думку, в основі планування цих витрат має бути перш за все необхідний перелік товарів та послуг для якісного обслуговування споживачів та об'єкти планування культури економічної організації.

Культура економічної організації - це порівняно нове поняття та напрям діяльності підприємств. Воно виникло в результаті формування певних економічних передумов, гуманізації внутрішніх і зовнішніх відносин підприємства, інтеграції його зі своїм зовнішнім і внутрішнім середовищем.

Ця нова парадигма бізнесу орієнтована на людські потреби й інтереси, врахування їх в господарській практиці економічної організації. При цьому сама сфера потреб та інтересів людини, що працює на підприємстві, істотно розширюється. Працівника розглядають як члена певного співтовариства, соціальної групи, колективу з властивими їм цінностями та правилами

поведінки. В нинішній час функції людини на підприємстві одночасно ускладнюються та збагачуються, а тому виникає потреба в компетентному, творчому, ініціативному працівнику. Нові технології також сприяють необхідності в підвищенні кваліфікації, освоєнні суміжних професій, багатоваріантності та багатоплановості трудової діяльності.

Зростаюче значення людини в діяльності підприємства призводить до усвідомлення того, що воно є не тільки організацією, яка націлена на отримання прибутку, а й співтовариством людей з їхніми міжособистісними відносинами, від яких залежить успішність роботи підприємства [1].

На підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити наступні висновки щодо визнання та організації бухгалтерського обліку витрат на якість обслуговування:

- необхідно створити найбільш сприятливі зовнішні умови для діяльності підприємства з повним адаптуванням суспільних правил: імідж підприємства через залучення новітніх технологій та інновацій; чітка мотивація діяльності щодо якісного обслуговування населення та отримання бажаного доходу; сприяння підвищенню кваліфікації працівників; використання нових форм організації праці; оцінка ефективності роботи;

- з метою покращання аналітичного обліку витрат від операційної діяльності запропоновано ввести в перелік статей витрати на якість обслуговування, що дозволить здійснювати контроль за якісним обслуговуванням населення і як наслідок приведе до підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності;

- планування витрат на якість обслуговування слід здійснювати методом техніко-економічних розрахунків (стосовно необхідного асортименту продукції) та дослідно-статистичним методом стосовно планування культури економічної організації;

- загальною оцінкою результативності застосування конкурентної стратегії на торговельному підприємстві є позитивні показники ефективності фінансово-господарської діяльності та високий рівень культури обслуговування;

- відчувається потреба в удосконаленні єдиної системи стандартизації та якості товарів, що включають розробку конкретних технічних регламентів; підвищенні інформаційного забезпечення та покращання якості життя через планування асортименту продукції відповідно до потреб населення (особливо у сільській місцевості); активізації відповідальності споживачів, що впливає на їх вибір товарів; удосконаленні механізму ціноутворення та лібералізації внутрішнього ринку;

- ефективне управління доходом та прибутком допомагає підприємству якомога більше максимізувати їх розмір. При цьому на нашу думку розмір доходу та можливості євроінтеграції України прямо залежать від покращання якості обслуговування. У зв'язку з цим за допомогою управління доходом та прибутком підприємство, може успішно визначити економічну стратегію, сформувати більш перспективну мету та завдання для розвитку свого підприємства;

Враховуючи вищесказане можна зробити висновок, що Україні і надалі необхідно вести роботу щодо приведення у відповідність чинного законодавства до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Література до розділу 2.5

1. Іванова В.В. Планування діяльності підприємства: навч. посібник/ В.В. Іванова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 472 с.
2. Довідник підприємця. (Укладачі: М.Ф. Черенок, Т.Ф.Зайченко).- К.: Журналіст України – Сервісрічтранс – Слово, 1992.- 114С.
3. Лосюк Л., Від високої якості продукції – до високої якості життя// Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2008. – №5. – С. 5– 6.
4. Макаренко М. В., Махалина О. М., Виробничий менеджмент: Учеб. Посібник для вузів. – М.: «Видавництво ПРИОР», 1998. – 384 с
5. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: Повний текст усіх Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Тлумачень ПКТ станом на 1 січня 2000 р. ; за ред. С.Ф. Голова. – [пер. з англ.]. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
6. Пархоменко В.М. Якість продукції як економічна категорія: проблеми визнання/ В.М.Пархоменко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки.- Житомир: ЖДТУ, 2009. – № 1(47). – С.93-100.
7. Покровський Р.Ю., Клиняненко Б.Т., Мухопадов В.К., Якість продукції та ефективність виробництва: вимірювання, аналіз, резерви. – К.: Наукова думка, 1993.
8. Покропивний С.Ф., Економіка підприємства. :підр.- К.: КНЕУ, 2000. -528 с;
9. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку : спецвипуск // Все про бухгалтерський облік. – К., 2005.
10. Романенко Л.Ф., Маркетинг. Словник економічних термінів. – . К.: Ун-т Україна, 2007.
11. Сафронов Н.А., Економіка підприємства: Учебник/ Под ред. проф. НА. Сафронова. – М.: «Юрист», 1998. –584 с.
12. Фомичев С.К., Старостина А.А., Скрябіна Н.И., Основи управління якістю. – К.: МАУП, 2002р.

2.6. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ОКРЕМИХ МАШИН І ОБЛАДНАННЯ

Пугач А.М., к.т.н., доцент кафедри сільськогосподарських машин
Демчук Н.І., к.е.н., доцент кафедри фінансів
Дніпропетровський державний аграрний університет

Досліджуючи питання оцінки інвестицій у виробництво, необхідно зупинитись на оцінці інвестицій у техніку, що має свої специфічні особливості.

Питання оцінки ефективності нової техніки широко висвітлені в науково-технічній літературі [1].

Однією з найголовніших задач, що розв'язуються при оцінці нової техніки, є визначення базового варіанту.

Як базовий варіант більшість аналітиків використовують наявну техніку, а також закордонні й вітчизняні зразки техніки, обирають машини, найбільш ефективні з-поміж певного виду.

Актуальним залишається питання управління параметрами техніки. Найімовірніші випадки, коли споживач формує системи з уже наявних машин, не звертаючи увагу на рекомендації розробника. Подібні ситуації виникають через можливу розбіжність умов і методів оцінки при проектуванні машин і їх експлуатації. На етапах проектування при проведенні техніко-економічного аналізу здебільшого не враховується послідовність прийняття рішень при експлуатації.

Так, якщо проектувана машина вже придбана, оцінка оптимальності складу системи виконується без урахування капітальних затрат, пов'язаних із придбанням машини, з урахуванням зміни експлуатаційних затрат і вартості реалізованої продукції, виробленої з допомогою цієї системи. Використовуваний у такому випадку показник ефективності – ефект, який визначається на стадії експлуатації після вкладення інвестицій (госпрозрахунковий ефект).

Отже, при оцінці прогнозованих систем машин слід урахувати ту обставину, що склад системи машин може бути некерованою змінною. При знаходженні обмеження, визначаючи склад системи машин, можливі два випадки: система машин передається споживачу цілком; споживачу передаються окремі машини, з яких він самостійно формує системи.

У першому випадку склад системи є керованою перемінною, у другому – некерованою. У другому випадку вимагається довести, що склад оцінюваної системи машин, передбачений при її проектуванні, залишиться незмінним і на стадії експлуатації, тобто що споживачеві найбільш вигідно експлуатувати саме рекомендовану систему, а не якусь іншу. Для цього потрібно, щоб значення показників ефективності оцінюваної системи, які визначаються з урахуванням конкретних умов певного підприємства, були кращими, ніж у будь-якого комплексу, довільно складеного з наявних у споживача взаємозамінних машин [2].

Найбільш часто використовуваними госпрозрахунковими показниками є собівартість одиниці продукту, прибуток і рентабельність.

Залежно від виду застосовуваного показника має виконуватись одна з таких нерівностей:

$$\left. \begin{array}{l} C_0 \leq C_n \\ P_0 \geq P_n \\ P_0 \geq P_n \end{array} \right\}, \quad (1)$$

де C_0, P_0, P_0 – показники собівартості, прибутку й рентабельності, які визначаються при експлуатації оцінюваної системи машин на етапі проектування;

C_n, P_n, P_n – показники собівартості, прибутку й рентабельності, які визначаються при експлуатації будь-якої системи, довільно складеної з наявних у споживача машин.

Крім складу системи машин, некерованими перемінними також є коефіцієнт резерву, стратегія проведення капітальних ремонтів і величини терміну служби машини [2].

Коефіцієнт резерву визначається споживачем на початку розрахункового періоду часу з допомогою укрупнених розрахунків. На відміну від нього стратегія проведення ремонтів і термін служби машини в більшості випадків знаходяться в процесі оперативного управління виробництвом, через що доцільно розробити математичну модель, яка дозволяє визначати ці величини на етапах проектування машин при оптимізації стратегії проведення капітальних ремонтів машин. У якості критерію використовується застосований з цією метою споживачем показник Π .

$$\Pi = (C_{рем} + Y_n) \times K_{рез}, \quad (2)$$

де $C_{рем}$ – сумарна вартість ремонтів машини;

Y_n – збиток від простоїв машини, пов'язаних з їх відновленням;

$K_{рез}$ – коефіцієнт резерву машин.

Величина збитку Y_n визначається за стандартною методикою з урахуванням впливу фактора експлуатації машин у системі.

Коефіцієнт резерву може визначатись укрупнено експертним способом з урахуванням цілому ряду факторів. У цьому випадку він приймається постійним, тобто таким, що не залежить або ж мало залежить від вибору стратегії ремонту. У другому випадку він визначається в прямій залежності від параметрів обраної стратегії проведення капітальних ремонтів за методикою, застосовуваною споживачем.

Для розв'язання поставленого завдання існує метод динамічного програмування, основним недоліком якого є необґрунтованість вибору розрахункового періоду. У зв'язку з цим розрахунковий період оптимізується. У процесі оптимізації кожному з розрахункових періодів (термінів служби, які визначаються за фізичним спрацюванням машини) ставиться у відповідність раціональна стратегія проведення капітальних ремонтів, яка забезпечує досягнення мінімального значення цільової функції.

Якщо продовжувати використовувати машину, яка має напрацювання після капітального ремонту t місяців, то її експлуатаційні затрати складаються з витрат на N -му етапі й сумарних затрат на $N-1$ етапах, що залишились при роботі на обладнанні, яке експлуатувалось після капітального ремонту $t + 1$ місяців. Причому першому місяцю присвоюється номер 1, другому – 2 і т. д.

Якщо на N -му етапі виконати капітальний ремонт, то продукт буде виробляти резервна машина, яка пройшла капітальний ремонт.

Величина шуканого показника на N -му етапі за умови проведення капітального ремонту машин набуде вигляду:

$$П = П(1) + C_{кр} \times K_{рез} + \Delta C_{рез}, \quad (3)$$

де $П(1)$ – значення показника $П$ при $t = 1$ міс.;

$\Delta C_{рез}$ – приріст вартості, перенесеної резервною машиною на продукт за час проведення капітального ремонту;

$C_{кр}$ – вартість проведення капітального ремонту.

Величина $\Delta C_{рез}$ розраховується залежно від способу організації виробництва. Так, наприклад, рекомендується формула [2]:

$$\Delta C_{рез} = \left(\frac{E\phi}{12} + \frac{1}{T_u} \right) \times t_{кр} \times Ц \times K_{мп}, \quad (4)$$

де T_u – термін служби машини, який визначається за її фізичним спрацюванням;

$t_{кр}$ – період часу, упродовж якого виконується капітальний ремонт;

$Ц$ – ціна машини;

$E\phi$ – частка щорічних відрахувань на амортизацію;

$K_{мп}$ – коефіцієнт, який враховує транспортно-складські витрати.

В окремому випадку величина $\Delta C_{рез}$ може дорівнювати нулю.

Вартість поточних ремонтів $C_p(t)$ дорівнює:

$$C_p(t) = \lambda_{Tn} f_c(t), \quad (5)$$

де λ_{Tn} – середній параметр потоку відмов машини, який має термін служби, що дорівнює T_n ;

$f_c(t)$ – функція зміни вартості ремонтів у часі.

Величина λ_{Tn} залежить від обраного терміну служби машини.

Розрізняють три основних відрізки часу періоду фізичного спрацювання машини, які мають різні закони розподілу параметрів потоку відмов.

Перший період фізичного спрацювання (приробітку) при оптимізації терміну служби можна не враховувати.

Залежно від величини обраного терміну служби машини змінюється середньомісячна величина її параметра потоку відмов λ_{Tn} :

$$\lambda_{Tn} = \frac{1}{T_u} \sum_{t=1}^{T_n} \lambda(t), \quad (6)$$

де $\lambda(t)$ – параметр потоку відмов машини, який має вік t місяців.

З урахуванням того, що впродовж усього нормального періоду експлуатації параметр потоку відмов постійний, можна записати [3]:

$$\lambda_{Tn} = \frac{1}{T_u} \left(\lambda_{нор} T_{нор} + \frac{T_{нор} + \Phi(T - T_{нор})}{T_{нор}} \right), \quad (7)$$

де $T_{нор}$ – нормальний період експлуатації машин;

$\lambda_{нор}$ – величина параметра потоку відмов упродовж усього нормального періоду експлуатації;

Φ – функція, яка дорівнює значенню свого аргументу, якщо він невід’ємний, і дорівнює нулю – в протилежному випадку.

Розв’язання здійснюється за стандартним алгоритмом динамічного програмування. При $N=1$ процес одноетапний, тому величини цільових функцій $f_1(t)$ знаходяться з допомогою рівняння [3]:

$$f_1(t) = \min_{t=1,2,\dots,N-1} \begin{cases} \Pi(t) \\ \Pi(1) + K_{pez} \cdot C_{кр} + \Delta C_{pez} \end{cases} \quad (8)$$

У загальному випадку основне функціональне рівняння має вигляд:

$$f_N(t) = \min \begin{cases} \Pi(t) + f_{N-1}(t+1) \\ \Pi(1) + K_{pez} \cdot C_{кр} + \Delta C_{pez} + f_{N-1}(2) \end{cases} \quad (9)$$

Обчислення на кожному етапі проводиться доти, доки не буде забезпечене виконання такої нерівності:

$$\Pi(1) + K_{pez} C_{кр} + \Delta C_{pez} + f_{N-1}(2) < \Pi(t_k^N) + f_{N-1}(t_k^N + 1), \quad (10)$$

де t_k^N – момент часу, у якому доцільно виконати капітальний ремонт на N -му етапі.

Таким чином, віднаходиться раціональна стратегія проведення ремонтів, якщо на їх вартість накладається обмеження.

Далі, для кожного періоду визначається величина цільової функції $R(T_U)$, за якою оцінюється ступінь оптимальності самого цього періоду.

У якості критерію $R(T_U)$ використовується питомий, у розрахунку на одиницю часу, показник, який характеризує величину затрат, необхідних для придбання й експлуатації оцінюваної машини.

$$R(T_U) = \frac{\Pi(T_U) + (S(T_U) + K_{mp} \Pi(1 + E_{\phi})) K_{pez}}{T_U}, \quad (11)$$

де $S(T_U)$ – величина експлуатаційних витрат, які не залежать від вибору стратегії проведення ремонтів машини.

Послідовно перебираючи значення T_U , визначаємо його оптимальне значення, яке забезпечує мінімум цільової функції $R(T_U)$.

Розрахунки з оптимізації терміну служби проєктованих машин здійснюються лише в тому випадку, коли подібна операція виконується споживачем у процесі експлуатації виробів. В іншому випадку цей показник визначається за фактичними значеннями терміну служби виробів [3].

Необхідність економічної оцінки доцільності капітальних ремонтів зумовлена тим, що протягом усього фактичного періоду експлуатації основні засоби капітально ремонтують кілька разів.

Т. О. Примак у своїй роботі [4] акцентує увагу на тому, що коефіцієнт економічної ефективності капітального ремонту є відношенням витрат за першим варіантом.

Оцінка ефективності впровадження нових засобів праці здійснюється згідно з методикою розрахунку приведених витрат з використанням нормативного коефіцієнта порівняльної ефективності капітальних вкладень у нову техніку.

При використанні нового або покращенні наявного засобу (обладнання, інструмента тощо) нерідко виникає необхідність у з'ясуванні таких значень параметрів, за яких в умовах однакового обсягу виробництва продукції цей засіб стає економічно рівноцінним базовому. Така величина параметра може бути названа економічно граничною. Більш економічним використання нового засобу стає в умовах, коли значення цього параметра будуть кращими (вищими або нижчими) від граничного.

Параметри засобів, граничні значення яких зазвичай доводиться визначати, можна розподілити на матеріально-технічні й економічні.

До матеріально-технічних параметрів слід віднести продуктивність, швидкість роботи, потужність, ККД, надійність (безвідмовність, довговічність), стійкість, ступінь уніфікації й ін.

До економічних параметрів належать вартість одиниці нового засобу (обладнання, машини) або нового матеріалу, трудомісткість продукції, яка виробляється з використанням того чи того засобу або матеріалу, витрати матеріалу на одиницю продукції, енергомісткість продукції та ін.

Гранична ціна нового обладнання за умови, що повні народногосподарські затрати $C_{п-н}$ приблизно дорівнюють приведеним затратам $C_{п-н}$, визначається за формулою:

$$C_{O'}''_{\max} = \left[C_{O'}' \frac{a' + \varepsilon_{н.н}}{a'' + \varepsilon_{н.н}} + \frac{(C'_{n1} - C''_{n1}) + \varepsilon_{н.н}(k'_1 - k''_1)}{a' + \varepsilon_{н.н}} \right] Q''_{p.o}, \quad (12)$$

де $C_{O'}$ – ціна одиниці обладнання за базовим варіантом;

a' , a'' – норма амортизаційних відрахувань на реновацію за порівнюваними варіантами;

C'_{n1} , C''_{n1} – собівартість одиниці продукції (за винятком амортизаційних відрахувань) за порівнюваними варіантами;

k'_1 , k''_1 – питомі капіталовкладення (за винятком вкладень у цей засіб) за варіантами;

$Q''_{p.o}$ – річний обсяг продукції, яка виробляється із застосуванням одиниці нового засобу.

Гранична ціна нового предмету праці (матеріалу), відповідно, може бути розрахована за формулою:

$$c''_{M \max} = c'_M \frac{g'_H}{g''_H} + \frac{(c'_T - c'_0 g'_0) - (c''_T - c''_0 g''_0) + \varepsilon_{н.н}(k'_H - k''_H)}{g''_H}, \quad (13)$$

де c'_M – вартість 1 кг матеріалу за базовим варіантом;

c'_T , c''_T – питомі норми витрати матеріалу за порівнюваними варіантами;

c'_0 , c''_0 – вартості 1 кг відходів за порівнюваними варіантами;

g'_0 , g''_0 – маса відходів за порівнюваними варіантами;

k'_H , k''_H – питомі капіталовкладення при використанні матеріалів за порівнюваними варіантами.

Роботи [2, 3] присвячені висвітленню питання диференціації бази порівняння. Суть полягає в тому, що на етапі проектування за базу приймаються показники кращої вітчизняної чи закордонної техніки.

На гірничо-збагачувальних комбінатах балансова вартість основних засобів не завжди дорівнює її справедливій величині, оскільки на цих підприємствах не систематично проводиться переоцінка їх вартості. Також нова техніка може бути придбана за ціною, що суттєво відрізняється від ринкової.

Як зазначено в роботі Н. М. Круглої [5], при придбанні нового засобу його фактична ціна часто є непорівнянною з ціною аналогів, наявних на комбінаті, і визначається з виразу:

$$Ц_{нр} = \min \{Ц_n; Ц_{нф}\}, \quad (14)$$

де $Ц_n$ – порівнювана з існуючими на підприємстві аналогами ціна основних засобів;

$Ц_{нф}$ – фактична ціна необоротних активів.

Автор роботи [5] розглядає порядок розрахунку порівнюваної ціни основних засобів, зокрема їх активної частини – машин та обладнання: порівнювана ціна нових основних засобів розраховується шляхом порівняння з базовими активами за фактором продуктивності, строком корисного використання й сумою експлуатаційних витрат. Однак при визначенні впливу зміни технічної продуктивності нової машини слід враховувати фактор її роботи в системі.

Інший можливий варіант розрахунку передбачає, що при зміні продуктивності активу та незмінності останніх факторів порівняння ціна нової машини розраховується шляхом коригування ціни базової на коефіцієнт зміни продуктивності:

$$Ц_n = \frac{B_n}{B_b} \times Ц_b, \quad (15)$$

де B_n – продуктивність нового основного засобу;

B_b – продуктивність базового основного засобу;

$Ц_b$ – вартість базового основного засобу.

У роботі [6] порівняння різних варіантів рішень технічних задач здійснюється відповідно до системи основних і додаткових показників: капітальних вкладень, прибутку, приведених витрат, продуктивності праці, собівартості продукції, умовно-річної економії, річного економічного ефекту, строку окупності капітальних вкладень.

Одна справа, коли купуються цілі системи машин або високовартісне обладнання, й інша – коли це окремі, відносно недорогі машини. При оцінці останніх здебільшого неможливо виокремити частку доходу, отримувану підприємством за рахунок експлуатації саме цих машин, а тому показники ефективності окремих машин мають бути досліджені додатково.

При їх оцінці немає можливості розрахувати зміну доходу підприємства, оскільки це можливо лише для технологічних комплексів, які випускають кінцевий продукт. Отже, доцільно використовувати класичний показник приведених затрат.

Як зазначає А. Е. Розенплентер, зміна ефективності гірничої техніки відбувається під впливом двох тенденцій: зниження затрат у результаті науково-технічного прогресу й збільшення затрат у зв'язку з погіршенням гірничотехнічних умов [7].

Незважаючи на велике різноманіття запропонованих критеріїв, можна виокремити дві їх основні групи: показники приведених затрат з їх різною модифікацією та показники прибутку – як чистого, так і балансового.

Для проведення оцінки ефективності машин з допомогою згаданих критеріїв потрібна наявність супутніх умов і обмежень.

Так, зокрема В. Ф. Бабак та І. М. Перепечін зауважують, що «приведені затрати правильно характеризують порівнянну ефективність капітальних вкладень тільки за умови рівності обсягів випущеної продукції» [8]. Застосовувані методи – множення затрат на індекс продуктивності, визначення всіх додаткових затрат, знаходження збитків від недоотримання обсягу продукції – є в більшості випадків умовними.

О. В. Лукашенко вперше запропоновано метод визначення техніко-економічного рівня варіантів техніки на основі так званої ресурсної оцінки, у межах якого обґрунтовані можливість і доцільність приведення варіантів реальних інвестицій не до однакових обсягів виробництва, а до тотожних витрат, необхідних для їх придбання й експлуатації. При цьому запропоновано в розрахунках використовувати величини ресурсів у натуральному вираженні, без визначення відповідних коефіцієнтів вагомості. Ця методика, таким чином, ураховує додатковий обсяг виробництва, що може бути вироблений оцінюваним варіантом за рахунок різниці в споживаних ресурсах їх витрат у розрахунку на приведений обсяг виробництва варіантів техніки [9; 10].

Таким чином, показник техніко-економічного рівня (T_{EP}), що характеризує питоми витрати, дорівнює:

$$T_{EP} = Bnum_T + \frac{K_B + E \cdot K}{\sum_{i=1}^{T-1} \frac{V_t}{(1+q)^{t-1}}}, \quad (16)$$

де K_B – внутрішня кредиторська заборгованість підприємства;

E – середня величина обслуговування кредитних коштів, кредиторської заборгованості й інших позик.

Упровадження нової техніки в більшості випадків потребує значних інвестицій. У роботі [10] пропонується дещо спрощений спосіб їх урахування. Сума інвестицій переводиться в обсяги виробництва в натуральному вимірі через собівартість одиниці готової продукції, й отриманий обсяг виробництва готової продукції розподіляється на весь термін служби впровадженої техніки. При цьому необхідно враховувати вартість капіталу в часі. Тому щорічний умовний обсяг виробництва готової продукції з капіталу необхідно збільшувати з урахуванням нормативного коефіцієнту ефективності E_n .

Отже, спрощено умовний щорічний додатковий обсяг виробництва за рахунок збільшення капіталу можна розрахувати за формулою:

$$\Delta V_k = \frac{\Delta КП}{C} \times \left(E_n + \frac{1}{T} \right), \quad (17)$$

де ΔV_k – додатковий річний обсяг виробництва за рахунок зміни капіталу, одиниці продукції;

$\Delta КП$ – зміна капіталу (наприклад – основних засобів), грн;

C – собівартість одиниці продукції, грн;

T – середній термін експлуатації об'єктів основних засобів, рік.

Існує й інша точка зору. Так, А. Е. Розенплентер зазначає, що «використання показника прибутку при оцінці ефективності нової техніки ускладнюється тим, що в цьому випадку ми маємо справу не з кінцевим, а з проміжним продуктом. Використання ж якихось умовних, розрахункових цін може суттєво спотворити результати розрахунків» [11].

Таким чином, жоден із розглянутих показників не є ідеальним і дозволяє оцінювати ефективність нової техніки з певною часткою наближення. Цим і пояснюється наявність значної кількості різних методик з оцінки ефективності.

Література до розділу 2.6

1. Козаченко С. В. Экономические проблемы повышения качества вновь создаваемых комплексов машинной техники / С. В. Козаченко, А. М. Майданович. – К. : Общество «Знание» Украинской ССР, 1997. – 30 с.
2. Козаченко С. В. Инвестиционный анализ проектов техники / С. В. Козаченко, В. Я. Нусинов. – Кривой Рог : Минерал, 1997. – 191 с.
3. Расчеты экономической эффективности новой техники : справочник / под ред. д-ра экон. наук, профессора К. М. Великанова. – Ленинград : Машиностроение, 1975. – 432 с.
4. Примак Т. О. Економіка підприємств / Т. О. Примак. – К. : Вікар, 2001. – 178.
5. Круглая Н. Н. Методика и особенности оценки технико-экономического уровня вариантов развития производства / Н. М. Кругла // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету : Економічні науки, 2004. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 91–100.
6. Шеремет А. Д. Управленческий учет / А. Д. Шеремет, И. М. Волков, С. М. Шапигузов, Т. В. Шишкова, О. Е. Николаева, А. Д. Шеремет (ред.). – [2 изд., испр.]. – М. : ИНФРА-М, 2009.
7. Розенплентер А. Э. Экономическая эффективность новой техники на карьерах / А. Э. Розенплентер, В. Е. Богданюк. – М. : Недра, 1976. – 183 с.
8. Бабак В. Ф. Экономическая эффективность капитальных вложений / В. Ф. Бабак, И. Н. Перелечин. – К. : Будівельник, 1987. – 162 с.
9. Лукашенко О. В. Методичні основи вибору варіантів інвестицій / О. В. Лукашенко, Н. М. Кругла, Я. В. Нусінова // Вісник Криворізького технічного університету : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Кривий Ріг, 2005. – С. 232–235.
10. Нусінова О. В. Економічна оцінка варіантів техніки / О. В. Нусінова // Матеріали другої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна наукова '2002». – Т. 6 : Економіка. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. – С. 11–12.
11. Розенплентер А. Э. Экономическая эффективность новой техники на карьерах / А. Э. Розенплентер, В. Е. Богданюк. – М. : Недра, 1976. – 183 с.

2.7. РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ В ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ БАНКУ

Євченко Н.Г.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

З прийняттям Податкового Кодексу особливо актуальним є питання уніфікації існуючої системи фінансового і податкового обліку, оптимізації або скасування відмінностей у формуванні доходів і витрат у фінансовому і податковому обліку.

Останнім часом у фахових виданнях обговорювалася можливість впровадження підходу, який передбачає розрахунок податкового прибутку шляхом коригування облікового прибутку (збитку) на суму податкових різниць [3, 9]. Цей підхід може бути використано лише при незначній кількості податкових різниць і при єдиній економічній природі їх виникнення. В Україні існує велика кількість податкових різниць, що суттєво ускладнює застосування такого підходу на практиці. Іншим підходом визначається удосконалення податкового законодавства в частині уніфікації його норм з принципами і методами бухгалтерського обліку [8].

Однією з переваг Податкового кодексу є наближення податкового обліку до фінансового, проте це лише наближення, а не уніфікація. Тож необхідно і далі обчислювати і бухгалтерські витрати (собівартість), і податкові, адже маємо [8]:

1) постійні та тимчасові податкові різниці (податкова різниця – різниця, яка виникає між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності, та доходами і витратами, визначеними згідно з розділом 3 Податкового Кодексу [4];

2) разом із податковою звітністю необхідно подавати і фінансову звітність (при уніфікації обліку фінансова звітність була б зайвою);

3) в Україні досі немає чіткої методики обчислення бухгалтерської собівартості, зокрема немає відповідних П(С)БО;

4) до податкової собівартості відносять ті витрати, які ніколи не будуть враховані до бухгалтерської.

Отже, за новими нормами, що встановлені Податковим Кодексом, доходи та витрати, які враховуються для визначення податкового прибутку, розраховуються за даними фінансового обліку шляхом коригування доходів та витрат, визнаних в фінансовому обліку, на податкові постійні та тимчасові різниці. Накопичення зазначеної інформації потребує деталізації даних окремих синтетичних рахунків і аналітичних даних, за якими формуються постійні і тимчасові різниці. За таких умов банку необхідно вести бухгалтерський облік тимчасових та постійних податкових різниць, визначених відповідно до Податкового Кодексу і забезпечувати накопичення інформації про них в

регістрах бухгалтерського обліку для складання податкової звітності та розрахунку об'єкта оподаткування.

Нами було досліджено норми Податкового Кодексу в частині податку на прибуток та, на цій основі, проаналізовано порядок визначення доходів і витрат з метою формування податкової звітності на підставі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності. У результаті аналізу виділено тимчасові та постійні різниці між даними податкової та фінансової звітності у розрізі доходів і витрат, що є основою для формування декларації про податок на прибуток банку. Приблизний перелік постійних та тимчасових податкових різниць за доходами банку, а також підстави їх виникнення та рекомендовані реєстри обліку наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Тимчасові та постійні податкові різниці, що виникають за доходами банку*

№ з/п	Показники	Стаття ПКУ	Рекомендовані джерела інформації
Тимчасові податкові різниці			
1.	Суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, що залишаються неповерненими на кінець такого звітного періоду, від осіб, що не є платниками цього податку (у тому числі нерезидентів)	135.5.6	Дані аналітичного обліку
2.	Доходи не враховані при обчисленні доходу періодів, що передують звітному, та виявлені у звітному періоді	135.5.13	Розрахунок
3.	Збиток від реалізації цінних паперів та деривативів, що отримано у попередніх податкових періодах	153.8	Розрахунок
4.	Зменшення суми доходів звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг у разі затримання оплати їх вартості при визнанні покупця банкрутом або при вчиненні виконавчого надпису про стягнення заборгованості	159.1.1	Дані аналітичного обліку
5.	Сума штрафів та неустойки чи пені, фактично отримана за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду	135.5.4 137.13	Дані аналітичного обліку
Постійні податкові різниці			
1.	Доходи у вигляді дивідендів, що отримані від платників (крім нерезидентів)	136.1.12	Дані аналітичного обліку
2.	Доходи на суму коштів або вартість майна, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, вартість безоплатно отриманих основних засобів	136.1.15 136.1.16	Дані аналітичного обліку
3.	Доходи на суму дооцінки активів	152.12	Дані аналітичного обліку
4.	Доходи, отримані від продажу товарів (виконання робіт, надання послуг) пов'язаним особам, особам, які не є платникам податку на прибуток, платникам податку за іншими ставками	153.2.1 153.2.3 153.10 147.5	Розрахунок

*Складено на підставі [2, 3, 4, 5, 8]

На наш погляд, наведений перелік податкових різниць не є вичерпним і може доповнюватися (змінюватися) банком відповідно до його особливостей з метою дотримання всіх норм бухгалтерського обліку та податкового законодавства.

Таким чином, зміни у Податковому Кодексі не вирішують питання повного узгодження показників фінансової та податкової звітності. Навпаки, цей процес ускладнюється введенням «податкових різниць» і необхідністю створення методики їх виявлення та регулювання.

Регулювання податкових різниць – це одне із завдань податкового обліку, яке спрямоване на усунення різниць між об'єктом та базою оподаткування, тобто між податковим та фінансовим обліком [7].

Для зменшення витрат часу та удосконалення процедур податкового обліку пропонуємо регулювання податкових різниць проводити за наступною схемою (рис. 1):

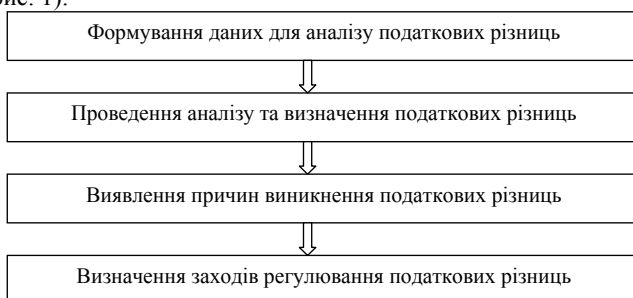

Рис. 1. Етапи регулювання податкових різниць між фінансовим та податковим обліком

Першим етапом є формування даних для аналізу податкових різниць. Даними для аналізу податкових різниць виступають показники податкової і фінансової звітності, дані аналітичного обліку щодо визнання, оцінки доходів і витрат, дані аналітичного обліку податкових різниць, що наведені вище, розрахунок показників податкового навантаження та податкової віддачі за методикою ДПАУ [7].

На етапі проведення аналізу порівнюються дані фінансового і податкового обліку щодо розрахунку прибутку, суми податкових платежів, розрахунку бази оподаткування, врахування у фінансовому обліку тимчасових і постійних різниць і їх відображення у звітності. Також, проводять порівняння розрахованого банком податкового навантаження із податковою віддачею за даними ДПАУ, порівняння показників фінансового і податкового обліку, а також зі статистичною інформацією ДПАУ [7].

На етапі аналізу порівнюють наступні показники:

- податкового навантаження і податкової віддачі банку;
- податкового навантаження та ставки оподаткування;

- суми податку на прибуток за даними податкового обліку і витрат на податок на прибуток відповідно до фінансової звітності;
- загальної суми доходів банку та податкових доходів банку;
- суми податкової бази з податку на прибуток та фінансовий результат банку.

Проведемо аналіз податкових різниць за запропонованою методикою за даними банків, що мали найбільші значення показника податкової віддачі з податку на прибуток за 2011 рік [6]. У табл. 2 наведено рейтинг банків за рівнем податкової віддачі з податку на прибуток, а також розраховані значення податкового навантаження.

Таблиця 2

Порівняння показників податкового навантаження та податкової віддачі банків за 2011 рік*

№	Назва банку	Нарахована сума податку, тис. грн.	Податкова віддача з податку на прибуток, %	Податкове навантаження, %
1	ПАТ «Банк Креді Агріколь»	47584,80	17,85	25,08
2	ПАТ «Сітібанк» (Україна)	24146,50	16,56	18,10
3	ПАТ «ІНГ Банк Україна»	13415,50	6,46	10,86
4	ПАТ «Мотор-банк»	403,20	5,28	207,84
5	ПАТ «Хоум Кредит Банк»	4026,70	5,11	62,06
6	ПАТ «ТММ-Банк»	192,60	4,53	11,17
7	ПАТ «Український професійний банк»	3689,00	4,22	22,73
8	ПАТ «Радабанк»	563,60	3,18	26,89
9	ПАТ «Приватінвест»	265,50	2,96	29,34
10	ПАТ «Юнекс»	688,20	2,85	27,33
11	ПАТ «Комерційний індустріальний банк»	261,30	2,81	34,61
12	ПАТ «Укрбудінвестбанк»	132,00	2,64	67,69
13	ПАТ КБ «Стандарт»	38,90	2,49	2,88
14	ПАТ КБ «Земельний капітал»	229,30	2,42	73,49
15	ПАТ «Прайм-Банк»	172,40	2,35	36,68
16	ПАТ «Банк Кіпру»	1081,40	2,33	507,70
17	ПАТ «Банк Велес»	77,70	1,79	55,11
18	ПАТ «Акцент-Банк»	449,80	1,75	2,82
19	ПАТ «Морський транспортний банк»	1901,50	1,72	147,98
20	ПАТ «Інвестбанк»	222,10	1,41	42,47

*Розраховано на підставі [1, 6]

Як бачимо, лише декілька банків мають показник податкового навантаження, наблизений до ставки оподаткування – 25%, що свідчить про невелику кількість податкових різниць. Це такі банки, як ПАТ «Банк Креді Агріколь», ПАТ «Український професійний банк», ПАТ «Радабанк», ПАТ «Юнекс», які відносяться до груп середніх та малих банків. Відсутність або незначна кількість податкових різниць пояснюється невеликими обсягами

діяльності даних банків, що зменшує ймовірність проведення операцій, доходи або витрати за якими не співпадуть у фінансовому та податковому обліку.

Більшість банків, що наведені в табл. 2, мають значне податкове навантаження, яке перевищує ставку податку на прибуток у декілька разів, при чому спостерігається значна сума нарахованого податку на прибуток згідно податкової звітності, і значно менший фінансовий результат за фінансовою звітністю. Отже, бачимо невідповідність нарахованої суми податку величині фінансового результату, що свідчить про наявність податкових різниць.

Розглянемо особливості регулювання податкових різниць між фінансовим та податковим обліком на прикладі банку першої групи, який надалі називатимемо ПАТ «БАНК», оскільки в дослідженні були використані дані податкового обліку банку. Порівняємо показники податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» для виявлення податкових різниць. Спочатку порівняємо показники податкового навантаження та податкової віддачі банку (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння показників податкового навантаження та податкової віддачі з податку на прибуток ПАТ «БАНК» за період з 2008 по 2011 р.

Найменування статті	2008	2009	2010	2011
Поточний податок на прибуток, тис. грн.	(26 960)	(40 666)	(204)	0
Прибуток/Збиток, тис. грн.	65 505	29 144	(689 194)	(3 282 345)
Податкове навантаження, %	41,6	139,5	x	x
Податкова віддача, %	2,67	4,02	0,0	0,0

Як бачимо протягом 2008-2009 рр. банк мав податкове навантаження, що значно перевищувало показник податкової віддачі. Порівнюючи податкове навантаження зі ставкою оподаткування – 25%, можемо зробити висновок про наявність значних податкових різниць у 2009 році, оскільки сума сплаченого податку на прибуток в 1,4 рази перевищувала отриманий фінансовий результат. Про наявність податкових різниць і свідчать дані за 2010 рік, оскільки банк отримав збиток у сумі 689194 тис. грн.. проте сплатив податок у сумі 204 тис. грн. Отже, за даними податкового обліку банку у 2010 році був прибуток.

Слід зазначити, що за 2010 та 2011 рр. показники податкового навантаження розраховані не були, оскільки банк отримав збиток, який не може виступати базою розрахунку даного показника.

Порівнюючи показники податкового навантаження з показниками податкової віддачі з податку на прибуток за даними ДПАУ, бачимо, що рівень податкового навантаження за розрахунком ДПАУ у 2009 складає 4,02 %, а у 2010 і 2011 роках має нульове значення, тому що податок на прибуток не сплачувався.

Для більш повного аналізу податкових різниць, порівняємо показники податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» (табл. 4). Порівняння загальної суми доходів банку із сумою податкових доходів, тобто сумою

доходів за податковою звітністю, свідчить про значне перевищення останніх, тобто банк має податкові різниці, що підлягають оподаткуванню.

Таблиця 4

Порівняння показників податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» за період з 2008 по 2011 р.*

Найменування статті	2008	2009	2010	2011
Доходи	1 283 427	2 229 355	2 409 216	2 045 331
Податкові доходи	1 260 864	2 272 118	2 775 271	2 768 043
Нарахована сума податку на прибуток	(26 960)	(40 666)	(204)	0,0
Витрати з податку на прибуток	(12 923)	(1 873)	24 637	(1 491)

*Складено на підставі [1, 6, даних податкового обліку банку]

Перевищення податкових доходів над сумою доходів банку пояснює ситуацію, що склалась у 2010 році, тобто при збитку за даними фінансового обліку банком було сплачено податок на прибуток. Порівняння нарахованої суми податку у податковій звітності із витратами з податку на прибуток, що відображені у фінансовій звітності, свідчить про наявність відстроченого зобов'язання, навіть у 2011 році при збитку в 3 млрд. грн. Така ситуація свідчить про суттєві відмінності в облікових оцінках, що застосовуються банком у податковому та фінансовому обліку. Тобто ПАТ «БАНК» необхідно переглянути положення облікової політики щодо визнання та оцінки доходів і витрат, що збільшують оподатковуваний прибуток. На нашу думку, результати проведеного аналізу також свідчать про необхідність перегляду процедури визначення відстрочених податкових зобов'язань та відстрочених податкових активів, що застосовується в банку.

На третьому етапі виявляють причини виникнення податкових різниць.

Причинами виникнення податкових різниць, є відмінності у визначенні, що саме є тимчасовою різницею, а також у методиках розрахунку податкового та фінансового прибутку, визначення об'єкта оподаткування, бази оподаткування та бази розрахунку податкового навантаження, що суттєво відрізняється від податкового обліку. Також, причинами виникнення податкових різниць є методика відображення в фінансовому обліку відстроченого податкового активу і відстроченого податкового зобов'язання [5].

Тимчасові різниці, які є джерелом виникнення податкових різниць, визнаються шляхом зіставлення та аналізу доходів та витрат, відображених в балансі банку, з їх податковою базою, та аналізу операцій, які призвели до виникнення тимчасових різниць між балансовою і податковою базами активів та зобов'язань для наступних податкових наслідків чи минулих податкових подій.

При відображенні у фінансовому обліку тимчасових різниць використовують різні критерії визнання активів та зобов'язань, період, за який проводиться їх оцінка та визнання, методика оцінки та критерії визнання за

активами та зобов'язаннями доходів чи витрат та їх віднесення на фінансовий результат.

ПАТ «БАНК» для відображення тимчасових податкових різниць для уточнення розрахунків до Звіту про фінансові результати складає Примітку 32 «Витрати на податок на прибуток» (табл. 5), в якій визначається узгодження суми облікового прибутку (збитку) та суми податкового прибутку (збитку).

Таблиця 5

Узгодження суми облікового прибутку (збитку) та суми податкового прибутку (збитку) ПАТ «БАНК» за 2010-2011 рр.

Рядок	Найменування статті	2011	2010
1	Прибуток до оподаткування	(3 280 854)	(689 194)
2	Сума податку на прибуток, що визначений за ставкою оподаткування	820 213	172 299
Коригування облікового прибутку (збитку)			
3	Витрати, які не включаються до суми валових витрат з метою розрахунку податкового прибутку, але визнаються в бухгалтерському обліку	274 579	(142 179)
4	Витрати, які не включаються до суми валових витрат з метою розрахунку податкового прибутку, але не визнаються в бухгалтерському обліку	11 590	12 511
5	Доходи, які підлягають обкладенню податком на прибуток, але не визнаються (не належать) до облікового прибутку (збитку)	(188 837)	(30 105)
6	Доходи, які підлягають обкладенню податком на прибуток, але визнаються в бухгалтерському обліку	31 640	24 750
7	Амортизаційні відрахування за даними фінансового обліку	(14 661)	(12 343)
8	Амортизація, яка підлягає оподаткуванню	14 266	13 135
9	Інші суми, які не є доходами та витратами, але включаються до бази оподаткування (виправлення помилок, тощо)	0	0
10	Сума податку на прибуток (збиток)	94 879	38 068

Проведене дослідження показників податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК», виявило такі причини податкових різниць (табл. 6).

Сума виявлених тимчасових різниць, що збільшили суму податкового прибутку у 2011 році склала 160819 тис. грн. Сума постійних різниць, що збільшила податковий прибуток у 2011 році склала 487705 тис. грн. Отже, у ПАТ «БАНК» переважають постійні податкові різниці, тому банку необхідно переглянути облікову політику щодо визнання доходів і витрат з урахуванням впливу податкових різниць.

На четвертому етапі визначаються способи регулювання та заходи мінімізації податкових різниць.

Таблиця 6

Виявлені причини податкових різниць між фінансовим та податковим обліком ПАТ «БАНК» у 2011 році

№ з/п	Причини різниць	Підстави виникнення (стаття ПКУ)
Тимчасові податкові різниці		
1.	Інвестиційні цінні папери, призначені для подальшого продажу	153
2.	Амортизація приміщень, обладнання та нематеріальних активів	144-146
3.	Позикові кошти та випущені боргові цінні папери	141
4.	Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю	138
5.	Страхові резерви під кредити, що надані клієнтам та банкам	138, 14
Постійні податкові різниці		
1.	Витрати на паливно-мастильні та інші мастильні матеріали	142
2.	Витрати на оренду не операційних приміщень	144
3.	Представницькі витрати та витрати на кооперативну рекламу	139
4.	Переоцінка об'єктів нерухомості	152

Регулювання податкових різниць ПАТ «БАНК» пропонуємо здійснювати за такими напрямками:

– податкові доходи – наближення критеріїв визнання доходів від операцій у фінансовому обліку до податкових і виключення окремих статей, які не враховуються у податковому обліку;

– податкові витрати – наближення критеріїв визнання витрат, тут можна використати метод визначення собівартості банківських продуктів – всі витрати, які підлягають прямому включенню до собівартості певного продукту за фінансовим обліком, повністю враховувати у податкових витратах, тим самим скорочуючи обсяги тимчасових різниць.

Розроблену методику визначення податкових різниць пропонуємо закріпити у внутрішньому положенні банку «Податкові різниці». При цьому, слід зазначити, що внутрішнє положення «Податкові різниці» не суперечить і не замінює внутрішнє положення банку щодо обліку відстрочених податкових активів та зобов'язань, а доповнює його. Так, внутрішнє положення щодо обліку відстрочених податкових активів та зобов'язань спрямовано на формування методологічних засад розкриття, насамперед, в балансі інформації про залишки не анульованих тимчасових податкових різниць. Натомість положення «Податкові різниці» буде визначати методологію формування інформації про анулювання податкових різниць протягом звітного періоду, їх вплив на формування податкового прибутку та розкриватиме зв'язок між податковим та обліковим прибутками. Інформація, сформована про податкові різниці відповідно до положення «Податкові різниці», розкриватиметься у звіті про фінансові результати та примітках до нього.

Таким чином, застосування запропонованої методики регулювання податкових різниць забезпечить банку отримання наступних переваг:

1) банк, зіставляючи бухгалтерський і податковий прибуток, аналізуючи розбіжності, може своєчасно виявити допущені помилки;

2) спрощується розрахунок відстрочених податкових активів і зобов'язань в кінці року;

3) при проведенні перевірки правильності нарахування податку на прибуток з'являється незаперечний аргумент правильності бухгалтерських розрахунків.

Отже, в результаті такого підходу всі розбіжності між бухгалтерським та податковим обліком будуть обґрунтовані, дві облікові системи наблизяться один до одного, їх взаємодія буде гармонізована.

Література до розділу 2.7

1. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm. – Заголовок з екрану.
2. Оподаткування банків [Текст]: навчальний посібник / [І.В. Сало, Н.Г. Євченко, І.І. Д'яконова] – Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. – 208 с.
3. Плахтій Т.Ф. Бухгалтерський та податковий облік податку на прибуток: розбіжності та шляхи їх уніфікації [Текст] / Т.Ф. Плахтій // Облік і фінанси АПК. – 2009. – №2. – С. 55-65.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2856-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2856-17&new=1>.
5. Прокопенко, В. Податковий кодекс: прибуток [Текст] / В. Прокопенко, Г. Корнійчук // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – №114. – с. 22 – 34.
6. Рейтинг банків за рівнем податкової віддачі з податку на прибуток [Електронний ресурс] / Департамент контролю за фінансовими установами та операціями в сфері ЗЕД ДПАУ – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247573&cat_id=45661&showHidden=1 – Загол. з екрану.
7. Сало І. В. Податковий менеджмент у банку [Текст] : монографія / І.В. Сало, Н.Г. Євченко. – Суми : ДВНЗ «УАБД НБУ», 2009. – 187 с.
8. Свідерський Д. Узгодження показників фінансової та податкової звітності з податку на прибуток за даними бухгалтерського обліку [Текст] / Д. Свідерський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №11. – С. 16 – 23.
9. Яструбецька Л. Проблеми та перспективи удосконалення податкового обліку в Україні [Текст] / Л. Яструбецька // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 511-516.

2.8. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРИ ВИЗНАННІ В ОБЛІКУ ВИРОБНИЧОЇ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Єфіменко Т.І.

к.е.н., доцент

Українська державна академія залізничного транспорту, м. Київ

Виробнича собівартість продукції [1], собівартість виробленої продукції [2], собівартість реалізованої продукції [1, 2, 3] – це категорії, які займають важливе місце в системах фінансового, управлінського, податкового (обліку для цілей оподаткування) і статистичного обліку (статистичних обстеженнях). Крім того такі категорії є дефініціями певного класу понять, які відносяться до метамовних утворень. Такі категорії як «виробнича собівартість» використовуються в задачах

систематизації знань з економіки, зокрема в пізнавальному процесі в обліку. Категорія «собівартість» - найзагальніше поняття, що «не піддається визначенню в рамках однієї теорії, а часто і в цілому науковому напрямку або дисципліні» [4], наприклад: окремо, в рамках бухгалтерського обліку. Зазначені категорії служать складовими елементами для категоріальних схем, що визначають процедури мислення в бухгалтерському обліку, зокрема, і в економічних дисциплінах взагалі. Категорія «собівартість» за рахунок «можливостей дешифрування»[4], сама є носієм процедурних моментів в обліку.

Процедурні моменти методології обліку виробничої собівартості регламентовані чинним законодавством. Існують різні рівні законодавчої регламентації, що пояснюється наявністю широкого кола користувачів облікової інформації:

- для фінансової звітності встановлено певні правила визначення виробничої собівартості об'єктів обліку відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку, методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) для окремих галузей господарювання [1, 2];

- для податкової звітності - Податковий кодекс (далі - ПКУ), що посиляється на визначення відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку, але «в частині, яка не суперечить положенням ПКУ» [3];

- для управлінського (внутрішньогосподарського) обліку, де відсутнє державне регулювання, об'єкти собівартості і правила визначення їх вартості підприємства встановлюють самостійно.

Методичні підходи до формування виробничої собівартості і собівартості реалізованої продукції розкриваються в нормативно-правових актах, у науковій і довідковій літературі. Поняття собівартості продукції зустрічається практично в кожному підручнику з економіки чи бухгалтерського обліку і демонструє розуміння собівартості кожним окремим дослідником із власної точки зору, і відповідно, призводить до неузгодженості визначень. Отже, існує необхідність формування єдиного підходу до трактування економічних категорій, що використовуються для розкриття змісту дефініції «виробнича собівартість».

Як зазначено в «Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості» [2], виробнича собівартість промислової продукції (робіт, послуг) - це «виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво». А метою планування собівартості є «економічно обгрунтоване визначення величини витрат, необхідних у планованому періоді для виробництва кожного виду продукції підприємства». Отже, для розкриття змісту собівартості використана категорія «витрати».

Стаття 6 пункту 6 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] (далі - Закон про бухгалтерський облік) передбачає, що "міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, у межах своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку методичні рекомендації з їх застосування». Також, відповідно до Закону про бухгалтерський облік та на основі П(С)БО, на теперішній час, розроблені методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) для галузей: торгівлі та

громадського харчування, транспорту та зв'язку, сільського господарства, житлово-комунального господарства, різних галузей промисловості тощо. Але, як свідчить їх назва, вони носять рекомендаційний характер, тож, не обов'язкові для виконання. Більш того, «Методичні рекомендації по формуванню собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості» [2] взагалі не стали офіційним документом, оскільки не були оприлюдненим, бо автори обмежили до них доступ, поширюючи їх на платній основі.

Відповідно до НП(С)БО 1 [6], яке регламентує склад фінансової звітності, «Звіт про сукупний дохід» містить статтю «собівартість реалізованої продукції» як одну з статей витрат.

П(С)БО 16 не дає конкретного визначення виробничої собівартості, а лише описує її в пункті 11 шляхом наведення переліку витрат, які до неї належать (прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати). Отже, подана як сукупність витрат виробнича собівартість не знайшла місця серед статей витрат форми №2 «Звіт про сукупний дохід», а відображується залишковим сальдо пр. статті «запаси» Звіту про фінансовий стан.

На даний час нормативним актом, що регламентує загальні принципи формування та обліку виробничої собівартості продукції, собівартості реалізованої продукції, загальновиробничих витрат, є П(С)БУ 16 «Витрати». Тож, формування системи обліку собівартості кожне підприємство здійснює значною мірою самостійно в рамках вимог П(С)БО.

Практики і теоретики бухгалтерського обліку вже звикли посилалися на визначення, закріплені в нормативно-законодавчих актах, що на жаль, знижує цінність власних думок науковців. Але, на то і розробляються нормативні документи, щоб їх вдосконалювати на вимогу часу і розвитку науки.

Мета даного дослідження - досягнення єдності думок у встановленні моменту визнання і порядку відображення в обліку виробничої собівартості продукції для подальшого розвитку її категоріальної схеми [4], через пояснення взаємозв'язку та взаємозалежності «виробничої собівартості» і «витрат», що є основою розуміння її економічної сутності.

Розібратися в цій проблемі пропонується починаючи з питання: розмежування в обліку категорій «виробнича собівартість», «витрати» і «собівартість реалізованої продукції» у відповідності до встановлених елементів фінансових звітів (активів, зобов'язань, власного капіталу, витрат і доходів).

При відображенні в бухгалтерському обліку будь-якої господарської операції бухгалтер відпрацьовує три важливі моменти:

- момент визнання. Бухгалтер повинен відповідно до змісту операції визначити, коли згідно з правилами, встановленими в бухгалтерському обліку, зареєструвати господарську операцію;
- класифікація. Від правильного пов'язання операції з елементами фінансової звітності залежить правильність добору бухгалтерських рахунків для відображення господарської операції;

- оцінка. Треба розуміти, за якою вартісною оцінкою необхідно оприбутковувати об'єкт в обліку в момент його визнання і як відобразити зміну в оцінці, якщо вона сталася на дату складання звітності.

Отже, правильне застосування економічної категорії в бухгалтерському обліку, зумовлює: безпомилкове встановлення моменту визнання і відображення об'єкту в обліку, включення його у відповідну групу об'єктів для подання у фінансовій звітності (наприклад: до груп основних засобів або запасів, що зумовлює визнання витрат у тих облікових періодах, у яких були спожиті або вичерпані економічні вигоди, пов'язані з цими об'єктами).

Якщо викласти положення Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [7] (далі - Інструкція) про те, що за дебетом рахунка 23 «Виробництво» «відображаються прямі матеріальні, трудові та інші прямі витрати, а також розподілені загальновиробничі витрати...» в термінології П(С)БО, то отримаємо, що за дебетом рахунка 23 "Виробництво" відображується вартість матеріальних і нематеріальних активів, залучених до виробництва з метою трансформації в готову продукцію, вартість зобов'язань з оплати роботи, виконаної працівниками у процесі виробництва, а також вартість активів і зобов'язань загальновиробничого призначення, чий розподіл у виробничу собівартість виправдано фактично досягнутою виробничою потужністю підприємства. Якщо надалі в отриманому визначенні категорію «зобов'язання» розкрити за допомогою категорії «активи», відповідно до їх визначення за НП(С)БО 1 («заборгованість ... погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди» [4], тобто – до зменшення активів), то дійдемо до розуміння того, що виробнича собівартість формується з вартостей активів двох груп:

- перша група - вартість активів підприємства, які залучені до процесу виробництва з метою трансформації в готову продукцію, контрольовані підприємством у результаті здійснення процесу постачання і використання яких при подальшій реалізації готової продукції, як очікується, призведе до отримання економічних вигод;
- друга група – вартість активів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди і які будуть зменшені в майбутньому для погашення заборгованості, що виникла внаслідок здійснення процесу виробництва.

Доцільно звернути увагу, що йдеться про зміни в активах суб'єкта господарювання в майбутнім, що стануться внаслідок здійснення ним виробництва зараз. Тож йдеться про майбутні події щодо вибуття активів - події які очікуються, але ще не сталися, бо не було прийнято відповідних економічних рішень щодо реалізації виготовленої продукції.

Оскільки, бухгалтерський рахунок 23 «Виробництво», де відображуються склад виробничої собівартості, відноситься до рахунків поточних активів класу 2 і відображується в статті «Запаси» Звіту про фінансовий стан [6], а витрати за тією ж Інструкцією відображується на рахунках класу 9 «Витрати діяльності» і статтях витрат Звіту про сукупний дохід, то розгляд питання переходить з площини «активи – витрати» і площину «фінансовий стан – фінансові результати». А до розгляду слід додати ще таке питання: чи може відобразитися виробнича

собівартість, яка формується з певного набору витрат, на рахунку призначеному для бухгалтерського обліку активів і в статті бухгалтерського балансу?

Призначення фінансової звітності будується на сучасній фінансовій моделі підприємства, яку можна описати двома найважливішими критеріями: а) основна мета діяльності підприємства (фінансовий результат), представлений доходами та витратами та б) ключові обмеження щодо такої діяльності (фінансовий стан), представлений такими елементами звітності, як активи, зобов'язання та власний капітал.

Сталося так, що П(С)БО використовує категорію «витрати», які є елементами фінансових результатів, для визначення складу і змісту виробничої собівартості, яка є елементом фінансового стану. Методологи, даючи визначення виробничої собівартості як наслідку «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань» [4], упускають важливий факт - такі зміни в активах і зобов'язаннях не «приводить до зменшення власного капіталу», що ставить під сумнів доцільність використання категорії «витрати» для надання визначення категорії «виробнича собівартість». Але питання, чим є виробнича собівартість, якщо це не витрати, не повинно лишатись відкритим.

Звернемося до типових кореспонденцій бухгалтерських рахунків, які регламентовані Інструкцією про застосування плану рахунків і зауважимо, що основна маса операцій за дебетом рахунку 23 «Виробництво» передбачені в кореспонденції з кредитами рахунків активів та кредитами рахунків зобов'язань, за відсутності серед них рахунків капіталу. Лишаючи за межами обговорення економічний зміст дозволених Інструкцією, кореспонденції рахунку 23 "Виробництво" з кредитами рахунку 71 "Інші операційні доходи" і рахунку 95 "Фінансові витрати", зосередимося на кореспонденції з кредитом рахунку 91 «Загальновиробничі витрати»

Облікові процедури формування та розподілу загальновиробничих витрат (далі ЗВВ) досить регламентовані відповідною офіційною методикою П(С)БО 16 і це вивело їх з кола наукового обговорення питання використання бухгалтерських рахунків для реєстрації такого розподілу. Особливістю рахунку 91 "Загальновиробничі витрати" є те, що його використання не передбачає залишків, що були б подані у Звіті про фінансові результати. Всі суми витрат, що накопичуються на рахунку 91 "Загальновиробничі витрати", наприкінці звітного періоду розподіляються або на рахунок 23 «Виробництво» у виробничу собівартість, тобто включаються до вартості активів, або на рахунок 90 "Собівартість реалізації", тобто визнаються витратами звітного періоду.

ЗВВ накопичуються на бухгалтерському рахунку класу 9 «Витрати» як об'єкт витрат, отже - елемент фінансового результату.. Але в подальшому, в тому ж звітному періоді, ці «витрати» при розподілі повністю або частково «повертаються» у вартість активу, яким є виробнича собівартість на рахунку 23.

Суть протиріччя можна представити запитанням: якщо ЗВВ виникли в наслідок зменшення економічних ресурсів у вигляді вибуття активів, чи можуть вони в подальшому розподілятися у склад вартості активів, тим самим збільшуючи економічні ресурси? Або інакше: чи можуть ЗВВ вважатися витратами, а відповідно елементом фінансового результату, якщо вони в тому ж

звітному періоді формують вартість активу - елементу фінансового стану?

Від того, як саме ресурси загальновиробничого призначення будуть зафіксовані в обліку - як активи, або як витрати, залежить правильність їх подання у фінансовій звітності підприємств, а відповідно і корисність такої звітності для прийняття управлінських рішень.

Висловимо сумнів стосовно того, що ЗВВ слід вважати витратами, оскільки, як і у випадку з виробничою собівартістю, їх визнання не відповідає змісту категорії «витрати». І запропонуємо припущення, що це об'єкт затрат.

Незважаючи на численні огляди законодавства, аналізи публікацій та узагальнення думок і висновки, до яких вдавалися науковці, які прагнули розімікнути коло довічної дискусії щодо спорідненості категорій «витрати» і «затрати» та дослідити сучасну сутність цих понять, автору даного матеріалу залишилося небагато, але вільного місця для власної думки.

Визнання і порядок організації обліку виробничої собівартості продукції та можливості застосування категорій «витрати» і «затрати» відобразили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні науковці. Користуючись напрацюваннями лише трьох авторів минулорічних публікацій [9, 10, 11, 12], які ставили за мету узагальнити і систематизувати множину думок щодо економічного змісту та обліку названих об'єктів, зауважимо, що автори навели відповідно 16, 29, 38, 12 посилань на визначення витрат і затрат в роботах відомих фахівців і науковців-початківців: Е.А. Ананькіної [11], .В.Д.Базилевича [9,11], Ф.Ф. Бутинця [9, 11,12], М.Г. Грещак [9,11], Н.Г. Данилочкиной [11,12], К. Друрі [9,11], З.В. Задорожного [9,10,12], Л.М. Кіндрацької [11], В.Г. Козак [10,11], С.О. Левицької [10], Л.В. Нападюцької [11], Б.С. Нідлза [11], В.Ф. Палія [11], Ю.С. Погорелова [11], Л.І. Радченя [11], М. С. Пушкаря [10,12], З.М. Пересунько [9], М.І. Скрипник [9,10, 12], В.В. Сопко [10, 11], А.М.Турило [10,12], Ч.Т. Хорнгрена [10,11], та інших.

Наукова дискусія щодо категорії «затрати» загострюється ще й тим, що в нормативних документах, які регламентують облік і звітність, вочевидь в наслідок ускладнень в перекладі МСФЗ на українську мову, використано лише категорію «витрати» і складається враження, що затратам нема місця в фінансовій звітності.

Автор пропонує трактування витрат у ПСБО та МСФЗ визнати первинним відносно окремих власних трактувань науковців (зауважимо, що терміни і категорії запозичені з МСФЗ, пройшли перевірку часом і мають науково-практичні коріння, оскільки до процесу розробки чергового МСФЗ залучається широке коло практиків і науковців).

Після опрацювання думок науковців і нормативних документів , автор пропонує декілька власних зауважень.

Зауваження 1: якщо активи, - це ресурси, що втілюють майбутні економічні вигоди (тобто поки що *не використані* ресурси), тож на бухгалтерському рахунку 23 «Виробництво», що належить до рахунків обліку активів, накопичується вартість створених або придбаних (залучених у господарський обіг), але не використаних (не витрачених) ресурсів, тож не можна говорити що у виробництві формуються витрати.

Зауваження 2: витрати утворюються внаслідок зменшення економічних вигод у вигляді, зокрема, вибуття активів, тобто безпосереднього використання

(споживання) ресурсів. Отже, будь-який бухгалтерський рахунок може належати до рахунків обліку витрат, тільки якщо на ньому накопичується вартість вже спожитих (витрачених) ресурсів.

Зауваження 3: облікова процедура розподілу ЗВВ, що відображується кореспонденцією: дебет рахунка 23 «Виробництво», кредит рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», за своїм економічним змістом демонструє перетворення вже спожитих ресурсів (див. зауваження 2) у ще неспожиті ресурси (див. зауваження 1), а це, зрозуміло, – нонсенс.

Саме час сформулювати деякі висновки. Не ставлячи під сумнів обґрунтованість методики розподілу ЗВВ наприкінці облікового звітнього періоду, автор пропонує вважати недоцільним включати рахунок для обліку ЗВВ до класу 9 "Витрати діяльності". Більш того, автор вважає недоцільним взагалі використання для об'єкту який в П(С)БО 16 названий "загальновиробничі витрати", саме категорії "витрати". Пропонується використовувати терміну "загальновиробничі затрати", що за економічним змістом тотожне загальновиробничим активам. Відповідно, бухгалтерський рахунок для обліку "загальновиробничих затрат" доцільно розмістити в класі 2 "Поточні активи" Плану бухгалтерських рахунків. Тоді, розподіл активу "Загальновиробничі затрати" у собівартість виробництва на рахунок активів 23 "Виробництво" (у розподіленій частині), або у собівартість реалізації на рахунок витрат 90 "Собівартість реалізації" (у нерозподіленій частині) виглядатиме природно, а головне відповідатиме умовам визнання активів і не суперечитиме умовам визнання витрат.

Автор глибоко переконаний в помилковості використання в контексті визначення категорії «затрати» дефініції «використані ресурси» [9, 10, 11].

Під затратами пропонується розуміти залучені в господарський обіг, але не використані безповоротно ресурси. Інакше кажучи, - затрати, це вкладення в активи. Автор бере на себе сміливість запропонувати вважати затратами будь-які активи, будь-якої майнової форми - від низько нематеріальних активів і основних засобів до грошових коштів (в верхнього до нижнього рядка активу балансу). Пояснення цьому наступне: відповідно до мети господарської діяльності і обраного виробничого процесу підприємство формує структуру своїх активів, отже, залучає (затрачує) ресурси певної форми, щоб використати (витратити) їх в майбутньому. Це майбутнє може мати короткострокову перспективу (поточний звітний період) або довгострокову (подальші звітні періоди), але на момент їх визнання в обліку, ці ресурси є активами і відображені в Звіті про фінансовий стан (в Балансі).

Помиляються ті фахівці, які вважають активи, втілені в затрати часткою витрат, або навпаки [10, 11,12], оскільки моменти визнання даних категорій розмежовані в часі. Крім того, затрати характеризують об'єкти, вартість яких визначається на момент реєстрації в обліку і в звітності представлені залишками з бухгалтерських рахунків, а витрати – накопичуються за звітний період і подаються в звітності повною сумою.

Затрати створюються внаслідок руху активів, їх трансформації від фінансових об'єктів (грошей і коштів у розрахунках) до матеріально-речової

форми готової продукції. Особливою властивістю затрат є їх здатність неодноразово змінювати форму, лишаючись при цьому затратами, тобто активами. Такий рух не створює фінансового результату. З точки зору обліку послідовних господарських процесів (яких традиційно виділяється три: заготівля, виробництво, збут) - в заготівельному і виробничому процесах формуються затрати, і лише збут дозволяє визнати споживчу вартість продукту, в процесі реалізації, тобто доход. Вартість таких затрат, якими є виробнича собівартість або ЗВВ, вміщують в собі вартості активів і зобов'язань, що в подальшому перейдуть у вартість готової продукції, і лише в момент реалізації будуть визнані витратами, одночасно з доходами, для отримання яких вони були здійснені.

У підсумку до сказаного автор пропонує оновлене подання досліджуваної категорії, для включення її замість П(С)БО 16 «Витрати» в П(С)БО 9 «Запаси». До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються: прямі матеріальні затрати; прямі затрати на оплату праці; інші прямі затрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі затрати.

Автор сподівається, що наведених ним аргументів достатньо, щоб відмовитися від використання дефініції «витрати виробництва». В процесі виробництва, як і у процесі постачання нема витрат – лише затрати. Тому, в контексті виробничої собівартості слід використовувати категорію «затрати виробництва», а категорію собівартість розкривати як вміщення затрат.

Література до розділу 2.8

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс] [Наказ Мінфін України від 31.12.99 № 318, редакція станом на 10.01.2012]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
2. Григор Н.М. та ін. Методичні рекомендації по формуванню собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості [Текст]: [Наказ Мінпромполітики України № 373 від 09.07.2007] - Київ, 2007. - 321с.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: [Закон України від 02.12.2010 № 2755-IV, зі змінами та доповненнями]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання [Текст]: Навч. посіб. /В. В. Сергієнко – Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: [Закон України від 16.07.99 №996- XIV зі змінами та доповненнями] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: [Наказ Мінфін України від 07.02.13 № 73, зареєстровано в Мініюсті України 28.02.2013 за №336/22868] - Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=367055.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: [Наказ Мінфін України від 30.11. 1999 р. N 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за N 893/4186] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.
8. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

9. Грінченко А.В. Розмежування понять витрати, затрати, видатки та втрати / А.В. Грінченко // Економічний форум. — 2012. — №3. — С. 5-9.
10. Юшак Ж.М. Економіко-правова сутність витрат / Ж.М. Юшак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 2 (23) . – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 267 с. – С. 406-411.
11. Безверхий К.В. Ще раз про тлумачення сутності понять “затрати” і “витрати”, “витрати виробництва” та “виробнича собівартість” // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2010. – № 2(52). – С. 222-228.
12. Лозинський Д.Л. «Витрати» та «затрати»: узгодження понять в бухгалтерському обліку // Вісник ЖДТУ. Серія: економічні науки. - 2009. - №4. -С.55-59.

2.9. ОБЛІК НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В МИТНИХ УСТАНОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВЕДЕННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Васильєва В.Г., к.е.н., доцент,
Ищенко А.В., студентка спеціальності облік і аудит
Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ

Для забезпечення діяльності митних установ та високоякісного надання послуг вони повинні бути забезпечені засобами праці – необоротними активами.

На сучасному етапі функціонування необоротні активи відіграють важливу роль для високоякісного та своєчасного надання послуг, здійснення господарської діяльності митних установ. Тому основними завданнями дослідження є: висвітлення стану бухгалтерського обліку необоротних активів в митних установах, обґрунтування необхідності його вдосконалення та визначення основних напрямів реформування.

Наявність в митній установі необоротних активів обумовлює необхідність ведення обліку та контролю. Закономірно, що порядок обліку необоротних активів являє собою серйозну методологічну проблему. Як покаже практика, відображення багатьох операцій з необоротними активами призводить до деяких труднощів, які викликані суперечливістю та частими змінами законодавчої та нормативної баз. А так як суми з операціями з необоротними активами досить великі, то допущенні помилки можуть призвести до значних труднощів.

Облік необоротних активів повинен забезпечувати інформацію про точну величину надходження, вибуття і переміщення необоротних активів; своєчасне і правильне нарахування амортизації; визначення результату від вибуття та надходження окремих об'єктів; розрахунок витрат на ремонти; отримання даних про рух необоротних активів, їх початкову і залишкову вартість та інші показники використання необоротних активів.

Також бухгалтерський облік необоротних активів повинен забезпечити правильне документальне оформлення та своєчасне відображення в облікових регістрах надходження необоротних активів, їх переміщення всередині установи, вибуття з установи та надавати достатні дані для здійснення

контролю за збереженням та правильним використанням кожного об'єкта необоротних активів.

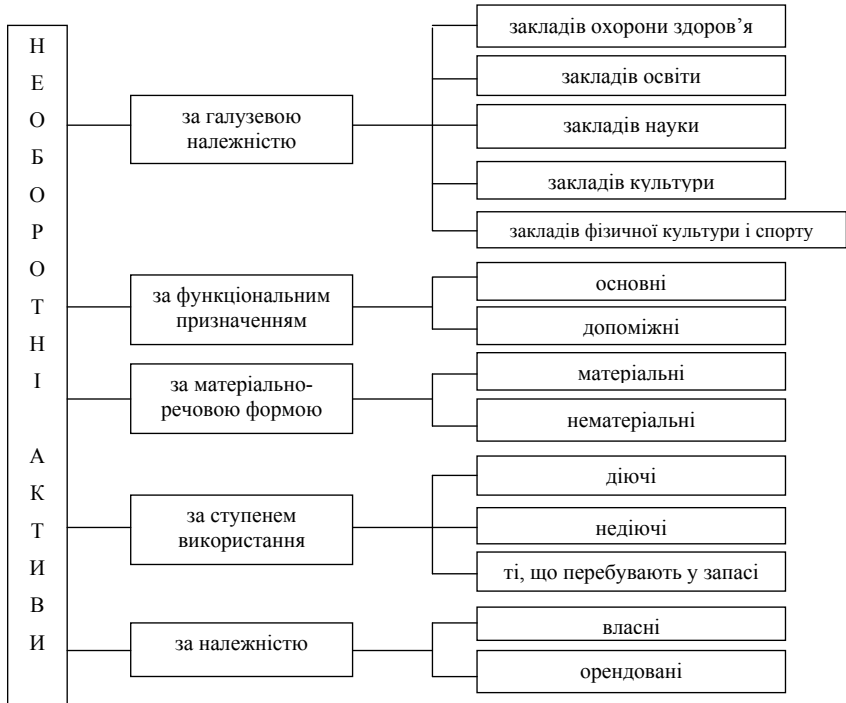

Рис. 1. Класифікація необоротних активів [5]

Таким чином, питання обліку необоротних активів в митній установі та особливості його ведення є досить актуальними на сучасному етапі господарювання і тому ми маємо на меті дослідити цю проблему.

Головним результатом діяльності митних установ є послуга. Для надання послуг різного характеру митні установи повинні мати перш за все засоби праці, оскільки саме вони є визначальним істотним елементом у процесі надання послуг. У бухгалтерському обліку митних установ засоби праці виокремлюються в самостійний об'єкт обліку, що має назву “необоротні активи”, до складу яких входять: основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та нематеріальні активи

Особливістю необоротних активів є багаторазове використання їх у процесі діяльності митниці і збереження початкового зовнішнього вигляду (форми) впродовж тривалого періоду.

Очевидно, що склад необоротних активів доволі різноманітний, а тому вони потребують класифікації [2].

Згідно з наявною практикою необоротні активи можна класифікувати за ознаками, які наведені на рис. 1.

У бухгалтерському обліку вартість, за якою відображаються необоротні активи, розподіляється на вартість відображену на рис. 2:

- первісна вартість необоротних активів – це вартість, що історично склалася, тобто собівартість за фактичними витратами на їх придбання, спорудження та виготовлення.
- балансова (залишкова) вартість необоротних активів – це первісна вартість за вирахуванням суми нарахованого зносу.
- відновлювальна вартість необоротних активів – це первісна вартість, змінена після переоцінки.

Рис. 2. Методи оцінки необоротних активів (авторська розробка)

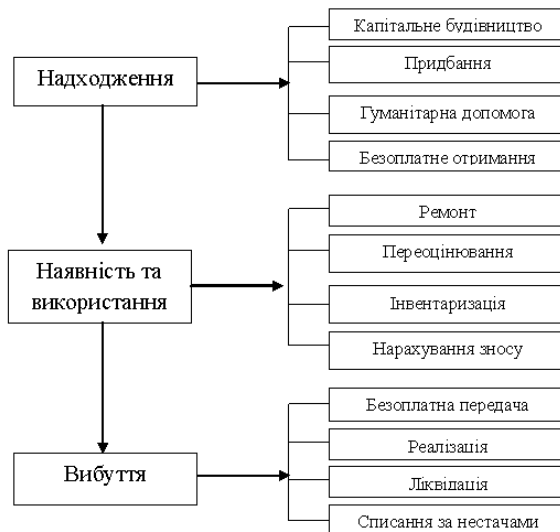

Рис. 3. Схема участі об'єктів необоротних активів у господарському процесі митних установ [5]

Необоротні активи, залучаючись до господарського процесу митних установ, проходять у цьому процесі всі етапи руху:

- надходження необоротних активів;
- наявність необоротних активів і їх використання;
- вибуття необоротних активів.

Відповідно до зазначеної схеми визначається коло головних завдань бухгалтерського обліку необоротних активів:

- правильне документальне оформлення і своєчасне відображення в облікових реєстрах надходження необоротних активів, їх внутрішнього руху та вибуття;

- правильне обчислення та відображення в обліку суми зносу необоротних активів та видатків, пов'язаних з їх ремонтом;

- точне визначення результатів ліквідації зазначених об'єктів обліку;

- контроль за збереженням та ефективним використанням кожного з об'єктів необоротних активів [4].

Однією з визначальних умов успішного функціонування митної установи є наявність сучасних засобів праці та їх раціональне використання. Отже, можна сказати, що необоротні активи дуже важлива складова митних установ, облік якої потребує достатньої уваги, точності та знання законів.

Підвищення ефективності використання необоротних активів є одним із основних питань у період переходу до ринкових відносин. Саме тому багато науковців у своїх працях приділяють значну увагу необоротним активам, зокрема питанню правильної організації їх обліку і контролю за наявністю та рухом.

Облік необоротних активів в митних установах проводиться згідно вимог Інструкції з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ від 17.07.2000 р. № 64/30 зі змінами (далі Інструкція № 64/30).

Для того, щоб своєчасно і повністю мати правдиві дані про стан і ефективність використання основних засобів та інших необоротних активів, необхідно правильно організувати їх облік. В митних установах перед бухгалтерським обліком необоротних активів постають такі завдання:

- забезпечити контроль за наявністю і збереженням основних засобів та інших необоротних активів;

- правильно, повністю і своєчасно оформляти первинними документами та відображати в обліку операції руху необоротних активів, їх зносу, ремонту, реставрації і модернізації;

- забезпечити правильну, об'єктивну оцінку основних засобів та інших необоротних активів у поточному обліку, заключному балансі і звітності;

- точне і своєчасне визначення суми зносу основних засобів та їх відображення в обліку і звітності;

- своєчасне і якісне проведення інвентаризації необоротних активів, правильне оформлення її результатів та їх відображення в обліку і звітності;

- контроль за виконанням планів поточного і капітального ремонтів основних засобів, за дотриманням кошторисів витрат на ремонти та їх відображення в обліку;

- контроль за ефективним використанням приміщень, машин, обладнання, транспортних засобів, виробничого і господарського інвентаря тощо; своєчасне

виявлення надлишкових та непотрібних установі необоротних активів з метою їх реалізації або передачі іншим організаціям;

– правильне оформлення і відображення в обліку вибуття основних засобів та інших необоротних активів, визначення результатів їх списання (реалізації), повне оприбуткування одержаних від ліквідації цих активів матеріалів та грошових коштів і їх віднесення за призначенням.

Будь-яка господарська операція відображається на місці здійснення у відповідних бухгалтерських документах. Таку реєстрацію господарських операцій називають первинним обліком, який є основою бухгалтерського обліку. Господарські операції відображають у бухгалтерському обліку методом їхнього суцільного і безперервного документування. Записи в бухгалтерському обліку здійснюються на підставі первинних документів [5].

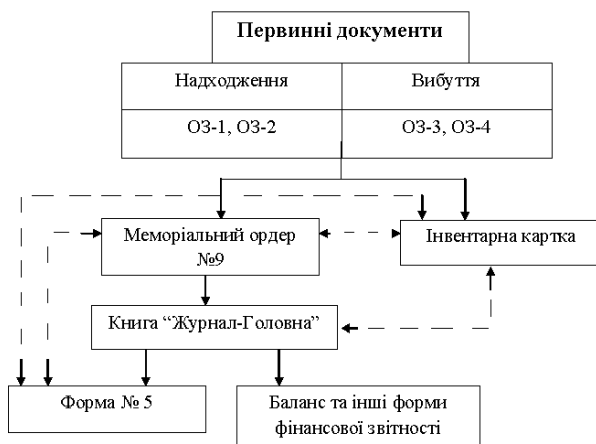

Рис. 4. Схема обліку основних засобів митних установ (авторська розробка)

Первинними документами з обліку необоротних активів є : інвентарні картки, акти приймання-передачі, введення в експлуатацію, ліквідації, відомості індексації балансової вартості необоротних активів. Схема обліку основних засобів митних установ наведена в на рис.4.

З метою своєчасного відображення надходження, вибуття, ліквідації та руху необоротних активів первинний облік необоротних активів митницею ведеться за місцем зберігання (експлуатації) та в бухгалтерії за типовими формами: ОЗ-1 (бюджет) “Акт прийняття-передачі основних засобів”, ОЗ-2 (бюджет) “Акт прийняття-здання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об’єктів”, ОЗ-3 (бюджет) “Акт про списання основних засобів”, ОЗ-4 (бюджет) “Акт про списання автотранспортних засобів”, ОЗ-5 (бюджет) “Акт про списання з балансу бюджетних установ і організацій вилученої з бібліотеки літератури”. Характеристика цих типових форм наведена в табл. 1 [2].

Таблиця 1

Характеристика типових форм первинного обліку основних засобів

Назва форми	Характеристика форми
ОЗ-1 (бюджет) “Акт прийняття-передачі основних засобів”	Застосовується для оформлення прийняття - передавання основних засобів і складається на кожний конкретний об’єкт основних засобів, який надходить у формі придбання або безоплатної передачі від інших організацій
ОЗ-2 (бюджет) “Акт прийняття-здавання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об’єктів”	Застосовується для оформлення прийняття - здавання основних засобів після капітального ремонту, реконструкції чи модернізації
ОЗ-3 (бюджет) “Акт про списання основних засобів”	Застосовують для оформлення вибуття окремих інвентарних об’єктів, предметів основних засобів у разі повної або часткової їхньої ліквідації
ОЗ-4 (бюджет) “Акт про списання транспортних засобів”	Оформляється вибуття транспортних засобів внаслідок їхнього зношення, морального старіння і знищення в результаті аварій, стихійного лиха

В процесі господарської діяльності митної установи основні засоби поступово зношуються як фізично, так і морально, а тому потребують поповнення.

Основні засоби можуть надходити шляхом:

- придбання їх за рахунок бюджетних чи позабюджетних коштів;
- безкоштовного отримання (у т.ч. у вигляді гуманітарної допомоги);
- будівництва нових об’єктів;
- оприбуткування залишків, виявлених під час інвентаризації;
- за рахунок виготовлення їх власними силами.

Схему обліку надходження основних засобів відображено на рис. 5.

Рис. 5. Схеми обліку надходження основних засобів [5]

У процесі господарської діяльності митної установи основні засоби поступово зношуються як фізично, так і морально. Тому з тих чи інших причин вони можуть вибувати.

Основні засоби, що стали непридатними для користування, підлягають списанню з балансу установи.

Списанню підлягають основні засоби як такі, що:

- непридатні для подальшого використання;
- виявлені в результаті інвентаризації як недостаєа;
- морально застарілі;
- фізично зношені;
- пошкоджені внаслідок аварії чи стихійного лиха (за умови, що відновлення їх є неможливим або економічно недоцільним і вони не можуть бути реалізовані);
- будівлі, споруди, що підлягають знесенню у зв'язку з будівництвом нових об'єктів та такі, що зруйновані внаслідок тривалого використання [4].

Списання з балансу основних засобів здійснюється шляхом їх:

- продажу;
- безоплатної передачі;
- ліквідації (на підставі акту).

Схему обліку вибуття основних засобів митниці відображено на рис.6.

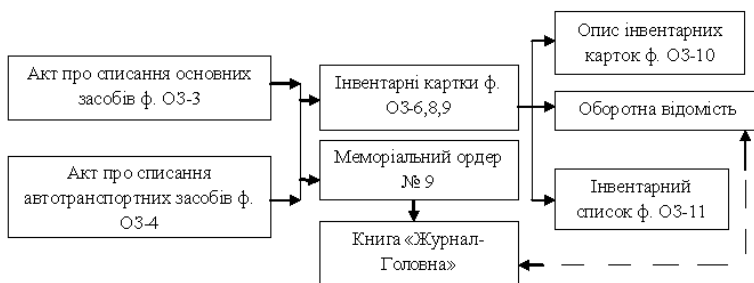

Рис. 6. Схема обліку вибуття основних засобів [5]

Наявність і рух нематеріальних активів є новим об'єктом обліку. Під нематеріальними активами розуміють умовну вартість об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також інших майнових прав, що визнаються об'єктом права власності митниці.

Основні характерні особливості нематеріальних активів:

- відсутність матеріальної (фізичної, речової) структури;
- використання протягом тривалого часу (більше одного року);
- здатність приносити користь митниці;
- високий ступінь невизначеності щодо можливого в майбутньому прибутку від їх застосування й терміну ефективного використання.

Класифікацію нематеріальних активів відображено на рис. 7.

На необоротні активи, що знаходяться на балансі установи та перебувають в експлуатації, нараховується знос. Об'єктом для нарахування зносу є первісна (відновлювальна) вартість необоротних активів.

Знос не нараховується на:

- 1) земельні ділянки;
- 2) пам'ятки культурної спадщини національного або місцевого значення;

- 3) багаторічні насадження, що не досягли повного розвитку;
- 4) музейні цінності;
- 5) природні ресурси;
- 6) незавершене капітальне будівництво;
- 7) документацію з типового проектування незалежно від вартості;
- 8) піддослідні тварини (собаки, щури, морські свинки та інші).

Рис. 7. Класифікація нематеріальних активів [8]

На період реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання, консервації об'єкта необоротних активів нарахування зносу призупиняється.

Сума нарахованого зносу не може перевищувати 100% вартості необоротних активів. Знос, нарахований у розмірі 100% вартості необоротних активів, що придатні для подальшої експлуатації, не може бути підставою для їх списання.

Для нарахування зносу та з метою уніфікації та обґрунтованості визначення суми зносу основних засобів митниці застосовуються строки їх корисного використання та річні норми зносу [5]. Схему обліку зносу основних засобів відображено на рис. 8.

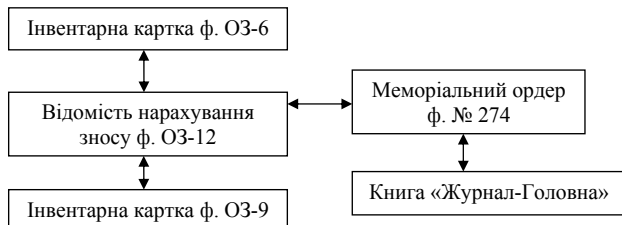

Рис. 8. Схема обліку зносу основних засобів [8]

Складання звітності на митниці завершує повний цикл бухгалтерської обробки даних, які накопичуються в облікових реєстрах.

Звітність митних установ досить різноманітна і глибоко деталізована. Для загального уявлення про склад звітності установи розглянемо її класифікацію за складом та суб'єктами використання.

На підставі даних бухгалтерського обліку митна установа зобов'язана скласти бухгалтерську звітність. Складання звітності є завершальним етапом облікового процесу. Бухгалтерська звітність повинна ґрунтуватись на даних синтетичного та аналітичного обліку і відображати майнове та фінансове становище митниці, результати господарської діяльності та виконання кошторису доходів та видатків за звітний період (місяць, рік).

Митна установа веде заключні розрахунки з підприємствами, дебіторами, кредиторами, по утриманню та забезпеченню діяльності робочих фондів, а також розрахунки матеріального забезпечення, та надання соціальних послуг.

Класифікація звітності бюджетних установ наведена на рис. 9.

Рис. 9. Класифікація звітності бюджетних установ [4]

Для удосконалення бухгалтерського обліку необоротних активів в митних установах здійснюється реформування обліку в митних установах з врахуванням змін у нормативно-правових актах України [4].

Своїм наказом від 30.11.2009 року № 1396 Міністерство фінансів України (далі – наказ № 1396) вніс зміни до деяких П(С)БО, відповідно до яких вимоги стандартів поширюються на порядок ведення обліку основних засобів, нематеріальних активів, запасів в бюджетних установах та фондах державного страхування. Вказані нововведення набирають чинності з 1 січня 2013 року.

Згідно із стандартом 121 “Основні засоби”, що діятиме з 1 січня 2013 року в державному секторі, основні засоби – це матеріальні активи, які

утримуються для використання їх у виробництві/діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб суб'єкта бухгалтерського обліку в державному секторі або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року [6].

За стандартом 121 “Основні засоби” складові первісної вартості основних засобів відповідають складовим первісної вартості, передбачених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”. Тобто, формування первісної вартості основних засобів в митних установах та комерційних структурах буде здійснюватись за однаковими підходами [7].

Це введення дозволить формувати первісну вартість основних засобів за однаковими підходами для всіх суб'єктів господарювання національної економіки, відповідно інформація про основні засоби буде об'єктивною та реальною у всіх сферах економіки. Отже, починаючи з 1 січня 2013 року митні установи мають вести облік основних засобів за новими правилами.

Відповідно до наказу № 1396 в П(С)БО 7 “Основні засоби” з'явилися поняття залишкової та справедливої вартості:

– залишкова вартість – різниця між первісною (переоціненою) вартістю необоротного активу і сумою його накопиченої амортизації (зносу);

– справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [3].

Стандарт доповнено новим розділом, яким визначено особливості бухгалтерського обліку основних засобів установами. В цьому розділі окремо класифікаційною групою необоротних матеріальних активів визначено групу 5.2 “Інші необоротні матеріальні активи”. Межею до зарахування до складу малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) встановлена вартість предмету (без податку на додану вартість), що не перевищує 1000 грн.

Але, відповідно до Податкового кодексу України з 01.01.2012, основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр, що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік [1].

Аналізуючи ці два визначення можна сказати, що законодавчі акти не узгоджені між собою та потребують корекції даних для остаточного вирішення вартості основних засобів.

Змінами в стандарт визначено методику переоцінки основних засобів та МНМА. Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів установи зараховується до фонду дооцінки активів (р. 290 “Фонд дооцінки” Балансу (ф. 1-дс), а сума уцінки – до складу витрат звітного періоду (ст. “Витрати” Звіту про фінансові результати (ф. 2-дс). Якщо суми попередніх уцінок перевищують суми попередніх дооцінок об'єкта основних засобів, то сума чергової дооцінки

визнається доходами установи (ст. “Доходи” Звіту про фінансові результати (ф. 2-дс), але не більше зазначеного перевищення, а різниця зараховується до фонду дооцінки активів. Якщо суми попередніх дооцінок перевищують суми попередніх уцінок об’єкта основних засобів, то сума чергової уцінки відображається зменшенням залишку фонду дооцінки активів, але не більше зазначеного перевищення, а різниця включається до складу витрат звітного періоду [3].

Залишок фонду дооцінки активів в останньому місяці кожного року списується на фінансовий результат минулих звітних періодів. Переоцінка МНМА, що перебувають у використанні (експлуатації), не проводиться.

Питання нарахування установами амортизації основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) вирішене на користь застосування прямолінійного методу. Для нарахування амортизації МНМА встановлено дві альтернативи:

– або нарахування амортизації у першому місяці передачі у використання об’єкта необоротних активів у розмірі 50 % його первісної вартості та нарахування решти 50 % первісної вартості – у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) унаслідок невідповідності критеріям визнання активом;

– або нарахування амортизації у першому місяці передачі у використання об’єкта необоротних активів у розмірі 100 % його первісної вартості.

Запровадження положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі є доцільним, оскільки реформування бухгалтерського обліку в митних установах дасть змогу удосконалити процес обліку необоротних активів.

Отже, можна сказати, що необоротні активи установи відіграють значну роль в фінансово-господарській діяльності, забезпечують ефективність безперебійної роботи будь-якої організації. Проте питання залучення необоротних матеріальних активів носить двоякий характер, адже потребує значних фінансових вкладень – обмеженість обсягів залучення.

Також простежується недосконалість нормативно-правового забезпечення, а саме дублювання, протиріччя один одному, у спеціалізованій літературі питання обліку необоротних матеріальних активів більш розкриті та систематизовані, але наявні підручники не завжди встигають за змінами у законодавстві та практичній діяльності бюджетних установ.

Отже, хоча облік необоротних активів удосконалюється, але є багато недоліків щодо цього питання, які ми висвітлили в своїй роботі. Тому потрібно звернути увагу на ці недоліки для того, щоб підвищити ефективність ведення обліку необоротних активів в митних установах та уникнути допущення помилок, внаслідок цих недоліків.

Література до розділу 2.9

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями від 23.02.2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу. – <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

2. Наказ Держказначейства України "Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ" від 17.07.2000 р. № 64 зі змінами та доповненнями від 02.09.2010 [Електронний ресурс] // Режим доступу. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0459-00>
3. Про затвердження змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2009 № 1396.
4. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних організаціях [Текст]: Навчальний посібник / П.Й. Атамас // – Центр навчальної літератури, 2003. – 284 с.
5. Джога Р.Т. Облік у бюджетних установах [Текст]: Підручник / Л.М. Сінельник, М.В. Дунаєва; За заг. ред. проф. Р.Т. Джоги. – К.: КНЕУ, 2006. – 450 с.
6. Криштоп Н.А. Особливості обліку та контролю за ефективністю використання необоротних активів бюджетних установ // Управління розвитком. – 2012. – № 4. – С. 58-59.
7. Телегунь Н.І. Науково-практичні аспекти обліку основних засобів в бюджетних установах // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – №2. – С. 56-61.
8. Шара Є.Ю., Андрієнко О.М., Жидєєва Л.І. Бухгалтерський облік у бюджетних установах і організаціях. Навч. посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 440 с.

2.10. УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОТРАЖЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ БАСКЕТБОЛЬНЫХ КОМАНД В УКРАИНЕ

Кантаева О.В., д.э.н., доцент

Бабич Н.И., соискатель

Севастопольский институт банковского дела

Украинской академии банковского дела НБУ, г. Севастополь

Совершенно очевидным является тот факт, что спорт сегодня – это не только здоровый образ жизни, но и большие деньги – огромные капиталовложения, изощренный маркетинг и сотни тысяч людей, вовлеченные в индустрию спорта. В настоящее время профессиональный спорт – это коммерческо-спортивная деятельность, предусматривающая экономическую эффективность и высокую информационно-развлекательную ценность спортивно-зрелищных мероприятий. Наиболее популярными видами спорта являются игровые виды (футбол, хоккей, баскетбол, волейбол и пр.), собирающие наибольшее количество болельщиков на стадионах и соревнования по которым пользуются серьезным спросом у телевизионных каналов. Для данных видов спорта сложилась единая система проводимых турниров (национальные чемпионаты и кубковые национальные и международные состязания), в которых принимают участие профессиональные спортивные клубы. Кроме этого, с периодичностью 1-4 года (в зависимости от вида спорта) проводятся чемпионаты мира в отдельных географических регионах, где участвуют национальные сборные команды. Схожесть системы соревнований и условий хозяйствования определяет существующую типичность видов и структур доходов и затрат для клубов данных видов спорта.

В связи с этим, исследование актуальных как с точки зрения теории, так и практики проблем профессиональных спортивных клубов проводится на примере баскетбольной команды, а результаты исследования могут быть применимы к другим игровым видам спорта.

Целью исследования является разработка методического подхода к формированию учетно-аналитического обеспечения отражения деятельности профессиональных баскетбольных команд в Украине.

Для достижения указанной цели поставлены следующие задачи:

- установить особенности деятельности профессиональной баскетбольной команды как объекта бухгалтерского учета и экономического анализа;
- выделить основные факторы, влияющие на формирование финансовых результатов деятельности баскетбольных клубов;
- проанализировать содержание понятий «доходы», «затраты», «финансовые результаты», и существующих методик их оценки с целью формирования авторского методического подхода к учетно-аналитическому обеспечению отражения деятельности профессиональных баскетбольных команд;
- разработать методический подход к анализу финансовых результатов профессиональной баскетбольной команды: определить общий алгоритм анализа и комплекс применяемых аналитических процедур; сформировать систему коэффициентов, характеризующих эффективность деятельности профессиональной баскетбольной команды (далее по тексту ПБК);
- предложить рекомендации по интерпретации данных, полученных в результате анализа финансовых результатов ПБК.

Существенный вклад в рассмотрение вопросов экономики спорта, деятельности спортивных организаций внесли М.С.Абрютина, В.В.Алешина, В. Андреев, Дж. Боург, М. Брукс, П.Ю. Бутова, С.И. Гуськов, В.И.Жолдак, М.Я. Иоффе, В.В.Кузин, М.Е. Кутепов, В.А. Леднева, И.А. Мищенко, Б. Муллина, И.И. Переверзин, С. Райс, Б. Рейдер, С.Г.Сейранов, М.Томич, Х. Фишер, К. Хемпек, Ф. Шааф.

Вопросы учета и анализа деятельности спортивных организаций рассмотрены в работах А. Вилки, Д. Дайте, Д. Джонса, А. Дресси, С. Кларка, Г. Леонарда, К. Льюиса, Р. Маккормика, М. Мелуна, Ч. Мотли, В. Нила, М. Райта, Г. Скалли, С. Смита, Д. Стюарта, М. Хадурри, Д. Ханта, Н. Хироси, Д. Фергюссона.

Вопросы отдельных объектов учета и анализа деятельности спортивных организаций поднимались в работах Н.М.Базилий, Т.Н.Банасько, Н.Н.Батищевой, Л.А.Бернштейна, И.А.Бигдан, Ф.Ф.Бутынца, Л.Т.Гиляровой, С.Ф.Голова, Т.В.Давидюк, В.В.Евдокимова, О.В.Ефимовой, Г.Г.Кирейцева, В.В.Ковалева, Л.И.Кравченко, Э.И.Крылова, И.И.Криштопа, С.Ф.Легенчука, Н.П.Любушина, Н.М.Малюги, Э.А.Маркарьяна, М.В.Мельника, Т.В.Полевой, Г.В.Савицкой, Э.Хелферта, А.Д.Шеремета, С.В.Шульги.

При этом необходимо отметить, что в Украине наблюдается очевидный недостаток теоретических и методических работ, посвященных проблемам экономики профессиональных клубов игровых видов спорта, в том числе

баскетбольных, данный вопрос не нашел своего отражения также на законодательном уровне, при этом проблемы анализа финансовых результатов деятельности спортивных клубов являются абсолютно неисследованной областью.

Проблема коммерческого использования человеческих ресурсов как актива в современной практике – комплексная и многогранная проблема, включающая в себя правовые, экономические, социальные и психологические вопросы. Проблема является как теоретической, так и прикладной: человеческие ресурсы могут продаваться и поэтому должны иметь стоимостную оценку.

Люди как важное звено в деятельности профессиональных баскетбольных клубов позволяют сделать вывод о том, что баскетболисты являются активами. Данный вывод основывается на том заключении, что баскетболисты представляют собой будущие экономические выгоды, за которые была выплачена компенсация. Выгодой является вклад в профессиональный успех команды, которая в дальнейшем будет трансформироваться в денежный приток. Самые ценные активы баскетбольных клубов – это их человеческие ресурсы, так как в некоторых случаях вся стоимость активов баскетбольной команды может быть меньше совокупной стоимости игроков [1].

Таким образом, можно выделить две основных причины для представления человеческих ресурсов в бухгалтерском учете:

- информация о стоимости игроков необходима для реальной оценки финансового положения предприятия;
- баскетболисты соответствуют вышеизложенным критериям для признания их как активы.

Вместе с тем, признавая человека активом, возникает проблема предоставления обобщающих рекомендаций по учету игроков.

Рассмотрим некоторые задачи в области учета человеческих ресурсов в баскетбольных клубах:

- каким образом представлять игроков в бухгалтерском учете и финансовой отчетности;
- по какой стоимости следует капитализировать игроков в балансе;
- каким методом и на какой период амортизировать игроков;
- каким образом осуществлять переоценку игроков.

Обозначим кратко решение каждой из поставленных задач.

В современной практике бухгалтерского учета существует четыре метода отражения человеческих ресурсов:

- указание в отчете председателя правления;
- указание в отчете об изменении нематериальных активов;
- отражение в пояснительной записке аудиторов;
- прямое интегрирование в баланс.

Существуют разные методы определения стоимости: первоначальная стоимость, стоимость возможной замены и стоимость альтернативных издержек. У каждого вида стоимости есть свои плюсы и минусы.

Для установления соответствия между доходами и расходами затраты на приобретение игроков распределяют на весь срок действия контракта, а не относят на расходы текущего периода. По нашему мнению, игроков баскетбольной команды следует амортизировать.

После признания на балансе нематериальные активы отражаются по первоначальной стоимости за вычетом накопленной амортизации и убытков от снижения стоимости. Вместе с тем может быть использован альтернативный подход – переоценка нематериальных активов. В этом случае объект нематериальных активов отражается по справедливой стоимости на дату переоценки за минусом накопленной амортизации и убытков от снижения стоимости. Справедливая стоимость определяется только при наличии активного рынка для конкретного объекта.

Необходимо отметить, что спорт является одной из наиболее публичных сфер деятельности в современном обществе. При этом эффективность деятельности клубов болельщики оценивают, в первую очередь, по достигнутым в сезоне спортивным результатам (место в национальном чемпионате, стадия в розыгрыше национального кубка и еврокубка).

Указанные особенности ПБК проявляются во взаимосвязи финансовых результатов команд с их турнирными достижениями и реакцией общества на деятельность данных хозяйствующих субъектов.

Таким образом, анализировать финансовые результаты баскетбольных команд следует во взаимосвязи со спортивными и "околоспортивными" факторами, и учитывать влияние социально-психологических факторов.

Факторы, влияющие на финансовые результаты ПБК.

Финансовый результат деятельности - это системное понятие, которое применительно к баскетбольной команде отражает совместный результат от соревновательной и коммерческой деятельности команды в виде суммы общего дохода, а также конечный результат финансовой деятельности в виде прибыли и чистой прибыли (убытка).

На деятельность ПБК оказывают воздействие три группы факторов. Это факторы внешней и внутренней среды, а также факторы, определяемые спецификой отрасли, в которой функционируют баскетбольные команды – спортивные и «околоспортивные» факторы (рис.1).

К основным факторам внешней среды, влияющим на работу ПБК, следует отнести экономические, политические и социальные факторы.

Первые, влияя на уровень доходов и затрат, ПБК во многом предопределяют принципиальную возможность прибыльной работы команд. Уровень жизни населения страны определяет существующий платежеспособный спрос со стороны болельщиков, а конъюнктура и цены на баскетбольном рынке влияют на величину затрат ПБК, особенно в части трансферных расходов и зарплат игроков.

Политическая среда оказывает влияние посредством принятия государственных программ в области спорта, изменения законодательства, путем негласных указаний власти к бизнесу о финансовой помощи спортивным организациям, что чаще всего выражается в росте доходов клубов по

спонсорским контрактам или увеличении финансирования из местных и региональных бюджетов.

Воздействие социальной среды на финансовые результаты клубов проявляется в таких факторах, как отношение населения страны к спорту, популярность данного вида спорта в стране, эмоциональность жителей, уровень национального и регионального патриотизма, этические нормы, сложившиеся на данный момент в государстве.

Из числа факторов внутренней среды основными выступают: уровень спортивных задач, стоящих перед клубом (место в чемпионате страны, этап кубковых соревнований); стадия развития клуба как хозяйствующего субъекта. Так как данные факторы связаны с затратами, необходимыми соответственно для достижения поставленных турнирных задач и создания должной организационно-управленческой структуры и хозяйственной инфраструктуры клубов, они воздействуют на расходную часть бюджета ПБК.

Спортивные факторы целесообразно разделить на две подгруппы:

- *факторы первого уровня* (место, занятое клубом (командой) в чемпионате страны; стадия, достигнутая ПБК в розыгрыше кубка страны; стадия, достигнутая ПБК в розыгрыше еврокубков (если участвует); личные спортивные показатели игроков);

- *факторы второго уровня* (количество болельщиков клуба; средняя посещаемость домашних матчей; число телетрансляций матчей клуба).

К «околоспортивным» факторам относятся любые события, имеющие прямое отношение к клубу, за исключением непосредственных турнирных результатов (к таким событиям относятся: факт приобретения известного баскетболиста, успешные выступления одного из игроков клуба в составе своей национальной команды, ожидание принципиального матча и т.д.).

Именно существование спортивных и «околоспортивных» факторов определяет специфику формирующихся по итогам года финансовых результатов ПБК.

Методический подход к анализу финансовых результатов профессионального баскетбольного клуба.

Выявленная в работе взаимосвязь между специфическими отраслевыми факторами и финансовыми результатами ПБК обусловила формирование концепции авторского методического подхода, который заключается в том, что финансовые результаты профессионального баскетбольного клуба целесообразно анализировать с учетом спортивных и «околоспортивных» факторов.

В ходе исследования разработан конкретный алгоритм проведения анализа финансовых результатов ПБК. Авторами предложено поэтапно осуществлять оценку основных источников доходов и основных видов затрат баскетбольных клубов (команд) согласно структур доходов и затрат, характерных для клубов ведущих европейских чемпионатов, после чего анализировать конечные финансовые результаты и определять эффективность деятельности ПБК.

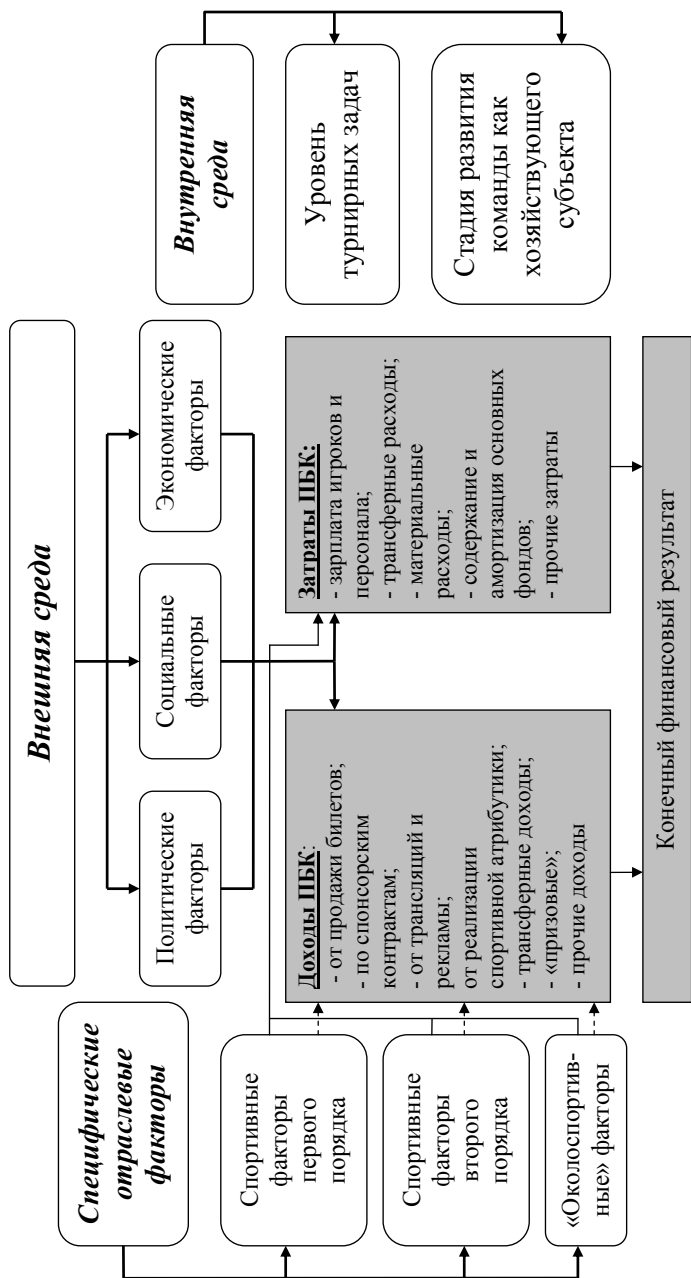

Рис. 1. Основные факторы, влияющие на финансовые результаты ПКБ (авторская разработка)

По данным компании Deloitte для клубов ведущих европейских чемпионатов характерна представленная ниже структура доходов и затрат [1]:

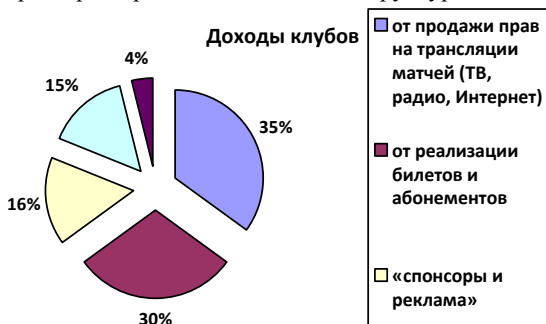

Рис. 2. Структура доходов ПБК [1]

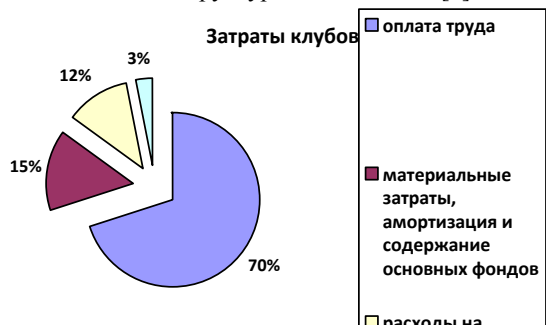

Рис. 3. Структура затрат ПБК [1]

В представленной структуре доходов и затрат отсутствуют трансферные доходы и расходы, что объясняется непостоянством данных статей бюджета, их сумма может существенно отличаться от клуба к клубу, от команды к команде, от сезона к сезону. Однако углубленная оценка трансферных расходов выносится в качестве отдельного этапа анализа в силу особого влияния данной статьи на формирование состава игроков и турнирные результаты ПБК.

Графически предлагаемый методический подход представлен на рис. 4 и состоит из трех блоков анализа.

Такая последовательность анализа позволяет выявить и оценить причины изменения в отдельных статьях доходов и затрат баскетбольной команды и определить, как они повлияли на конечные финансовые результаты ПБК за период.

Основными источниками информации, необходимой для проведения анализа, являются: «Отчет о финансовых результатах»; документы, составляемые планово-экономическим отделом баскетбольных клубов (команд); статистические показатели команды.

Рис. 4. Методический подход к анализу финансовых результатов ПБК (авторская разработка)

Пользователями данных, получаемых на основании проведенного анализа, являются работники экономических служб и высший менеджмент баскетбольной команды (клуба). Кроме этого, часть информации может быть предоставлена внешним заинтересованным пользователям (инвесторы, спонсоры и рекламодатели, баскетбольная общественность).

Анализ доходов баскетбольной команды.

Доходы от реализации командой билетов и абонементов на матчи анализируются по следующим направлениям:

- анализ динамики суммы доходов от реализации билетов и абонементов;
- анализ состава и структуры доходов от реализации билетов и абонементов определенных типов;
- оценка уровня заполняемости спортивного зала (спортивных площадок) и продаж билетов.

Анализ динамики доходов следует проводить во взаимосвязи с текущими турнирными результатами команды, используя их в качестве индикаторов роста (снижения) доходов. В целом, улучшение спортивных показателей команды ведет к увеличению ее доходов от продажи билетов и наоборот.

Далее определяется состав и структура данного вида доходов. Рассчитываются удельные веса типов билетов по социальному признаку (простой, семейный и пр.) и признаку расположения мест в спортивном зале, выявляются причины, по которым те или иные типы билетов не пользуются спросом у болельщиков.

В ходе анализа заполняемости зала и уровня продаж билетов авторами предлагается использовать *систему определения важности предстоящей игры*

на основании ожидаемого интереса к ней (где должны быть учтены все спортивные и «околоспортивные» факторы). Система состоит из четырех возможных значений статуса игры: *нейтральный уровень* («проходные» матчи); *желтый уровень* (матчи среднего интереса); *красный уровень* (матчи повышенного интереса); *ультракрасный уровень* (наиболее ожидаемые матчи сезона). Рост уровня важности игры сопровождается ростом цен на билеты. Проведение в конце периода анализа сумм дохода, полученного от игр каждой «цветовой» группы, дает возможность определения степени оправданности отнесения тех или иных встреч к своим группам. Большой разброс сумм вырученного дохода по играм одной группы говорит о неверном присвоении статуса проведенным играм, что, в свою очередь, часто ведет к ошибкам в определении цен на билеты.

В целом по результатам анализа выявляется динамика доходов от продажи билетов, влияние на нее со стороны текущих турнирных показателей, определяется, какие типы билетов пользуются спросом, какие игры принесли наибольший доход и имели наибольшую посещаемость.

В ходе *анализа доходов от реализации спортивной атрибутики* осуществляется:

- анализ динамики доходов от реализации атрибутики в течение года;
- анализ структуры доходов от реализации атрибутики определенных видов;
- анализ структуры доходов от реализации именной атрибутики.

Отметим, что реализация спортивной атрибутики с эмблемой клуба не зависит от факта непосредственного проведения баскетбольного матча, поэтому для учета влияния «околоспортивных» факторов на величину данного вида дохода ПБК в ходе исследования был разработан инструмент, позволяющий количественно оценить «силу» возможного «околоспортивного» события в жизни команды. Таким инструментом стала *шкала мотивации «околоспортивных» событий к приобретению атрибутики* (табл. 1), созданная на основании анкетирования болельщиков.

Таблица 1

Шкала мотивации приобретения спортивной атрибутики*

Событие	Баллы
1. Победа в евротурнире	10
2. Победа в национальном первенстве	7,5
3. Приобретение игрока - "звезды мирового масштаба"	4,8
4. Победа в национальном кубке	3,7
5. Ожидание принципиального матча	3,2
6. Изменение дизайна формы клуба	2,2
7. Выход в следующую стадию евротурнира	1,9
8. Выигрыш принципиального матча	1,6
9. Приобретение игрока - "звезды национального масштаба"	0,9
10. Смена генерального спонсора клуба	0,6
11. Удачное выступление игроков клуба в своих национальных сборных	0,2

* *Источник: составлено и разработано автором*

Респондентами выступили болельщики городов Тернополя и Севастополя. При этом значения шкалы могут изменяться от клуба к клубу

ввиду различий между социальным составом и устремлениями болельщиков разных команд.

В процессе анализа динамики данного вида доходов спортивные и «околоспортивные» факторы также используются в качестве индикаторов увеличения (снижения) суммы дохода. В случае одновременного роста текущих спортивных показателей ПБК и образования положительных «околоспортивных» событий в жизни команды рост доходов от реализации атрибутики будет наиболее ярко выражен.

Анализ структуры доходов от реализации спортивной атрибутики позволяет установить, какие виды продукции с эмблемой команды пользуются наибольшим спросом у болельщиков. Однако на уровень продаж спортивной атрибутики также влияют и социально-психологические факторы, так как реализуемая атрибутика может иметь отношение к конкретному игроку команды (именная атрибутика). Специалистами в области экономики спорта отмечается зависимость величины продаж именной атрибутики от трех основных факторов, два из которых носят социально-психологический характер и не подлежат количественной оценке: 1) популярность игрока среди болельщиков; 2) привлекательность внешних данных игрока; 3) демонстрируемые игроком в текущем сезоне спортивные результаты.

Поэтому в процессе анализа рекомендуется объединить первые два фактора в понятие «авторитетность игрока», а для учета ее влияния на уровень дохода команде следует разработать собственную шкалу «авторитетности игроков» (с числовым диапазоном от 0,0 до 10,0). Эффективным принципом формирования такой шкалы является учет мнения непосредственно болельщиков ПБК. В ходе анализа доходов от именной атрибутики следует учитывать, что чем выше степень авторитета игрока, тем стабильнее уровень продаж спортивной атрибутики с его именем даже при отсутствии серьезных текущих личных спортивных достижений.

Данный анализ позволяет определить, как на динамику доходов от реализации атрибутики повлияли спортивные и "околоспортивные" факторы, какие виды атрибутики и с именем каких игроков пользуются основным спросом.

Анализ доходов «спонсоры и реклама», доходов от продажи прав на трансляции матчей и использование эмблемы команды проводится по двум направлениям:

- оценка общей величины, динамики и структуры доходов по годовым спонсорским контрактам, от рекламы, доходов от телевидения и от продажи прав на использование эмблемы;
- анализ динамики и структуры доходов от размещения на домашней спортивной площадке (в зале) рекламы и рекламных объявлений различных компаний.

В силу долгосрочного характера данного вида доходов при анализе их динамики необходимо применять иную систему индикаторов, т.е. вместо текущих турнирных результатов и «околоспортивных» факторов использовать

показатели конечных турнирных результатов ПБК и спортивные факторы второго порядка.

Большое количество вариантов размещения рекламы в домашнем спортивном зале команды делает необходимым проведение анализа структуры доходов команды от рекламы, в ходе которого выявляется, какие рекламные носители пользуются наибольшим спросом у рекламодателей, а также определяются причины, по которым те или иные виды носителей являются малопривлекательными.

Апробация предложенных в исследовании аналитических процедур по анализу доходов баскетбольных команд осуществлена на основании фактических данных баскетбольной команды «Муссон» (г.Севастополь) за период 2010-2011гг. Данное исследование подтвердило точность действия спортивных и «околоспортивных» факторов как индикаторов роста или снижения доходов команды. Применение системы определения важности предстоящего матча показало, что матчи более "высоких" цветовых групп приносят больший доход от продажи билетов. Повышение спортивных результатов БК «Муссон» привело к увеличению ее доходов на 37,4% (при возрастании всех статей дохода команды более чем на 20%). Действия БК «Муссон» по генерации доходов, в силу нормальной их структуры и роста на 37,4% за период 2010-2011 г.г., оцениваются положительно.

Анализ затрат баскетбольной команды.

Одной из важных задач, стоящих перед командами и клубами, является эффективное осуществление своих затрат. Поэтому в ходе анализа необходимо определить не только динамику и структуру потраченных командами средств, но и выявить их эффективность с экономической и спортивной точек зрения.

В ходе первого этапа данного блока методического подхода анализируются *трансферные расходы команды*, анализ проводится по следующим направлениям:

- анализ состава, динамики и структуры трансферных расходов;
- оценка эффективности трансферных сделок с точки зрения игровой отдачи.

В первую очередь, оцениваются изменения, произошедшие в общей сумме трансферных расходов ПБК. При этом трансферные расходы делятся на:

- осуществленные до начала сезона;
- осуществленные в период «дозаявок» (середина чемпионата).

Факторами изменения сумм расходов являются: задачи, стоящие перед командами перед началом сезона; турнирное положение команд на момент наступления периода «дозаявок». Как правило, существенные трансферные расходы предполагают высокие задачи на сезон и неудовлетворительные турнирные результаты команд к середине чемпионата.

Для целей анализа эффективности затрат ПБК с точки зрения спортивной отдачи разработаны приемы оценки, основанные на определении «полезности» действий баскетболистов на игре. Для получения информации о «полезности» игроков используются данные проведенного автором статистического исследования. Результатом исследования является «Система определения

полезности действий баскетболистов», в основе которой лежит подсчет фактических тактико-технических действий (ТТД), осуществленных игроками за матч. Каждое тактико-техническое действие (пас, перехват, единоборство и пр. (всего 113 видов)), положительно или отрицательно повлиявшее на игру, имеет свой статистический вес (определенный значимостью этого действия в игре). ТТД игрока являются основой для расчета коэффициента его общей полезности (K_{on}):

$$K_{on} = \frac{\sum_{i=1}^{113} (D_i * S_i)}{T} \quad (1)$$

где D_i – тактико-техническое действие i -го типа;

S_i – статистический вес тактико-технического действия i -го типа;

T – время, проведенное игроком в матче.

В ходе анализа трансферных расходов команды (клуба) коэффициент общей полезности предлагается использовать для расчета показателя текущей эффективности трансферных расходов (ТЭТР) по каждой конкретной сделке, которая демонстрирует величину трансферных расходов (ТР) на один игровой балл полезности купленного баскетболиста:

$$ТЭТР = ТР / K_{on}, \quad (2)$$

Рассчитав показатель текущей эффективности трансферных расходов с использованием фактического и прогнозного значений коэффициента полезности (соответственно K_{on} игрока после его приобретения командой и K_{on} , который игрок должен демонстрировать), можно определить, насколько сделка была успешной для клуба. Трансферную сделку и осуществленные по ней расходы можно считать эффективными, если $ТЭТР_{факт} \leq ТЭТР_{прог}$.

Анализ расходов команды на оплату труда включает в себя:

- анализ состава, динамики и структуры общей суммы фонда оплаты труда;
- анализ состава, динамики и структуры расходов на оплату труда игроков;
- оценка показателей эффективности расходов команды на оплату труда.

Анализ распределения итоговой суммы ФОТ проводится по группам игроков и сотрудников команды, определяется динамика изменений, выявляются удельные веса расходов, приходящихся на управленческий персонал и прочих работников, а также на игроков команды.

Далее анализируются виды выплат игрокам, рассчитывается доля основного оклада и различных премий, определяется, как сумма расходов команды на зарплату баскетболистов изменялась в зависимости от турнирного положения команды.

В ходе оценки эффективности расходов команды на оплату труда игроков авторы статьи рекомендуют выстраивать анализ на сравнении темпов роста суммы всех расходов по заработной плате (ЗП) отдельных игроков и команды в целом и среднегодового значения общего коэффициента полезности ($K_{оп}$) соответственно отдельных баскетболистов и в целом команды. Для решения данной задачи целесообразно применение показателя стоимости единицы игрового балла (СИБ):

$$\text{СИБ} = 3\Pi / K_{\text{он}} \quad (3)$$

Чем ниже стоимость единицы игрового балла, тем эффективней с точки зрения спортивной отдачи были осуществлены расходы на оплату труда игроков. Однако уменьшение данного показателя в целом по команде на фоне снижения турнирных результатов команды положительно оценивать нельзя.

Для целей определения эффективности общих расходов ПБК по заработной плате со спортивной точки зрения возможно применение показателей стоимости турнирного балла (СТБ) и стоимости положительного исхода матча (СПИ):

$$\text{СТБ} = \text{ФОТ} / \text{КОч}, \quad (4)$$

$$\text{СПИ} = \text{ФОТ} / \text{ПИ}, \quad (5)$$

где КОч – количество очков, набранных в национальном чемпионате;

ПИ – количество положительных исходов матчей во всех официальных турнирах.

Для определения эффективности данных видов расходов команды с экономической точки зрения предложено использовать показатель дохода на 1 гривну фонда оплаты труда (зарплатоотдача). Рост зарплатоотдачи оценивается положительно.

Анализ материальных затрат, расходов по ТТР и затрат по основным фондам осуществляется по двум направлениям:

- анализ динамики и структуры данных видов затрат команды, оценка влияния основных факторов на сумму материальных расходов и расходов по ТТР;
- оценка эффективности данных видов затрат.

Вначале анализа определяется, как изменялись суммы соответствующих видов затрат в зависимости от турнирных результатов команд и спортивных задач, стоящих на сезон (наибольшую «чувствительность» к изменению спортивных факторов демонстрирует сумма расходов по ТТР), определяется, в каком виде команда осуществляет затраты по основным средствам (ОС): в виде затрат на амортизацию и содержание (собственные ОС) или в виде затрат по их аренде (арендованные ОС). После этого оценивается влияние на общую сумму анализируемых затрат со стороны таких факторов, как: удельные затраты на экипировку, цены на материалы, стоимость перелетов, гостиничных услуг и пр.

Эффективность материальных затрат, расходов по ТТР и затрат по основным средствам определяется путем расчета:

- со спортивной точки зрения: показателя СПИ (5) для данных видов затрат;
- с экономической точки зрения: показателя дохода на 1 гривну данных затрат.

Применение предложенных приемов анализа к фактическим данным баскетбольной команды «Муссон» за 2010-2011гг. показало, что с ростом стоящих перед БК «Муссон» спортивных задач эффективность затрат с точки зрения спортивной отдачи снизилась (рост СТБ почти в 2 раза), т.к. увеличение суммы израсходованных средств происходило более быстрыми темпами в

сравнении с ростом спортивных показателей. В то же время, с точки зрения экономической отдачи, показатели эффективности затрат севастопольской команды имели разнонаправленное движение (рост зарплатоотдачи с 0,64 до 0,74 грн. и снижение дохода на 1 гривну расходов на ТТР, материальных затрат и затрат по ОС (с 1,08 до 0,83 грн.).

Анализ финансовых результатов и эффективности деятельности баскетбольной команды.

Третий блок предлагаемого методического подхода целесообразно подразделить на три этапа:

- анализ состава и динамики финансовых результатов ПБК за сезон;
- оценка изменений в структуре доходов и затрат ПБК;
- анализ показателей эффективности деятельности ПБК за сезон.

На первом этапе проводится анализ укрупненных показателей финансовых результатов ПБК (прибыли (убытка) до налогообложения, чистой прибыли (убытка)). Выявляется, какие основные причины привели к образованию конечного финансового результата деятельности команды, каким образом итоговые суммы различных видов доходов и затрат ПБК реагировали

Далее следует проводить анализ общих структур доходов и затрат ПБК для выявления того, насколько они соответствуют нормальным структурам и как влияют на дальнейшие перспективы работы клуба. Особое внимание уделяется доле расходов клуба по зарплате игроков, которая не должна превышать 60%.

Для оценки общей эффективности деятельности ПБК по основным направлениям, в ходе исследования была сформирована система, состоящая из трех групп показателей (табл. 2): 1) частные показатели рентабельности и эффективности отдельных сфер деятельности (торговля и общественное питание; деятельность клуба на трансферном рынке; расходование средств на зарплату и по прочим статьям); 2) комбинированные показатели; 3) показатели рентабельности (или самоокупаемости) деятельности.

Первая группа показателей характеризует эффективность клуба по отдельным направлениям работы с точки зрения, как экономических, так и спортивных результатов. Вторая группа показателей демонстрирует величину произведенных клубом затрат для достижения своих турнирных целей. Третья группа показателей дает понятие об экономической отдаче деятельности всего клуба в целом, при этом в случае убыточных результатов функционирования ПБК целесообразно из всего предлагаемого набора показателей группы 3 производить расчет исключительно показателя самоокупаемости клуба.

Выводы. Наступление информационного века привело к тому, что на данный момент сфера обслуживания и развлечений показывает все более высокие темпы роста по сравнению с производством, некогда единственным критерием оценки экономики.

В бухгалтерском учете и экономическом анализе существует проблема отсутствия методических указаний по учетно-аналитическому обеспечению деятельности профессиональных баскетбольных команд.

Анализ деятельности баскетбольных клубов осуществлен на примере севастопольской баскетбольной команды «Муссон».

Применение системы коэффициентов эффективности деятельности ПБК за сезон показало более эффективное ведение деятельности с экономической точки зрения со стороны севастопольского клуба (показатели самоокупаемости, зарплатоотдачи и дохода на 1 гривну материальных расходов, расходов по ТТР и затрат по основным фондам существенно выше). Однако при этом для БК «Муссон» устанавливается и более высокая стоимость турнирных показателей, что продиктовано серьезным уровнем спортивных задач, решаемых данной командой. По результатам проведенного анализа БК «Муссон» можно охарактеризовать как динамично развивающуюся команду с нормальной структурой доходов и затрат, в силу чего можно прогнозировать улучшение ее финансовых результатов в ближайшие годы.

В ходе исследования для каждого из этапов анализа авторского методического подхода были разработаны специальные формы аналитических таблиц, а также сформулированы рекомендации по интерпретации получаемой информации. Предложенный подход к анализу финансовых результатов позволит баскетбольным клубам получать точную информацию о результатах своей деятельности и причинах, на них повлиявших.

Литература до розділу 2.10

1. http://www.deloitte.com/view/en_GX/global/index.htm

2.11. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Коваленко В.В., д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

Коренєва О.Г., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Для розуміння сучасного стану та напрямів розвитку бухгалтерського обліку в банківській системі України варто розглянути його становлення в історичному ракурсі та обґрунтувати періодизацію його етапів.

Система бухгалтерського обліку в банках України, яка функціонувала до 1997 року, була сформована методологічно виходячи з потреб централізованого управління економікою у межах колишнього СРСР. Коли головною метою організації бухгалтерського обліку було забезпечення контролю за виконанням Державного плану. Тобто, після проголошення Україною незалежності, у період становлення Національного банку України як центрального банку, методологія бухгалтерського обліку в банківській системі України характеризувалася повним відтворенням принципів соціалістичної системи господарювання. В той же час, перехід до ринкових відносин обумовив необхідність відмови від планово-командної системи господарювання, що не могло не вплинути на критерії формування та розкриття економічної

інформації, яка характеризувала всі економічні процеси. Таким чином, реформування обліку стало об'єктивно неминучим.

Науковці відправною точкою реформи бухгалтерського обліку в Україні вважають Указ Президента України від 23.05.1992 р. «Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики [1,2,3,4]. З метою виконання даного Указу було розроблено Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики (постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.1993 № 326). Першим документом Національного банку України, що започаткував реформування системи бухгалтерського обліку в банківській системі України, був наказ № 46 від 03.08.1992 року «Про організацію роботи по переходу банків України на міжнародну систему бухгалтерського обліку і статистики», потім його замінив наказ № 82 від 13.08.1993 року «Про організацію роботи по переходу України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і статистики». Дані накази окреслювали заходи, спрямовані на виконання програми обліку в банках. Для розробки концепції реформи при НБУ була створена Координаційна Рада Бухгалтерської звітності, до складу якої увійшли провідні спеціалісти НБУ, комерційних банків, зарубіжні консультанти, вчені провідних вузів. За результатами роботи Координаційної Ради були розроблені проекти нового плану рахунків для банків, інструкцій з обліку. У 1995 році в складі департаменту бухгалтерського обліку НБУ створено Управління методології та реформування бухгалтерського обліку і звітності, одним із основних завдань роботи якого було вивчення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та визначення можливості їх застосування в Україні. В продовження руху до зміни методології обліку в банківській системі було затверджено програму реформування бухгалтерського обліку і звітності Національного банку України (постанова Правління НБУ № 272 від 17.10.1996 р.) та програму реформування бухгалтерського обліку і звітності комерційних банків України (постанова Правління НБУ № 315 від 29.11.1996 р.), які визначили стратегію реформування. Як зазначають П.М. Сениць та В.І. Ричаківська, в рамках реалізації даної стратегії було:

- проведено інвентаризацію наявних форм звітності;
- переглянуто існуючу нормативно-правову базу на відповідність МСБО;
- визначено основні сегменти нормативної бази, які потребують першочергової заміни та окреслено перелік необхідних інструкцій;
- розроблено проекти планів рахунків бухгалтерського обліку операцій НБУ та комерційних банків, які адаптовано до вимог МСБО та потреб банків;
- створено нову систему аналітичного обліку;
- проведено міжнародну експертизу підготовлених до затвердження проектів;
- погоджено наявні проекти з Міністерством фінансів України та іншими міністерствами і відомствами;

- розроблено нормативні документи, що регламентують порядок обліку основних фінансових інструментів, які суттєво впливають на баланс банку [2].

Це, в свою чергу, дозволило змоделювати нову систему формування та розкриття економічної інформації, яка б забезпечувала потреби всіх користувачів: внутрішніх (менеджери, власники), зовнішніх (інвесторів, клієнтів, НБУ, органи статистики та інші), а бухгалтерський облік побудувати таким чином, щоб забезпечити його розвиток як єдиної інформаційної системи, на основі якої повинна формуватися фінансова, статистична, податкова та управлінська звітності.

Логічним завершенням даного етапу розвитку було 1 січня 1998 року, яке було визначено постановою Правління НБУ № 452 від 24.12.1997 р. «Про порядок переходу на новий план рахунків бухгалтерського обліку, форми фінансової і статистичної звітності та режим роботи в перехідний період» датою переходу на систему обліку та звітності відповідно до міжнародних стандартів. Вимоги даної постанови були успішно реалізовані банківськими установами України, тобто з 1 січня 1998 року банківська система України розпочала впровадження МСБО.

Вважаємо можливим визначити перший етап розвитку бухгалтерського обліку в банках України як перехідний та обмежити його часовий проміжок 1991 – 1 січня 1998 року.

Наступний етап розвитку бухгалтерського обліку в банках України, пов'язаний з формуванням нових умов господарювання, загальним переосмисленням організаційних, процедурних та інших аспектів функціонування банківських установ, коли банки набули ознак складної організації з багатоцільовим характером діяльності та високим ризиком її здійснення.

Банківська система України на початку становлення працювала за новими принципами бухгалтерського обліку в рамках старих вимог до його організації, коли організаційні засади обліку та звітності регулювалися «Правилами ведення бухгалтерського обліку і звітності в установах банків СРСР» № 7 від 30.09.87 р., затвердженими Держбанком СРС. У свою чергу, це обумовило необхідність розробки «Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України», затвердженого Постановою Правління НБУ № 566 від 30.12.98 р. [5] і регламентувало питання організації обліку в банківських установах за відсутності правового документу – Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» й національних стандартів.

З уведенням у дію з 01.01.2000 р. Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» законодавчо врегульовано, що розробка питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України, а порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього закону та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (ст. 6, п. 3).

Змінюється економічна ситуація в Україні, розвиваються ринки, з'являються нові, складніші банківські продукти, збільшується частка іноземних інвестицій в капіталах банків України, розширюється співробітництво банків України з міжнародними організаціями, кредитними установами на валютному, фондовому, інвестиційному ринках світу. Відповідно, це вимагає перегляду чинних та розробки нових нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку, їх подальшої інтеграції з вимогами МСБО, інформація має відповідати загальноприйнятим принципам щодо її розкриття. Змін потребує не лише план рахунків, формується необхідність розробки та реалізації технічного інструментарію – відповідних інструкцій, методик, процедур, впроваджуються концептуально нові принципи обліку [3], а саме:

- нарахування та відповідність доходів і витрат - для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів, тобто операції та їх результати визнаються в міру того, як вони відбулися, а не тоді, коли отримано або сплачено грошові кошти, що дозволяє визначати реальний фінансовий результат не лише по закінченні дії фінансового інструменту, а й у процесі його використання;
- застосування методу ефективної процентної ставки в бухгалтерському обліку фінансових інструментів банків;
- обачність - застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати - не занижуватимуться. Принцип обачності орієнтовано на визнання всіх можливих збитків на противагу максимальним прибуткам;
- для регулювання вартості активів і зобов'язань банки використовують метод переоцінки, пов'язаний з зміною ринкової вартості активів та зміною офіційного обмінного курсу гривні щодо іноземних валют та банківських металів;
- з метою покриття можливих втрат у зв'язку з ризиковими банківськими операціями використовується механізм формування резервів під знецінення активів. Формуються резерви під зниження реальної вартості кредитів, депозитів, цінних паперів, дебіторської заборгованості;
- розробляється методологічний інструментарій щодо змісту облікової політики банку. Основне призначення облікової політики визначається як: упорядкування облікового процесу в установі; забезпечення методологічного та методичного відображення майна банку, фінансово-господарських операцій та результатів його діяльності; надання бухгалтерському обліку плановірності та цілеспрямованості; забезпечення ефективності обліку. Кожен банк самостійно розробляє

облікову політику. Цим документом встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно з чинним законодавством. Важливим аспектом формування облікової політики є розкриття методику ведення обліку окремих фактів господарської діяльності, стосовно яких чинні стандарти та інші нормативні акти не містять конкретних рекомендацій щодо правил їх обліку. Тому банки зобов'язують самостійно встановити відповідний спосіб ведення обліку з конкретних питань на підставі чинних положень та використовуючи професійне судження провідного управлінського персоналу. Фактично облікова політика має відображати всі особливості обліку конкретного банку. При встановленні облікової політики банку важливо визначитися, за якою вартістю обліковуватимуться фінансові активи. Перевага надається методу обліку активів та зобов'язань за справедливою вартістю;

- у складі бухгалтерського обліку виокремлюють фінансовий та управлінський облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних. Окремо від фінансового та управлінського обліку банки ведуть податковий облік.

В «Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України» [5] визначається, що:

Фінансовий облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни. На основі даних фінансового обліку складається фінансова звітність, яка не є комерційною таємницею, регулюється державою, стандартами різних рівнів і відкрита для користування.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів. Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління. Банки самостійно обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст внутрішньої звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. При організації управлінського обліку повинна забезпечуватися ідентичність інформації і розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку. На відміну від фінансового обліку, який регулює закон та національні чи міжнародні стандарти, управлінський облік суб'єкти господарювання ведуть самі, враховуючи особливості діяльності, структуру й розміри підприємства, потреби та вимоги управління.

В свою чергу, податковий облік складається з правил ведення бухгалтерського обліку, яких вимагають дотримуватися урядові органи, що наділені повноваженнями збору податків.

Тобто, опрацювання інформації про господарські операції банку здійснюється за допомогою загально визначених інструментів бухгалтерського

обліку: документація, інвентаризація, визнання і оцінка елементів фінансової звітності, система рахунків, подвійний запис, звітність, але методики їх обліку побудовано за правилами, що витікають із застосування в обліковому процесі базових принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, а саме: переваги економічної сутності над юридичною формою, нарахування доходів та витрат та їх відповідності звітним періодам, критеріїв визнання та методів оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат згідно з концептуальною основою МСФЗ.

Згідно зі Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України № 911-р від 24 жовтня 2007 р., заплановано законодавче врегулювання порядку застосування міжнародних стандартів, зокрема обов'язкове складання банками фінансової звітності згідно з вимогами міжнародних стандартів.

Тобто, даний етап розвитку бухгалтерського обліку характеризувався рухом до застосування банківськими установами України вимог МСФЗ як норми прямої дії та коригуванням нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності до повної відповідності вимогам МСФЗ. На 01.01.2012 року методологія бухгалтерського обліку банків України практично повністю відповідала вимогам МСФЗ, окрім:

- формування резервів за фінансовими активами;
- формування резервів під зобов'язання кредитного характеру (фінансові гарантії, поручительства тощо).

Вважаємо доцільним визначити даний етап розвитку бухгалтерського обліку в банках України як інтеграційний та обмежити його часовий проміжок 1998 – 1 січня 2012 року.

Чим же обумовлюється початок нового етапу у методології обліку в банках. У червні 2011 року Верховна Рада України прийняла зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно до яких публічні акціонерні товариства та фінансові установи повинні подавати звіти за МСФЗ з 2012 року [6]. Було внесено зміни до Законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Відповідно до ст. 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7]: банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, у свою чергу, відповідно до ст. 41 Закону України «Про Національний банк України» [8]: Національний банк встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності. Тобто, з 2012 року банки України повинні застосовувати вимоги МСФЗ як норми прямої.

У той же час з огляду на міжнародні тенденції щодо глобалізації економічних процесів, розвиток і вдосконалення міжнародних стандартів фінансової звітності, їх конвергенції, необхідно чітко усвідомлювати, що процес розвитку бухгалтерського обліку в банківській системі України буде

вимагати постійної гармонізації з вимогами МСФЗ. Зокрема, у широкому розумінні гармонізація обліку характеризує відповідність та злагодженість, дотримання принципів ведення бухгалтерського обліку та складання звітності. Тому пропонуємо розглядати даний етап як гармонізаційний та окреслити його початок 2012 роком. В контексті основних завдань можливо визначити формування поглиблених знань з питань впливу розвитку та конвергенції стандартів фінансової звітності та методологію обліку та формування звітності банківських установ України, формування ґрунтовної теоретичної та методичної бази, необхідної для вільного володіння сучасними методиками оцінки та обліку, а також опанування основних підходів щодо вибору, обґрунтування та реалізації найбільш ефективних рішень в умовах необхідності визначення професійного судження щодо облікових процедур, що в свою чергу вимагає наявності відповідних сучасних професійних знань у галузі бухгалтерського обліку, економіки, фінансів, права, інформаційних технологій.

Література до розділу 2.11

1. Кіндрацька Л.М. Фінансовий та управлінський облік у банках : Підручник / Л.М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2008. – 816 с.
2. Сениц П.М., Ричаківська В.І. Реформа, що за значущістю не поступається грошовій / П.М. Сениц, В.І. Ричаківська // Вісник НБУ. – 2007. - № 11. - С. 3-7.
3. Жигайло Г. Без технічного інструментарію реалізувати масштабний проект було б неможливо / Г. Жигайло // Вісник НБУ. - 2007. - № 12. - С. 8-18.
4. Снігурська Л.П. Облік у банках (У схемах і таблицях) : навч. посіб. / Л.П. Снігурська; за заг. ред. д.е.н., проф. Л.М. Кіндрацької. – К. : КНЕУ, 2009. – 519с.
5. Про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банківських установах України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=220389.
6. Про бухгалтерський облік та звітність в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=996>.
7. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 р. № 2121 – III. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=411001.
8. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

2.12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА – ЯК НОВИЙ ФАКТОР ВИРОБНИЦТВА ХХІ СТОЛІТТЯ

Лозовицький Д.С.

кандидат економічних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Продуктом облікової системи та водночас ресурсом для системи управління підприємством є інформація різноманітного характеру розглянемо суть інформації, процесу формування інформаційних ресурсів підприємства, створення інформаційних технологій необхідних для управління підприємством у ХХІ столітті.

Невід'ємною ознакою ведення бізнесу у XXI столітті є різноманітні ризики, що супроводжують підприємство протягом усього періоду його діяльності, виникнення яких пов'язане із надзвичайно вагомими зовнішніми та внутрішніми факторами функціонування підприємства. У наш час існує зовсім невелика кількість підприємств, які здатні ефективно протидіяти ринковим або економічним факторам впливу. Тільки дуже великі корпорації та компанії можуть мати суттєвий вплив на ринкове середовище. Інші підприємства – учасники ринку повинні знайти способи виживання та пристосування до сучасних ринкових умов господарювання. Для підприємств виживання у ринкових умовах в першу чергу пов'язане із пошуком ефективних інструментів отримання конкурентних переваг та розробкою стратегії їх діяльності.

Забезпечення можливості прийняття ефективних, своєчасних та необхідних управлінських рішень, створення бази інформаційного прогнозування діяльності підприємства та планів його стратегічного розвитку є основними пріоритетними завданнями сучасної системи управління підприємством.

Для досягнення конкурентних переваг керівництво підприємства повинно мати повноцінну інформацію не тільки поточного, а перед усім стратегічного характеру [10, с. 11-12]. Як зазначає відомий теоретик кібернетики Бір С., «... управління підприємством являє собою дещо більше, ніж взаємодія вищого керівництва. Воно зобов'язане мати справу з інформацією такого масштабу і складності, які перевищують можливості вищих керівників її сприйняти та інтерпретувати. Отже, управління повинно ґрунтуватися на знанні структури інформаційного потоку, методів обробки інформації, її стискання та ін.» [10, с. 11]. Орієнтація управління на використання інформаційних ресурсів підприємства вимагає створення такої інформаційної системи, яка забезпечує своєчасні та якісні дані, їх трансформацію в корисну інформацію для прийняття рішень. Враховуючи те, що система управління має ієрархічну структуру (верхній, середній та нижчий рівень), то й інформацію поділяють на окремі види: операційну, тактичну та стратегічну [10, с. 11].

Докорінна зміна форм і змісту менеджменту суб'єктами господарювання при динамічній еволюції сучасної економіки потребує коректив від підсистем, які його функціонально забезпечують з точки зору потреб реальної практики щодо розширення і введення нових об'єктів [12, с. 112-114].

У зв'язку зі зміною структури ресурсного забезпечення – зменшення уречевленості багатства, інформація стає основним стратегічним ресурсом, який здатен забезпечити конкурентні переваги на рівні підприємства [12, с. 113]. Сучасне матеріальне виробництво базується на індустріальних технологіях, які дедалі більше потребують розширеного обміну інформацією, тобто залежать від ступеня досконалості процесів обробки даних.

Успіх підприємства у ринковому середовищі визначається, насамперед, його здатністю генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію. Чим якіснішою інформацією володіє організація, тим вона має більшу ймовірність самозбереження та успішного розвитку [2, 3, 5, 6]. Економічне значення інформації полягає у її спроможності виступати як

економічний ресурс, як необхідна умова і фактор економічної дійсності. Поряд з іншими ресурсами – матеріальними, фінансовими, трудовими, інформаційний ресурс є об'єктивним явищем економічної дійсності [7, 11, 12]. Інформація є основним виробничим ресурсом сучасної постіндустріальної економіки у протилежність сировині й енергії в до інформаційну епоху. Сама інформація не приводить в дію підсистеми підприємства, проте виконує роль провідника та трансформатора у перетворенні необхідних матеріальних ресурсів за допомогою продуктивних сил підприємства у кінцевий продукт його діяльності, оскільки дозволяє зняти невизначеність об'єкта управління, показує відмінність одного об'єкта управління від іншого [4, с. 15-19].

Під поняттям “інформаційних ресурсів” розуміють знання, що підходять під визначення “інформація”, а також інформацію, що характеризується як знання [4, с. 10-11]. Інформаційний ресурс – це семантична інформація у вигляді понятійного знання, що відображає не стільки індивідуальні, скільки суспільні (колективні) знання. Для розуміння інформаційного ресурсу важливе значення має форма існування та подачі знання. Під знаннями розуміють відображення різних сторін дійсності у вигляді ідей, понять, уявлень про предмети та явища. Знання можуть передаватися іншим людям, матеріалізуватися та існувати в різних формах:

- “живі” знання (кваліфікація працюючих);
- уречевлені знання (в продукції, роботах, послугах);
- інформація (повідомлення) [23, с. 6-7].

В системі обліку знання виступають у якості повідомлень, які мають цінність для користувача і мають ознаки інформаційних ресурсів. Слід відзначити, що не всі повідомлення є інформаційним ресурсом до того часу, поки вони не будуть оцінені користувачем. Це означає, що зафіксована, але не оцінена інформація не є інформаційним ресурсом.

Інформаційні ресурси на відміну від матеріальних, енергетичних трудових та фінансових, характеризуються деякою специфікою, яку слід враховувати при проектуванні інформаційних систем:

- невичерпність – з часом не зникають, а приростають;
- багаторазовість використання однієї і тієї ж інформації;
- цінність інформації зростає у її поєднанні з факторами виробництва;
- інформація ціниться нижче вартості внаслідок того, що часу відтворення вимагає менше, ніж на здобуття знань;
- висока наукоємність інформаційних ресурсів;
- легко збирається та передається;
- можливість використання у різних цілях управління [23, с. 6-7].

Інформаційні ресурси залучаються в господарський оборот за допомогою розробки моделей, алгоритмів, програм, проектів, які вивчають процеси та явища виробничої системи і можуть бути формалізовані [23, с. 7].

Інформаційний ресурс підприємства характеризується сукупністю технологічних елементів (методів, процедур), які реалізують функції збирання, збереження, обробки, передавання й доведення до користувачів інформації в

організаційно-управлінських системах з використанням вибраного комплексу технічних засобів та наявністю, крім рутинних операцій, елемента творчого характеру, тобто людського фактора, який не підлягає регламентації та формалізації.

Сукупність засобів, методів та умов, що дають змогу використати інформаційні ресурси, становить інформаційний потенціал підприємства. Це не тільки весь індустріально-технологічний комплекс виробництва сучасних засобів і методів обробки та передавання інформації, а мережа науково-дослідних, навчальних, адміністративних, комерційних та інших організацій, які забезпечують інформаційне обслуговування на базі сучасної інформаційної технології.

Ефективність діяльності й вартісна оцінка суб'єктів господарювання у сучасних умовах залежить значною мірою від використання інтелектуально-інформаційного потенціалу підприємства. Ефективне управління діяльністю підприємства значною мірою визначається рівнем інформації, необхідний обсяг якої може та має забезпечити відповідна інформаційна система підприємства [11, с. 106-111].

Під інформаційною системою розуміють організований набір елементів, що збирає, обробляє, передає, зберігає, інтерпретує та надає дані. До інформаційної системи входять люди, обладнання, процеси, процедури, дані та операції. Наприклад у США під інформаційними системами розуміють усі письмові й електронні форми поширення інформації, обробки даних та обміну ідеями. Цікаво, що в більшості джерел інформаційну систему розуміють досить вузько – як сукупність технічних засобів, що служать для накопичення, зберігання, обробки і передачі інформації [4, с. 15]. До визначення інформаційної системи іноді включають компоненти системи, а також сфери діяльності, в яких ця система використовується. Хоча, по суті, у цьому визначенні увага зосереджується лише на технічних засобах. Необхідно наголосити, що використанням засобів обчислювальної техніки поняття інформаційної системи не вичерпується. Інформаційну систему слід розуміти значно глибше. Термін система в даному разі потрібно вживати у двох розуміннях:

- як певний метод, суть якого – у раціональному поєднанні і впорядкованості всіх елементів у часі і просторі в такий спосіб, щоб кожний з них сприяв успіху діяльності всього об'єкта. З цим трактуванням пов'язано розуміння координації і синхронізації дій персоналу управління, поєднаних з метою досягнення поставлених завдань;

- як об'єкт, який має достатньо складну, певним чином упорядковану внутрішню структуру (наприклад виробничий, чи інший процес) [4, с. 15].

Кожна інформаційна система має такі компоненти:

- структура системи – множина елементів системи і взаємозв'язок між ними. Наприклад: організаційна і виробнича структура підприємства;

- функції кожного елемента системи. Приклад: управлінські функції – прийняття рішень у певних структурних підрозділах підприємства;

– вхід і вихід кожного елемента і системи в цілому. Приклад: матеріальні або інформаційні потоки, які надходять у систему або вводяться нею;

– мета й обмеження системи та її окремих елементів. Приклад: досягнення максимального прибутку, фінансові обмеження [4, с. 17-19].

Необхідно пам'ятати що елементами системи є не лише апаратна і програмна частини, а й сама інформація, що міститься у системі, її специфічні алгоритми обробки та інтерпретації, спеціалісти які взаємодіють із системою.

При застосуванні комп'ютерів обробку економічної інформації здійснює комп'ютерна інформаційна система підприємства (КІСП). Вона є сукупністю інформації, методів, моделей, технічних, програмних, технологічних засобів та рішень, а також спеціалістів, які виконують обробку інформації і приймають управлінські рішення в межах підприємства. Комп'ютерна інформаційна система є частиною виробничої та водночас складовою частиною інформаційної системи підприємства, як технологічне обладнання, ресурси і персонал.

Всі інформаційні системи характеризуються наявністю функціональної та забезпечуючої частин, відповідно до декомпозиції системи на складові частини – підсистеми, що перебувають у певних відносинах одна з одною [4, с. 29-31]. Множина таких відносин разом з елементами утворюють структуру інформаційної системи.

Функціональна частина КІСП фактично є моделлю системи управління об'єктом. Оскільки складна система завжди багатофункціональна, інформаційну систему може бути класифіковано за різними ознаками: за рівнем управління (вищий, середній, оперативний), видом керуваного ресурсу (основні засоби, матеріальні, трудові, фінансові й інформаційні ресурси), за сферою застосування (банківські інформаційні системи, статистичні, податкові, бухгалтерські, фондового ринку, страхові, тощо), за функціями і стадіями управління [4, с. 16].

До забезпечуючої частини КІСП входять технічний, інформаційний, технологічний математичний, організаційний, правовий, ергономічний та інші види забезпечення [4, с. 16].

При побудові КІСП використовується широкий спектр знань з різних наукових дисциплін, зокрема: кібернетики, інформатики, теорії управління, економічної теорії, блоку економічних дисциплін (фінансів, бухгалтерського обліку, економічного моделювання, стратегічного аналізу, контролінгу, економетрії і інших), соціології та психології, організації та ергономіки праці, математичні дисципліни, тощо.

Інформаційні системи передбачають використання інформаційних технологій. Під технологією в широкому тлумаченні розуміють науку про виробництво матеріальних благ, що має три аспекти: інформаційний, інструментальний і соціальний [1, 2, 11, 13-16, 22].

Будь-яка інформаційна система характеризується наявністю технології перетворення вихідних даних у результатну інформацію. Такі технології прийнято називати інформаційними. Інформаційна технологія не може існувати окремо від технічного і програмного середовища. Термін інформаційні

технології відображає величезну кількість різноманітних технологій у різних комп'ютерних середовищах і предметних галузях. Поняття інформаційної технології виникло в останнє десятиліття XX століття в процесі становлення науки інформатики. Інформатика як наука про виробництво інформації виникла саме тому, що інформація стала розглядатися як реальний виробничий ресурс поряд з іншими матеріальними ресурсами. Причому виробництво інформації та її верхнього рівня – знань – сьогодні має вирішальний вплив на модифікацію і створення нових промислових технологій [4, с. 18].

В інформаційній технології можна виділити дві складові: здатність генерувати за запитом інформаційний продукт та засоби доставки цього інформаційного продукту в зручний час і в зручній для користувача формі.

Кожна інформаційна технологія орієнтована на обробку інформації певних видів: даних, текстової інформації, статистичної графіки, знань, динамічної графіки, анімації, відео зображення, звуку, і інших можливих видів. Інформаційні технології відрізняються за типом інформації, яка обробляється, але можуть і об'єднуватися, утворювати інтегровані системи.

На думку проф. В.І. Подольського щоб термінологічно виділити традиційну технологію вирішення економічних та управлінських завдань, було введено термін предметна технологія. Предметна технологія являє собою послідовність технологічних етапів з модифікації первинної інформації в результатну в будь-якій предметній галузі і за змістом не залежить від використання засобів обчислювальної техніки й інформаційних технологій. Предметна галузь й інформаційна технологія впливають одна на одну. Використання комп'ютерної техніки внесло у предметну технологію принципово нові оперативні можливості. З іншого боку предметні технології, наповнюючи специфічним змістом інформаційні технології, скеровують їх на цілком визначені функції. Такі технології можуть мати типовий чи унікальний характер залежно від ступеня уніфікації під час виконання цих функцій [4, с. 18].

Інформаційні технології у своєму розвитку пройшли довгий шлях, кожний етап якого характеризувався своїми засобами обробки інформації та інформаційними носіями. Сучасний рівень розвитку інформаційної технології називається новою інформаційною технологією, ознаками якої є розвинута комп'ютерна техніка, «дружнє» програмне забезпечення, надійні комунікації, діалоговий режим спілкування користувача з комп'ютером.

Нова інформаційна технологія уможливує інтегрування різноманітних можливостей обробки інформації на одному робочому місці включно з розрахунковими, довідково-інформаційними, сервісними.

Системи, побудовані за принципами нової інформаційної технології, можуть гнучко реагувати на зміни в складі функцій та розв'язуваних ними задач, в алгоритмах розрахунку, в інформаційних потребах користувачів. Інтерактивний режим роботи системи забезпечує задоволення нагальних інформаційних потреб користувачів, оперативний обмін інформацією та реагування на запити. Характерним для нової інформаційної технології є робота користувача в режимі оперативної взаємодії з даними, наскрізна

інформаційна підтримка користувача на основі інтегрованої бази даних, безперервний процес підготовки документа, коли на папері фіксується тільки його кінцевий варіант. В умовах нової інформаційної технології стають можливими колективне формування та заповнення документів і адаптивна перебудова форм та способів подання інформації в процесі розв'язання управлінських завдань.

Вивчення наукових підходів до суті, процесу та результатів створення інформаційних ресурсів підприємства, дає змогу розробити модель перетворення інформації у виробничий ресурс в середовищі КІСП на підприємстві (рис. 1). Аналіз моделі перетворення інформації у виробничий ресурс дає змогу зробити висновок, що в процесі трансформації інформаційних ресурсів виникає специфічний продукт праці - результатна інформація або знання. Основними напрямками використання отриманих знань є: створення нових ефективних виробничих технологій – для процесу виробництва продукції, створення додаткової вартості та споживчої цінності у продукції підприємств видавничо-поліграфічного комплексу, генерування безперервного процесу формування бази знань підприємства (його інформаційного капіталу), збільшення якого сприяє зростанню вартості бізнесу та конкурентоспроможності бізнесу загалом.

Процес тривалого формування, накопичення та вдосконалення знань підприємством у своїй діяльності створює умови до переходу системи на вищі рівні розвитку із застосуванням прогресивних інформаційних технологій та одночасним збільшенням інтелектуального капіталу підприємства.

Рівень критичного накопичення знань інформаційною системою підприємства спричиняє еволюцію системи управління підприємством.

Розглянемо суть та особливості побудови інформаційної системи управління підприємством.

Інформаційні системи управління підприємством беруть початок від створення перших варіантів автоматизованих систем управління підприємством у 60–х роках ХХ століття. Початкова їх орієнтація була поширена на функції обліку, пізніше зона їх відповідальності поширилась і на функції планування. Зміну функціональності та перегляд основного призначення інформаційної системи спричинили такі визначальні фактори, як: революційний розвиток інформаційних технологій, зміна швидкості та правил ведення бізнесу, розширення зовнішніх зв'язків компаній, перегляд, перебудова, зміна швидкості проходження як внутрішніх так і зовнішніх бізнес-процесів підприємства.

Варто відзначити що кожне підприємство володіє інформаційною системою управління – незалежно від рівня його автоматизації (відіграють роль та розрізняються рівень розвитку самої інформаційної системи, архітектура та технології що використовуються). При цьому ефективність роботи всієї організації переважно знаходиться у прямій залежності від ефективності функціонування інформаційної системи управління підприємством. Ця закономірність відноситься до тих підприємств котрі пройшли етапи боротьби за виживання та впритул зайнялись питаннями розвитку, вдосконалення

управління та оптимізації бізнес-процесів підприємства. Перехід на новий рівень управління підприємством сьогодні не можливий без комплексного розвитку інформаційної системи управління підприємством. Тому, у якості стратегічно важливого елементу розвитку підприємства необхідно розглядати інформаційну систему управління.

Рис. 1. Модель перетворення інформації у виробничий ресурс на підприємстві в середовищі КІСП (авторська розробка)

Детальний процес функціонування інформаційної системи управління та її складових елементів наведений у моделі формування та використання сучасних інформаційних технологій для потреб системи управління підприємствами видавничо-поліграфічного комплексу (рис. 2). Запропонована модель функціонування інформаційної системи управління вимагає наявності прагматичного підходу до побудови основ та принципів функціонування самої

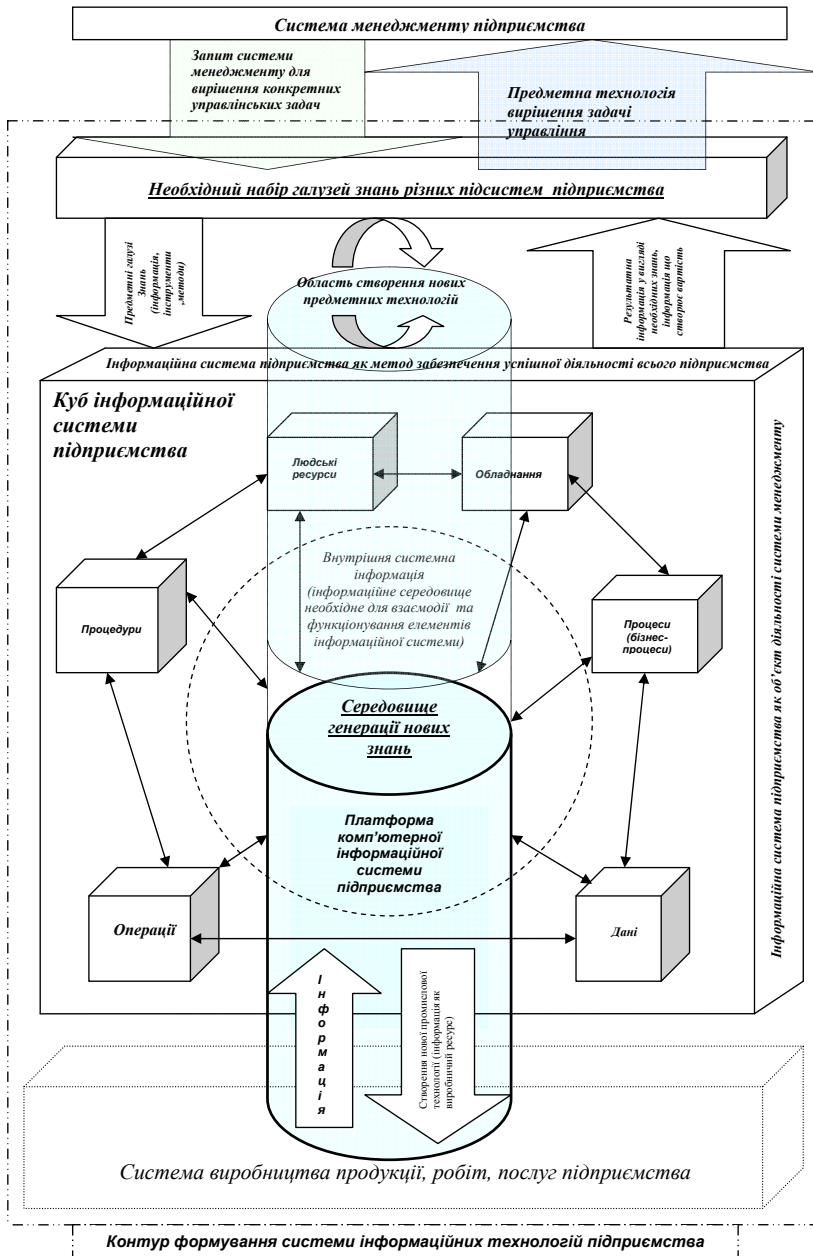

Рис. 2. Модель формування та використання сучасних інформаційних технологій системою управління підприємства (авторська розробка)

системи управління підприємством. Такий підхід ґрунтується у реалізації трьох основних факторів успіху технології сучасного бізнесу: «якості», «ціни», «часу». Суть забезпечення роботи такої системи управління у методологічному та технічному аспектах, що дозволяють отримати конкурентні переваги в області якості продукції, витрат бізнесу, швидкості та якості бізнес-процесів.

Основною умовою успішного управління діяльністю підприємства є процесний підхід до організації бізнесу як системи. Підхід до управління з позиції опису господарської діяльності підприємства у вигляді взаємопов'язаних бізнес-процесів дозволяє системно пов'язати між собою функціональні напрями у діяльності підприємства, побудувати прозорі і зрозумілі схеми реалізації управлінських завдань, оцінити та оптимізувати використання ресурсів підприємства.

Головною перевагою такого підходу є можливість регулювання рівня ефективності здійснення та виміру бізнес-процесів у вираженні доданої вартості. Дотримання процесного підходу призводить до розуміння того, що якість продукту визначається не кількістю процедур контролю самого продукту, а якістю організації та виконання бізнес-процесів. Наявність регламентованих та формалізованих процедур дає можливість управління часом задоволення попиту, вимірюючи та оптимізуючи швидкість виконання бізнес-процесів. Витрати часу, як головного ресурсу бізнесу можливо скоротити шляхом вдосконалення внутрішньої структури бізнес-процесів та автоматизації з застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Ефективним інструментом побудови системи управління підприємством на основі процесного підходу є створення бізнес-моделі діяльності підприємства.

Під бізнес-моделлю розуміємо сукупність графічних та текстових описів, які дозволяють із необхідною точністю розуміти та імітувати (відтворювати) процес управління підприємством. Структуру бізнес-моделі діяльності підприємства можливо уявити у вигляді трьох основних компонентів [26, с. 5-9]:

1. Організаційна модель – відтворює організаційну структуру підприємства та ролі, що виконуються працівниками у системі управління персоналом підприємства.

2. Функціональна модель – відтворює та описує бізнес-процеси та події, що ініціювали дані бізнес-процеси, кінцеві результати діяльності.

3. Інформаційна модель – схема інформаційних потоків в контурі управління, побудована на основі функціональної моделі.

Така структура бізнес – моделі є найбільш вдалою оскільки при її структурній простоті враховується інтегрованість усіх елементів системи бізнесу (рис. 3) [26, с. 7].

Наприклад, якщо відбуваються зміни в організаційні моделі, тоді необхідно оцінювати вплив змін на функціональну і відповідно на інформаційне поле (інформаційну модель) діяльності підприємства. Аналогічним чином можливо підійти до оцінки змін інших структурних елементів бізнес-моделі. Системний та комплексний підхід до моніторингу

моделювання бізнесу підприємства забезпечує збалансований розвиток та динамічну рівновагу елементів системи управління.

Розробку бізнес-моделі функціонування діяльності підприємства доцільно почати із побудови функціональної моделі бізнесу.

Необхідно здійснити опис процесу управління підприємством у вигляді бізнес-процесів (потоків робіт, наборів дій) які перетворюють вхідні дані на необхідну інформацію (інформаційний ресурс) котра споживається іншими процесами або зовнішніми користувачами.

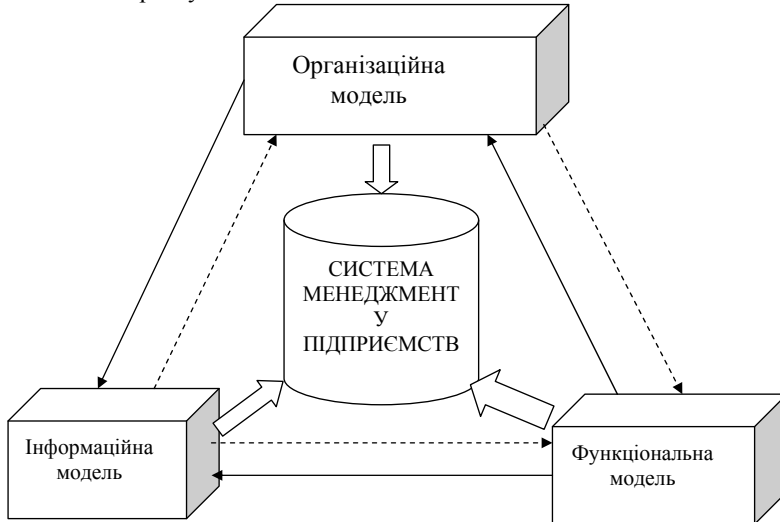

Рис. 3. Структура моделі бізнесу підприємства

Завдання цього етапу трансформувати систему управління підприємством у стані «як є» у середовище процесів, не заглиблюючись у деталі конкретних операцій ідентифікувати макропроцеси, окреслити кордони (межі) дії макропроцесів, визначити входи і виходи, встановити існуючі взаємозв'язки між процесами на рівні дій (подій).

Набір таких макропроцесів є достатньо типовим, хоча безперечно матиме свої особливості для різноманітних видів бізнесу. Як правило до них відносять: операції з клієнтами, операції з постачальниками, планування, управління виробництвом та запасами, управління інфраструктурою, управління проектами, управління логістикою, управління якістю, облік та контроль, управління фінансами, управління персоналом, управління ризиками бізнесу, і т.д. Ідентифікація цих та інших можливих макропроцесів дозволить окреслити логічні кордони бізнесу в цілому, дозволить визначити головні та допоміжні процеси по відношенню до основної діяльності підприємства. Необхідно зауважити важливість опису необхідних допоміжних макропроцесів діяльності. Побудова функціональної моделі дає можливість бачити існуючу систему

управління підприємством та зрозуміти «як це відбувається» не на рівні окремих відомостей, а у вигляді цілісної формалізованої схеми управління.

Наступним етапом опису моделі бізнесу підприємства є побудова організаційної моделі діяльності використовуючи організаційну структуру підприємства. У організаційній моделі повинні бути представлені як формально існуючі структурні одиниці так і об'єднання структурних одиниць за цільовою ознакою. Надзвичайно важливим етапом процесу моделювання є встановлення інтеграційних зв'язків між функціональною та організаційною моделями діяльності, тобто прив'язкою елементів організаційної моделі до макропроцесів функціональної моделі. Інакше кажучи спершу встановивши «як і що відбувається» необхідно дати відповідь на запитання «хто це робить». Цей етап побудови моделі бізнесу дає укрупнену інформацію про ролі організаційних одиниць в управлінні бізнесом, їх надлишковості, дублюванні, недостатності або невизначеності, тощо. Найбільш відповідальним та складним етапом є побудова інформаційної моделі діяльності підприємства, тобто ідентифікація інформації у вже існуючій системі управління, створення схеми інформаційних потоків підприємства, їх взаємодії, руху та реалізації у автоматизованій комп'ютерній системі управління підприємством, визначення каналів та засобів комунікації інформації, тощо. Інформаційна модель діяльності підприємства повинна будуватися на основі функціональної моделі управління, тобто із відображенням документообігу, що пов'язує макропроцеси на рівні подій. Це дозволить визначити головні (критичні для діяльності) інформаційні потоки у системі управління підприємством (інформаційні потоки першого рівня) від інформаційних потоків в середині макропроцесів (інформаційні потоки другого рівня). Помилковою є спроба побудови інформаційної моделі на основі організаційної моделі діяльності підприємства. Реалізація такого підходу до побудови системи управління дає змогу перетворити систему управління зі стану «як є» у стан «як необхідно щоби було», а також гармонізувати систему управління відповідно до стратегії розвитку підприємства. Приймаючи рішення з автоматизації системи управління підприємством необхідно чітко визначити:

- яка саме концепція управління буде покладена в основу майбутньої системи;
- які бізнес-процеси необхідно змінювати та автоматизувати у контексті концепції управління;
- наскільки задовольняють потреби створюваної інформаційної системи управління програмні продукти, платформу яких планується використовувати [6, 26 с. 8].

Стратегія розвитку інформаційної системи управління підприємством для кожної організації індивідуальна, в першу чергу визначається цілями її функціонування, а також існуючими можливостями та обмеженнями підприємства. Дані цілі, можливості та обмеження покладені в основу стратегії розвитку всього підприємства. Зв'язок стратегії розвитку підприємства зі стратегією розвитку інформаційної системи управління наведений на рис. 4 [6, с. 21 – 22].

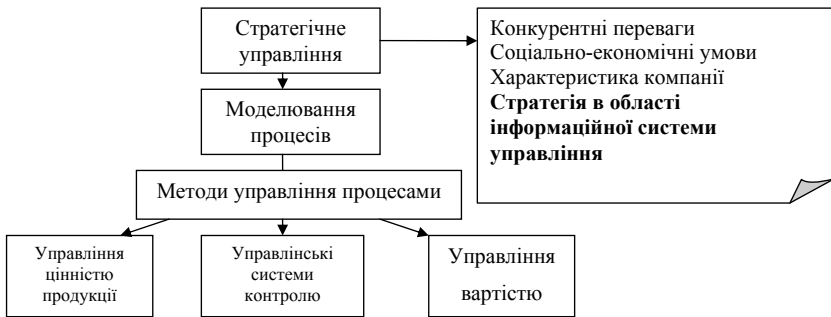

Рис. 4. Основні елементи стратегічного управління підприємством

Таким чином, стратегія розвитку бізнесу та стратегія розвитку інформаційної системи управління підприємством є взаємозалежними та взаємодоповнюючими інструментами управління підприємством.

Процес стратегічного управління підприємством складається з таких обов'язкових основних елементів: формування місії організації, визначення бізнес-цілей, розробки стратегій за основними напрямками діяльності, виділення критичних факторів успіху для успішної реалізації кожного з обраних напрямів діяльності та відповідних стратегій (рис. 5) [6, с. 22 – 23].

Місія підприємства це – основна стратегічна ціль його розвитку та існування.

Бізнес-ціль – загальне формулювання напрямку діяльності куди можуть бути включені конкретні показники його діяльності, що мають бути досягнуті протягом певного періоду часу.

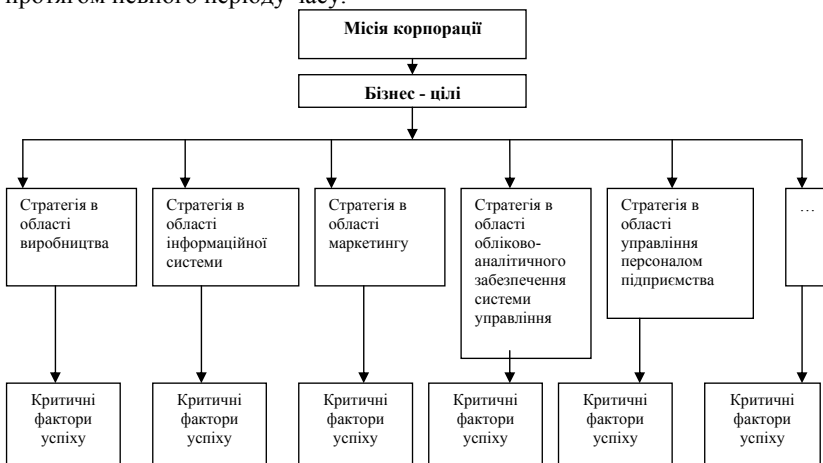

Рис. 5. Стратегічне управління підприємством

Стратегії – дії підприємства у конкретній області діяльності (процесах, підсистемах), розраховані на тривалу перспективу. Підприємство реалізує стратегії діяльності задля досягнення поставленої бізнес-цілі.

Оцінка критичних факторів успіху вперше була запропонована Джоном Рокартом [22, 27 – 29]. Критичні фактори успіху – це невелика кількість основних вимог або умов, котрі необхідно виконати для досягнення організацією встановлених цілей діяльності. З іншої сторони, це довготермінові конкурентні переваги що створюються підприємством. Конкурентні переваги являють собою найбільш важливі аспекти діяльності підприємства. Для кожного критичного фактору успіху встановлюються показники ефективності та їх цільові значення. Критичні фактори успіху володіють наступними характеристиками:

- направленості на вдосконалення діяльності;
- визначення існуючих критеріїв успіху;
- підлягають виміру, контролю, досягненню;
- походять із потреб ринку.

Для визначення критичних факторів успіху діяльності підприємства необхідно проаналізувати наступні питання:

- які саме фактори принесли підприємству успіх в минулому;
- що є визначальним критерієм успіху у заданому напрямі діяльності;
- які критичні фактори успіху використовуються вашими конкурентами;
- що ви можете протиставити конкурентам в найближчі п'ять років діяльності.

Більша частина підприємств функціонує у ринкових умовах господарювання, тому процес стратегічного управління підприємством необхідно будувати на таких принципах роботи підприємства, які дозволять йому займати стійке положення на ринку в умовах жорсткої конкуренції та боротьби серед новітніх технологій ведення бізнесу. Розглянемо рухомі сили галузевої конкуренції. Незалежно від того в якій галузі працює підприємство на нього впливають п'ять складових конкуренції, а саме: суперництво між існуючими підприємствами, загроза появи нових операторів на ринку, купівельна спроможність постачальників, купівельна спроможність покупців, загроза виникнення заміників продукції. Вплив кожної складової коливається від однієї галузі національної економіки до іншої. У галузях економіки де всі сили приблизно рівні більшість фірм знаходить свою нішу та залишається на ринку. Проте, там де хоч один складовий елемент конкуренції домінує, визначальною є поведінка головних гравців ринку. Прибутковість усієї галузі залежить не стільки від того, на скільки привабливим виглядає товар вироблений на тому чи іншому підприємстві, а від розташування та взаємодії структурних елементів галузі [21].

Здобуття конкурентних переваг підприємством завжди виявляється у конкретних механізмах, явищах, речах, а у кінцевому вимірі – у цінності та її грошовому вимірі – вартості [6, с. 27 – 32, 19, 20, 28]. Під поняттям цінності слід розуміти сукупність усіх критично важливих властивостей товару які

необхідні його споживачу. Оскільки в економічній сфері діяльності усі процеси мають вартісний (грошовий) вимірник, то під цінністю (вартістю) – слід розуміти суму котру споживач готовий заплатити споживач за те, що для нього зробила компанія (підприємство) [6, 17, 18, 19, 20, 22, 28]. Цінність є виміром сукупної вартості продукції, її ринкової ціни. Підприємство отримує прибуток, якщо цінність продукції вища тих витрат котрі були здійснені на її виробництво. З цієї точки зору довготермінову стратегію розвитку та діяльності підприємства можна розглядати як орієнтацію на створення для споживачів такої цінності продукції котра завжди перевищувала би витрати на її виробництво [6, С. 28]. Об'єктом такої діяльності системи управління підприємством є ланцюг створення вартості [6, 20]. Вперше комплексний підхід до розгляду діяльності підприємства за допомогою створення ланцюгів вартості його продукції, робіт, послуг запропонував видатний закордонний вчений-економіст М. Портер [19, 20]. Розглянемо ланцюг створення вартості запропонований М. Портером (рис. 6) [20]. Діяльність підприємства у концептуальному підході створення ланцюга вартості поділяється на дві основні частини: основну діяльність та допоміжну.

М. Портер за основу створення споживчої вартості прийняв рух матеріалів за етапами виробничого процесу або «логістичний» підхід. Основною ідеєю створення ланцюга вартості продукції є можливість управління процесом нарощування вартості продукції (робіт, послуг) за етапами технологічного циклу виробництва та допоміжних видів діяльності підприємства, що спрямовані на створення додаткової цінності продукції. Реалізація такого підходу дає можливість комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства та розуміння правильності обраного курсу стратегії розвитку підприємства.

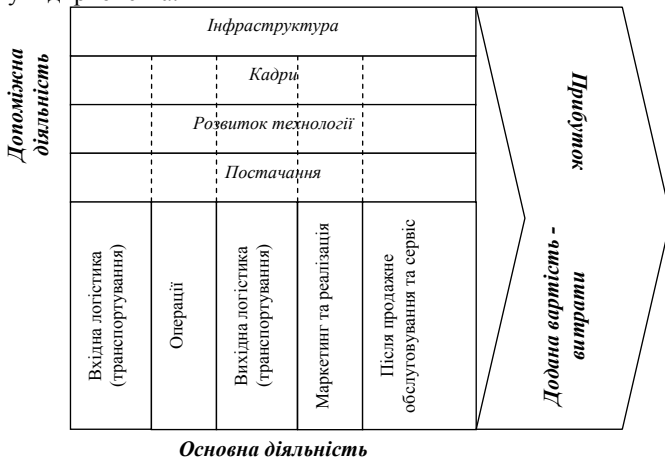

Рис. 6. Ланцюг створення вартості М. Портера

Провести жорсткі кордони між окремими етапами діяльності підприємства, розподілити її на блоки не завжди просто особливо в компаніях середніх розмірів. Як один із принципів виділення блоків діяльності застосовують спосіб організації роботи на відповідних ділянках технологічного процесу виробництва й обслуговування продукції. Відома іноземна консалтингова компанія KPMG на основі підходу запропонованого М. Портером вдосконалила та розробила свій варіант створення ланцюга вартості, де за основу був взятий життєвий цикл розвитку продукту (рис. 7) [17, 18].

Відмінністю запропонованого підходу у розгляді концепції створення вартості на основі життєвого циклу продукції є те, що він дозволяє виділити основні види діяльності від забезпечуючих. Застосування інструменту створення ланцюга вартості продукції покращує розуміння як оперативного так стратегічного управління діяльністю підприємства.

При цьому сам ланцюг створення вартості є водночас інструментом для системи управління та основою для здобуття конкурентних переваг у інших аспектах діяльності підприємства (рис. 8).

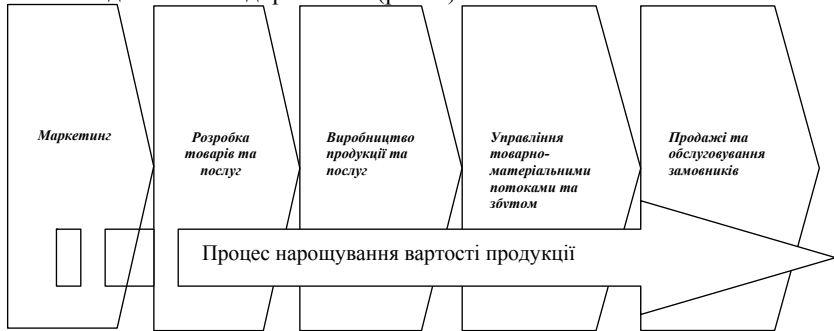

Рис. 7. Ланцюг створення вартості на основі життєвого циклу розвитку продукції

Звичайно ж, стратегічне управління діяльністю підприємства не зводиться лише до створення оптимальної вартості продукції, проте саме застосування такого інструменту як ланцюг створення вартості продукції підприємства дає змогу комплексно підійти до процесу управління діяльністю підприємства.

Він вказує на можливі сфери виникнення конкурентних переваг та застосування необхідних стратегій – комплексів дій підприємства за визначеними критичними факторами досягнення успіху кожного етапу створення вартості продукції і її життєвого циклу загалом.

Так на основі інформаційних ресурсів створюється “економіка знань і компетенцій” підприємства, в якій основна роль належить не матеріальним ресурсам, а формуванню знань підприємства. Для того, щоб прийняти участь у “конкуренції за майбутнє” розробляють напрями розвитку стратегії підприємства [9, с. 58 – 61, 25, с. 46] (рис. 9).

Рис. 8. Процес здобуття конкурентних переваг на прикладі створення ланцюга вартості підприємства (авторська розробка)

У розробці нових стратегій значна увага належить не лише мистецтву передбачення і прогнозування майбутнього, а й отриманню інформації щодо тенденцій розвитку галузі.

Перехід стратегії розвитку підприємств короткострокових чи середньострокових термінів до довгострокових у постіндустріальних суспільствах викликано потребами інформатизації суспільства. В основі інформаційного суспільства лежить інформація, яка дозволяє найкращим чином організувати виробництво продукції та її збут з мінімальними витратами ресурсів. Інформація і комп'ютерна техніка дають можливість докорінно змінити просторово – часові масштаби життя і діяльності людей. Можливість добувати інформацію з минулого і майбутнього, формувати і пророкувати на віртуальному рівні різні сценарії розвитку систем, значно збільшують потенціал виробничих систем та ефективність господарської діяльності. Людство все в більшій мірі переходить від впливу праці на матеріальні предмети, змінюючи їх форми, розмір, властивості, до впливу інформації. Праця людини буде зміщуватися від трансформації матеріальної субстанції до формування інформаційних програм комбінації та взаємодії у просторі й часі матеріальних блоків [9, с. 58 – 59]. Конкуренція за майбутнє – це філософія мислення та практичних дій на принципово новому рівні, коли в основу

стратегії кладуть не формальні моделі прогнозування, а психологічну мотивацію поведінки персоналу та розробку сценарію розвитку на основі знань, навичок та передбачень [9, с. 60].

Рис. 9. Етапи і завдання конкуренції за майбутнє

Створення системи стратегічного управління діяльністю підприємства не можливе без переосмислення практичної, теоретичної, а відповідно й концептуальної ролі обліку як науки та основної бази інформаційного забезпечення діяльності підприємства необхідною інформацією.

З приводу необхідності реформування традиційної системи обліку влучно висловився академік Сопко В.В.: “Діалектичний метод пізнання дає можливість кожне питання бухгалтерського обліку розглядати у взаємозв’язку і взаємозалежності з іншими питаннями системи управління – плануванням та іншими складовими. Разом з тим питання бухгалтерського обліку мають розглядатися як такі, що змінюються під впливом розвитку науки, техніки і практики тощо. Тому їх формулювання безперервно удосконалюються” [24, с. 34].

Основною метою обліку як науки та практичної галузі знань є генерування (отримання, створення) інформації необхідної для прийняття рішень у системі управління. Класичний підхід до трактування призначення та використання бухгалтерського обліку, у зв’язку з революційними змінами умов ведення бізнесу в ринковому середовищі господарювання вичерпав себе. Існує

гостра необхідність теоретичного переосмислення та адекватного перетворення системи обліку як інформаційного джерела. Шляхи розв'язання цієї науково-практичної задачі полягають у моделюванні та створенні концептуально нової системи обліку – гіперсистеми обліку підприємства (рис. 10) [8, с. 116 – 124].

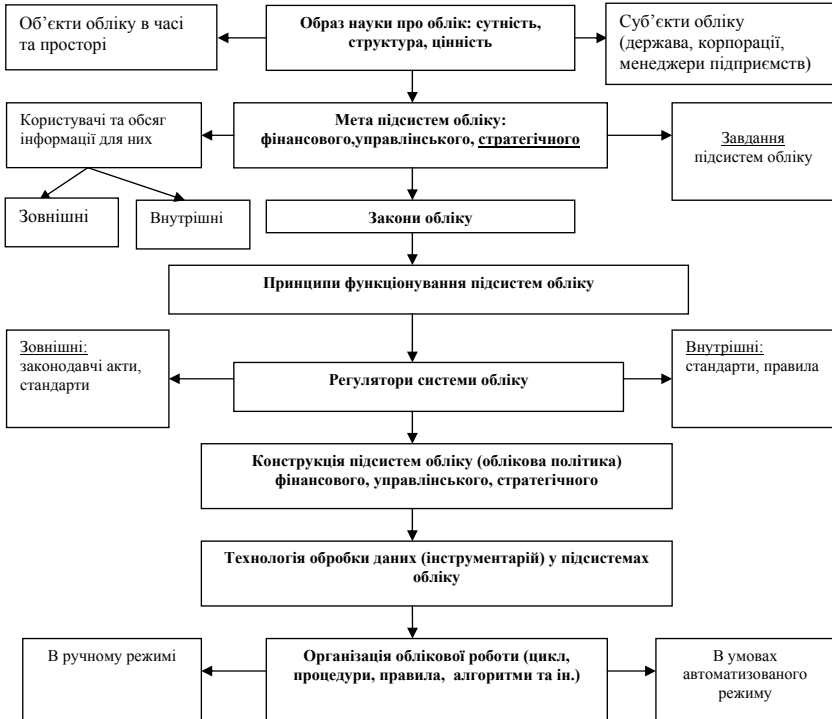

Рис. 10. Концептуальні основи гіперсистеми обліку (розроблено М. С. Пушкарем)

Автор моделі вважає, що необхідно виходити з філософських уявлень про образ науки у суспільстві та визначення об'єктів і суб'єктів обліку. Лише після цього можна визначити завдання, що стоять перед окремими підсистемами загальної гіперсистеми обліку, основних користувачів та обсяг необхідної для них інформації. На основі аналізу функціонування підсистем потрібно вивести закони, закономірності, тенденції у розвитку гіперсистеми обліку та встановити принципи, на яких базуються окремі види обліку.

Конкретизація загальних принципів дії облікових систем на окремих підприємствах здійснюється на основі регуляторів, які означають різних суб'єктів (менеджерів) зацікавлених у їх функціонуванні. Регулятори дозволяють конструювати підсистеми обліку в заданих межах, обрати спосіб технології обробки даних та організувати роботу облікових служб.

У сукупності конструкція, технологія та організація облікового процесу дозволяють розробити механізм трансформування неупорядкованого масиву на пов'язаних між собою фактів господарської діяльності в цінний продукт для підприємства – інформаційні ресурси [8, с. 122 – 124].

Оскільки основним центром побудови інформаційної системи підтримки та прийняття управлінських рішень на підприємстві є система обліку, актуальним завданням є створення підсистеми обліку яка забезпечує інформаційні потреби стратегічного управління розвитком підприємства [7, с. 65-75, 29].

Література до розділу 2.12

1. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами /М. Армстронг; [пер. с англ. Н. В. Гринберг]. – М. : Инфра – М, 2002. – 328 с.
2. Башкатова Ю. И. Управленческие решения / Ю. И. Башкатова Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права. – М., 2003. – 89 с.
3. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента / К. Боумэн. [пер. с англ. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколова]. – М. : Юнити, 1997. – 177 с.
4. Івахненко С. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту; [навч. посіб.]. / С. Івахненко – К. : Знання – Прес, 2003. – 349 с.
5. Іванов Д. Логістика. Стратегія кооперації. / Д. Іванов.-М.: Вершина, 2006. – 176 с.
6. Липунцов Ю. Управление процессами. Методы управления предприятием с использованием информационных технологий / Ю. Липунцов – М. : ДМК Пресс, Компания АйТи, 2003. – 224 с.
7. Лозовицький Д. С. Стратегічний облік: теоретичні і методичні аспекти організації / Д. С. Лозовицький // Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія та практика : матеріали наук.- практ. конф. (Тернопіль, 17 груд. 2008 р.). / Тернопіль : Екон. думка, 2008. – С. 65 – 75.
8. Пушкар М. С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія: Монографія. / М.С. Пушкар. – Тернопіль. : Карт-бланш, 2007. – 359 с.
9. Пушкар М. С. Створення інтелектуальної системи обліку: Монографія. / М.С. Пушкар. – Тернопіль. : Карт-бланш, 2007. – 152 с.
10. Пушкар М. С. Концепція контролінга / М. С. Пушкар // Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія та практика : Матеріали наук.- практ. конф. (Тернопіль, 17 груд. 2008 р.). / Тернопіль : Екон. думка, 2008. – С. 7 – 23.
11. Семанюк В. З. Інформаційні системи управління й контролінг /В. З. Семанюк, В. Б. Шпак // Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія та практика : матеріали наук.- практ. конф. (Тернопіль, 17 груд. 2008 р.). / Тернопіль : Екон. думка, 2008. – С. 106 – 111.
12. Сидоренко І. В. Інформаційна система управлінського обліку в умовах становлення інтелектуальної економіки / І. В. Сидоренко // Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія та практика : матеріали наук.- практ. конф. (Тернопіль, 17 груд. 2008 р.). / Тернопіль : Екон. думка, 2008. – С. 112 – 114.
13. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі : навч. посіб. / К.І. Редченко. ; [2-ге вид., доп.]. – Львів : Новий Світ – 2000, Альтаїр, 2003. – 272 с.
14. 14. Чейз Р. Б., Эквилайн Н. Дж., Якобс Р. Ф. Производственный и операционный менеджмент ; [8-е изд. : пер. с англ.]. / Р. Б. Чейз, Н. Дж. Эквилайн, Р. Ф. Якобс. – М., 2004. – 704 с.
15. Эддоус М. Методы принятия решений / М. Эддоус, Р. Стенфилд ; [пер. с англ. ; ред. Елисеевой И. И.]. – М. : Банки и биржи, 1994. – 317 с.

16. Экономическая стратегия фирмы : учеб. пособ. / [ред. А. П. Градова]. – [3-е изд.] – СПб. : Спец.-лит., 2000. – 589 с.
17. Hovarth & Partners. Внедрение сбалансированной системы показателей / Hovarth & Partners ; [пер. с нем.]. – [2-е изд.] – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 478 с.
18. Hovarth & Partners. Концепция контроллинга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование. / Hovarth & Partners ; [пер. с нем.]. – [2-е изд.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 269 с.
19. Porter M. From Competitive Advantage to Corporate Strategy, HBR, May – June, 1987.
20. Porter M. E. Competitive Advantage. / М. Е. Porter — N-Y, 1985.
21. Leo Gough Global Finance. – 2002. – Capstone Publishing (a Wiley company) 8 Newtec Place Magdalen Road Oxford OX4 1 RE United Kingdom. – <http://www.capstoneideas.com>.
22. Winston, Albright. Practical Management Science. – 2007. – <http://www.kelley.in.edu/albrightbooks>.
23. Чумаченко М. Г. Розвиток системи обліку на принципах інформатики і кібернетики / М. Г. Чумаченко, М. С. Пушкар // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства : Матеріали міжнар. міжвуз. наук. – практ. конф. (Тернопіль – Мукачєво – 2004) / Тернопіль, 2004. – С. 5 – 11.
24. Сопко В. В. Теоретичні та методологічні основи побудови бухгалтерського обліку в управлінні підприємством / В. В. Сопко // Аудитор України. - № 11-12 червень 2009. – С. 34 – 37.
25. Хамел Г. Конкуренция за будущее. Создание рынков завтрашнего дня [пер. с англ.] / Г. Хамел, К. Прахалад. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. – 228 с.
26. Сокур С. Как строить систему управления: прагматичный подход / С. Сокур, Коваленко О. // Корпоративные системы. – № 1. – 2005. – С. 5 – 9.
27. Мартынович А. М. Стратегия развития информационной системы управления / А. М. Мартынович, В. И. Бузмаков // Корпоративные системы. – № 1. – 2004. – www.management.com.ua
28. Кривоносов Д. Изменения в системе управления предприятием / Д. Кривоносов // Бизнес Путеводитель – www.bonsk.ru
29. Івахненко С. Сучасні інформаційні технології управління підприємством та бухгалтерія: проблеми і виклики. / С. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – № 4. – 2006. – С. 52 – 58.

2.13. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мошковська О.А.

канд. екон. наук, доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Процес розвитку, як складне явище, характеризується прагненням підприємства досягнути високих результатів діяльності при збереженні або підвищенні його конкурентоспроможності і стійкості. Загострення конкурентної боротьби викликає необхідність захисту й оновлення конкурентних переваг, які відповідають сучасним тенденціям ринкових умов господарювання. Підтримати і підвищити рівень конкурентоспроможності можливо за умови визначення стратегії розвитку підприємства, сформувані яку можливо шляхом використання інформації, надати яку може стратегічний управлінський облік.

Основні теоретичні засади стратегічного управлінського обліку, його принципи і методи, еволюційний розвиток розглядалися вченими далекого і близького зарубіжжя, в основному Російської Федерації, зокрема, а також Республіки Казахстан: О.В. Алексєєвою, Е.А. Аткинсоном, П. Атрілом, І.М. Богатою, Л.І. Борисовою, М.А. Вахрушиною, Д.А. Волошиним, К. Говиндараджаном, К. Друрі, К.Є. Земляковою, Л.О. Зимаковою, В.В. Івановим, В.Б. Івашкевичем, Л.О. Канаєвою, В.Е. Керімовим, Я.М. Кунціною, Л.В. Локтевим, Е. МакЛейні, В.Ф. Несвстайловим, О.Є. Ніколаєвою, В.В. Панковим, Л.І. Проняєвою, Б. Райаном, А.А. Сатмурзаєвим, М.І. Сидоровою, С.Б. Сулоєвою, К. Уордом, Дж. Фостером, О.К. Ханом, Ч.Т. Хонгренном, Л.В. Шалаєвою. Дж. Шанком.

Вітчизняні науковці лише останнім часом почали досліджувати сутність стратегічного управлінського обліку, його предмет і мету, сферу застосування, місце і роль в обліковій системі підприємства. Серед таких економістів доцільно виокремити М.В. Болдуєва, С.Ф. Голова, О.В. Гудиму, З.В. Гуцайлока, Л.В. Гуцаленко, А.В. Довбуша, З.Ф. Канурну, В.Л. Корінева, І.І. Криштопу, О.П. Кундрю-Висоцьку, Д.С. Лозовицького, Л.В. Нападівську, О.В. Писарчук, М.С. Пушкаря, В.З. Семанюк, В.Є. Труша, Т.М. Чебан, А.В. Шайкана, В.Р. Шевчук, В.Ф. Яценко.

Практичні аспекти впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку в російських компаніях розглянуті в працях С.І. Крилова, К.А. Медведка, І.А. Селіванова. Зокрема, К.А. Медведко [1] розглядав особливості і проблемні питання етапів впровадження стратегічного управлінського обліку в процесі здійснення інвестиційної діяльності російських компаній, а С.І. Крилов [2] – в процесі управління фінансовими потоками комерційної структури.

Проте визначення ризиків, пов'язаних з впровадженням і веденням стратегічного управлінського обліку на сучасних промислових підприємствах, детально не розглядалися, що і викликало необхідність подальших досліджень.

Метою дослідження є визначення основних ризиків, які виникають на етапі впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку на промислових підприємствах.

Більшість науковців і практиків [1–5] зазначають, що впровадження системи стратегічного управлінського обліку на підприємстві являє собою довготривалий процес, який передбачає здійснення серйозного підготовчого процесу і ускладнюється непередбачуваними ризиками.

У своїй фундаментальній праці «Стратегический управленческий учет» к.е.н., доцент О.Є. Ніколаєва та к.е.н. і к.б.н. О.В. Алексєєва зазначають, що найбільш детально ключові фактори, які необхідні враховувати в процесі впровадження стратегічного управлінського обліку на підприємстві, детально визначені в праці Ворда (Word, 1999) [3]. Вищезазначений науковець визначив 10 факторів, використання яких повинно забезпечити успіх впровадження стратегічного управлінського обліку:

1. Стратегічний управлінський облік повинний слугувати підтримкою в процесі прийняття і використання стратегічних рішень. З метою визначення

фактору виконання (або невиконання) стратегічних цілей необхідно, щоб цілі були сформульовані таким чином, щоб їх досягнення легко можна було б проаналізувати.

2. Стратегічний управлінський облік повинний закрити «дірки», які можуть виникнути в процесі передачі інформації та виконувати роль мови для спілкування на підприємстві, яка має бути зрозумілою як фінансовим, так і нефінансовим менеджерам, а також бухгалтерам. Якщо таким чином буде закрита вищезазначена комунікаційна «дірка», то це надасть можливість їм приймати оптимальні для підприємства стратегічні рішення.

3. Стратегічний управлінський облік повинний допомагати у процесі визначення типу рішень.

На практиці виокремлюють чотири типи стратегічних рішень:

- розширення вже існуючих сфер бізнесу;
- входження в принципово нові сфери бізнесу;
- закриття бізнесу;
- продаж бізнесу.

Для кожного різновиду рішень існує стандартний набір інформації, який повинний бути наданий стратегічним управлінським обліком.

4. Вибір відповідних фінансових показників ефективності діяльності підприємства.

3 метою забезпечення процесу контролю необхідно розробити систему фінансових показників, яка б могла створити умови для ефективного його здійснення.

5. Стратегічний управлінський облік повинний враховувати не тільки безпосередньо самі фінансові показники ефективності, але й все, що може на них вплинути в процесі їх досягнення. Іншими словами, ефективність роботи менеджерів на підприємстві не повинна бути виражена тільки в фінансових показниках.

6. Стратегічний управлінський облік повинний надавати тільки суттєву інформацію, що пов'язано з браком часу, необхідного менеджерам для сортування інформації. У зв'язку з вищезазначеним, необхідно, щоб:

- фінансова інформація надавалась в формі, яка є легкою для розуміння;
- надавалась інформація, яка є суттєвою для прийняття того чи іншого стратегічного управлінського рішення.

7. У системі стратегічного управлінського обліку всі затрати повинні бути узгодженими або обов'язковими (committed costs) і дискреційними (discretionary costs).

Дискреційні затрати (регулюючі або стратегічні) (managed or policy costs) являють собою понаджиттєво необхідні затрати, які містять затрати на маркетинг, дослідження, навчання кадрів.

Узгоджені або обов'язкові затрати (committed costs) – це затрати, які з'являються за результатами рішень, які були прийняті в минулому.

8. Система стратегічного управлінського обліку повинна надавати можливість розмежувати дискреційні затрати і затрати на технологічні процеси (engineering type costs), до складу яких входять витрати на ресурси, необхідні

для виробництва продукції. Таким чином, затрати на технологічні процеси є більш передбачуваними порівняно з дискреційними.

У зв'язку з вищезазначеним, менеджери можуть зосередити значну частину своєї уваги на визначенні найбільш ефективних напрямів використання ресурсів (тобто, на розгляд дискреційних затрат).

9. Використання методу стандарт-костинг повинно здійснюватися в стратегічному напрямі.

10. Система стратегічного управлінського обліку повинна відслідковувати зміни часу. Вищезазначена система повинна бути достатньо гнучкою для того, щоб не тільки витримати зміни, але й передбачити можливі наслідки від них.

І.А. Селіванов, к.е.н., керівник об'єднаної дирекції ФДУП РАМІ «РИА Новости» (м. Москва, Російська Федерація) [4] виокремив сім етапів впровадження стратегічного управлінського обліку, які доцільно розглядати як довгостроковий процес:

1-й етап передбачає розробку стратегічних цілей, базових стратегій по напрямам та ключових показниках. На цьому етапі необхідно чітко сформулювати місію і бачення стратегічних цілей, визначити критичні показники успіху на кожному етапі життєвого циклу продукції, робіт і послуг.

2-й етап. Цей етап передбачає здійснення детального опису бізнес-процесів (як мінімум верхнього рівня), а також аналіз стану облікового процесу на підприємстві.

3-й етап. Розробка систем планування і бюджетування. Планування доцільно здійснювати на період від одного до трьох років.

4-й етап. Цей етап передбачає розробку системи контролінгу і аналізу відхилень. Додатково необхідно визначити перелік форм і методологію бюджетного контролю і аналізу.

5-й етап. На цьому етапі слід сформувати інформаційну базу управлінського обліку, до складу якої входять внутрішні джерела (дані фінансового, кадрового, статистичного обліку), а також зовнішні (соціологічні опитування, фокус-групи, прогнози розвитку ринків і галузей, статистичні дані, спеціалізовані бази даних).

6-й етап. Формування мотивації і навчання персоналу. Належним чином сформована програма навчання співробітників разом з їх ефективною мотивацією дозволяє скоротити кількість управлінців, які не зацікавлені в розвитку стратегічного управлінського обліку, і, відповідно, зменшити рівень їх супротиву.

7-й етап. Автоматизація. Менеджери проекту повинні обрати ERP-систему (вітчизняної або зарубіжної розробки), використання якої дозволить об'єднати значний масив документів та облікової інформації, прискорити впровадження стратегічного управлінського обліку.

Свої особливості має механізм підготовки до впровадження стратегічного управлінського обліку в процесі здійснення компанією інвестиційної діяльності.

Російський вчений Медведко К.А. [1], досліджуючи практичні питання формування системи управлінського обліку в процесі стратегічного планування

і бюджетування інвестиційної діяльності підприємства, зазначає, що стратегічне планування вищезазначеної діяльності здійснюється, як правило, з горизонтом в 3 роки і безпосередньо пов'язано з формуванням проектів бюджетів (плана-графіка інвестицій, бюджету доходів і витрат (БДВ), бюджету руху грошових коштів (БРГК) та бюджетного балансу [1]. Це складний, взаємопов'язаний процес, який здійснюється в 7 етапів.

1-й етап – формування плану-графіку інвестицій по окремим інвестиційним проектам, які в майбутньому будуть включені в інвестиційну програму компанії.

2-й етап – складання прогнозного бюджетного балансу, в якому міститься план відтворення об'єктів інвестування по бухгалтерському обліку (заплановане введення об'єктів в експлуатацію).

3-й етап – формування інвестиційної програми компанії. На цьому етапі складається перелік затверджуваних інвестиційних проектів на основі звітів про виконання затверджених раніше інвестиційних проектів та запропонованих нових інвестиційних проектів на перспективу до 3 років.

4-й етап – формування проекту інвестиційного бюджету компанії для БДВ підрозділів, які, в свою чергу, формуються на основі вартісної оцінки інвестиційних проектів, що входять в інвестиційну програму (етап 1).

5-й етап – формування стратегічної програми розвитку компанії на перспективу в 3 роки. Після затвердження стратегічної програми здійснюється коректування консолідованого інвестиційного бюджету компанії на 3 роки і інвестиційних бюджетів підрозділів відповідно до стратегічної програми, а також вносяться зміни в інвестиційну програму компанії.

6-й етап – формування зведеного інвестиційного бюджету компанії для БДВ на 1 рік на основі інвестиційних бюджетів підрозділів та, виходячи з скоректованої інвестиційної програми, інвестиційного бюджету для БДВ на 3 роки і стратегічної програми.

7-й етап – формування зведеного інвестиційного бюджету компанії з метою складання БРГК на 1 рік по підрозділах компанії.

Впровадження стратегічного управлінського обліку передбачає об'єднання зусиль значної частини економічних і фінансових служб підприємства, що в перспективі передбачає отримання синергетичного ефекту.

Організація стратегічного управлінського обліку на підприємстві передбачає використання внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків різного змісту, які формуються як бухгалтерськими службами, так і іншими структурними підрозділами (відділ маркетингу, відділ ризик-менеджменту тощо) [1].

К.е.н., доцент Семанюк В.З. [6] підкреслює, що стратегічний управлінський облік є невід'ємною частиною стратегічного аналізу і створює умови для застосування стратегічного контролю.

На етапі здійснення стратегічного аналізу завдання стратегічного обліку полягають у формуванні в обліковій системі інформації про зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства. На етапі стратегічного планування функції стратегічного обліку формуються і змінюються відповідно до потреб розробки контролю за досягненням підприємством своїх стратегічних цілей.

Об'єктом стратегічного обліку науковець визначає бізнес-процеси, в результаті яких формується звітність для прийняття стратегічних управлінських рішень. На промислових підприємствах основними бізнес-процесами є: процес постачання, процес виробництва і процес реалізації продукції. До складу такої звітності входять стратегічний баланс і стратегічний звіт про фінансові результати.

Заключним етапом побудови стратегічного управлінського обліку на підприємстві є формування системи регулюючих дій та розробка пропозицій щодо користування системами цільових параметрів, показників поточних планів та окремих бюджетів [6].

К.е.н., доцент Л.А. Сахно [7] стверджує, що організація стратегічного управлінського обліку на підприємстві повинна здійснюватися в три етапи:

- методологічному;
- технічному;
- організаційному.

1. Методологічний. На цьому етапі визначають мету, об'єкти і методи стратегічного обліку, складають план рахунків управлінського обліку та перелік калькуляційних статей. Стратегічний облік, орієнтований на облік невизначеності, базується на стратегіях, які розробляються підприємством, об'єднує фінансовий і управлінський облік, а також враховує зовнішні фактори макросередовища й забезпечує спеціалістів підприємства для прийняття ефективних рішень.

2. Технічний. На цьому етапі вирішують такі завдання: створення моніторингу поточної діяльності в системі обліку даних, отриманих із зовнішнього середовища; вибір моделі складання облікової інформації; визначення напрямів руху інформації на підприємстві.

3. Організаційний. На третьому етапі визначають функції та розподіляють обов'язки між робітниками стратегічної бухгалтерії.

Функції та обов'язки стратегічної бухгалтерії можуть змінюватися з плином часу залежно від зміни внутрішніх та зовнішніх умов. У зв'язку з вищезазначеним до визначення функцій і розподілу обов'язків слід підходити творчо, намагаючись максимально зрозуміти специфічні особливості підприємства, а також цілі, які ставить перед собою керівництво.

Впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку неможливо без застосування сучасних корпоративних інформаційних систем (КІС), що враховують особливості технологічного процесу будь-якого промислового підприємства, а функціональні можливості яких вдосконалюються, починаючи з 60-х років ХХ ст. Такі системи підтримують багатоаспектний аналіз даних, прийняття рішень в складних ситуаціях, управління корпоративними базами даних, експертні системи і навчання персоналу. Перші комп'ютерні варіанти MRP (Material Requirements Planning) були побудовані на основі процесора специфікацій BOMP (Bill of Material Processor), який виконував завдання перетворення виробничого плану випуску готової продукції в план закупівель окремих матеріальних складових, які є необхідними для виготовлення продукції власного виробництва [8].

Таблиця 1

Еволюція використання корпоративних інформаційних систем з метою ведення стратегічного управлінського обліку [9]

Назва корпоративної інформаційної системи (КІС)	Результати використання
1. MRP (Material Requirements Planning)	1.1. Формування планових замовлень (назви матеріалів, розміри замовлень, акти замовлень). 1.2. Рекомендації користувачам («запустити замовлення», «перепланування замовлення», «відмінити замовлення»)
2. CRP (Capacity Requirements Planning)	Формування календарного плану потреби в потужностях (реальний план-графік виробництва)
3. «Замкнений цикл MRP» (Closed Loop MRP)	3.1. Створення механізму зворотного зв'язку між плановими даними і оперативною інформацією протягом виробничого процесу. 3.2. Моніторинг виконання плану закупок і завантаження виробничих потужностей. 3.3. Формування звітності щодо очікуваного відставання або випередження розроблених планів
4. Стандарт MRP II (Manufacturing Resource Planning)	4.1. Розробка детальних планів закупівель, завантаження виробничих потужностей, взаєморозрахунків з постачальниками. 4.2. Формування собівартості продукції. 4.3. Облік реалізації постачання і виробничих операцій. 4.4. Формування Головної книги фінансового обліку, внутрішньофірмових звітів щодо затрат та бюджету виробництва на наступний період
5. ERP (Enterprise Resource Planning)	5.1. Паралельне ведення декількох різновидів обліку відповідно до різних стандартів: національних, міжнародних, внутрішньо. 5.2. У результаті вищезазначеного виникає синергетичний ефект

Російська вчена О.В. Рожнова [9], проаналізувавши ринок інформаційних технологій, пропонує для промислових підприємств використовувати наступні комп'ютерні системи:

- інформаційні системи ABIS (Activity Based Information System), призначені для управління ефективністю діяльності промислових підприємств;
- програмний пакет для великих промислових підприємств SAPR/3;
- системи автоматизації аналізу інвестиційних проектів «ІНЕК-інвестор» фірми Інек і «Project Expert» фірми «Pro-Invest Consulting», що надають можливість оцінювати чутливість проекту щодо внутрішніх і зовнішніх чинників;
- система планування й оптимізації промислового виробництва FINECHAIN Manufacturing Solution тощо.

Однак придбання і цілеспрямоване використання вищезазначених інформаційних технологій передбачає вкладання значних інвестицій, що в окремих випадках може спричинити істотні труднощі в процесі здійснення поточної операційної діяльності. У зв'язку з вищезазначеним, в процесі впровадження стратегічного управлінського обліку необхідно враховувати його

цільову спрямованість і співвідношення витрат на його ведення з отриманими вигодами [5].

Проте в процесі впровадження стратегічного управлінського обліку в облікову систему конкретного підприємства виникають специфічні проблеми і ризики, основними з яких є [4]:

1. Відсутність довгострокових стратегічних цілей. Як правило, на підприємстві не здійснюється стратегічне планування, відсутні довгострокові цілі і особливо критерії їх досягнення, що перетворює будь-яку систему управлінського обліку в оперативну.

2. Відсутність у вітчизняного топ-менеджменту розуміння важливості впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку на підприємстві.

3. Управлінський тактичний (оперативний) і стратегічний управлінський облік сприймаються топ-менеджментом підприємства як частину системи бухгалтерського фінансового обліку.

4. Впровадження системи стратегічного управлінського обліку здійснюється без опису бізнес-процесів підприємства.

5. Надання перевищеної ролі процесу автоматизації стратегічного управлінського обліку.

6. Відсутність ефективних систем навчання і мотивації персоналу.

7. Недосконалий розподіл функціональних ролей. Важливо, щоб кожний елемент побудованої системи ритмічно функціонував. Так, керівник, який несе відповідальність за певний напрямок, повинний мати чітко окреслене коло обов'язків, відповідний рівень кваліфікації і певні повноваження щодо прийняття і делегування рішень в межах цього напрямку.

З метою прискорення процесу впровадження стратегічного управлінського обліку на промислових підприємствах доцільно створити спеціальний відділ бізнес-аналізу, зусилля співробітників якого будуть спрямовані на детальний опис, регламентацію і контролю бізнес-процесів, які притаманні конкретному суб'єкту господарювання.

Висновки

1. Стратегічний управлінський облік все більше стає невід'ємною складовою облікової системи підприємства, надаючи можливість йому стати конкурентоспроможним, визначивши свою довгострокову перспективу.

2. Процес впровадження стратегічного управлінського обліку є досить складним і довготривалим, має свої специфічні етапи, враховуючи напрями діяльності суб'єкту господарювання і особливості здійснення ним технологічного процесу.

3. Впровадження стратегічного управлінського обліку на підприємстві передбачає наявність значних грошових коштів, зміна напрямів використання яких може негативно вплинути на його поточну діяльність.

4. Ведення стратегічного управлінського обліку можливо із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій, розробка і впровадження яких пройшли значний еволюційний шлях.

5. Процес впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку має проблемні аспекти і ризики, головними з яких є відсутність у вітчизняного топ-менеджменту розуміння сутності і ролі стратегічного управлінського обліку на підприємстві, а також сприйняття його як складової бухгалтерського фінансового обліку.

6. На промислових підприємствах доцільно організовувати спеціальний відділ бізнес-аналізу, який буде координувати процес впровадження і ведення стратегічного управлінського обліку.

Література до розділу 2.13

1. Медведко К.А. Система управленческого учета как стратегический ресурс в конкурентной борьбе/ К.А. Медведко // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 4. – <http://referent.mubint.ru/8/3584>
2. Крылов С.И. Стратегический управленческий учет и его роль в управлении финансовыми потоками организации / С.И. Крылов // Управленческий учет. – 2005. – № 3. – <http://www.upruchet.ru/articles/2005/34322.html>
3. Николаева О.Е. Стратегический управленческий учет / О.Е. Николаева, О.В. Алексеева. – Изд. 2-е. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 304 с.
4. Селиванов И.А. Стратегический управленческий учет и устойчивое развитие предприятия / И.А. Селиванов // Управленческий учет и финансы. – 2012. – № 4(32). – С. 272–282.
5. Болдуев М.В. Организация стратегического управленческого обліку на промислових підприємствах / М.В. Болдуев, В.Л. Корінь // Держава та регіони. – 2010. – № 6. – С. 190–194. – (Серія : «Економіка і підприємництва»).
6. Семанюк В.З. Формування підсистеми стратегічного обліку в умовах ринкових відносин / В.З. Семанюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 11(114). – С. 59–64.
7. Сахно Л.А. Методологічні аспекти створення бухгалтерії стратегічного типу / Л.А.Сахно // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету – 2009. – № 3. – С. 752–758.
8. Вахрушина М.А. Стратегический управленческий учет: Полный курс МБА / М.А. Вахрушина, М.И. Сидорова, Л.И. Борисова. – М. : Рид Групп, 2011. – 192 с.
9. Рожнова О.В. Пути совершенствования восприятия учетной информации / О.В. Рожнова // Международный бухгалтерский учет. – 2001. – № 4. – С. 22–27.

2.14. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИПУЩЕННЯ ПРО БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ПРИ АУДИТІ ПІДПРИЄМСТВ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Петраков Я.В.

кандидат економічних наук

Чернігівський державний технологічний університет

В процесі аудиту фінансової звітності суб'єктів космічної діяльності особливої уваги потребує оцінка застосованого управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності підприємства, яке визначає фундаментальні принципи та підходи до формування показників майна, зобов'язань та капіталу клієнта.

Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту (МСА) 570 «Безперервність» припущення про безперервність діяльності застосовується до

фінансової звітності загального чи спеціального призначення і виходить з намірів власника або управлінського персоналу:

- 1) продовжувати ведення бізнесу в передбачуваному майбутньому;
- 2) не ліквідувати суб'єкт господарювання чи припинити діяльність, або ж
- 3) зазначені заходи не мають реальної альтернативи [1].

Зауважимо, що використання припущення про безперервність діяльності стосується також суб'єктів господарювання державного сектору (конструкторських бюро, науково-дослідних інститутів, державних і казенних підприємств), ризики для безперервності діяльності яких виникають внаслідок:

- 1) неприбуткового характеру діяльності, коли державна допомога зменшується чи скасовується, або в разі приватизації;
- 2) відсутності фінансування для тривалого існування або прийняття політичних рішень, що впливають на послуги таких суб'єктів.

Стандарти аудиту вимагають від групи із завдання проведення оцінки ризиків суб'єкта господарювання (на основі отриманого розуміння про галузь та бізнес клієнта), ідентифікації суттєвих викривлень за результатами проведення аудиторських процедур (зокрема, невідповідності або відсутності проведеної управлінським персоналом оцінки безперервності діяльності), а також висловлення незалежної професійної думки у звіті відповідного типу.

У зв'язку з цим, ключову роль для продовження діяльності суб'єкта господарювання відіграють фактори властивого ризику: розмір і складність суб'єкта господарювання, характер та стан його бізнесу, ступінь впливу зовнішніх чинників – стан та тенденції в галузі, тип ринку, наявність та тип конкурентних відносин, організаційно-економічні механізми регулювання та стимулювання інноваційної діяльності підприємств космічної галузі.

Поряд із традиційними ознаками припинення діяльності клієнта, автором виділено специфічні чинники, характерні лише для підприємств космічної галузі (табл. 1). Розглянемо детальніше зазначені обставини.

Високий рівень взаємозв'язку між цивільним та військовим ринками (технології подвійного призначення), що обумовлює стійкі форми патерналізму з боку держави з огляду на стратегічне значення галузі. Ринки військової техніки мають важливу відмінність, яка полягає в покритті державою витрат на розвиток технологій для нових продуктів, що знижує ризики для компаній-учасників ланцюга створення доданої. Зокрема, втрата попиту з боку військових не є критичною для виробників, які мають змогу запропонувати продукт цивільним ринкам і отримати належний прибуток. Втім, зазначений ефект є ще мало вивченим, з огляду на різну спрямованість цілей та кінцевих результатів на обох ринках.

Державна підтримка і захист ринків виступають невід'ємною складовою механізму регулювання функціонування галузі, що пояснюється: як самодостатністю та ізоляцією військових, так і ефектами розповсюдження (spillover) технологій на інші галузі економіки. Крім того, розвиток космічної галузі створює підґрунтя для прискореної модернізації інших галузей промисловості, що потребує її належного фінансування навіть за умов відсутності прямої вигоди (подібна тенденція чітко простежується в Китаї, Індії

та Бразилії, які посилили позиції на ринку завдяки державній підтримці галузі) [2, с. 12-14].

Таблиця 1

Ознаки та чинники підвищеного ризику припинення діяльності підприємств космічної галузі

Фінансові	Операційні	Інші
<i>загальні</i>		
- чисте зобов'язання або чиста позиція поточного зобов'язання, суттєві операційні збитки;	- наміри управлінського персоналу ліквідувати суб'єкт господарювання або припинити операції;	- недотримання вимог до рівня капіталу або інших статутних вимог;
- відсутність перспектив пролонгації чи погашення позик з фіксованим строком,	- втрата провідного управлінського персоналу без його заміни;	- зміни у законодавчому чи нормативному акті або урядовій політиці, які негативно вплинуть на суб'єкт господарювання;
- ознаки скасування фінансової допомоги кредиторами;	- поява дуже успішного конкурента;	- відсутність страхування чи неповне страхування від ризику катастроф.
- негативні грошові потоки від операційної діяльності, про які свідчить історична або прогнозна фінансова звітність;	- труднощі з робочою силою;	- незавершені судові або регулятивні провадження проти суб'єкта господарювання, які, якщо вони будуть задоволені, можуть призвести до претензій, виконання яких суб'єктом господарювання малоімовірне;
- негативні основні фінансові коефіцієнти;	- нестача важливих ресурсів;	
- значне зменшення вартості активів; що використовуються для генерування грошових потоків;	- втрата основного ринку, основного клієнта (клієнтів), права привілею, ліцензії або основного постачальника (постачальників);	
- нездатність вчасно платити кредиторам або виконувати умови угод про позики, борги або припинення виплати дивідендів;	- перехід з операцій у кредит на операції з постачальниками, які оплачуються при доставці;	- нездатність отримати фінансування для розробки нових основних продуктів або інші суттєві інвестиції.
<i>специфічні (розроблено автором)</i>		
погіршення кон'юнктури на міжнародних ринках капіталу або зниження національної суверенної боргової позиції, що підвищує вартість запозиченого капіталу;	істотні зміни в структурі суб'єкта господарювання внаслідок зміни форми власності та організаційно-правової форми через процедуру реорганізації;	втрата державної (бюджетної) підтримки для НДДКР;
відсутність обгрунтованого прогнозу формування грошових потоків на підприємстві;	неможливість зміни профілю продукту чи технології (з військового на цивільний та навпаки);	відсутність економічної віддачі від проведених наукових досліджень протягом тривалого періоду

Джерело: складено автором на основі [1].

У більшості країн космічні технології визначають стратегічний імператив розвитку, переслідуючи одразу подвійну ціль (військову та цивільну). Це

призводить до надмірного інтересу держави до розвитку галузі, що проявляється, зокрема, через:

- зростання кількості обмежувальних заходів та підвищення контролю за експортом;
- посилення міжнародної конкуренції на ринку трансферу технологій на фоні мультиплікативного зростання міжнародних контрактів;
- переміщення виробничих центрів до країн з більш дешевою ресурсною базою.

Складна природа космічної галузі виступає природним бар'єром для інновацій, обмежуючи можливості контролю за можливими технологіями та взаємозв'язками. Так, отримання незначних технологічних покращень вимагає істотних ресурсів та зусиль, а вузька спеціалізація більшості компаній-виробників, що мають власні ноу-хау на вістрі технологічних досягнень, робить їх більш вразливими як до зовнішніх шоків, так і до внутрішніх дезорганізаційних проявів.

Широка внутрішня та міжгалузева кооперація, значна кількість співвиконавців при проектуванні, виготовленні, випробуванні виробів обумовлює формування довгих ланцюгів створення доданої вартості – в процесі створення ракетної та космічної техніки беруть участь понад 550 організацій з суміжних галузей промисловості [3]. Це можна побачити зі структури ракетно-космічного комплексу будь-якої країни:

- виробництво ракетно-космічної техніки (заводи, технологічні науководослідні інститути, підприємства різних форм власності);
- експериментальна база для наземного налаштування РКТ;
- розробка ракетно-космічних засобів, проведення НДДКР (науководослідні інститути, конструкторські бюро, науково-виробничі об'єднання);
- запуск космічних апаратів (космодроми з інфраструктурою забезпечення);
- орбітальні угруповання (космічні об'єкти різного цільового призначення);
- управління космічними апаратами (комплекси командних інформаційних систем, центри управління);
- прийом та обробка інформації (абонентські пункти, пункти збору інформації) [4].

Висока наукоємність бізнесу. Високий рівень технологій, які застосовуються в космічній галузі, вимагає постійної роботи над підвищенням наукоємності бізнесу. При цьому, досягнення навіть незначних технологічних зрушень вимагає значних зусиль та призводить до істотного підвищення ціни кінцевого виробу. Так, помилка в технології призводить до значних фінансових втрат внаслідок неправильного позиціонування в технологічній матриці на ринку [3].

Порівняно високі витрати прогресивного характеру. Якщо наприкінці 1980-х років для створення нового покоління літальних апаратів (за оцінками експертів), потрібно було \$10 млрд., то в 2004 році нове покоління аеробусів А380 коштувало \$15 млрд. (в постійних цінах). Для зниження фінансових

ризиків, витрат на управління та розвиток, компанії інтенсифікують перед проектну підготовку, вибудовуючи оптимальні партнерські зв'язки [5].

Високі бар'єри входження в галузь та низька первісна ємність ринків. Технологічні та технічні розробки підприємств космічної галузі виходять далеко за межі її потреб. А створені інноваційні продукти, зазвичай, випереджають розвиток традиційних ринків, що вимагає формування нової групи попиту. До того ж, висока наукоємність бізнесу та специфічність обладнання вимагає істотних початкових витрат.

Більшість країн створюють прямі або штучні бар'єри для входження в галузь з метою недопущення поглинань з боку зарубіжних компаній. Втім, великі гравці уникають подібних бар'єрів шляхом використання міжгалузевих домовленостей, різноманітних форм кооперації (зокрема, вертикальної інтеграції).

Специфічність генерування грошових потоків. Довготривалий операційний цикл (7-10 років до початку отримання прибутку) та високі початкові інвестиції ускладнюють процес управління грошовими потоками [5]. Процес фінансування розробки та впровадження виробу є критично важливим для успішної роботи підприємств космічної галузі, особливо невеликих компаній, які визначають розподіл ризиків та витрат виробництва.

Циклічні макроекономічні коливання. Стратегічні державні пріоритети мають вагомий стримуючий чинник у вигляді фінансово-економічної та бюджетно-боргової кризи, які призвели до посилення бюджетних дисбалансів, процедур фіскальної консолідації в більшості розвинених країн світу, в результаті чого бюджетне фінансування НДДКР космічної галузі стабільно скорочується.

Серед інших вагомих причин цього негативного явища називають:

- скорочення інституційного попиту (передусім, сектора загальнодержавного управління) на послуги зв'язку через зменшення бюджетного фінансування науки та оборони [6];

- введення заходів протекціонізму (створення або активна підтримка так званих «захищених» ринків – ринків з обмеженою конкуренцією, визначальну роль в яких відіграє держава як ключовий споживач товарів та послуг, або як активний регулятор ринку, що переслідують інші, ніж учасники ринку, цілі) [7];

- обмежену підтримку високо-ризикових проектів через скорочення вільних потоків капіталу на міжнародних ринках, ускладненню доступу до фінансування для нових проектів [8];

- посилення конкурентного середовища з боку комерційних проектів та нових гравців на ринку [5];

- зростання витрат на сировину та обладнання з одночасним здешевленням космічної техніки [4];

- формування надмірної пропозиції в окремих комерційних сегментах у зв'язку з появою нових учасників ринку [10].

Виконуючи процедури з оцінки ризиків, як вимагає МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища», аудитор повинен розглянути, чи існують

події або умови, які можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність. При цьому аудитор повинен визначити, чи виконав управлінський персонал попередню оцінку здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність та:

а) якщо така оцінка була виконана, аудитор повинен обговорити оцінку з управлінським персоналом і визначити, чи ідентифікував управлінський персонал події та умови, які окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність, і, якщо це так, обговорити плани управлінського персоналу щодо таких подій та умов, або б) якщо така оцінка ще не була виконана, аудитор повинен обговорити з управлінським персоналом основу для використання за призначенням припущення про безперервність діяльності та зробити запит управлінському персоналу, чи існують такі події та умови, які окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність [1].

Оскільки припущення про безперервність діяльності є фундаментальним принципом при складанні фінансової звітності, то управлінський персонал зобов'язаний здійснювати конкретну оцінку здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльності, навіть якщо концептуальна основа фінансової звітності не містить явної вимоги робити це. Така вимога передбачає формування персоналом судження (твердження) у певний момент часу про невизначені за сутністю майбутні результати подій чи умов.

Одержання аудитором доказів щодо оцінки управлінським персоналом здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність включає: встановлення наявності такої оцінки, визначення періоду її застосування та повноти судження управлінського персоналу, а також аналіз виявлених викривлень та невідповідностей.

Наявність оцінки безперервності діяльності підприємства. За певних обставин, невиконання управлінським персоналом детального аналізу для підтвердження оцінки його тверджень щодо припущення про безперервність не може перешкодити аудитору зробити висновок про те, чи є прийнятним використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності за конкретних обставин.

Період оцінки. При вивченні оцінки управлінського персоналу здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність аудитор повинен охопити той самий період, який був використаний управлінським персоналом для виконання оцінки, як вимагають застосована концептуальна основа фінансової звітності або законодавчий чи нормативний акт, якщо вони встановлюють довший період. Якщо оцінка управлінського персоналу щодо здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність охоплює менш ніж 12 місяців від дати фінансової звітності, тоді, як визначено у МСА 560 «Подальші події», аудитор повинен попросити управлінський персонал розширити період оцінки принаймні на 12 місяців від цієї дати [1].

Повнота судження управлінського персоналу. Аудитор повинен розглянути, чи містить оцінка управлінського персоналу всю доречну інформацію, яка стає відомою аудитору в результаті аудиту.

Аналіз суттєвих викривлень та невідповідностей. Якщо ідентифіковано події або умови, які можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність, аудитор повинен отримати достатні та прийнятні аудиторські докази, щоб визначити, чи існує суттєва невизначеність, за допомогою виконання додаткових аудиторських процедур, включаючи розгляд пом'якшувальних чинників, зокрема:

1) повторного виконання управлінським персоналом оцінки безперервності (якщо він ще не виконав оцінку здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність);

2) отримання пояснень управлінського персоналу шляхом оцінки його планів щодо майбутніх дій у зв'язку з його оцінкою безперервності діяльності, чи ймовірно, що результат цих планів поліпшить ситуацію і чи здійсненні плани управлінського персоналу за конкретних обставин;

3) виконання аналітичних процедур для оцінки достовірності прогнозу руху грошових коштів (якщо аналіз такого прогнозу є значущим чинником при розгляді майбутнього результату подій або умов в оцінці планів управлінського персоналу щодо майбутніх дій);

4) використання процедури запитів та роботи експертів.

Одержані аудитором докази мають стати основою для формування думки щодо повноти і відповідності даних фінансової звітності встановленій замовником концептуальної основи. Наявність суттєвих викривлень у твердженнях управлінського персоналу при оцінці безперервності діяльності підприємства є підставою для висловлення негативної думки, а його відмова щодо формування такої оцінки для досліджуваної звітності – підставою для відмови аудитора від висловлення думки.

Отже, значущість та всеохоплюючий характер твердження про безперервність діяльності для фінансової звітності суб'єкта господарювання вимагають від аудитора ретельного вивчення не тільки клієнта, а і його зовнішнього середовища.

Разом з цим, підприємства космічної галузі повинні приділяти більше уваги формуванню власної системи економічної безпеки (яка чинить стабілізаційний вплив на діяльність підприємства), з огляду на їх стратегічне значення для економіки та добробуту країни.

Література до розділу 2.14

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року, частина 1. [Електронний ресурс]/ Пер. з англ.: Ольховікова О.Л., Селєзньов О.В., Зєніна О.О., Гик О.В., Біндер С.Г. – К.: МФБ, АПУ, 2010. – 852 с. — Режим доступу: http://apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf
2. Competitiveness of the EU Aerospace Industry (with focus on Aeronautics Industry) // FWC Sector Competitiveness Studies. Within the Framework Contract of Sectoral Competitiveness Studies - ENTR/06/054. – Rotterdam: ECORYS, 2009. – 356 p.

3. Бойко А.А. Роль лизинга в обновлении основных производственных фондов предприятий ракетно-космической промышленности / А.А. Бойко, Е.С. Рыбакова // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М. Ф. Решетнева. – 2011. – №3. – С.182-188.
4. Извеков А. Лизинг для Российского космоса / А. Извеков // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gznleasing.ru/press/press64.html>
5. Space Economy at a Glance 2011. – OECD, 2011.
6. Aerospace Global Report 2011. – Denver: IMAP, Clerwater Corp., 2011. – 20 p.
7. Гуца А. Ракетно-космическая деятельность развивающихся стран и международная безопасность / Александр Гуца, Наталия Ромашкина // Индекс безопасности. – 2008. – № 4(87), Том 14. – С. 83-94.
8. Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008 – 2012 рр. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nkau.gov.ua
9. Зінченко О. Космічна галузь України – перспективи розвитку / О.О. Зінченко, Д.В. П'ясовський, С.В. Водоп'ян // Збірник наукових праць ЖВІ НАУ. – 2009. – Вип. 2. – С.26-33.
10. Шкарлет С. Формування і діяльність системи економічної безпеки сучасного підприємства / С. Шкарлет, В. Іванець // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: зб. – Чернігів: ЧДТУ, 2012. - № 1(56). – С.21-25. – (Серія «Економічні науки»).

2.15. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДСИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ФУНКЦІОНАЛЬНО РОЗВИНУТИХ СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Ткаченко С.А.

к.е.н., проректор з науково-педагогічної роботи

Вищий навчальний заклад «Миколаївський політехнічний інститут»

Виконання системних вимог – один із найголовніших моментів у методології проектування і впровадження підсистеми бухгалтерського обліку в функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення, так як ці вимоги, роблячи істотний вплив на структуру підсистеми, багато в чому визначають характер виконуваних нею функцій.

Найбільш важливою вимогою, що пред'являються до підсистеми бухгалтерського обліку, є забезпечення чіткої узгодженості в роботі всіх її структурних частин, а також методологічної єдності побудови та функціонування підсистеми з функціонально розвинутою системою управління спеціального призначення в цілому і можливою системою управління більш високого рівня. Виконання цієї вимоги можливо тільки в умовах методологічної, інформаційної, програмної, технічної та організаційної сумісності окремих частин підсистеми, а також сумісності підсистеми за зазначеними ознаками з функціонально розвинутою системою управління спеціального призначення в цілому і можливою системою управління більш високого рівня.

У процесі проектування підсистеми повинен бути прийнятий до уваги еволюційний характер її розробки, впровадження і експлуатації. Підсистема

бухгалтерського обліку завжди створюється в умовах функціонування раніше існуючої традиційної системи обліку і стрибкоподібний перехід від старої форми обліково-економічного забезпечення до нової неможливий. Створення повністю закінченої підсистеми – складний і тривалий процес, пов'язаний з проведенням експериментальних перевірок, подоланням неминучого психологічного бар'єру з боку персоналу управління і інше.

Розробники систем управління однастайні, коли мова заходить про труднощі проектування і впровадження функції обліково-економічного забезпечення. Складність тут, очевидно, в тому, що в цій підсистемі, крім стандартних правил обробки показників, потрібно використовувати елементи операційного мислення, пов'язаного з процесом переробки інформації. Інакше кажучи, саме в цій підсистемі належить інтерпретувати економічну діяльність в цілому або її окрему сторону, тобто піднятися в рамках цієї підсистеми до рівня розуміння інформації. Це, так би мовити, максимальна вимога до бухгалтерського обліку в функціонально розвинутої системі управління спеціального призначення (або в системі управління більш високого рівня), яка сьогодні реалізується дуже слабо через складність самої задачі. Саме це обумовлює необхідність розробки підсистеми бухгалтерського обліку чергами, а впровадження її по етапах. Виконання перерахованих вище вимог можливе тільки за умови застосування правильної науково обґрунтованої методології проектування і впровадження підсистеми бухгалтерського обліку, заснованої на системному підході і найважливіших принципах створення функціонально розвинених систем управління спеціального призначення, сформульованих у працях провідних фахівців у галузі кібернетики, системотехніки, економіко-математичних методів – професорів Р. Аллена, Н. Вінера, В.М. Глушкова, М.М. Амосова, І.О. Артеменко, Х. Гуда, Р.Е. Макола, О.М. Фортунатова, К. Шеннона, У.Р. Ешбі, Х. Кобелта, П. Шульта, С. Муноца [1-10] та інших. Системний підхід до питань проектування та впровадження функції бухгалтерського обліку на підприємствах передбачає розгляд підсистеми обліково-економічного забезпечення, з одного боку, як складової частини функціонально розвинутої системи управління спеціального призначення, а з іншого – як єдиного цілого, рішення спочатку загальних проблем, врахування всіх елементів підсистеми та їх взаємного впливу один на одного і тільки після цього перехід до вирішення окремих часткових питань створення підсистеми. Необхідна умова такого підходу – попереднє дослідження функції бухгалтерського обліку на підприємстві та розробка основних її моделей.

Накопичений в суднобудуванні і ряді інших машинобудівних галузей досвід дає можливість визначити основні принципові елементи методологічного підходу до проектування і впровадження на підприємствах підсистеми бухгалтерського обліку в функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення: створення необхідних для розробки проектних рішень по підсистемі, розробка функціональної структури підсистеми, вибір засобів і методів реалізації підсистеми, визначення напрямів та етапів реалізації підсистеми.

Розробка підсистеми бухгалтерського обліку, як і функціонально

розвиненої системи управління спеціального призначення взагалі, вимагає наявності досить великого переліку відповідних технічних, матеріальних, організаційних та інших передумов. Так, практика свідчить, що для проєктування підсистеми бухгалтерського обліку на підприємствах, як мінімум, повинні бути в наявності: по-перше, комплекс технічних засобів, що дозволяють в принципі здійснювати повну обробку обліково-економічної інформації; по-друге, кваліфікований персонал, що володіє знаннями, як в області бухгалтерського обліку, так і в області всебічної обробки інформації; по-третє, методологія бухгалтерського обліку, як основа для формування переліку обліково-економічних завдань, що підлягають впровадженню.

Більш широкий підхід до даної проблеми передбачає розгляд в якості передумов, необхідних для створення підсистеми, заснування підрозділів по експлуатації підсистеми, створення початкової інформаційної бази на всіляких носіях, наявність пакетів прикладних програм та інше.

Розробка функціональної структури підсистеми бухгалтерського обліку відноситься до числа найбільш важливих питань, що потребують попереднього рішення і передують вирішенню інших часткових питань. Обрана функціональна структура підсистеми дозволяє синтезувати окремі її внутрішні компоненти, визначити характер їх взаємодії в процесі досягнення заданих цілей.

Функціональна структура підсистеми бухгалтерського обліку розробляється на основі визначення: «ключових точок» системи управління підприємством (об'єднанням) – точок прийняття рішення; цілей підсистеми в цілому, та її складових; найважливіших компонентів підсистеми; інформаційного потоку; зворотних зв'язків тощо.

Відпрацювання «ключових точок» системи управління передбачає дослідження структури застосовуваних на різних рівнях управління підприємством (об'єднанням) рішень, оскільки саме в точках прийняття рішень знаходяться споживачі бухгалтерської інформації. При дослідженні встановлюється: найменування рішення, частота прийняття рішення, фактори прийняття рішення, правила прийняття рішення, варіанти рішення, джерело інформації для рішення, форма подання інформації для прийняття рішення та інше. Виконання даної роботи дозволяє визначити зміст і спрямованість вихідний інформації підсистеми бухгалтерського обліку.

Відпрацювання цілей зводиться до побудови дерева цілей підсистеми. Ця робота необхідна для функціональної ув'язки внутрішніх компонентів підсистеми, перевірки їх відповідності призначенню підсистеми і системи управління в цілому. Дерево цілей виступає як ланка, що пов'язує воедино функціональні характеристики підсистеми бухгалтерського обліку із структурою прийнятих на підприємстві (об'єднанні) рішень.

Відпрацювання найважливіших компонентів підсистеми полягає у формуванні на основі дерева цілей відповідних блоків і комплексів обліково-економічних завдань підсистеми. У сукупності з відпрацюванням інформаційного потоку і зворотних зв'язків даної роботи дозволяє побудувати концептуальну модель функціональної структури підсистеми бухгалтерського

обліку.

Концептуальна модель представляє собою блок-схему або понятійну форму опису структури і функцій (процедур) підсистеми в цілому і її внутрішніх компонентів, які якісно (логічно) пов'язують досліджувані характеристики (параметри) підсистеми та її структурні компоненти з впливами (параметрами) зовнішнього середовища в процесі виконання підсистемою свого цільового призначення.

У подальшому на основі концептуальної моделі повинна бути створена нормативна алгоритмічна модель функціональної структури підсистеми бухгалтерського обліку як набір формалізованих правил, прийомів, обчислювальних процедур, послідовне застосування яких дозволяє реалізувати задані підсистемі цілі.

Побудова концептуальної та нормативної алгоритмічних моделей служить основою для визначення в підсистемі складу алгоритмів перетворення вхідних повідомлень в необхідні вихідні, а також їх взаємної ув'язки, що відіграє важливу роль у визначенні правильних напрямків і етапності робіт з проектування і впровадження підсистеми бухгалтерського обліку.

Складність проблеми проектування і впровадження на підприємствах функції бухгалтерського обліку, унікальний характер робіт, необхідність максимального скорочення часу розробок – все це настійно вимагає пошуку більш ефективних засобів і методів реалізації обраної побудови підсистеми обліково-економічного забезпечення. Зокрема, сказане диктує необхідність подальшого розвитку і поглиблення системного підходу до проектування і впровадження функції обліку, а саме застосування програмно-цільового методу проектування та впровадження підсистеми бухгалтерського обліку для самих різних рівнів управління (підприємство, об'єднання, галузь).

Формою здійснення програмно-цільового методу у створенні підсистеми бухгалтерського обліку на підприємстві має бути побудова програмної робочої групи висококваліфікованих фахівців різного профілю. Тільки інтегрований фонд знань фахівців різного профілю, колективу яких довірена розробка підсистеми бухгалтерського обліку, дасть можливість правильно зорієнтуватися у виборі відповідних засобів і методів, а отже, може забезпечити створення підсистеми, практичне втілення якої дозволить всебічно спроектувати і впровадити найважливішу функцію управління промисловими підприємствами і об'єднаннями – бухгалтерський облік.

У цьому зв'язку величезні можливості для наукового пізнання обліку як функції управління відкриває кібернетика. Однак було б неправильно вважати, що організація на підприємствах бухгалтерського обліку може бути здійснена виключно засобами кібернетики і тільки в рамках цієї науки. Це пояснюється тим, що кібернетика зачіпає лише прикладення принципів теорії регулювання систем до господарським процесам. Особливості функції обліково-економічного забезпечення вимагають спеціального наукового дослідження, що спирається, крім того, на теорії систем, системний аналіз, теорію інформації, політичну економію, теорію управління, економіку промисловості, організацію і планування виробництва, аналіз, прикладну математику, інженерні науки,

соціологію, право та інші.

Провідну роль серед забезпечуючих елементів у підсистемі бухгалтерського обліку все ж відіграє методологічне забезпечення, що визначає порядок здійснення функцій обліку на підприємствах і в об'єднаннях. У цьому зв'язку методологічні матеріали повинні відповідати наступним вимогам: відображати специфіку економіки та організації виробництва конкретного об'єднання, підприємства, цеху; забезпечувати можливість як всебічного висвітлення діяльності підприємств та їх внутрішніх підрозділів, так і вивчення окремих її сторін; забезпечувати виявлення відхилень від плану; виявляти резерви підвищення ефективності виробництва за групами факторів, у тому числі за рахунок факторів науково-технічного прогресу; забезпечувати можливість прогнозування та інше. Для розробки таких методологічних матеріалів необхідні знання: галузевої економіки; особливостей планування й організації виробництва на конкретному підприємстві; галузевих особливостей організації бухгалтерського обліку; організації економічного аналізу; математичних методів аналізу (факторний аналіз, економіко-математичне моделювання, матричні моделі, математичне програмування, кореляційний і регресійний аналіз, евристичні методи); особливостей сучасної обробки інформації.

Не менш важливим елементом підсистеми бухгалтерського обліку є інформаційне забезпечення. До структури і змісту інформаційного забезпечення обліку пред'являються вимоги, витікаючи з алгоритмічної моделі функціонування підсистеми. Розробка інформаційних аспектів підсистеми вимагає знань: методології обліку, системотехніки, теорії інформації, організації банків даних у функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення, інформаційних можливостей функціональних підсистем функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення, способів обробки та отримання інформації та інше. Наприклад, для визначення вихідної інформації підсистеми бухгалтерського обліку необхідні дослідження обліково-економічної інформації з погляду її цінності для різних споживачів. Крім того, для інтеграції обробки даних, функціонування банку даних та організації спільної роботи споживачів та електронно-обчислювальних машин в режимі діалогу необхідні дослідження обліково-економічної інформації в семантичному аспекті. У цьому випадку при створенні інформаційного забезпечення підсистеми потрібним є точний і повний опис змісту облікових даних, встановлення взаємозв'язку між поняттями і термінами, введення системи уніфікованих термінів і правил побудови з них осмислених фраз тощо.

Важливі функції в підсистемі бухгалтерського обліку виконуються математичним забезпеченням, що включає в себе комплекс мовних і програмних засобів, сукупність яких повинна забезпечувати достатню і ефективну реалізацію алгоритмів розв'язання обліково-економічних завдань на основі простих методів розрахунку кожного варіанту алгоритму. Ефективне математичне забезпечення бухгалтерського обліку може бути створене на базі знань: застосовуваних методик обліково-економічного забезпечення;

математичних методів; способів отримання, обробки і виведення інформації; стандартного математичного забезпечення відповідних технічних засобів; мов програмування; моделювання та інше.

Істотний вплив на функціонування підсистеми бухгалтерського обліку чинить технічне забезпечення, основу якого становить комплекс технічних засобів. Комплекс технічних засобів повинен забезпечувати зняття та передачу інформації для обліку в момент і в місці її виникнення, синхронізацію процесу обліково-економічних розрахунків з виробничим процесом, завершення певних бухгалтерських розрахунків в задані моменти часу. Для правильного вибору комплексу технічних засобів необхідно знати: експлуатаційні характеристики електронної та іншої обчислювальної техніки; теорію обробки інформації; організацію бухгалтерського обліку на підприємстві; використовувані мови програмування тощо.

Впровадження функцій обліку на підприємствах і в об'єднаннях вимагає вирішення і відповідних організаційних питань. Організаційне забезпечення підсистеми бухгалтерського обліку складається з взаємопов'язаних структурних підрозділів, персоналу яких чітко визначені функції і завдання по прийому, обробці та передачі обліково-економічної інформації на всі рівні управління. Створення ефективного організаційного забезпечення підсистеми диктує необхідність знання: системотехніки; організації управління на конкретному підприємстві; методики проведення бухгалтерського обліку; особливостей використовуваної на підприємстві обчислювальної техніки; сучасних способів отримання, обробки і передачі інформації в умовах функціонально розвинених систем управління спеціального призначення; наукової організації праці та управління; соціології; психології та інше.

Економічний ефект, який можуть отримати підприємства від застосування електронно-обчислювальної техніки в бухгалтерському обліку, вирішальним чином залежить від того, наскільки ефективно будуть використані в процесі проектування і впровадження цієї функції управління підприємством досягнення всіх взаємно переплетених галузей знань. Але і ці знання приведуть до бажаних результатів тільки в тому випадку, коли керівники всіх рівнів управління виробництвом усвідомлять у повної міри важливість створення на кожному підприємстві і в кожному об'єднанні функціонально розвинених систем бухгалтерського обліку.

Новизна, складність, науково-дослідний характер робіт по створенню підсистеми бухгалтерського обліку, а також залежність від її інформаційної бази функціонально розвиненої системи управління спеціального призначення в цілому робить досить актуальною проблему визначення напрямів та етапів проектування і впровадження підсистеми.

Склад, зміст, порядок виконання і оформлення робіт по створенню підсистеми ідентичні роботам з проектування функціонально розвиненої системи управління спеціального призначення взагалі. Але поряд з наявністю спільних моментів, зміст робіт на окремих стадіях створення підсистеми бухгалтерського обліку має і свої специфічні особливості. Накопичений в суднобудуванні та інших машинобудівних галузях досвід по впровадженню

розрахунків дозволяє, зокрема, визначити перелік основних питань, які повинні бути вирішені в процесі проектування.

На передпроектній стадії вирішують наступні питання: визначають об'єкти (об'єднання, підприємство тощо), для яких необхідно спроектувати підсистему бухгалтерського обліку; досліджують систему управління на обраних об'єктах з точки зору структури прийнятих рішень; досліджують систему організації обліку на обраних об'єктах з метою визначення можливостей її удосконалення; оцінюють можливість застосування при створенні підсистеми наявних універсальних проектних рішень (інструктивно-методичних матеріалів з обліку, пакетів прикладних програм); обґрунтовують кількість і зміст черг розробки та впровадження підсистеми; розраховують витрати на створення підсистеми і попередній економічний ефект; розробляють заходи по зміні процесів обліку та управління, виходячи з вимог функціонально розвинених систем управління спеціального призначення; визначають організації, які необхідно залучити до розробки підсистеми.

До числа найбільш відповідальних робіт, виконуваних на передпроектній стадії, слід віднести дослідження структури прийнятих на підприємстві управлінських рішень. Мета цієї роботи – встановити для кожного рівня керівників перелік рішень, для прийняття яких вимагається обліково-економічна інформація; оцінити доцільність розподілу прав прийняття рішень за рівнями управління; виявити дублювання і повноважних керівників з прийняття рішень. Інформація для оцінки змісту та спрямованості рішень членами дослідницької групи може бути отримана: з протоколів оперативних нарад, текстів наказів і розпоряджень, фотографій та самофотографій робочого часу керівників, посадових інструкцій тощо.

Дослідження існуючої на підприємстві системи організації обліку здійснюється у взаємозв'язку і на основі робіт по вивченню структури управлінських рішень. Для кожного рівня керівників визначають реальну забезпеченість обліково-економічною інформацією, уточнюють форму і строки подання інформації, визначають надлишкову інформацію або її недолік, встановлюють напрями вдосконалення інформації і інше.

За результатами виконання робіт передпроектної стадії складають два документи: техніко-економічне обґрунтування і технічне завдання. У техніко-економічному обґрунтуванні фіксують виробничу необхідність і економічну ефективність створення підсистеми бухгалтерського обліку. Технічне завдання після затвердження відповідними вищестоящими організаціями являє собою документ, що дає юридичне право на початок розробок по підсистемі.

На стадії технічного проектування вирішують наступні питання:

- створюють методологічне забезпечення підсистеми бухгалтерського обліку;
- визначають (уточнюють) програму випуску підсистеми, тобто встановлюють перелік обліково-економічної інформації, необхідної для прийняття на різних рівнях оптимальних управлінських рішень;
- будують концептуальну модель функціональної структури підсистеми, встановлюють її внутрішні та зовнішні зв'язки;

- визначають способи вирішення облікових завдань;
- здійснюють побудову нормативної алгоритмічної моделі підсистеми та її оптимізацію (визначають і уточнюють склад та взаємозв'язки алгоритмів перетворення вхідної інформації у вихідну);
- формують вимоги до паралельних функціональних підсистем функціонально розвинених систем управління спеціального призначення і системам управління верхнього та нижнього рівнів; здійснюють прив'язку до комплексу технічних засобів; створюють інформаційне забезпечення підсистеми (прив'язку до існуючої інформаційної бази, її вдосконалення, в необхідних випадках нові інформаційні масиви і інше); виробляють рекомендації по створенню організаційного забезпечення підсистеми; визначають склад завдань з бухгалтерського обліку першої черги впровадження і склад завдань, впроваджуваних в наступних чергах; розробляють постановки задач підсистеми першої черги впровадження, що містять процедури обробки інформації з описом алгоритмів і використовуваних засобів програмного забезпечення; розраховують економічний ефект від впровадження завдань першої черги.

Особлива увага на стадії технічного проектування повинна бути звернена на створення методологічного забезпечення підсистеми бухгалтерського обліку. Практичний досвід свідчить, що для успішного проектування і розвитку у функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення даної підсистеми роботи зі створення методологічного забезпечення необхідно вести випереджаючими темпами в порівнянні з розробкою інших видів забезпечення.

Вельми принциповим на стадії технічного проекту є питання вибору завдань підсистеми, впровадження яких має бути здійснено у складі першої черги. При визначенні першочергових завдань обліку доводиться брати до уваги цілий ряд обставин: дані завдання мають бути інформаційно пов'язані з задачами інших підсистем функціонально розвинених систем управління спеціального призначення, дані завдання мають бути базовими для вирішення інших завдань підсистеми (тобто вихідна інформація першочергових завдань повинна бути вхідною, по можливості, для більшого кола інших задач); дані задачі повинні володіти певною економічною ефективністю. На практиці доводиться брати до уваги значно більше число факторів. Наприклад, наявність готових розробок, можливість використання пакетів прикладних програм для вирішення завдань даного класу, необхідність передачі результатів вирішення завдань на верхній рівень, універсальність завдань для різних підприємств і галузей, соціальна значимість завдань та інше. Природно, що при виборі обліково-економічних завдань першої черги слід виходити з реальної наявності трудових, матеріальних, фінансових ресурсів.

Виконані розробки в галузі проектування та впровадження обліково-економічних розрахунків дозволяють зробити висновок про доцільність включення до складу першої черги впровадження підсистеми бухгалтерського обліку комплексів задач з обліку праці і заробітної плати, з обліку використання матеріальних ресурсів, по обліку використання основних засобів

і по обліку виробництва.

Результати робіт, виконаних на стадії технічного проекту, оформляються у вигляді пояснювальної записки - «Технічний проект підсистеми бухгалтерського обліку», яка після затвердження вищестоящими органами є основним документом, що визначає створення підсистеми та її розвиток на перспективу.

На стадії проектування вирішуються також питання: розробляється програмне забезпечення задач підсистеми, що входять до складу першої черги впровадження, а також інших черг; розробляється програмне забезпечення та відповідна робоча документація по організації банку даних підсистеми, включаючи генерацію, налагодження і здачу робочих програм банку даних; здійснюється стикування робочих програм завдань обліку з програмами завдань інших підсистем функціонально розвинених систем управління спеціального призначення; завершується розробка організаційного забезпечення підсистеми – формування нових структурних підрозділів, навчання персоналу і інше.

Мета робочого проектування полягає в підготовці документації, необхідної для налагодження і впровадження завдань підсистеми бухгалтерського обліку, проведенні приймально-здавальних випробувань, а також забезпеченні надалі нормального функціонування підсистеми.

Завершальна стадія створення підсистеми бухгалтерського обліку – введення в експлуатацію. Коло питань, розв'язуваних на цій стадії, включає: проведення дослідної експлуатації окремих завдань і комплексів задач підсистеми; проведення приймально-здавальних випробувань; приймання задач підсистеми в промислову експлуатацію.

Введення в промислову експлуатацію задач підсистеми означає перехід від традиційних методів і форм організації обліку на підприємстві (об'єднанні) до нових, побудованих на прогресивних економіко-математичних методах і сучасної електронно-обчислювальної техніки.

Виконані в суднобудуванні і ряді інших машинобудівних галузей дослідження дозволяють орієнтовно визначити трудомісткість робіт по створенню підсистеми бухгалтерського обліку для рівня підприємств і виробничих об'єднань (табл. 1).

Таблиця 1

Трудомісткість робіт по створенню підсистеми бухгалтерського обліку

Стадії створення і впровадження підсистеми	Трудомісткість робіт (людино-днів)
1. Передпроектна	20-30
2. Технічний проект	140-195
3. Робочий проект	150-190
4. Введення в експлуатацію	110-155
Разом	420-570

На підставі наведених даних стає очевидним, що для виконання робіт по створенню і впровадженню підсистеми обліку в функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення будуть потрібні порівняно тривалі терміни. У цьому зв'язку значення набуває концентрація трудових

ресурсів, а також кооперація багатьох підприємств і науково-дослідних інститутів. Тільки в цьому випадку можна розраховувати на успіх.

Література до розділу 2.15

1. Аллен Р. Математическая экономия / Р. Аллен; [перевод с английского под редакцией и со вступительной статьёй Альб. Л. Ванштейна]. – Москва: «Издательство иностранной литературы», 1963 – 670 с.
2. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / Норберт Винер; [пер. с англ. И.В. Соловьева; под ред. Г.Н. Поварова]. – М.: Советское радио, 1958. – 216 с.: рис.
3. Глушков В.М. Введение в кибернетику / В.М. Глушков. - Киев: Изд-во АН УССР. – 324 с.
4. Глушков В.М. Энциклопедия кибернетики: в 2 томах / [редкол.: В.М. Глушков (ответственный редактор); Н.М. Амосов; И.А. Артеменко ... и др.]. – Киев: Украинская советская энциклопедия, 1974–1975. – 1200 с.
5. Гуд Г.Х. Системотехника. Введение в проектирование больших систем: [монография] / Г.Х. Гуд, Р.Э. Макол; [пер. с англ. К.Н. Трофимова и др.; под ред. Г.Н. Поварова]. – М.: Сов. радио, 1962. – 383 л.: ил.
6. Фортунатов А.Н. Взаимодействие субъектов социальной коммуникации в медиареальности: [монография] / А.Н. Фортунатов. – Н. Новгород: ННГАСУ, 2009. – 338 с.
7. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / К. Шеннон; [пер. с англ.]. – Москва: «Издательство иностранной литературы», 1963. – 830 с.
8. Эшби У.Р. Введение в кибернетику / У.Р. Эшби; [пер. с англ.]. – Москва: «Издательство иностранной литературы», 1959. – 432 с.
9. Kobelt Helmut. Finanzmathematik: Methoden, betriebswirtschaftliche Anwendungen und Aufgaben mit Lösungen / H. Kobelt, P. Schulte. – 6., verb. Aufl. – Herne; Berlin: Ver I. Neue Wirtschafts-Briefe, 1995. – 280 S.
10. Munoz Sonia. Habit Formation and Persistence in Individual Asset Portfolio Holdings: The Case of Italy / S. Munoz; authorized for distribution by F. Caramazza; International Monetary Fund, African Department. - [Washington], 2006. – 42 с.: ил.

2.16. ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Якубів В.М.

доктор економічних наук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

На сучасному етапі розвитку суспільства одним з найважливіших чинників, який впливає на результативність і своєчасність прийняття управлінських рішень є інформація. Менеджерам різного рівня для обґрунтування стратегічних та тактичних планів розвитку необхідним є отримання повної, достовірної і своєчасної інформації про фінансово-майновий стан і результати діяльності підприємства.

Звітність підприємства є важливим інструментом управлінської діяльності, оскільки дає можливість проаналізувати тенденції розвитку підприємства, виявити певні недоліки функціонування та невикористані резерви покращення результативності діяльності, а також є підґрунтям для

здійснення системного планування перспективи розвитку підприємства шляхом розробки стратегії і тактики його становлення.

Фінансова звітність як один і видів звітності підприємства комплексно охоплює усі найважливіші аспекти діяльності підприємства. У процесі трансформації вітчизняної системи обліку і звітності до міжнародних стандартів, відбувається поступове удосконалення як самих форм звітності, так і методів їх підготовки та подання.

Проблеми удосконалення фінансової звітності розглядаються у працях таких відомих вчених як: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, С.Ф. Голов, Й.Я. Даньків, Я.Д. Крупка, В.В. Сопко, Л.В. Чижевські, М.Г. Чумаченко, П.Я. Хомин. Проте, враховуючи зміни в обліковому законодавстві існує ще багато аспектів, що стосуються процесу підготовки і аналізу фінансової звітності.

З метою обґрунтування основних напрямів удосконалення процесів формування і аналізу показників фінансової звітності підприємств у даному дослідженні зацентовано увагу на таких основних аспектах:

1) особливості формування показників фінансової звітності різними суб'єктами господарювання;

2) основні проблеми і недоліки процесу формування показників фінансової звітності підприємств;

3) напрями і перспективи удосконалення процесу формування різних форм фінансової звітності підприємств;

4) стан і тенденції удосконалення фінансового аналізу підприємств.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [1]. Цим же нормативним актом визначено склад фінансової звітності в Україні, а саме:

- баланс (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (форма № 3);
- звіт про власний капітал (форма № 4);
- примітки до звітів (ф. № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”);
- додаток до приміток до річної фінансової звітності “Інформація за сегментами” (форма № 6).

Останні зміни в законодавстві, зокрема зміни внесені до Порядку подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, від 28.02.2000 р. № 419 [2] та Лист Міністерства фінансів України від 04.01.2013 р. № 31-08410-0695/188 передбачили, що у 2013 р. (а саме фінансова звітність за 2012 р.) дещо уточнено склад звітності, яку повинні подавати різні суб'єкти господарювання. Так, усіх підзвітних суб'єктів господарювання можна поділити на 4 групи за ознакою: відмінності у складі звітності. До I групи відносяться підприємства, організації та інші юридичні особи, крім бюджетних установ, суб'єктів малого підприємництва та підприємств, які складають

фінансову звітність за МСФЗ. Такі суб'єкти господарювання складають фінансову звітність у такому складі: баланс (форма № 1); звіт про фінансові результати (форма № 2); звіт про рух грошових коштів (форма № 3); звіт про власний капітал (форма № 4); примітки до звітів (ф. № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”); додаток до приміток до річної фінансової звітності “Інформація за сегментами” (форма № 6).

До II групи відносяться підприємства, які зобов'язані або самостійно обрали складання фінансової звітності за МСФЗ. Такі суб'єкти господарювання складають фінансову звітність у такому складі: баланс (форма № 1); звіт про фінансові результати (форма № 2); звіт про рух грошових коштів (форма № 3); звіт про власний капітал (форма № 4); Примітки до річної фінансової звітності.

До III групи відносяться юридичні особи – суб'єкти малого підприємництва (крім довірчих товариств, страхових компаній, банків, інших фінансово-кредитні та небанківські фінансові установи, виробників та імпортерів підакцизних товарів тощо) та представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності. Такі суб'єкти господарювання складають фінансову звітність суб'єкта малого підприємства відповідно до ПСБО 25 у такому складі: баланс (ф. № 1-м) та звіт про фінансові результати (ф. № 2-м).

До IV групи відносяться суб'єкти малого підприємництва, які відповідають критеріям п. 154.6 Податкового кодексу України (підприємства-«нульовики») [3] і мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат та платники єдиного податку IV групи. Такі суб'єкти господарювання складають спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства у складі: баланс (ф. № 1-мс) та звіт про фінансові результати (ф. № 2-мс).

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та Порядку подання фінансової звітності № 419 фінансову звітність суб'єктами господарювання подається до:

- органів, до сфер управління яких належать підприємства;
- трудових колективів;
- власників (засновників);
- органів виконавчої влади та інших користувачів (в т.ч. до органів державної статистики та податкової служби).

Для деталізації категорій суб'єктів господарювання, які звітуються до податкової служби, то щоквартально подають свою фінансову звітність всі платники податку на прибуток, крім малих підприємств. Малі підприємства подають лише річну фінансову звітність разом з податковою декларацією податку на прибуток. А ті, малі підприємства, які не є платниками податку на прибуток взагалі фінансову звітність до податкової інспекції можуть не подавати.

На основі узагальнення нормативних документів, практичних аспектів складання фінансової звітності та наукових досліджень виділено такі основні методичні правила складання фінансової звітності.

1. Нормативно-правове регулювання методики заповнення фінансової звітності. Методика заповнення фінансової звітності регулюється відповідними

нормативними документами, а саме: ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» складається у відповідності до вимог НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» складається у відповідності до вимог НП(С)БО 1; ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів» складається у відповідності до вимог НП(С)БО 1; ф. № 4 «Звіт про власний капітал» складається у відповідності до вимог НП(С)БО 1; Примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5) складаються у відповідності до Наказу Міністерства фінансів України від 29.11.2000 р. № 302 «Про Примітки до річної фінансової звітності»; додаток до приміток ф. № 6 «Інформація за сегментами» складається відповідно до П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами».

У процесі складання усіх форм фінансової звітності необхідним є дотримання норм Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та Порядку подання фінансової звітності № 419, НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».

Крім цього материнські підприємства, тобто підприємства, які здійснюють контроль за дочірніми підприємства складають фінансову звітність з дотриманням вимог П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» та П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність».

Малі підприємства складають спрощену фінансову звітність за нормами П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

2. Перед складанням річної фінансової звітності обов'язковим є проведення інвентаризації активів та зобов'язань підприємства. Інвентаризація активів і зобов'язань підприємства дає можливість перевірити наявність господарських засобів, грошових коштів та зобов'язань підприємства з метою складання інвентарного (попереднього) балансу. Інвентаризація проводиться з метою встановлення відповідності даним обліку реальній ситуації.

3. Після складання, фінансова звітність підлягає детальній формальній, арифметичній та змістовній перевірці. Враховуючи те, що за неправильне, несвоєчасне подання звітності, викривлення її показників наступає дисциплінарна, адміністративні чи в окремих випадках кримінальна відповідальність, процес перевірки фінансової звітності є важливим етапом у її підготовці.

Контроль за правильністю формування показників фінансової звітності здійснюється на основі аналізу дотримання усіх принципів і критеріїв заповнення окремих статей звітів. Крім цього Міністерством фінансів України розроблено Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників форм річної фінансової звітності підприємства [5]. Такі методичні рекомендації дозволяють встановити взаємозв'язок між окремими показниками різних форм фінансової звітності.

4. За ознакою одиниці виміру показників різних форм фінансової звітності можна виділити 2 групи: 1) фінансова звітність малих підприємств (ф. № 1-м і ф. № 2-м) складаються у тисячах гривень з одним десятковим знаком (відповідно до П(С)БО 25); 2) фінансова звітність інших суб'єктів

господарювання заповнюється у тисячах гривень без десяткових знаків, крім третього розділу ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», де наводяться дані в гривнях з копійками [6].

5. Від'ємні значення у звітності, тобто показники, які вираховуються при підрахунку кінцевих підсумків по розділах звітності, у формах звітів наводяться у дужках.

6. Усі незаповнені рядки звітності прокреслюються позначенням «Z».

7. Фінансова звітність підписується керівником та головним бухгалтером підприємства [7].

Водночас враховуючи наявність значної кількості нормативно-правових регулюючих актів щодо методики складання, подання та оприлюднення фінансової звітності, на сучасному етапі існують проблеми у процесі формування фінансової звітності з якими зустрічаються практикуючі бухгалтери. Серед сукупності проблемних аспектів виділено найважливіші:

1) проблеми адаптації методики і форми заповнення вітчизняної фінансової звітності до міжнародних стандартів;

2) проблеми і неузгодженості у методиці і формі заповнення різних фінансових звітів в Україні.

Перша проблема формування та аналізу фінансової звітності пов'язана з адаптацією національної методики і форм складання звітності до міжнародної. Очевидно, що впродовж останніх років в Україні здійснено чимало заходів, зокрема у вигляді прийнятих нормативно-правових актів щодо наближення національної методики ведення фінансової звітності до міжнародної. Проте, незважаючи на значний прогрес у цьому напрямі організації обліку і звітності, в Україні на сучасному етапі залишається ще багато проблемних аспектів, які полягають у суттєвих розбіжностях однакових фінансових звітів, і тим самим, призводять до ускладнення порівнянності звітів різних суб'єктів господарювання, до неможливості проведення системного фінансового аналізу, і до недотримання вимог складання фінансової звітності: зіставності та прозорості. Зрозуміло, що такі чинники є негативними не лише для бухгалтерсько-аналітичних служб, але й для управлінських працівників, які на основі аналізу статей фінансової звітності повинні приймати важливі управлінські рішення.

Для потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів фінансової звітності важливим є формування відповідних показників різних звітів у відповідності до МСФЗ. Це сприятиме залученню зарубіжних інвесторів, які можуть приймати відповідні рішення щодо здійснення інвестицій у певне підприємство лише на базі детального вивчення усіх показників, які характеризують фінансово-майновий стан та результати діяльності підприємств. Тому питання подальшої трансформації вітчизняної системи обліку і звітності до міжнародних стандартів залишаються актуальними. Враховуючи усі зміни у вітчизняному законодавстві щодо адаптації П(С)БО до МСБО, між ними все одно залишається багато відмінностей стосовно питань фінансової звітності.

По-перше, основним регулюючим документом у міжнародних стандартах щодо складання фінансової звітності є МСБО 1 «Подання фінансових звітів». У

цьому документі визначається мета, загальні особливості складання і подання усіх форм фінансових звітів, а саме: звіту про фінансовий стан на кінець періоду; звіту про прибуток за звітний період; звіту про зміни у власному капіталі; звіту про рух грошових коштів; примітки. У МСБО немає деталізації методики заповнення кожної статті звіту.

На відміну від цього у НП(С)БО 1 визначаються загальні положення і вимоги до складання фінансової звітності підприємства, а в Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених Наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [8] розкривається детальна методика заповнення показників усіх форм звітності. Тобто національні стандарти більше деталізують методику заповнення окремих показників звітів, що значно спрощує роботу бухгалтера.

По-друге, у НП(С)БО 1 визначення фінансової звітності подане як «бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період» [4]. За МСБО фінансова звітність – це «структуроване представлення фінансового положення і фінансових результатів діяльності організації» [9]. З самих визначень та положень стандартів випливає, що міжнародні стандарти передбачають подання фінансового огляду, який містить опис і пояснення основних показників зміни фінансового стану та результативності діяльності підприємства. У національних стандартах цього не передбачено.

По-третє, у МСБО 1 визначено конкретний перелік користувачів звітності та їх інформаційні потреби. В Україні такі положення описуються частково у ПСБО 1 (без конкретизації) та в Порядку подання фінансових звітів № 419.

По-четверте, серед організаційно-технічних особливостей складання фінансових звітів є те, що відповідно до міжнародних стандартів звітність складається в будь-якій валюті і відсутня фіксована звітна дата, а відповідно до національних стандартів звітність складається у грошовій одиниці України і звітна дата є чітко визначена.

Вищенаведені та ряд інших розбіжностей між ПСБО та МСБО ускладнюють можливість порівняння показників діяльності різних підприємств, що є перепорою в організації співробітництва та інвестиційної діяльності.

Виділені проблеми є комплексними і включають в себе неузгодженості та труднощі в процесі порівняння окремих показників та проведення фінансового аналізу.

Водночас, слід відмітити, низку позитивних змін у 2013 р., що передбачені НП(С)БО 1, а саме:

- 1) зміна структури балансу, що забезпечує спрощення звітної форми через виключення ряду показників, які не є поширеними для більшості підприємств;
- 2) виключення з ф. № 2 інформації про надзвичайні доходи і надзвичайні витрати (подібно до міжнародних норм);
- 3) включення до Звіту про фінансові результати додаткового розділу II «Сукупний дохід»;

4) спрощення Звіту про рух грошових коштів та Звіту про власний капітал;

5) розробка додатку 3, де наведено додаткові статті звітності, які при необхідності можна включити до форм звітності.

Враховуючи усі позитивні зміни у структурі фінансової звітності слід відмітити, що залишились деякі неузгодженості, зокрема щодо ф. № 1 «Баланс». Так, в результаті перегрупування розділів пасиву балансу маємо розділ II, де об'єднано довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення. Хоча, на нашу думку, це ще більше ускладнило сприйняття інформації щодо обсягу власного та позикового капіталу підприємства, оскільки забезпечення не можна однозначно віднести до довгострокових зобов'язань. Тому вважаємо недоцільним таке об'єднання.

Остання складова фінансова звітність – Примітки до річної фінансової звітності характеризується кількома суперечностями у формі і методиці заповнення, зокрема щодо можливості порівняння інформації з міжнародною методикою обліку і звітності, а також щодо ступня деталізації інформації за окремими статтями. У цьому відношенні актуальним є удосконалення нормативно-правової бази регулювання методики заповнення Приміток. Доцільною є розробка окремого П(С)БО, як б системно розкривало структуру, зміст і методику заповнення Приміток подібно до інших форм фінансової звітності.

Виділені проблемні аспекти в структурі, змісті та методиці складання різних форм фінансової звітності, а також запропоновані напрями їх удосконалення тісно взаємопов'язані із розширенням аналітичних можливостей фінансової звітності, тобто її аналізу в процесі прийняття управлінських рішень. Безумовно, що будь-які зміни у формі фінансової звітності будуть впливати на методику проведення фінансового аналізу. Проте, якщо врахувати можливість чіткішого відображення у білінні власних і залучених джерел утворення господарських засобів, а також зміни в активі, то очевидно, що показники аналізу майнового стану, оборотності оборотних коштів, фінансової стійкості та ділової активності підприємства сприятимуть забезпеченню формуванню комплексної оцінки основних тенденцій змін фінансово-майнового стану суб'єктів господарювання.

Методика сучасного фінансового аналізу передбачає визначення сукупності показників, які в основному визначаються на базі ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)». Проте вважаємо, що важливим інформаційним джерелом для аналізу є й інші форми фінансової звітності. Зокрема, ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів» показує грошові надходження і видатки в розрізі різних видів звичайної діяльності підприємства. Так, оцінка наявності позитивного чи негативного руху грошових коштів (тобто перевищення надходжень над видатками чи навпаки) в результаті операційної, фінансової чи інвестиційної діяльності підприємства показує основні джерела грошових надходжень і видатків, а також ефективність розпорядження наявними ресурсами. Такий аналіз відіграє важливу роль в прийнятті управлінських рішень. У цьому

аспекті доцільно поєднати аналіз результатів руху грошових котів з ф. № 3 з даними ф. № 2 щодо результативності різних видів діяльності підприємства.

Таким чином проведене дослідження особливостей формування фінансової звітності в Україні та відповідно до міжнародних стандартів, а також методики проведення її аналізу дало змогу визначити основні проблеми в організації і методиці цих процесів. Для вирішення виявлених проблем, на нашу думку, доцільно розробити єдину нормативно-правову базу регулювання складання фінансової звітності в Україні. У цьому аспекті основними напрямками удосконалення можуть бути:

1) удосконалення П(С)БО 1 шляхом уточнення користувачів, яким необхідно подавати фінансову звітність різним суб'єктам господарювання, що підвищить точність і прозорість процесу подання фінансової звітності;

2) розробка окремого нормативного документа для узагальнення інформації щодо методики складання Приміток до фінансової звітності, рівнозначного як для інших форм фінансової звітності;

3) наближення методики відображення у фінансовій звітності показників прибутку і збитку визначених відповідно до податкового законодавства;

4) удосконалення методики фінансового аналізу шляхом доповнення показників аналізу ефективності грошових потоків підприємства.

Безумовно, позитивним кроком у цьому аспекті є впровадження змін у форми та методику заповнення звітності підприємства, зокрема передбачених Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73. Таким чином передбачена аналогія з міжнародними стандартами. Проте ще залишається багато неузгодженостей в обліку та звітності.

Отже враховуючи існуючі проблеми в процесі складання фінансової звітності підприємства та необхідність адаптації в т.ч. методики фінансової звітності до міжнародних стандартів, обґрунтовано основні напрями удосконалення нормативно-правової бази питань регулювання процесу складання фінансової звітності. Запропоновані зміни сприятимуть підвищенню аналітичності звітності, забезпеченню прозорості та порівнянності показників фінансової звітності.

Література до розділу 2.16

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями).
2. Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, від 28 лютого 2000 р. № 419.
3. Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. № 2755 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Наказ Міністерства фінансів України від 22 грудня 2008 р. № 1524 “Про затвердження методичних рекомендацій з перевірки порівнянності показників форм річної фінансової звітності підприємства”.
6. Шарий Т. Фінзвітність за 2012 рік: схрещення обліків / Т. Шарий // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 8. – С. 3–6.

7. Якубів В.М. Звітність підприємств: навчальний посібник / В.М.Якубів. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2010. – 436 с.
8. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затвержені Наказом Міністерства України від 28.03.2013 р. № 433 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. МСБО 1 “Подання фінансових звітів” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pro-u4ot.info>.

2.17. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОГО КЛІМАТУ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Гавриленко Н. В.

старший викладач

Первомайський Політехнічний інститут

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Податковий клімат в будь-якій країні є обов'язковою складовою життєдіяльності суб'єкта господарювання, незалежно від того якою сферою економічної галузі він охоплений. Якщо це працівник, що не має власного виробництва, то на його доходи і відповідно витрати впливають такі податки як прибутковий податок, утримання до державних цільових фондів, податки на власність, податки на споживання. Якщо це працедавець, то на його доходи і витрати, інвестиційні можливості впливають податок на прибуток, податки на власність, податки на споживання, збори до державних цільових фондів.

Які ж чинники визначають податковий клімат в країні? Безумовно, фундаментом його є податкова система, її структура. Якщо говорити про Україну, то ми бачимо в цьому напрямі позитивні тенденції. І це пов'язано з тим, що кожен етап розвитку податкової системи в нашій країні виконував певну функцію. Якщо ще в 1991 році наша податкова система була націлена на стабілізацію економіки, то нині- на її розвиток.

Нещодавні оцінювання впливу податкових факторів на поведінку суб'єктів підприємницької діяльності, демонструють наявність певного взаємозв'язку між рівнем оподаткування і рівнем підприємницької активності. Так, наприклад, в 2007 році групою дослідників з Всесвітнього банку і Гарвардського Університету було проведено аналіз впливу ефективного рівня корпоративного оподаткування в 85 країнах світу на обсяги інвестицій, прями іноземні інвестиції і підприємницьку активність. Результати дослідження свідчать про негативну залежність між рівнем оподаткування і інвестиційною підприємницькою активністю. Збільшення ефективної податкової ставки на 10% призводить до скорочення долі інвестицій в ВВП на 2% (при середньому показнику в аналізованих країнах 21,5%), скороченню долі зареєстрованих підприємств на 100 чоловік працездатного населення (business density) на 1,9% (при середньому показнику 5%) і скороченню показника створення нових підприємств (entry gate) на 1,4% (при середньому показнику 8,1%) [1, с.1, 3, 2, 33].

На підставі офіційних статистичних даних Держкомстату, районних і обласних державних адміністрацій та іншої інформації, нами було проведено аналіз впливу податкового клімату на показники, які характеризують підприємницьку активність в Україні взагалі і Одеській та Миколаївській областях зокрема. В якості характеристики податкового клімату для цілей аналізу використовувався показник податкового навантаження, при розрахунку якого враховувались податкові доходи бюджетів і надходження в позабюджетні фонди.

Для дослідження впливу податкових факторів на поведінку підприємців в більшості випадків використовуються більш складні моделі, аніж ті, що базуються виключно на вимірюванні податкового навантаження, проте і аналіз останньої дозволяє виявити і оцінити деякі макроекономічні закономірності. На думку деяких авторів, податкове навантаження є одним з визначальних факторів податкового клімату [2]. Заслужує уваги емпіричний аналіз взаємозв'язку факторів оподаткування і підприємницької активності [3].

Перед тим як провести аналіз впливу податкового навантаження на показники, які безпосередньо характеризують підприємницьку діяльність, нами було оцінено вплив податкового навантаження на темпи росту ВВП України, як показника, що в цілому характеризує розвиток економіки в аналізованому періоді.

Таблиця 1

Податкове навантаження і динаміка ВВП України в 2001 - 2010 гг.

Показники	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП(у фактичних цінах), млн. грн	170070	267344	345113	441452	544153	720731	949864	912563	1094607
Податкові надходження до зведеного бюджету України, млн. грн	19840,7	54321,0	63161,7	98065,2	125743,1	161264,2	227164,8	208073	234448
Доходи цільових фондів, млн. грн	32126,6	28438	38554,8	49339,7	66451,4	87649,4	117822,3	155127,1	204489,4
Разом податкових доходів і доходів цільових фондів, млн. грн.	51967,3	82759	101716,5	147404,9	192194,5	248913,6	344987,1	363200,1	438937,4
Податкове навантаження, %	30,5	30,96	31,8	36,7	38,1	37,6	39,1	39,8	40,1
Податкові надходження до ВВП, %	11,6	20,32	18,30	22,21	23,11	22,38	23,96	22,8	21,5
Цільові фонди до ВВП,%	18,8	10,64	11,17	11,18	12,21	12,16	12,43	16,9	18,6
Темп росту ВВП, %	105,9	109,6	112,1	102,7	107,3	107,9	102,1	91,2	112,8

Джерело: складено автором за Україна у цифрах 2008 //Статистичний збірник/ К.: Держкомстат України, 2011; Україна у цифрах 2010 //Статистичний збірник/Під ред. О.Г. Осауленка. К.: Держкомстат України, 2009; Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>. Значення податкового навантаження, представлено в таблиці - розрахунки автора

Не секрет, що в значній мірі динаміка ВВП пов'язана саме з підприємницькою активністю в країні, включаючи малі, середні і великі

підприємства. В таблиці 1 наведені дані про рівень податкового навантаження в Україні на макрорівні і динаміку ВВП в період, що розглядається.

Протягом досліджуваного періоду темп росту ВВП то зростає, то падає, в той час як показник рівня податкового навантаження повільно наростає. Разом з тим, 2004 р. відмітився нами як рік, в якому ВВП набув найбільших темпів росту, а податкове навантаження було не самим високим. Однак, розрахований рівень податкового навантаження за традиційною методикою явно є заниженим. Про це свідчить рейтинг України, яка за оцінкою податкового навантаження в 57,3% Світовим банком (2008 р.) опинилася на 99 місці. За даними World Bank Group та Price Waterhouse Coopers, рівень сплати податків бізнесом, як відсоток від комерційного прибутку, становить 58,4%. У Німеччині цей показник становить 50,5%, у Чехії та Естонії - 48,6%, у Фінляндії - 47,8%, у Литві - 46,4%, у Польщі - 40,2%, у Данії - 29,9% [4].

Також ми провели співставлення рівня податкового навантаження з темпами росту ВВП в країнах ОЕСР в 2005 р. і 2010 р. (табл. 2).

Таблиця 2
Співставлення рівня податкового навантаження з темпами росту ВВП в країнах ОЕСР і світу в 2005 р. і 2010 р.

Рік	Країни з найбільшим рівнем податкового навантаження	Податкове навантаження, %	Темп росту ВВП, %	Країни з найменшим рівнем податкового навантаження	Податкове навантаження, %	Темп росту ВВП, %
2005	Швеція	50,7	2,9	Мексика	18,9	3,0
	Данія	50,3	3,0	Корея	27,2	4,0
	Бельгія	45,4	1,2	США	27,3	3,2
	Франція	44,1	1,2	Греція	28,9	3,7
	Фінляндія	44,0	2,9	Японія	29,9	2,6
	Середнє значення	46,9	2,2	Середнє значення	26,4	3,3
2010	Швеція	48,9	4,10	Мексика	17,5	5,0
	Данія	49,5	1,7	Корея	26,6	6,1
	Бельгія	40,0	1,6	США	24,0	2,80
	Франція	40,0	1,6	Чілі	18,2	5,30
	Фінляндія	40,0	2,10	Турція	24,6	7,30
	Середнє значення	43,68	2,22	Середнє значення	22,18	5,3

Джерело: складено автором за: Бібліотека статистичних даних, книг і періодичних журналів ОЕСД [Електронний ресурс]//Сайт ОЕСД. URL: <http://oberon.sourceoecd.org/vl=9727310/cl=13/nw=1/rpsv/home.htm> ;Сайт Статистичного дивізіона ООН [Електронний ресурс]. URL: <http://unstats.un.org/unsd/default.htm>

Отже, візуальний огляд табл. 2 констатує, що найбільший податковий тягар несе бізнес розвинутих північноєвропейських країн. Україну по двох даних показниках можна віднести в групу країн, які перебувають в стані податкового навантаження між найбільшим і найменшим.

В країнах з найбільшим податковим навантаженням темп росту ВВП є значно меншим ніж темпи росту в країнах з найменшим навантаженням. Отже,

результати перевірки на країнах ОЕСР вказують на наявність вираженого взаємозв'язку між податковим навантаженням і темпами росту ВВП. Таким чином, стала думка про пільгове становище і низький податковий тиск малого бізнесу в зарубіжних країнах ще раз підтвердилася.

Як по абсолютних, так і по відносних показниках оподаткування малого підприємництва в Україні відрізняється достатньо пільговими умовами. В розвинутих країнах і податкові ставки, і податкове навантаження для СПД суттєво вище. Україна на їх фоні виглядає країною особливого податкового сприяння.

За даними The Heritage Foundation и The Wall Street Journal, загальний рівень податкового навантаження в Україні досягає 36,9% ВВП (окрім податкових доходів держбюджету, враховуються також обов'язкові платежі в Пенсійний і інші фонди). В більшості оточуючих нас країн він менше. В Росії податки становлять 34,6% ВВП, в Молдові - 34,1% ВВП, в Польщі - 33,5% ВВП, в Румунії - 30,1% ВВП, а в Беларусі - 27,5% ВВП.

Протягом останніх десяти років податкове навантаження на бізнес в Україні поступово зростало. Цей факт добре демонструють фінансові звіти уряду: в 1999 р. доходи державного і місцевих бюджетів становили 25,2% ВВП, а в 2008-му - вже 31,4% ВВП. Однак криза зупинила зростання фіскального тягаря. За оцінкою ВВП України, зробленою МВФ(912,9 млрд. грн.), то в 2009 році відносний розмір доходів скарбниці трохи виріс - до 31,6% ВВП. Однак не за рахунок вилучення засобів у бізнесу. За даними Мінфіна, податкові надходження в державний бюджет (без врахування місцевих) впали на 11,3% до 148,8 млрд. грн. (в порівнянні з 2008-м) за рахунок неподаткових доходів, зокрема, фінансової допомоги від МВФ, НБУ і прибутку від держмайна [5].

Необхідність оцінювання оподаткування на різних державних рівнях(країни, регіону, окремої адміністративно-територіальної одиниці) пояснюється великою значимістю таких оцінок для влади і підприємців. З боку держави оцінювання системи оподаткування дозволяє зробити висновки про стан країни або регіону в конкурентній боротьбі за залучення підприємців і робочої сили. Так, наприклад, щорічне глобальне дослідження журналу Форбс «Індекс податкового нещастя» (Tax Misery Index), під керівництвом Джека Андерсона, визнано політичними лідерами в різних країнах світу одним з джерел інформації про стан країн в змаганнях за підприємницький капітал.

Недостатня вивченість теми податкового клімату пояснює невелику кількість наукових робіт в області його оцінки. Однак, за кордоном протягом останніх років регулярно відбувається оцінка податкових систем і податкового клімату; було проведено ряд досліджень податкових систем різних країн світу.

Аналіз існуючих методик оцінки податкового клімату показує, що вибір адекватних показників для оцінки податкового клімату є доволі складною задачею. Все зростаюче зацікавлення до податкового клімату і методик його оцінки за кордоном дозволяє зробити припущення про те, що вони в подальшому будуть змінюватись і вдосконалюватись, що, на нашу думку, сприятиме підвищенню їх якості і зростанню можливостей прийняття державних рішень в сфері податкового стимулювання розвитку МСП.

Узагальнення таких методик дозволяє провести їх класифікацію по декількох ознаках, яку схематично представлено на рис. 1.

Найпоширенішим способом оцінки податкового клімату розвитку підприємницької діяльності є оцінка за рівнем податкового навантаження. Оскільки такий підхід дозволяє оцінити важкість податкового тиску в економіці взагалі, він отримав поширення в розвинутих країнах світу. В економічній літературі широке використання даного показника при аналізі оподаткування можна пояснити простотою його розрахунку і доступністю статистики по більшості країн світу. Якщо використовується даний показник, то оцінка податкового клімату здійснюється за двома напрямками: шляхом порівняння податкового навантаження поточного року з аналогічними показниками минулих років і шляхом порівняння податкового навантаження для окремої країни з значеннями показника для інших країн. Проте, з приводу даної методики ми можемо виокремити зауваження.

1. *Достовірність вихідних даних.* При оцінці рівня ВВП, здійснюється коригування його обсягу на долю тіньової економіки, проте її реальний масштаб може бути значно більше того, що закладається в коригування. Окрім цього, в останній період достовірність вітчизняної статистики можна поставити під сумнів. Також органи статистики практикують перегляд статистичних даних, при цьому різниця між даними може досягати суттєвих розмірів.

2. *Масштаби ухилення від оподаткування.* В будь-якій країні податковий клімат формується під впливом низки факторів. Може бути таке, що однакове податкове навантаження характерне для різних країн. Проте, в одній країні створені сприятливі умови для адміністрування і сплати податків; рівень ухилення від оподаткування незначний, а фактичне податкове навантаження наближається до номінального. В іншій країні умови оподаткування несприятливі і це призводить до масового ухилення від оподаткування. Отже, при однаковому рівні податкового навантаження в країнах, кожній з них буде притаманний особливий, відмінний від іншого податковий клімат. Наприклад, в Україні через приховування об'єктів оподаткування 20-30% податків (а за окремими даними і більше) не надходять в бюджет, через що податкове навантаження на сумлінних платників податків є вищим ніж сукупне податкове навантаження.

Дослідивши передумови становлення великого, малого та середнього бізнесу за кордоном, можна зробити висновок про те, що таємниця високої значущості цього сектора в економіці розвинутих країн зосереджена не лише в пільговому оподаткуванні, а й в ефективній і продуктивній державній політиці, спрямованій на розвиток і підтримку малого підприємництва. Спеціальні режими і податкові пільги дозволяють зміцнити, розвинути малі підприємства до рівня середніх зайняти своє місце на ринку, і стати повноцінними учасниками податкових відносин.

3. *Рівень збирання податків.* Як ми вже зазначали вище, розрахунок податкового навантаження здійснюється без врахування наявної заборгованості платників податків, тобто показника рівня збирання податків. Якщо держава приймає заходи по зниженню податкового навантаження шляхом скорочення

ставок основних податків і одночасно низку заходів, спрямованих на підвищення рівня збирання податків, то при таких обставинах падіння податкових доходів від зниження ставок може компенсуватися ростом податкових платежів через підвищення коефіцієнта збирання, і, як наслідок, показник податкового навантаження залишиться на тому ж рівні.

4. *Множинність інтерпретації отриманих результатів.* Показник податкового навантаження - це макроекономічна величина, тому він не відображає дійсного податкового навантаження на конкретного платника податків. Більш того, даний показник не є безпосередньо регульованою величиною. В зв'язку з цим, щоб отримати уявлення які саме заходи необхідно здійснити для покращення податкового клімату, значення податкового навантаження не допоможе.

Разом з тим, незважаючи на недоліки, внесення певних коригувань в показник податкового навантаження, дозволить згладити негативні моменти і для характеристики макроекономічних залежностей, зробить його використання доволі ефективним.

Окремо слід виділити проблему розрахунку показника податкового навантаження для суб'єктів підприємницької діяльності окремих сфер економічної діяльності, певних розмірів та ін., яка пояснюється в відсутності необхідної статистичної інформації. Взагалі офіційні статистичні дані по малому та середньому бізнесу не дозволяють провести подібні розрахунки через те що податкові надходження враховуються лише на рівні бюджетів, однак, наприклад" надійшло єдиного податку від юридичних осіб, які сплачують податок за ставкою 5%" - не враховуються та ін.; в розрізі підприємств за розмірами статистика податків не ведеться. Дані Держкомстату не розробляють показники щодо внеску малих і середніх підприємств в ВВП і ВРП. Подібна ситуація, на нашу думку, вимагає від Держкомстата і ДПА узгоджених дій щодо зміни системи статистичного обліку з метою вдосконалення обліку діяльності підприємств різних розмірів. Також, необхідність змін обумовлена і тим, щоб забезпечити державною політикою в сфері розвитку малого та середнього бізнесу збільшення долі сплачених суб'єктами малого та середнього бізнесу податків. Очевидним є те, що моніторинг досягнення даної мети при відсутності необхідних статистичних даних просто неможливий.

Податкове навантаження на мезоекономічному рівні, тобто на рівні економіки регіону, аналогічне по суті показнику навантаження на економіку країни. Труднощі і проблеми його визначення, пов'язані:

- по-перше, з заниженням показника валової доданої вартості по послугах, що надаються приватними підприємствами,
- по-друге, із заниженням суми податків, що беруть участь в розрахунку, на суму платежів, що надходять до обласного бюджету і позабюджетних фондів, що істотно впливає на заниження показника податкового навантаження на економіку регіону.

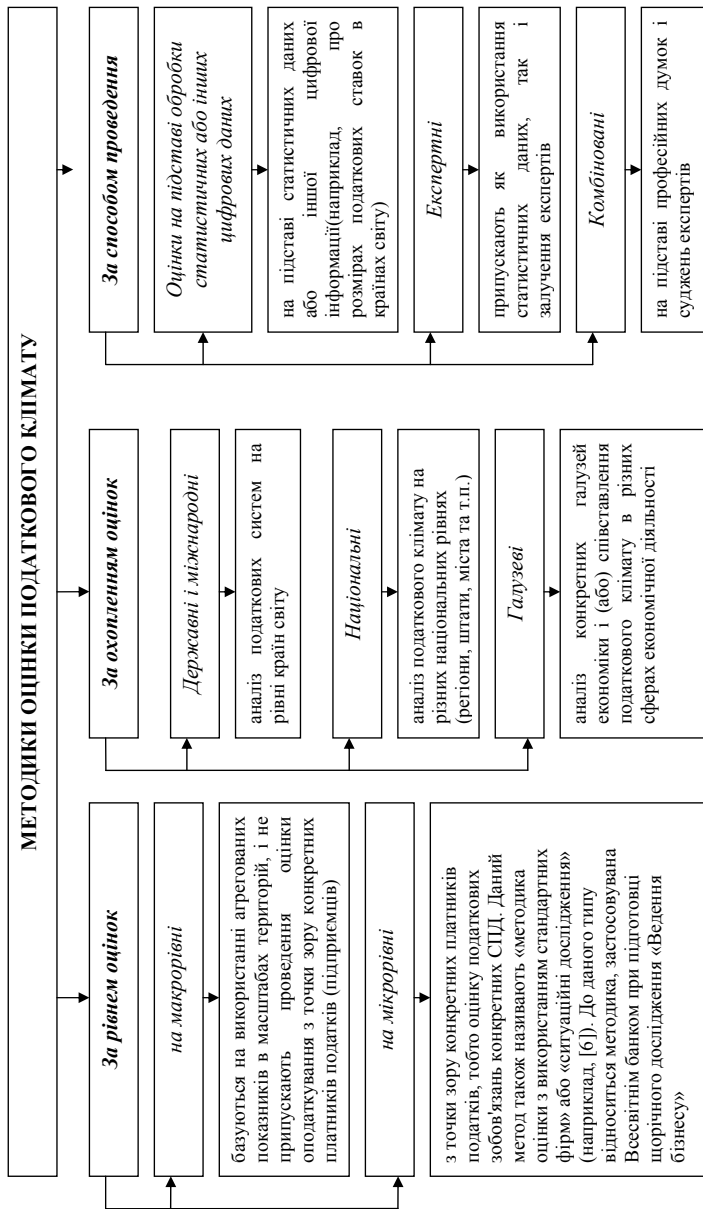

Рис. 1. Класифікація методик оцінювання податкового клімату (складено автором за даними [6, 7, 8])

Це істотно знижує абсолютні значення показника і спотворює саму його суть, оскільки відбиває лише вплив на економіку регіональних і місцевих податків (при обліку нарахованих податків) і незначної частини регіональних податків, що перераховуються до бюджету області в порядку міжбюджетного регулювання (при обліку сплачених податків).

Ми вважаємо, що при розрахунку податкового навантаження на економіку регіону слід враховувати увесь об'єм податкових надходжень з цього регіону (нарахованих або сплачених), що надходять як до Зведеного бюджету України, так і до обласного або місцевого бюджету.

Результати проведеного нами аналізу дозволили зробити висновок про вплив податкового клімату на підприємницьку активність малих і середніх підприємств в Одеському і Миколаївському регіонах і Україні взагалі протягом 2000-2010 рр. В більшості з розглянутих випадків при підвищенні рівня податкового навантаження значення показників підприємницької активності і розвитку знижуються. Таким чином, ймовірним є те, що збільшення податкового навантаження може призвести до зниження підприємницької активності суб'єктів малого підприємництва. Проте, зниження податкового навантаження, в свою чергу, стимулюватиме до росту економічної і підприємницької активності. Слід відмітити, що окрім безпосередньо податкових зобов'язань підприємці несуть і додаткові витрати, пов'язані з їх виконанням. Тому, під зниженням податкового навантаження необхідно розуміти і будь-які інші позитивні зміни, в результаті яких зменшуються додаткові витрати підприємців.

Функціонування в малому бізнесі трьох (загальна та спрощена - для фізичних осіб, спрощена - для юридичних осіб) паралельних систем оподаткування суб'єктів малого підприємництва обумовлено прагненням держави максимально спростити податковий механізм в цій сфері і підвищити його ефективність. Різноманітність податкових форм обкладення малого бізнесу спрямована охопити в більшому ступені велику кількість і різноманітних доходів платників податків та певним чином регулювати усебічні сторони їх діяльності. Ці ж податкові форми також дозволяють раціонально перерозподіляти податковий тягар і, разом з тим, визначати частки податкових платежів по рівнях бюджетно-податкової системи. Однак податковий потенціал, який закладено в альтернативні форми оподаткування малого бізнесу, в даний час очікуваного ефекту не приніс. Нині всі перетворення в сфері оподаткування малого підприємництва не досягли очікуваних результатів. На нашу думку основним гальмом гармонійного, збалансованого розвитку малого бізнесу, є хаотичне, безсистемне функціонування форм оподаткування, які застосовуються відособлено одна від одної. Кожна система оподаткування повинна мати визначену цільову спрямованість, яка на даному етапі відсутня. Наслідком такого стану є постійна зміна малими підприємствами однієї системи оподаткування на іншу, з метою мінімізації податкових платежів.

За сучасними теоріями західних економістів ефективна податкова система повинна задовольняти трьома головними принципами:

- справедливість;
- економічна (ринкова) ефективність;
- бюджетна ефективність (мінімізація витрат на адміністрування податків).

Ефективність такої системи може бути виражена через кількісні оцінки. Справедливість можна охарактеризувати загальними уявленнями про рівний підхід в податковому навантаженні, складності податкової системи, умов оподаткування, розрахувати їх значення до реформи і після її впровадження.

На рівні територіальної громади, можуть бути виділені пріоритетні напрями діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, які позитивно впливають на відповідну територію. Такі напрями, можуть визначатися кожним органом самоврядування індивідуально, залежно від особливостей розвитку території і рівня забезпеченості різного напрямку послуг.

Рис.2. Пріоритетні напрями впливу малого та середнього підприємництва на розвиток територіальної одиниці (складено автором)

На рис. 2 узагальнено основні сфери впливу малого та середнього підприємництва на соціально-економічний розвиток адміністративної одиниці, які можуть бути виділені територіальною громадою, як пріоритетні, і такі, що підпадають під податкове стимулювання.

Вирішення поставленої задачі пов'язане з необхідністю врахування взаємозв'язку динаміки основних бюджетно-податкових і макроекономічних параметрів.

Дослідження напрямів підвищення ефективності податкового стимулювання малого і середнього бізнесу дозволили запропонувати низку методичних підходів та рекомендацій, а саме:

Для податкового стимулювання малого і середнього бізнесу на регіональному рівні пропонується використання методичних положень: визначення напрямів податкового стимулювання; відбір суб'єктів, що підлягають податковому стимулюванню за критеріями; оцінювання ефективності податкового стимулювання за пропонованими показниками.

Для оцінювання ефективності податкового стимулювання малого і середнього бізнесу на території регіону, пропонуються методичні рекомендації, які складаються з декількох етапів, а саме: підготовчий етап: визначенні та обґрунтування методів дослідження: опитування; пошуковий, описовий, поперечний і горизонтальний аналіз; причинно-наслідковий аналіз; збирання кількісної і якісної інформаційно-статистичної, економічної, фінансової, соціологічної інформації, що описує діяльність суб'єктів малого та середнього бізнесу за системою показників; аналітичний, на якому акумулюються аналітичні бази даних, визначаються основні проблеми оподаткування та розвитку малого підприємництва і проблеми адміністративної одиниці; прийняття рішення щодо застосування податкових переваг щодо кожного окремого суб'єкта малого чи середнього бізнесу, залежно від його внеску в розвиток території.

Література до розділу 2.17

1. The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship. Working paper 13756 [Электронный ресурс] / Djankov S., Ganser T., McLiesh C., Ramalho R., Shleifer A. // National Bureau of Economic Research. 2008. URL: <http://www.nber.org/papers/w13756>
2. Лопатина С.В. Формирование налогового климата региона: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / С.В. Лопатина. - Томск, 2002. - 254 с.
3. Гавриленко Н.В. Емпіричний аналіз взаємозв'язку факторів оподаткування і підприємницької активності//Інноваційна економіка.-2012.-№5.-С.285-289
4. Кузнецов К. Як криза змінює податкову систему // Економічна правда.-21.09.2009/<http://www.epravda.com.ua/publications/2009/09/21/208340/>
5. Кравчук К. Податок на вибори // Контракти.-2010-№6 // <http://archive.kontrakty.ua/gc/2010/6/2-nalog-na-vybory.html?lang=ua>
6. Tannenwald R. State business tax climate: How should it be measured and how important is it? / R. Tannenwald // New England Economic Review. - Jan/Feb 1996. - P.23-38
7. Доклад Всемирного банка «Doing business in 2009» (налоги исследуются в одном из десяти разделов доклада), глобальное исследование налогообложения журнала Форбс «Tax Misery & Reform Index 2008», исследование о налоговой конкурентоспособности

- канадского института CD Howe Institute «The 2006 tax competitiveness report», исследование KPMG «Corporate Tax Rate Survey 2006» и др.
8. Анализ налогообложения в штатах США: исследование неправительственной исследовательской группы Tax Foundation (США) «The 2008 State Business Tax Climate Index», исследование Laffer Associates «Laffer state competitive environment», исследование Maine Heritage Policy Center и др.

Наукове видання

**СУЧАСНИЙ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК,
АНАЛІЗ І АУДИТ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ**

Колективна монографія
у двох томах
(українською та російською мовами)

Том 1

За редакцією
кандидата економічних наук, професора П.Й. Атамас

Відповідальний за випуск С.І. Дробязко
Комп'ютерна верстка Р.А. Кулькін

Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 22,4

Тираж 300 прим. Зам. № 12/12_1.

Видавництво «Герда», 49000, м. Дніпропетровськ, пр. К.Маркса, 60.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК №397 від 03.04.2001 р.

ISBN 978-966-8856-87-7
ISBN 978-966-8856-88-4 (Т. 1)

